

**LAUDATIO
ALEXANDROVI ŠKRINÁROVI**

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA





Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivates. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mena autora a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

LAUDATIO
ALEXANDROVI ŠKRINÁROVI

POCTA

JUDR. ALEXANDROVI ŠKRINÁROVI, CSC.



Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta

TRNAVA 2020

Autori

Helena Barancová, Kristián Csach, Karina Divékyová, Róbert Dobrovodský, Tomáš, Gábriš, Martina Gajdošová, Katarína Gešková, Monika Jurčová, Miriam Laclavíková, Marek Maslák, Peter Mészáros, Zuzana Nevolná, Marianna Novotná, Jozef Štefanko, Adriana Švecová, Peter Varga, Lucia Žitňanská, 2020

Recenzenti

prof. JUDr. Ján Husár, CSc.
Mgr. Mgr. Pavol Sojka, PhD.

Editori

© JUDr. Zuzana Nevolná, PhD., 2020
© JUDr. Milan Hlušák, PhD., 2020

Za odbornú, obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

© Autori, 2020

ISBN 978-80-568-0301-1
ISBN 978-80-568-0300-4 (on-line)

OBSAH

Predhovor editorov	7
Slovo recenzenta	9
HELENA BARANCOVÁ Domácka práca a telepráca	10
TOMÁŠ GÁBRIŠ Kogentné a dispozitívne normy v korporátnom práve: filozofický, historický a kognitívny pohľad	26
KRISTIÁN CSACH Kvadratura kruhu súkromného práva: bezpodielové spoluvlastníctvo manželov a účasť na obchodnej spoločnosti	40
MARTINA GAJDOŠOVÁ Vnútoraná normotvorba záujmovej samosprávy v advokácii a reakcia na mimoriadne podmienky	70
MONIKA JURČOVÁ Hľadanie Princípov Európskeho právneho inštitútu pre krízu COVID-19 v nedávnych zmenách slovenských právnych predpisov	85
MIRIAM LACLAVÍKOVÁ – ADRIANA ŠVECOVÁ Úprava hospodárskeho práva v socialistickom Československu	99
MARIANNA NOVOTNÁ Nároky pozostalých osôb nemajetkovej povahy	115
PETER VARGA Zodpovednosť Európskej únie za zrušené rozhodnutie o zákaze koncentrácie	130
LUCIA ŽITŇANSKÁ Povinnosti ovládajúceho spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným	140

RÓBERT DOBROVODSKÝ Na letecké cesty ctenému kolegovi a veľkému cestovateľovi doktorovi Alexandrovi Škrinárovi	154
KATARÍNA GEŠKOVÁ Ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu	169
MAREK MASLÁK Prístup súdov k spotrebiteľským rozhodcovským rozsudkom	184
PETER MÉSZÁROS Poskytnutie peňazí (spotrebiteľovi) za odplatu, ktoré treba vrátiť – terminológia a právny režim	196
ZUZANA NEVOLNÁ Spoločný obchodný podiel a problémy s ním spojené	207
JOZEF ŠTEFANKO Postúpenie špekulatívnej pohľadávky v priebehu súdneho konania	215
KARIN DIVÉKYOVÁ Konkurenčná doložka v pracovnej zmluve	235

PREDHOVOR EDITOROV

JUDr. Alexander Škrinár, CSc., je popredný slovenský odborník na obchodné právo, dlhoročný vysokoškolský pedagóg, ako aj jeden z významných predstaviteľov komerčných právnikov a po zlúčení komôr advokátov.

Alexander Škrinár sa narodil v Bratislave a svojmu rodnému mestu zostal verný dodnes. Navštevoval tu základnú školu, jedenástočnú školu s maturitou, ako aj Právnickú fakultu Univerzity Komenského (1957 – 1962). Na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v roku 1968 získal tiež akademický titul „doktor práv“ a v roku 1983 vedeckú hodnosť kandidáta vied.

Jeho prvým pracoviskom sa stalo Železničné staviteľstvo PR Bratislava, kde v rokoch 1964 – 1967 pôsobil ako podnikový právnik. Následne dlhé obdobie (1967 – 1990) pracoval najskôr ako arbiter a neskôr ako vedúci Štátnej arbitráže pre hlavné mesto Slovenska Bratislavu. Venoval sa tiež vedeckej a výskumnej činnosti na Ústave hospodárskeho práva. Od roku 1991 začal pôsobiť ako komerčný právnik a bol tiež členom Predsedníctva Komory komerčných právnikov. Po zlúčení komôr sa stal advokátom a tiež dlhoročným členom Predsedníctva Slovenskej advokátskej komory, neskôr členom Revíznej komisie Slovenskej advokátskej komory. Popritom vykonával aj funkciu predsedu Stáleho rozhodcovského súdu pri Slovenskej advokátskej komore a bol spoluzakladateľom a dlhoročným organizátorom Slovenských dní obchodného práva. Pôsobil aj ako dlhoročný člen skúšobnej komisie pre advokátske skúšky. Aktívne sa dodnes podieľa na práci redakčnej rady Bulletinu slovenskej advokácie. Za jeho činnosť v Slovenskej advokátskej komore mu bolo v roku 2013 udelené Ocenenie Slovenskej advokátskej komory za celoživotný prínos pri výkone advokácie.

V roku 2003 sa jeho pracoviskom stala tiež Právnická fakulta Trnavskej univerzity, kde na Katedre občianskeho a obchodného práva až do roku 2019 vyučoval obchodné právo. Bol vždy obľúbeným pedagógom, vďaka ktorému si mnohí študenti ako odbor svojej pôsobnosti v právnej praxi vybrali práve obchodné právo. Problematika obchodného práva sa stala predmetom aj jeho bohatej vedeckej činnosti. Je autorom mnohých vedeckých a odborných článkov, spoluautorom monografií, komentára k Obchodnému zákonníku, ako aj viacerých učebníc. Participoval tiež na viacerých vedeckých projektoch, a to aj v pozícii hlavného

riešiteľa. Na základe svojich odborných skúseností pôsobil aj ako člen Komisie pre rekodifikáciu súkromného práva.

Treba zdôrazniť, že pán doktor je aj jedinečným, dobrým a slušným človekom. Je pozorný, vnímavý, rozvážny a ľudsky ústretový. Vždy bol a je ochotný nám pomôcť, poradiť. Je pre nás vzorom pracovitosti, slušnosti, spravodlivosti a poctivosti. Bolo nám ctou byť jeho kolegami.

Vážený pán doktor,

radi by sme Vám v mene vedenia fakulty, všetkých členov katedry, ako aj ostatných kolegov venovali túto poctu ako prejav vďaky za spoločné roky strávené vo Vašej spoločnosti. Ďakujeme za všetko, čo ste pre nás, pre katedru a aj pre našu fakultu spravili. Zároveň by sme Vám chceli zaželať do ďalších rokov všetko najlepšie, hlavne veľa zdravia, spokojnosti a rodinnej pohody. Vždy sa potešíme, keď medzi nás zavítate, či už na fakultu alebo na podujatia, ktoré budeme organizovať.

Zuzana Nevolná, Milan Hlušák

SLOVO RECENZENTA

Doktora Alexandra Škrinára poznám už takmer štyridsať rokov. Ak si dobre pamätám, prvýkrát sme sa stretli v Bratislave, začiatkom osemdesiatych rokov na niektorej z obhajob výskumných prác na Ústave hospodárskeho práva, na ktorom doktor Škrinár v tom čase pôsobil. Odvtedy sme sa stretli veľakrát na rôznych konferenciách, stretnutiach katedier obchodného práva či pri iných príležitostiach. Rád spomínam najmä na našu spoluprácu v Komisii pre rekodifikáciu súkromného práva, ktorá pôsobila pod vedením prof. Lazara.

Doktora Alexandra Škrinára som poznal ako uvážlivého, rozhladeného a kreatívneho právneho vedca i ako erudovaného praktického právnika a pre tieto jeho vlastnosti, ale aj pre jeho ľudskosť si ho hlboko vážim.

Vážený pán doktor,
Milý Šaňo,

prajem Ti do ďalších rokov pevné zdravie, pokojnú myseľ, osobnú pohodu, splnenie všetkých životných, ako aj vedeckých a cestovateľských plánov a dnes najmä zdolanie súpera s číslom 19.

*Ján Husár**

* prof. JUDr. Ján Husár, CSc., Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach

DOMÁCKA PRÁCA A TELEPRÁCA HOMEOFFICE AND TELEWORK

Helena Barancová*

Milý Alexander,

spomínam si na naše spoločné stretnutia pri výučbe doktorandského štúdia. Bolo to už dosť dávno. Ale už vtedy som Ťa registrovala ako slušného človeka – právnika z praxe. Nemýlila som sa. V ďalšej mojej profesijnej práci som sa o tom len utvrdila ako dekanka fakulty, na ktorej si strávil časť svojho profesijného pedagogického života. Aj keď pre prácu nebol čas na spoločné osobné rozhovory a stretnutia, vždy som si Ťa hlboko vážila.

Naše profesijné vzťahy boli založené na dôvere a spolupráci.

Pri Tvojom významnom životnom jubileu Ti želim veľa zdravia, osobnej pohody a ešte mnoho tvorivých podnetov k vedeckej práci.

Abstrakt: Súčasný stav vytvára právny priestor pre renesanciu domáckej práce a telepráce do najbližších rokov. Rozšírenie vecného a osobného rozsahu domáckej práce a telepráce zásadným spôsobom ovplyvňujú nové technológie a s nimi súvisiaca digitalizácia pracovných procesov. Masívnejšie rozšírenie právneho priestoru na širšie ponímanie domáckej práce a telepráce vytvorila aj výnimočná situácia spojená s pandémiou koronavírusu, na ktorú reaguje novela Zákonníka práce, zák. č. 66/2020 Z. z. Autorka analyzuje novú pracovnoprávnú úpravu výkonu práce z domu pod vplyvom pandémie koronavírusu a zároveň analyzuje existujúci právny stav všeobecnej úpravy domáckej práce a telepráce v § 52 Zákonníka práce. Pomocou analýzy zahraničných právnych úprav, ako aj ukotvením týchto inštitútov v medzinárodnom práve a v práve EÚ navrhuje spôsoby zlepšenia existujúceho právneho modelu domáckej práce a telepráce v slovenskej pracovnoprávnej úprave.

Kľúčové slová: práca doma telepráca, mimoriadna situácia, núdzový stav, výnimočný stav, koronavírus pracovný čas, právo byť odpojený, prekážky v práci, súkromie, bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci

Abstract: The current situation creates an optimal legal space for the renaissance of home office and telework for the coming years. The expansion of the material personal scope of home office and telework is fundamentally influenced by new technologies and the related digitization of work processes. A more massive expansion of the legal space for a broader understanding of home office and telework was also created by the abnormal situation associated with the coronavirus pandemics, to which the amendment to the Labour Code of 2. 4. 2020 responded. Author analyses the new labour law regu-

* prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc., Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

lation of performing work from home under the influence of the coronavirus pandemics and, at the same time, she analyses the existing legal status of the general regulation of home office and telework provided in § 52 of the Labour Code. Through the analysis of foreign legal regulations as well as the anchoring of these institutes in the international law and in the EU law, she proposes ways to improve the legal model of home office and telework existing in the Slovak labour law regulation.

Keywords: home office, telework, extra ordinary situation, state of emergency, special state, coronavirus, working time, right to be disconnected, obstacles to Work, Privacy, Occupational Safety and Health

1. AKTUÁLNE PROBLÉMY DOMÁCKEJ PRÁCE A TELEPRÁCE

Zavádzanie nových technológií do výrobných a pracovných procesov prinieslo vznik širokého spektra nových foriem práce. Časť z nich sa vykonáva v rámci pracovnoprávných vzťahov, iné formy majú skôr znaky podnikania. Tretiu kategóriu nových druhov a spôsobov prác predstavujú hybridné formy práce. Sú nimi práce, ktoré nevykazujú všetky právne charakteristiky závislej práce, ale nie sú ani podnikaním v zmysle Obchodného zákonníka alebo Živnostenského zákona.

Digitalizácia výrobných procesov vytvára obrovský právny priestor na rozšírenie najmä domáckej práce a telepráce. Pri domáckej práci a telepráci zamestnanec nemusí svoju prácu vykonávať len z vlastnej domácnosti, ale aj z iného miesta, na ktorom sa dohodne so zamestnávateľom. Preto by zákonodárca mal v súčasnom období aj pod vplyvom s pandémie koronavírusu optimalizovať existujúci právny model domáckej práce a telepráce a využiť k tomu aj dobrú prax niektorých iných zahraničných právnych úprav, ako aj právny rámec úpravy týchto atypických foriem práce v medzinárodnom pracovnom práve a v práve Európskej únie.

Ukazuje sa, že domácku prácu a teleprácu by z hľadiska dlhodobějších perspektív hospodárskeho vývoja bolo potrebné na rozdiel od terajšieho právneho stavu pojať podstatne širšie. V tom najširšom slova zmysle by mohla domácka práca alebo telepráca zahŕňať nielen prácu vykonávanú v rámci pracovného pomeru, ale aj prácu vykonávanú mimo pracovnoprávných vzťahov.

O domácku prácu podľa ustanovenia § 52 ods. 1 Zákonníka práce ide vtedy, ak pracovný pomer zamestnanca sa uskutočňuje podľa podmienok dohodnutých v pracovnej zmluve doma alebo na inom dohodnutom mieste. Ak pri práci vykonávanej doma alebo na inom mieste dohodnutom zamestnanec používa informačné technológie, v zmysle § 52 ods. 1 Zákonníka práce ide o teleprácu. Pri týchto formách práce si pracovný čas rozvrhuje sám zamestnanec. Za domácku

prácu alebo teleprácu sa v zmysle § 52 ods. 5 Zákonníka práce nepovažuje práca, ktorú zamestnanec vykonáva *príležitostne alebo za mimoriadnych okolností* so súhlasom zamestnávateľa alebo po dohode s ním doma alebo na inom ako zvyčajnom mieste výkonu práce za predpokladu, že to umožňuje druh práce, ktorý zamestnanec vykonáva podľa pracovnej zmluvy.

Právny pojem „domácka práca“ a pojem „telepráca“ nie sú právne identické. Nie každá domácka práca je telepráca. Domáckou prácou môže byť aj práca, pri ktorej zamestnanec vôbec nevyužíva informačné technológie.

Spoločnou právnou charakteristikou oboch foriem práce je, že domácka práca aj telepráca sa môžu vykonávať nielen doma, ale aj na inom mieste dohodnutom so zamestnávateľom, ak ju zamestnanec nevykonáva len príležitostne alebo za mimoriadnych okolností, a to na základe súhlasu zamestnávateľa alebo na základe dohody obidvoch účastníkov pracovného pomeru.

Na domácku prácu a teleprácu platí priama obmedzená pôsobnosť Zákonníka práce. Vzhľadom na povahu domáckej práce a telepráce zamestnanci tieto práce vykonávajú samostatne bez potreby kontinuálnej kontroly zamestnávateľa. Vo vzťahu k telezamestnancovi, ako aj domáckemu zamestnancovi zamestnávateľ neuplatňuje do takej miery svoje kontrolné oprávnenie a zamestnanec je viac zodpovedný za výsledok práce než za spôsob organizácie pracovného času, ktorý k vedie k pracovnému výsledku.

V tom vidíme aj dôvod, prečo zákonodarca obidve formy práce, domácku prácu a teleprácu spojil spoločným menovateľom, a tým sú zákonné odchýlky od štandardného pracovného pomeru s miestom výkonu práce na pracovisku zamestnávateľa.

Osobitne pod vplyvom nových technológií sa ukazuje, že niet vážnejších dôvodov, aby sa domácka práca či telepráca nemohla vykonávať okrem pracovného pomeru aj v rámci dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Nové formy a spôsoby práce pod vplyvom digitalizácie pracovných procesov poskytujú aj podľa zahraničných právnych úprav mimoriadne príležitosti na veľmi široký rozvoj domáckej práce a telepráce, ktorá by mala mať širší vecný a osobný rozsah v porovnaní s právnou úpravou § 52 Zákonníka práce. Časť zahraničných právnych úprav umožňuje domácku prácu, ako aj teleprácu vykonávať nielen v rámci pracovného pomeru, ale aj v rámci iných druhov pracovnoprávných vzťahov, resp. aj ako podnikateľskú činnosť, ak obsah výkonu takejto práce nespĺňa pojmové znaky závislej práce.

2. DOMÁCKA PRÁCA A TELEPRÁCA VS. PANDÉMIA KORONAVÍRUSU

Aj v súčasnej pandémii koronavírusu vyvolala nevyhnutnosť masívneho rozšírenia práce z domácnosti zamestnanca. Zákonnodarca zákonom č. 66/2020 Z. z. Ustanovením § 250b ods. 2 zákon č. 66/2020 Z. z. zakotvil popri pojme domáckej práce a telepráce v zmysle § 52 Zákonníka práce osobitnú formu práce z domu (home officu), ktorú nazval „práca z domácnosti“, resp. „práca z domácnosti zamestnanca.“ V súvislosti s vyhlásením mimoriadnej situácie spojenej s pandémiou koronavírusu bola do Zákonníka práce vložená osobitná jedenásť systematická časť, ktorá zakotvila odchýlky od všeobecnej pracovnoprávnej úpravy Zákonníka práce upravenej v systematických častiach 1 až 10, ktoré majú prednosť pred všeobecnou pracovnoprávnou úpravou v týchto častiach. Právna úprava dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru tvorí 10. systematickú časť Zákonníka práce, vo vzťahu ku ktorej tiež prednostne platí odchýlka spočívajúca v možnosti jednostranného nariadenia práce z domácnosti, ale aj právnej nárokovateľnosti zamestnanca na výkon práce z jeho domácnosti, ohraničenej zákonnými podmienkami, ak tomu nebránia vážne prevádzkové pomery na strane zamestnávateľa.

V čase pandémie koronavírusu zamestnávateľia museli zo dňa na deň prejsť v širokej miere na formu výkonu práce z domácnosti zamestnanca. Súčasne si mohli nielen oni, ale aj zamestnanci veľmi rýchle „na vlastnej koži“ v praxi overiť výhody a nevýhody týchto atypických foriem práce. Za týchto mimoriadnych epidemiologických podmienok na pracovisku zamestnávateľa v závislosti od povahy vykonávanej práce nemohli, resp. nesmeli byť na pracovisku prítomní nielen zamestnanci v pracovnom pomere, ale ani zamestnanci vykonávajúci prácu na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Aký súvis má uvedený právny model práce vykonávanej z domácnosti, resp. práce vykonávanej z domácnosti zamestnanca v zmysle ustanovenia § 250b ods. 2 Zákonníka práce s právnym modelom domáckej práce a telepráce podľa § 52 Zákonníka práce?¹

¹ Novela ZP pri jednostrannom nariadení zamestnávateľa používa dikciu: „práca z domácnosti“ a pri uplatnení práva zamestnanca používa dikciu: „práca z domácnosti zamestnanca“ – pozri § 250 ods. 2 písm. a) a písm. b).

Práca vykonávaná z domácnosti v zmysle § 250b Zákonníka práce nemusí byť vykonávaná len na zmluvnom základe, ale aj na základe jednostranného právneho úkonu zamestnávateľa, čo je podstatný rozdiel v porovnaní s ustanovením § 52 Zákonníka práce. Zamestnávateľ ju môže aj jednostranne nariadiť. Na výkon práce z domácnosti zamestnanca má právo aj sám zamestnanec, ak to umožňuje dohodnutý druh práce a zamestávateľovi v tom nebránia vážne prevádzkové dôvody.

Podľa § 250 b ods. 2 Zákonníka práce *„Počas účinnosti opatrenia na predchádzanie vzniku a šírenia prenosných ochorení alebo opatrenia pri ohrození verejného zdravia nariadených príslušným orgánom podľa osobitného predpisu je zamestnávateľ oprávnený nariadiť výkon práce z domácnosti zamestnanca, ak to umožňuje dohodnutý druh práce. Súčasne aj sám zamestnanec si môže určiť tento dištančný spôsob práce zo svojej domácnosti, ak to umožňuje dohodnutý druh práce a na strane zamestnávateľa nie sú vážne prevádzkové dôvody, ktoré neumožňujú výkon práce z domácnosti.“* Uvedený osobitný model práce z domácnosti zákonodarca ponúka, ako už bolo vyššie uvedené, popri domáckej práci a telepráci v zmysle § 52 Zákonníka práce, ktorý je založený výlučne na zmluvnom princípe.

Priebeh výkonu práce z domácnosti zamestnanca v zmysle § 250b Zákonníka práce by sa však mal v ostatnom nad rámec odlišného právneho základu spravovať ustanovením § 52 Zákonníka. Ide najmä o uplatňovanie odchýlok od práce vykonávanej v pracovnom pomere na pracovisku zamestnávateľa tak, ako sú taxatívne formulované v ustanovení § 52 ods. 1 písm. a) až c) Zákonníka práce. Tak ako domácky zamestnanec v zmysle § 52 Zákonníka práce, tak aj zamestnanec pracujúci z domácnosti v zmysle § 250b ods. 2 Zákonníka práce neplní všetky svoje právne povinnosti, ktoré by inak plnil, ak by pracoval na pracovisku zamestnávateľa.

Ustanovenie § 250b ods. 2 písm. a) Zákonníka práce významným spôsobom zasiahlo do zásady zmluvnosti pracovnoprávných vzťahov. Pričom § 250b ods. 2 písm. a) Zákonníka práce nevyžaduje, aby sa jednostranné nariadenie práce z domácnosti zamestnanca muselo zo strany zamestnávateľa uskutočniť písomnou formou, čo platí aj v prípade, že si sám zamestnanec uplatní právo vykonávať prácu zo svojej domácnosti.

Tým, že Zákonník práce prácu z domácnosti zamestnanca upravuje mimo obsahový rámec § 52 Zákonníka práce o domáckej práci a telepráci, súčasne vytvoril však do budúcnosti právny priestor na uskutočňovanie práce z domácnosti zamestnanca aj u takých foriem a druhov prác, ktoré sa vykonávajú nielen v pracovnom pomere, ale aj na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, a to nielen vplyvom koronavírusu, ale aj neskôr.

Domnievame sa, že „práca z domácnosti zamestnanca“, resp. „práca z vlastnej domácnosti zamestnanca v zmysle § 250b ods. 2 písm. a) a písm. b) Zákonníka práce bude vhodnou a dobrou inšpiráciou pre zákonodarcu pri hľadaní širšieho právneho modelu domáckej práce a telepráce do najbližšej budúcnosti.

3. ÚPRAVA DOMÁCKEJ PRÁCE A TELEPRÁCE – DE LEGE LATA A DE LEGE FERENDA

Súčasný právny model domáckej práce, ako aj telepráce, ako ho zakotvuje § 52 Zákonník práce, je založený na zmluvnej autonómii zamestnanca a zamestnávateľa.² Ak sa zmluvné strany dohodnú na domáckej práci alebo telepráci v zmysle § 52 Zákonníka práce, mali by akceptovať Zákonníkom práce ustanovené odchýlky v porovnaní s pracovným pomerom vykonávaným na pracovisku zamestnávateľa alebo na inom mieste, na ktorom sa zmluvné strany dohodnú.

Práve zmluvná autonómia účastníkov pracovného pomeru pri dojednávaní domáckej práce alebo telepráce vytvára dostatočný právny priestor, aby v prospech zamestnanca v rámci dispozitívnych ustanovení Zákonníka práce mohli byť účastníkmi dojednané aj iné benefity spojené s výkonom domáckej práce alebo telepráce. Naopak, modifikáciu taxatívne formulovaných odchýlok zakotvených v § 52 Zákonníka práce by nebolo možné zo strany zmluvných strán uskutočniť, ak by tie boli v neprospech zamestnanca.

Alternatívou by bolo aj legislatívne riešenie, aby domácka práca a telepráca bola vo výnimočných právnych situáciách súvisiacich s verejným zdravím viazaná nielen na dohodu účastníkov, ale aj na jednostranný právny úkon zamestnávateľa, resp. aj zamestnanca.

² DOLOBÁČ, M. Vplyv telepráce na duševné zdravie zamestnanca. In: *Právo, obchod, ekonomika, VII. zborník príspevkov z vedeckého sympózia*: 11. – 13. október 2017, Vysoké Tatry. Košice: UPJŠ v Košiciach 2017, s. 193 – 200; ŽULOVÁ, J. Pracovné podmienky zamestnancov vykonávajúcich teleprácu. In: *Právo, obchod, ekonomika, VII. zborník príspevkov z vedeckého sympózia*: 11. – 13. október 2017, Vysoké Tatry. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017, s. 311 – 318; SVOBODOVÁ, E. K právnym úpravám domáckych zamestnanců. In: *Právo pro podnikání a zaměstnání*, 2006, č. 6; ŠUBRT, B. Zaměstnanecké výhody z pracovněprávního pohledů. In: *Práce a mzda*, 2007, č. 8, s. 6.

3.1. Pojem „domácka práca“ podľa právneho stavu de lege lata

V prípade domáckej práce ide o pracovný pomer, ktorého miesto výkonu práce nie je pracovisko zamestnávateľa, ale vlastná domácnosť zamestnanca alebo iné so zamestnávateľom dohodnuté miesto. Ak by si zmluvné strany dohodli v pracovnej zmluve ako miesto výkonu práce iné dohodnuté miesto, zamestnanec by mal status domáckeho zamestnanca, aj keby v skutočnosti nepracoval doma. Preto podstatným kritériom určenia statusu domáckeho zamestnanca je, že jeho miesto výkonu práce je dohodnuté na inom mieste, než je miesto pracoviska zamestnávateľa.

Zmena statusu zamestnanca na domáckeho zamestnanca alebo zamestnanca vykonávajúceho teleprácu je podľa súčasného právneho stavu možná aj prostredníctvom zmeny pracovnej zmluvy. Pretože ide o relatívne dôležitý a zásadný zásah do zmluvných podmienok zamestnanca, takáto zmena by mala mať písomnú formu, aj keď to Zákonník práce výslovne nevyžaduje.

Zmluvné strany sa môžu dohodnúť, že status domáckeho zamestnanca alebo zamestnanca vykonávajúceho teleprácu bude mať zamestnanec na neurčitý čas alebo na určitú dobu vychádzajúc z toho, že pracovný pomer možno zmluvnými stranami dohodnúť na neurčitý čas alebo určitú dobu. Ak by išlo o dojednanie domáckej práce alebo telepráce na určitú dobu, takýto pracovný pomer by podliehal všetkým zákonným obmedzeniam ustanoveným v § 48 Zákonníka práce (napr. v prípade opätovného uzatvárania pracovných zmlúv na určitú dobu).

3.2. Pojem „telepráca“

Slovenská pracovnoprávna úprava osobitne upravuje popri domáckej práci aj teleprácu, aj keď obidve právne formy podriaďuje zásadne rovnakému právnemu režimu zakotvenému v § 52 ZP.

Za teleprácu ustanovenie 52 Zákonníka práce považuje prácu, ktorú fyzická osoba vykonáva väčšinou na takom mieste, ktoré je mimo prevádzky zamestnávateľa a je iné ako tradičné miesto výkonu práce pre zamestnávateľa, s použitím telekomunikačných a príslušných informačných technológií ako podstatných prvkov práce.

Pracovný pomer v právnej forme telepráce možno dohodnúť nielen pri založení pracovného pomeru, ale aj pri zmene pracovného pomeru.

Cieľom výkonu domáckej práce alebo telepráce je zabezpečiť zamestnancom sociálnu bezpečnosť a tie isté práva a benefity ako ostatným zamestnancom v pracovnom pomere. V prvom rade však musí byť garantovaná zásada rovnakého zaobchádzania. Zamestnávateľ je povinný zamestnancom pracujúcim v domáckej práci alebo formou telepráce zabezpečiť rovnakú mzdu, rovnaký prístup k vzdelávaniu, kariérnemu postupu ako zamestnancom pracujúcim na pracovisku zamestnávateľa.

Pri telepráci zamestnanec buď využíva prenosné prístroje informačných technológií zamestnávateľa s mobilným internetovým pripojením, alebo pri plnení pracovných úloh používa svoje prístroje informačných technológií, hlavne notebooky, smartfóny, tablety a ďalšie. Pri používaní vlastných pracovných prostriedkov, prístrojov informačných technológií si môžu zmluvné strany už za súčasného právneho stavu dohodnúť poskytnutie peňažných náhrad.

3.3. Osobitná povaha pracovnoprávneho vzťahu domáckej práce a telepráce podľa § 52 Zákonníka práce

Vo vzťahu k zamestnancom vykonávajúcim domácku prácu alebo teleprácu v zmysle § 52 Zákonníka práce nemôže zamestnávateľ uplatniť také isté nástroje kontroly práce ako vo vzťahu k tým zamestnancom, ktorí pracujú na pracovisku zamestnávateľa. Zamestnávateľ im kvôli odlišnému miestu výkonu práce nerozvrhuje pracovný čas. Je však zodpovedný za dodržiavanie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci vykonávanej mimo jeho pracoviska aj v prípadoch, že by takýto zamestnanec používal pri práci vlastné nástroje alebo náradie, mohol by sa so zamestnávateľom dohodnúť o poskytovaní náhrady za ich opotrebenie.

Pracovný čas

Vo vzťahu k zamestnancovi zamestnávateľ nerozvrhuje pracovný čas, neurčuje začiatok a koniec pracovných zmien.

V aplikačnej praxi s pracovným časom domáckych zamestnancov je problém. Podľa § 52 ods. 1 písm. a) Zákonníka práce na domáckych zamestnancov a telezamestnancov sa nevzťahujú ustanovenia o nepretržitom dennom odpočinku a nepretržitom týždennom odpočinku. Takéto ustanovenie nie je súladné s Ústavou SR, ktorá garantuje všetkým zamestnancom bez ohľadu na použité formy práce dodržanie maximálneho týždenného pracovného času a s ním spätého

zákonného minimálneho denného času odpočinku, ako aj týždennej dĺžky odpočinku pre zamestnanca.

Vo vyššie uvedenej súvislosti je právne významné aj rozhodnutie Súdneho dvora č. 55/2019, podľa ktorého každý zamestnávateľ bez ohľadu na použitú právnu formu výkonu práce je povinný evidovať pracovný čas, osobitne celkový rozsah týždenného pracovného času s cieľom, aby boli aj pri atypických formách práce dodržané minimálne týždenné časy odpočinku. V opačnom prípade by mohlo dôjsť k diskriminácii zamestnancov pracujúcich formou telepráce či domáckej práce, ale aj k porušeniu kogentných právnych predpisov o dodržiavaní maximálne prípustného týždenného pracovného času, minimálneho denného času odpočinku, ako aj minimálnej týždennej dĺžky odpočinku.

Prekážky v práci

Domáckym zamestnancom sa neposkytuje náhrada mzdy ako u väčšiny iných dôležitých osobných prekážok v práci na strane zamestnanca s výnimkou úmrtia rodinného príslušníka. Pritom pracovnoprávna úprava Českej republiky umožňuje aj domáckym zamestnancom či telezamestnancom poskytnúť náhradu mzdy aj pri iných prekážkach v práci na strane zamestnávateľa. Domáckym zamestnancom a telezamestnancom neparí mzda za prácu nadčas, mzdové zvýhodnenie za prácu vo sviatok, mzdové zvýhodnenie za prácu v sobotu, v nedeľu, mzdové zvýhodnenie za nočnú prácu a mzdová kompenzácia za sťažený výkon práce.

Osobitné povinnosti zamestnávateľa pri telepráci

Ide o špecifické povinnosti zamestnávateľa vo vzťahu k zamestnancom vykonávajúcim teleprácu. Časť z nich vyúsťuje do obsahového rámca pracovnej disciplíny (sankcie v prípade porušenia obmedzení používania technického vybavenia a programového vybavenia).

Keďže hlavne pri výkone telepráce zamestnanec často pracuje so zobrazovacími jednotkami, potenciálne môže dôjsť k porušeniu právnych povinností zamestnávateľa v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a následne môže vzniknúť zodpovednosť zamestnávateľa v prípade vyskytnutia pracovného úrazu alebo aj choroby z povolania.

Podľa právneho stavu *de lege lata* zamestnávateľ je povinný prijať opatrenia, ktoré predchádzajú izolácii zamestnanca vykonávajúceho domácku prácu alebo teleprácu od ostatných zamestnancov a umožniť im stretávať sa s ostatnými zamestnancami. Na plnení uvedenej povinnosti si zamestnávateľia nedávajú veľ-

mi záležať. Ak by zamestnávateľ vôbec nerešpektoval túto povinnosť v záujme predchádzania izolácie zamestnanca vo vzťahu k spoluzamestnancom a sám zamestnanec by nebol v tomto smere aktívny, vytváralo by sa pri výkone telepráce reálne riziko vzniku stavu depresí a iných psychických porúch. Hrozí by to hlavne tým usilovnejším zamestnancom, ktorí si v záujme zdravia sami nenastavia medze svojho pracovného výkonu tak, aby zodpovedali fyzickému a duševnému zdraviu.

Pracovné podmienky pri domáckej práci a telepráci nesmú zamestnanca znevýhodňovať v porovnaní s porovnateľným zamestnancom na pracovisku zamestnávateľa.

Už existujúca pracovnoprávna úprava poskytuje relatívne široký právny priestor na zmluvnú voľnosť medzi zamestnávateľom a domáckym zamestnancom, resp. zamestnancom vykonávajúcim teleprácu. Domnievame sa, že aj za súčasného právneho stavu Zákonník práce vytvára určitý právny priestor pri vzájomnom zmluvnom stváraní obsahu dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru tak, aby v rámci zmluvnej voľnosti aspoň časť svojho právneho postavenia zmluvné strany podriadili právnemu režimu § 52 Zákonníka práce, ak je to v prospech zamestnanca. Pracovné podmienky a podmienky zamestnania vykonávané na základe niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru by nemali byť podľa existujúceho právneho stavu viac priaznivé v porovnaní s pracovnými a mzdovými podmienkami v pracovnom pomere.

3.4. Bezpečnosť a ochrana zdravia zamestnancov pri práci osobitne pri práci so zobrazovacími jednotkami

Najmä pri výkone telepráce musí zamestnávateľ osobitne dbať o to, aby v aplikačnej praxi dodržiaval smernicu č. 90/270/EHS o minimálnych požiadavkách na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci so zobrazovacími jednotkami, ktorá bola prevzatá do slovenského právneho poriadku nariadením vlády SR č. 276/2006 Z. z. o minimálnych bezpečnostných a zdravotných požiadavkách pri práci so zobrazovacími jednotkami.

Najmä v záujme bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci by bolo treba už v pracovnej zmluve dohodnúť, že zamestnanec bude informačné technológie, ktoré používa pri práci, vypínať v určitom čase v záujme toho, aby nezasahovali nepriaznivo do práva na odpočinok po vykonanej práci. Keďže pri telepráci si

zamestnanec sám rozvrhuje pracovný čas, malo by byť vecou vzájomnej dohody zmluvných strán, v ktorom čase zamestnanec nebude dosiahnuteľný pre zamestnávateľa.

Povinnosti zamestnávateľa vyplývajúce z vyššie uvedených právnych prameňov sa vzťahujú predovšetkým na telezamestnancov, u ktorých sa všeobecne predpokladá práca s mobilnými prístrojmi informačných technológií.

4. ÚPRAVA DOMÁCKEJ PRÁCE A TELEPRÁCE PODĽA MEDZINÁRODNÝCH A EURÓPSKÝCH PRÁVNÝCH PRAMEŇOV

Aj vplyvom nových digitálnych druhov a spôsobov prác, ale aj medzičasom podstatne rozšírenej práce z domácnosti zamestnanca pod vplyvom pandémie koronavírusu by sa malo uvažovať o vylepšení existujúcej pracovnoprávnej úpravy tejto formy práce aj do budúcnosti.

Podľa Dohovoru Medzinárodnej organizácie práce č. 177 práca doma pokrýva nielen prácu doma, ale aj prácu, ktorá je vykonávaná kdekoľvek, a to buď doma, alebo na inom mieste, ktoré je iné ako pracovné miesto u zamestnávateľa a ktorej výsledkom je produkt alebo služba požadovaná zamestnávateľom, alebo tým, kto poskytuje vybavenie a materiál. Už uvedená právna charakteristika práce doma pripúšťa, že jej predmetom nie je len výkon práce ako taký, ale aj výsledok práce, produkt alebo služba. To napovedá, aby takáto práca bola aj v pracovnom práve SR rozšírená aj na dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Dohovor Medzinárodnej organizácie práce č. 177 požaduje, aby zamestnancom pracujúcim doma boli poskytované základné sociálne práva, akým je právo slobodne sa združovať, právo na ochranu pred diskrimináciou v zamestnaní, právo na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, právo na odmenu za vykonávanú prácu, právo na sociálne zabezpečenie, resp. právo na prístup k vzdelávaniu, právo na ochranu materstva a ďalšie (článok 4 bod 2). Zamestnancom pracujúcim doma musí byť v existujúcom pracovnoprávnom vzťahu tiež garantované dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania

Na úrovni Európskej únie teleprácu ako moderný atypický pracovnoprávny vzťah upravuje Rámcová dohoda o telepráci, ktorú na úrovni EÚ uzatvorili sociálni partneri (UNICE, UEAPME, CEEP, ETUC) 16. júla 2002 (ďalej len „Rámcová dohoda o telepráci“), ktorá však nemá vo vzťahu k členským štátom EÚ záväzný charakter.

Európska únia v predmetnej dohode týkajúcej sa telepráce zakotvila základné pracovné podmienky výkonu telepráce. Zamestnávateľ by mal byť zodpovedný za ochranu života a zdravia zamestnanca pri práci. Je povinný tiež zabezpečiť a udržiavať potrebné vybavenie pracoviska zamestnanca a platiť dodatočné náklady na domácnosť zamestnanca, ak súvisia s výkonom práce. Najmä vo vzťahu k niektorým kategóriám zamestnancov, ktorí vykonávajú prácu vysokej náročnosti a samostatnosti a zamestnancov, ktorých práca nie je determinovaná prácou ostatných zamestnancov, by sa zamestnávatelia nemali obávať zmeniť právny status týchto zamestnancov na domáckych zamestnancov, prípadne viac využívať teleprácu. Ušetrili by si energie a iné náklady. Zamestnávateľ tieto formy práce by mal využívať hlavne voči zamestnancom, ktorým dôveruje a u ktorých to dovoľuje druh vykonávanej práce. Na druhej strane zamestnávateľ by mal veľmi starostlivo dbať, aby predovšetkým pri telepráci nedochádzalo k porušovaniu zákona o ochrane osobných údajov, ako aj k porušovaniu súkromia zamestnanca. Aj keď riziko porušovania súkromia zamestnanca je najmä pri telepráci podstatne vyššie než u iných štandardných formách práce v pracovnom pomere uskutočňovaných na pracovisku zamestnávateľa, aj pre domáckych zamestnancov a telezamestnancov platia zákonné obmedzenia zásahu do súkromia zamestnanca ustanovené v § 13 ods. 4 Zákonníka práce s dodržaním zásady legality, legitimacy a proportionality.

5. PRÁVNA ÚPRAVA TELEPRÁCE A DOMÁCKEJ PRÁCE V ZAHRANIČNÝCH PRÁVNÝCH ÚPRAVÁCH

Domácka práca je v mnohých členských štátoch EÚ upravená na rovnakej úrovni ako klasická práca u zamestnávateľa, t. j. domácki zamestnanci sú považovaní za bežných zamestnancov zamestnávateľa. Ide o právnu úpravu Dánska, Francúzska, Španielska, Belgicka a Švédska. V iných členských štátoch Európskej únie môžu domácki zamestnanci vykonávať svoju prácu nielen v právnom stave zamestnanca, ale aj v právnom stave osoby samostatne zárobkovo činné osoby (napr. Portugalsko). V Írsku a vo Veľkej Británii môžu mať osoby, ktoré pracujú doma buď postavenie zamestnanca, alebo postavenie samostatne zárobkovo činné osoby.³ Realizácia Rámцovej dohody Európskej únie o telepráci je

³ BARANCOVÁ, H. a kol. *Pracovné právo v európskej perspektíve*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 276 – 278.

v právnych úpravách Írska, Lotyšska, Holandska, Fínska a Veľkej Británie zverená do zmluvnej autonómie účastníkov pracovného vzťahu.⁴

Časť členských krajín EÚ transformovala Rámcovú dohodu EÚ o telepráci do svojho vnútorného zákonodarstva pomocou zákonných pracovnoprávnych úprav. Iná časť krajín zveruje uvedenú úpravu kolektívnym zmluvám.⁵

Na domácku prácu podľa právnej úpravy Fínska sa nevzťahuje napríklad zákon o pracovnom čase, bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci. Zamestnanci pracujúci ako domácki zamestnanci alebo telezamestnanci, tak ako aj iní zamestnanci v pracovnom pomere, podliehajú nemocenskému a dôchodkovému zabezpečeniu.⁶ Napríklad všeobecná kolektívna zmluva na národnej úrovni v Grécku obsahuje ustanovenia Rámcovej dohody EÚ o telepráci, ktoré sú záväzné pre všetkých zamestnávateľov. Do tejto národnej úpravy kolektívnej zmluvy bola napr. prevzatá rovnaká definícia telepráce, ako ju obsahuje Rámcová dohoda EÚ o telepráci.⁷

Na domáckych zamestnancov v Grécku sa pracovnoprávne predpisy aplikujú v plnom rozsahu za predpokladu, že pracovnoprávny vzťah domáckej práce spĺňa všetky charakteristiky závislej práce. Ak domácka práca z hľadiska svojej povahy a obsahu nespĺňa znaky závislej práce, možno ju vykonávať aj v právnej forme samostatne zárobkovej činnosti.⁸

Rakúske zákonodarstvo nepriznáva fyzickej osobe vykonávajúcej domácku prácu právny status zamestnanec, aj keď domáckym zamestnancom sú priznané porovnateľné práva ako klasickým zamestnancom (napr. pracovné voľno na ošetrovanie chorého dieťaťa, nárok na poskytnutie odstupného, sociálne poistenie).⁹

Na pracovnoprávne vzťahy domáckych zamestnancov podľa právnej úpravy Českej republiky sa vzťahuje rovnaká právna úprava ako na zamestnancov, ktorí

⁴ *Telework in the European Union*. 2010. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. [online]. [cit. 2017-11-25]. Dostupné na internete: <http://csdle.lex.unict.it/Archive/LW/Data%20reports%20and%20studies/Reports%20and%20studies%20from%20EUROFOUND/20110606-124753_EUROFOUND_Telework_EU_Jan10pdf.pdf>

⁵ BARANCOVÁ, H. a kol. *Pracovné právo v európskej perspektíve*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 285.

⁶ Tamže, s. 282.

⁷ *Implementation of the European framework agreement on telework. Report by the European social partners*. 2006. s. 10. [online]. [cit. 2017-11-26]. Dostupné na internete: <https://resourcecentre.etuc.org/linked_files/documents/Framework%20agreement%20on%20telework%20EN.pdf>

⁸ BARANCOVÁ, H. a kol. *Pracovné právo v európskej perspektíve*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 283

⁹ DOUŠOVÁ, J. Několik poznámek ke zkrácenému pracovnímu úvazku, sdílenému zaměstnání a práci z domu z pohledu subjektů pracovněprávních vztahů. In: *Atypická zaměstnání – cesta k vyšší zaměstnanosti?* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 132.

vykonávajú prácu na pracovisku zamestnávateľa s výnimkou odchýlok ustanovených zákonom, ako aj odchýlok, ktoré si zmluvné strany dohodli v rámci dispozičných ustanovení Zákonníka práce.¹⁰ Osobitná povaha vykonávanej práce vyžaduje, aby medzi zamestnávateľom a zamestnancom došlo k dohode o podmienkach výkonu práce. Účastníci pracovnoprávneho vzťahu sa môžu v rámci pracovnej zmluvy alebo aj mimo nej dohodnúť na všetkom, čo zákon nezakazuje a čo nie je v rozpore so základnými princípmi pracovnoprávneho vzťahu a súčasne neodporuje dobrým mravom, verejnému poriadku ani obsahu a účelu zákona.¹¹

Ustanovenie § 317 Zákonníka práce Českej republiky domácku prácu a teleprácu zakotvuje pod všeobecnejším názvom: Pracovnoprávne vzťahy zamestnanca, ktorý nepracuje na pracovisku zamestnávateľa.¹²

Nielen systematickým začlenením domáckej práce a telepráce (práce na diaľku), ale aj medzičasom uskutočnenou zmenou odchýlok zo štandardného pracovného pomeru Zákonník práce Českej republiky opustil predchádzajúci právny model domáckej práce a telepráce.¹³

Postavenie týchto zamestnancov je upravené tak, že vykonávajú dohodnutú prácu, a to mimo pracoviska zamestnávateľa, v pracovnom čase, ktorý si sami rozvrhujú podľa dohodnutých podmienok zmluvných strán.¹⁴ Zákonník práce Českej republiky aj u týchto zamestnancov vychádza z predpokladu osobného výkonu práce. Podľa českej právnej úpravy výkon domáckej práce a telepráce garantuje zamestnancovi, že jeho právne postavenie nebude nepriaznivejšie ako postavenie zamestnanca pracujúceho u zamestnávateľa v pracovnom pomere tým, že zamestnávateľ nesmie prekročiť množstvo práce, aké podľa konkrétnych noriem spotreby práce zodpovedá týždennému pracovnému času, ktorý je vo všeobecnosti stanovený na výkon práce tohto druhu.¹⁵

Zamestnávateľ nemá povinnosť určiť začiatok a koniec pracovnej zmeny, ani rozvrhnúť pracovný čas do päťdňového pracovného týždňa. Pre domáckeho za-

¹⁰ BĚLINA, M. – DRÁPAL, L. a kol. *Zákonník práce. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1250.

¹¹ HŮRKA, P. a kol. *Zákonník práce a související ustanovení občanského zákoníku: s podrobným komentářem k 1.1. 2014. 3. aktualiz. a rozšir. vyd.* Olomouc: ANAG, 2014, s. 630.

¹² § 317a ods.1a 2 návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., Zákonník práce, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony.

¹³ GALVAS, M. a kol. *Pracovní právo. 2. dopl. a přeprac. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 273.

¹⁴ Tamže, s. 275.

¹⁵ Tamže.

mestnanca však platia limity, ktoré sa týkajú maximálnej dĺžky pracovného času, čo je podstatný rozdiel v porovnaní so slovenskou pracovnoprávnou úpravou.¹⁶

Kvôli osobnému výkonu práce zamestnanec zodpovedá za škodu spôsobenú zamestnávateľovi podľa pracovnoprávných predpisov rovnako ako zamestnanci v klasickom pracovnom pomere. Pri pracovných úrazoch platí všeobecná úprava zodpovednosti zamestnávateľa v podľa Zákonníka práce ČR.¹⁷

V prípade, ak zamestnanec vykonáva prácu mimo pracoviska zamestnávateľa s využitím sietí elektronických komunikácií, tak má povinnosť počínať si tak, aby chránil údaje a dáta súvisiace s výkonom jeho práce a zamestnávateľ má povinnosť zabezpečiť programové a technické vybavenie potrebné na výkon práce, s výnimkou prípadov, keď zamestnanec využíva vlastné vybavenie. Zamestnávateľ je súčasne povinný zabezpečovať ochranu osobných údajov, ktoré sa spracúvajú pri diaľkovom prenose medzi zamestnávateľom a zamestnancom.¹⁸

Positívum českej úpravy Zákonníka práce na rozdiel od súčasnej slovenskej úpravy Zákonníka práce spočíva v tom, že výslovne ustanovuje povinnosť zamestnávateľa nahradiť zamestnancovi náklady vynaložené na komunikáciu medzi ním a zamestnávateľom, ako aj ďalšie náklady, ktoré vzniknú zamestnancovi pri výkone práce.

6. APLIKAČNÉ PROBLÉMY VÝKONU DOMÁCKEJ PRÁCE A TELEPRÁCE

V súvislosti s výkonom telepráce, resp. výkonom domáckej práce vznikajú v aplikačnej praxi nemalé problémy. Nezanedbateľná časť z nich sa týka možnosti vykonávania kontroly zo strany zamestnávateľa v domácnosti a s tým súvisiacou ochrany súkromného života zamestnanca, keďže telepráca sa uskutočňuje prevažne doma. Vychádzajúc zo systematického začlenenia domáckej práce alebo telepráce ako práce vykonávanej v pracovnom pomere, vyplývajú aj pre zamestnávateľa práva a povinnosti voči zamestnancovi. Jednou z nich je povinnosť kontroly vykonávanej práce zo strany vedúcich zamestnancov. V rámci ochrany

¹⁶ TOMŠEJ, J. Home-office a problematika bezpečnosti a ochrany zdravia při práci. In: *Atypická zaměstnanost – cesta k vyšší zaměstnanosti?* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 150.

¹⁷ Tamže, s. 152.

¹⁸ § 317 návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., Zákonník práce, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. s. 18 – 19. [online]. [cit. 2017-12-19]. Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/doc/00/11/01/00110169.pdf>>

súkromia zamestnanca by v zmysle § 13 ods. 4 Zákonníka práce mohol využiť výnimky z práva na súkromný život zamestnanca, ak takéto zásahy zamestnávateľa sú uskutočnené na základe legality, legitimity a proporcionality a notifikačnej povinnosti zamestnávateľa voči zamestnancovi. Ďalším z takýchto problémov je aj garancia dodržiavania zákonom prípustného maximálneho týždenného pracovného času, ktorá podľa súčasnej pracovnoprávnej úpravy absentuje. Bude ju treba v budúcnosti riešiť v súlade s Ústavou SR, Chartou základných práv EÚ a rozhodnutím súdneho dvora EÚ č. 55/2019.

ZÁVER

Robustné rozšírenie výkonu práce z domácnosti zamestnanca v čase pandémie koronavírusu by mohlo slovenského zákonodarcu inšpirovať k prijatiu nového právneho modelu domáckej práce a telepráce, ktorý by presahoval právny rámec pracovného pomeru.

Domnievame sa, že neexistujú relevantné dôvody, prečo by sa práca uskutočňovaná právnou formou domáckej práce alebo telepráce nemohla vykonávať okrem pracovného pomeru aj právnou formou dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Formou domáckej práce by mohli byť vykonávané aj niektoré práce osôb samostatne zárobkovo činných, na ktoré by síce nebolo možné priamo aplikovať ustanovenia Zákonníka práce o domáckej práci a telepráci podľa Zákonníka práce, ale tieto podmienky výkonu práce by si mohli zmluvné strany napríklad obchodnoprávneho vzťahu dohodnúť (§ 269 Obchodného zákonníka). Vytvorila by sa tým právna situácia, keď zmluvné strany v rámci svojej zmluvnej autonómie podriadia časť obsahu takejto atypickej zmluvy právnemu režimu Zákonníka práce (napr. otázku dovolenky, náhrada mzdy pri prekážkach v práci podľa Zákonníka práce).¹⁹

¹⁹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0081/19 „Európsky sociálny model a jeho tendencie“.

KOAGENTNÉ A DISPOZITÍVNE NORMY V KORPORÁTNOM PRÁVE: FILOZOFICKÝ, HISTORICKÝ A KOGNITÍVNY POHĽAD

MANDATORY AND DEFAULT NORMS IN CORPORATE LAW: PHILOSOPHICAL, HISTORICAL AND COGNITIVE VIEW

Tomáš Gábriš*

Abstract: The paper summarizes philosophical, historical and doctrinal background of the differentiation between mandatory and default rules in private law in general and in company law in particular. The conclusion of the author is the plea to provide for a clear guidance in the respective doctrine and legislation as to the criteria and principles applicable to distinguishing between the two types of norms.
Kľúčové slová: kogentné normy, dispozitívne normy, povoľujúce normy

Abstrakt: Príspevok sumarizuje filozofické, historické a doktrínálne pozadie rozlišovania medzi kogentnými a dispozitívnymi normami v súkromnom práve vo všeobecnosti, a v práve obchodných spoločností obzvlášť. Záverom autora je výzva na poskytnutie jasného usmernenia v príslušnej doktríne a právnych predpisoch, pokiaľ ide o kritériá uplatniteľné na rozlíšenie medzi uvedenými druhmi normatívnej úpravy.

Key words: mandatory rules, default rules, permissive rules

1. ÚVOD

Príspevok sumarizuje filozofické, historické a doktrínálne pozadie rozlišovania kogentných a dispozitívnych noriem v súkromnom práve vo všeobecnosti, a v práve obchodných spoločností obzvlášť. Na základe právnohistorickej analýzy týchto dvoch druhov noriem, spolu s tretím typom tzv. permissívnych (povoľujúcich) noriem, sa následne autor pokúša navrhnúť výslovné rozlíšenie medzi jednotlivými typmi noriem na úrovni textácie právnych predpisov. Súčasný stav totiž aj z pohľadu psychológie noriem a z pohľadu kognitívnych vied vedie k podvedomému preferovaniu kogentného charakteru noriem obchodného práva.

* prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA, Katedra dejín práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

2. FILOZOFIA KOSENTNÝCH A DISPOZITÍVNYCH NORIEM

Právne normy možno kategorizovať na základe mnohých kritérií. Jedným z nich je tradičné rozlišovanie medzi kogentnými a dispozitívnymi normami. Toto rozlíšenie zohľadňuje mieru, do akej je normotvorná moc zverená štátu, alebo naopak, vyhradená stranám. Toto rozlišovanie noriem je teda jasne prepojené s ďalšou kategorizáciou právnych noriem na autonómne a heteronómne normy.¹ Heteronómne normy sú pritom pravidlá stanovené právnymi predpismi, prijímanými oficiálnym zákonodarným orgánom. Naopak, autonómne normy sú tie, ktoré si určujú samotní účastníci právneho vzťahu, napríklad zmluvné strany, príp. spoločníci obchodnej spoločnosti. Zaujímavou prostrednou kategóriou medzi autonómnymi a heteronómnymi normami sú pritom kolektívne pracovné zmluvy, ktoré sa považujú za všeobecne záväzné, hoci ich vytvárajú autonómne zmluvné strany – a teda vykazujú tak charakteristiky autonómnej, ako aj heteronómnej regulácie.

Okrem všeobecne akceptovaného rozlišovania medzi kogentnými a dispozitívnymi normami je však osobitne v korporátnom práve možné rozlíšiť aj tretiu kategóriu – tzv. permissívne, povoľujúce normy, o ktorých budeme bližšie hovoriť nižšie, a ktoré sa tiež nachádzajú na križovatke medzi autonómnou a heteronómnou tvorbou pravidiel – osobitne ak nepovoľujú iba istý druh správania, ale povoľujú istý druh autonómnej normotvorby – akoby nabádajúc autonómne subjekty na prijatie regulácie určitých otázok.²

V súkromnom práve sa relatívne vysoký stupeň autonómie (slobody) považuje za jeden z jeho filozofických základov, prinajmenšom od čias víťazstva liberálneho politického a právneho myslenia. Zo širšieho historického hľadiska však nie je uznanie „súkromnej autonómie“ v modernom práve len moderným prvkom. V skutočnosti ho totiž možno vnímať aj ako relikv z rozsiahlejšej historickej koncepcie autonómnej tvorby právnych predpisov, ktorá bola osobitne charakteristická pre predmodernú a predliberálnu éru, keď štát a štátom tvorené predpisy zohrávali iba malú úlohu pri regulácii rôznorodých aspektov každodenného života. Namiesto štátnych predpisov dominovala autonómna tvorba právnych predpisov, ktorá sa zmenila na to, čo dnes poznáme ako súkromnú autonómiu

¹ FÁBRY, B. a kol. *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava: Wolters KLUwer, 2019, s. 87 – 89.

² V slovenských podmienkach na ne upozorňuje ŠULEKOVÁ, Ž. *Zmluvná sloboda a právo obchodných spoločností*. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015, s. 71 – 72.

v záväzkovom práve, až po vzniku legislatívneho monopolu štátu. Inými slovami, autonómia sa dnes všeobecne nepovažuje za zdroj „normotvornej moci“, ale iba za vymedzenie priestoru na slobodu konania (priestor právnych úkonov), ktorý ľuďom poskytuje štát, uznávajúci ich zmluvnú autonómiu.

Súčasná situácia je pritom najmä dedičstvom právneho myslenia 19. storočia, ktoré v strednej Európe najviac ovplyvňovali a inšpirovali nemecké právne vzory. Nemecké myslenie pritom bolo v danej dobe poznačené konfliktom medzi pandektistami a historickou školou práva. Nemecká historická škola práva zdôrazňovala práve dôležitosť autonómnych spoločenstiev a ich schopnosti tvoriť autonómne normy. Na začiatku 19. storočia tak Karl Friedrich Eichhorn (1781 – 1854) rozlišoval medzi *ius scriptum*, označujúcim štátne zákony, a *ius non scriptum* ako pojmom označujúcim autonómne normatívne systémy alebo pravidlá vytvorené súdnou cestou.³ Tieto pojmy podobne používali aj Joseph Anton Mittermaier (1787 – 1867) a Romeo Maurenbrecher (1803 – 1843). Okrem toho Georg Beseler (1809 – 1888), Otto Bähr (1817 – 1895) a Otto von Gierke (1841 – 1921) všetci spoločne prijali normotvornú právomoc komunít, a to práve pre ich spoločný základný prvok – autonómiu. Georg Friedrich Puchta (1798 – 1846) tak hovoril o autonómii ako o osobitnom zdroji moci, ktorú spoločnosti a komunity uplatňujú nad svojimi členmi, pričom tá podľa neho nemá zmluvnú povahu.

Tieto názory však boli v nemeckom právnom myslení prekonané a opustené, pretože napokon prevážil pandektistický prístup, ktorý odmietol autonómnú normotvorbu a autonómiu obmedzoval iba na prvok záväzkových vzťahov – v rozsahu uznanom a povolenom štátom. Konkrétne osobnosti ako Carl Friedrich von Gerber (1823 – 1891) a Paul Laband (1838 – 1918) prijali koncepciu, ktorá mala za cieľ vytvoriť z Nemeckej ríše monolitický „Anstaltsstaat“, ktorý neuznáva žiadnu mimoštátnu normotvornú autonómiu. Gerber tak výslovne odmietol autonómiu ako prameň práva, tvrdiac, že existuje rozdiel medzi zákonodarnou mocou a realizáciou práva – a autonómia znamená iba možnosť konať v rámci zákonných medzí, ale nie moc vytvárať právo. Autonómia sa preto nemala považovať za samostatný zdroj „neštátneho práva“, ale skôr za zdroj a podklad zmluvných vzťahov a právnych aktov, a preto je „iba“ súčasťou zmluvného práva, tvrdil Gerber. Inak by podľa Labanda bola normotvorná autonómia nevyhnutne v rozpore so suverenitou štátu. Laband tiež odkazoval na Savignyho,

³ Táto pasáž vychádza z prehľadného spracovania dobových názorov v diele MEDER, S. *Ius non scriptum – Traditionen privater Rechtssetzung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009, s. 44.

ktorý tiež tvrdil, že právne akty sú iba zdrojom subjektívnych práv, a nie objektívneho práva. V tomto duchu Wilhelm Eduard Wilda (1800 – 1856) v roku 1842 preniesol pojem „Privatautonomie“ z legislatívneho a zákonodarného kontextu do záväzkového práva. Odtiaľ bol už len krok k tomu, aby pozitivistu ako Carl Bergbohm (1849 – 1927) a Hans Kelsen (1881 – 1973) trvali na uznaní výlučného štátneho monopolu na tvorbu práva a v podstate na stotožnení štátu s právom. Koncepcia práva bez štátu a pojem „autonómne právo“ sa mali úplne opustiť. Autonómia ako prameň práva mala teda rovnaký osud ako obyčaj a právna veda – prestali sa považovať za prameň práva.

Na základe vyššie uvedeného prehľadu je zrejmé, že tento vývoj predstavuje dramatickú zmenu a posun v chápaní práva, ktorý ovplyvňuje i naše moderné vnímanie práva v kontinentálnej Európe.

Myšlienka mimoštátnej, autonómnej tvorby práva však nikdy úplne nezmizla ani v 20. storočí. Taliansky teoretik tridsiatych rokov, Santi Romano, predchodca modernej myšlienky právneho pluralizmu, bol jedným z tých, ktorí navrhli myšlienku, že právo je primárne sociálny fenomén, a že každá sociálna inštitúcia tvorí svoje vlastné sociálne normy, a teda tvorí vlastné „právo“.⁴ Aj keď pritom toto jeho jednoduché riešenie nemusí nutne presvedčiť všetkých odporcov, použitie pojmu „právo“ na označenie neštátnych noriem nebolo v 20. alebo 21. storočí vôbec neobvyklé. Napríklad v roku 1933 nemecký právnik Hans Grossmann-Doerth používal výraz „selbstgeschaffenes Recht der Wirtschaft“ (autonómne právo hospodárstva) ako synonymum všeobecných zmluvných podmienok; podobne sa používalo aj označenie „autonomes Recht“, „private Normenordnungen“, „autonome Rechtsordnungen“ alebo „Privatgesetzgebung“, ktoré sa i v súčasnosti stále používajú na označenie neštátnych normatívnych systémov,⁵ ako sú *lex mercatoria*, *lex informatica* (*lex digitalis*, *lex tecnica*), *lex sportiva* alebo *lex constructionis* (medzinárodné stavebné normy). Napokon slávny nemecký právnik Helmut Coing podobne uznal, že okrem práva závislého od štátu existujú aj osobitné cirkevné právo a medzinárodné právo, ktoré sú v skutočnosti príkladmi „neštátneho“ práva.⁶

⁴ ROMANO, S. *Die Rechtsordnung*. Tr. W. Daum. Berlin: Duncker & Humblot, 1975, s. 44 – 45.

⁵ VEC, M. *Das selbstgeschaffene Recht der Ingenieure. Internationalisierung und Dezentralisierung am Beginn der Industriegesellschaft*. In: *European and International Regulation after the Nation State*. Baden-Baden: Nomos, 2004, s. 96 – 97; VEC, M. *Multinormativität in der Rechtsgeschichte*. In: *Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Jahrbuch 2008*. Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2008, s. 155 – 166.

⁶ COING, H. *Grundzüge der Rechtsphilosophie. 4. vyd.* Berlin: De Gruyter, 1985, s. 283 – 285.

Aj napriek tomu však môžeme byť stále skeptickí a veriť, že aj tieto normatívne systémy predstavujú iba prechodné štádium a v budúcnosti budú podliehať štátnej kontrole a štátnym normám.⁷ Rastie však aj počet autorov, ktorí naopak podporujú myšlienku neštátneho práva a právneho pluralizmu⁸ a veria, že štáty si v priebehu 17. až 19. storočia privlastnili právomoci, ktoré nevyhnutne štátu nepatria, a tvrdia, že štáty už teraz postupne z týchto svojich pozícií ustupujú, čo opäť umožňuje obnovenie autonómneho „neštátneho“ práva.⁹

Nech už je to v tomto okamihu akokoľvek, štátne právo stále určite hrá dôležitú úlohu v kontinentálnej Európe, a to dokonca aj v súkromnom práve a práve obchodných spoločností – a to väčšinou aj v súvislosti so zabezpečením významných sociálnych funkcií štátu a práva.¹⁰ Stále je však prítomný aj rastúci význam autonómie, čo osobitne vedie tiež k obnoveným sporom o vzťahu medzi heteronómnymi a autonómnymi normami, resp. medzi kogentnými normami na jednej strane a priestorom na autonómiu prejavovým v dispozitívnych alebo povolujuúcich (permissívnych) normách na druhej strane.¹¹

3. HISTORICKÉ SKÚSENOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Prejdúc teraz od filozofie k pozitivistickým doktrinálnym prístupom v kontinentálnej Európe v súvislosti s kogentnými a dispozitívnymi normami, súčasná situácia je zväčša poznačená nedostatkom vhodných kritérií na rozlíšenie medzi týmito druhmi noriem. Tento problém sa pritom objavuje rovnako na všeobecnejšej úrovni súkromného práva, ako aj na konkrétnejšej úrovni práva obchodných spoločností, a to spolu s diskusiami o miere autonómie, ktorú majú štáty uznávať v týchto právnych odvetviach. Citujúc Petriho Mäntysaariho: „Ak

⁷ IPSEN, N. Ch. *Private Normenordnungen als Transnationales Recht?* Berlin: Duncker & Humblot, 2009, s. 246.

⁸ SOUSA SANTOS, B. de. *Law: A Map of Misreading. Toward a Postmodern Conception of Law.* In: *Journal of Law and Society*, 1987, Vol. 14, No. 3, s. 279 – 302.

⁹ ZIPPELIUS, R. *Verhaltenssteuerung durch Recht und kulturelle Leitideen.* Berlin: Duncker & Humblot, 2004, s. 161.

¹⁰ JURČOVÁ, M. a kol. *Social function of private law and its proliferation by applying the principles of European private law.* Praha: Leges, 2019.

¹¹ CSACH, K. *Miesto dispozitívnych a kogentných právnych noriem (nielen) v obchodnom práve.* In: *Právny obzor*. 2007, č. 2, s. 102 – 121 (I. časť – Všeobecné otázky a rozbor kogentných noriem), 2007, č. 3, s. 247 – 259 (II. časť – rozbor dispozitívnych noriem a vybraných problémov (nielen) Obchodného zákonníka).

niekto chce zvýšiť mieru voľnej úvahy strán a obmedziť rozsah štátnej regulácie, môže považovať obchodnú spoločnosť za niečo podobné zmluve a argumentovať tým, že by mala prevažovať zmluvná sloboda. Alternatívne však tiež možno tvrdiť, že obchodná spoločnosť nie je zmluvou a že povinná štandardizácia znižuje transakčné náklady a prospieva spoločnosti ako celku.“¹²

Problém vzťahu a rozlíšenia medzi kogentnými a dispozitívnymi právnymi normami pritom v žiadnom prípade nie je novým a nechýba mu ani tradícia riadne rozvinutej doktríny, ako na to hneď upozorníme. Kvôli rozsahovým obmedzeniam tohto článku však musíme zároveň upozorniť, že sa zameriame výlučne na doktrinálny vývoj na území Slovenska, hoci to bude vrátane práva historických predchodcov dnešnej Slovenskej republiky.

Začnime s prístupom pred roku 1918, v uhorskej časti Rakúsko-Uhorska, kde doktrína rozlišovala medzi vnútornými a vonkajšími vzťahmi obchodnej spoločnosti.¹³ Vnútorné vzťahy sa pritom považovali za regulované prevažne dispozitívnymi normami, čo znamená, že tu bolo možné autonómne regulovať vzťahy medzi spoločníkmi (akcionármi). Naopak, vonkajšie vzťahy sa považovali za regulované zväčša kogentnými normami bez možnosti odchyliť sa od nich (ak to nebolo výslovne povolené).¹⁴

Podobný prístup prevzala aj Československá republika a jej právne myslenie v medzivojnovom období. V dnes takmer zabudnutom návrhu obchodného zákonníka z roku 1937 tak boli v prípade verejnej spoločnosti a komanditnej spoločnosti zahrnuté samostatné kapitoly o vnútorných vzťahoch medzi spoločníkmi a vonkajších vzťahoch verejnej obchodnej spoločnosti a komanditnej spoločnosti.

Konkrétne pri verejnej obchodnej spoločnosti ust. § 114 návrhu uviedlo, že v rámci vnútorných vzťahov sa uplatňujú prevažne dispozitívne normy, s niekoľkými výslovne uvedenými výnimkami. Na rozdiel od toho v ust. § 152 boli vonkajšie vzťahy v zásade upravené kogentnými normami, opäť s niekoľkými výslovne uvedenými výnimkami.

V prípade komanditnej spoločnosti podľa § 199 sa opäť v zásade zaviedli dispozitívne pravidlá týkajúce sa regulácie vnútorných vzťahov, s výnimkou výslovne stanovených oddielov návrhu.

¹² MÄNTYSAARI, P. *Organising the Firm: Theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*. Berlin: Springer, 2012, s. 61

¹³ HORVÁTH, A. *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2006, s. 397.

¹⁴ Ibid.

Je pritom zaujímavé, že aj vo vzťahu k osobitnému typu tichej spoločnosti, ktorá bola v návrhu z roku 1937 upravená len stručne, sa vnútorné vzťahy mali tiež spravovať dispozitívnymi normami (§ 225).

Tento všeobecný koncept rozlišujúci výslovne medzi vnútornými a vonkajšími vzťahmi bol potvrdený aj na mnohých miestach dôvodovej správy k návrhu obchodného zákonníka z roku 1937.¹⁵

Návrh zákonníka však napokon nebol nikdy prijatý a namiesto neho sa na území Československa až do roku 1950 uplatňovalo recipované bývalé rakúske a bývalé uhorské obchodné právo (obchodné zákonníky). Až v roku 1950, za úplne odlišných okolností monopolu jednej strany (Komunistickej strany Československa) bol prijatý nový Občiansky zákonník, ktorý okrem iného zrušil aj oba obchodné zákonníky platné v dvoch častiach Československa, a namiesto toho sa zaviedla čiastočná komercializácia Občianskeho zákonníka. Za vlády komunistickej strany sa totiž nepovažovalo za potrebné osobitne regulovať právo obchodných spoločností – súkromné podnikanie totiž bolo úplne zrušené a povolené boli iba štátne obchodné spoločnosti, ktoré boli upravené osobitnými vládnymi nariadeniami a zákonmi. Doktrína o kogentných a dispozitívnych normách v práve obchodných spoločností tak prirodzene upadla do zabudnutia.

Obchodné právo zostalo v socialistickom Československu v určitej podobe v platnosti len v súvislosti s medzinárodným obchodom, upraveným v Zákonníku medzinárodného obchodu (zákon č. 101/1963 Zb.). Tento kódex však upravoval iba úpravu obchodných záväzkov a nie právo obchodných spoločností. V jeho ust. § 5 sa pritom jednoducho uviedlo, že: „Strany sa môžu dohodnúť na úprave odchyľujúcej sa od ustanovení tohto zákona, ak nie je výslovne ustanovené, že sa od nich nemožno odchyliť.“ V tomto kódexe sa teda zaviedlo všeobecné pravidlo o dispozitívnej povahe noriem, ale bez akejkoľvek základnej doktríny alebo teórie, jednoducho ako ústupok poskytnutý zahraničným obchodným partnerom.

Naopak, nový občiansky zákonník z roku 1964 bol postavený na inom doktrinálnom princípe, keď v jeho znení nebolo výslovne stanovené žiadne osobitné pravidlo o vzťahu medzi dispozitívnymi a kogentnými normami. V praxi sa uplatňovali prísne ideologické obmedzenia možnosti odchyliť sa od pravidiel kódexu, čím sa kódex stal skôr systémom kogentných pravidiel, v ktorom sa výslovne odmietlo aj rozlíšenie medzi súkromným a verejným právom.

¹⁵ *Osnova obchodního zákona*. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1937, s. 161, 172, 182, 208.

Až v roku 1989 sa v tomto smere zaviedli zmeny, ktoré znovu zdôraznili autonómiu a slobodu fyzických a právnických osôb v demokratickom a liberálnom režime, najmä v odvetviach súkromného práva. Nové ust. § 2 ods. 3, zavedené do Občianskeho zákonníka, ustanovilo po novom určité usmernenie týkajúce sa vzťahu medzi kogentnými a dispozitívnymi normami. Konkrétne umožnilo odchyliť sa od ustanovení Občianskeho zákonníka vzájomnou dohodou: „Účastníci občianskoprávných vzťahov si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchyľne od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje a ak z povahy ustanovení zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.“ Ako však vyplýva aj z tohto znenia, občiansky zákonník bohužiaľ v žiadnom prípade nestanovil jasnú vodiacu zásadu na rozlíšenie medzi dvoma typmi noriem – kogentnými a dispozitívnymi.

Na rozdiel od Občianskeho zákonníka, ust. § 263 Obchodného zákonníka (zákon č. 513/1991 Zb.) výslovne vymenúva kogentné ustanovenia, od ktorých sa zmluvné strany nemôžu odchyliť. To sa však vzťahuje iba na záväzkové vzťahy vyplývajúce z obchodného zákonníka. Zákonník naopak nestanovuje žiadne osobitné kritériá na rozlíšenie kogentných a dispozitívnych noriem v iných častiach Obchodného zákonníka (najmä v časti o práve obchodných spoločností). Namiesto toho sa subsidiárne uplatňuje už zmienený § 2 ods. 3 Občianskeho zákonníka, pričom ten, ako sme už uviedli, má tiež ďaleko od jednoznačnosti.

Práve aj kvôli tomuto druhu neistoty v súčasnosti existujú radikálne odlišné prístupy k hodnoteniu prevládajúcej povahy právnych noriem v Obchodnom zákonníku (a všeobecne povedané v obchodnom práve vrátane práva obchodných spoločností) na Slovensku. Šuleková¹⁶ tak napríklad sumarizuje, že podľa Kolárikovej „vo všeobecnosti možno konštatovať, že ustanovenia Obchodného zákonníka upravujúce obchodné spoločnosti majú v prevažnej miere kogentný charakter, a to vzhľadom na ich povahu. Dispozitívny charakter určitého ustanovenia je však nepochybný, ak napríklad obsahuje formuláciu – ak spoločenská zmluva alebo stanovy neurčujú inak“.¹⁷ Šuleková pokračuje, že na rozdiel od Patakyovej, ktorá považuje povahu noriem v slovenskom obchodnom práve za prevažne kogentnú,¹⁸ Mamojka ml. rozlišuje medzi vnútornými a vonkajšími

¹⁶ ŠULEKOVÁ, Ž. *Zmluvná sloboda a právo obchodných spoločností*. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015, s. 19.

¹⁷ KOLÁRIKOVÁ, M. In: ŽITŇANSKÁ, L., OVEČKOVÁ, O. *Obchodné právo. Obchodné spoločnosti*. 2 vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2013, s. 123. Citované z: Tamže.

¹⁸ PATAKYOVÁ, M. *Obchodný zákonník. Komentár*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 4. Citované z: Tamže.

vzťahmi obchodných spoločností a uvádza, že „zatiaľ čo určitý vonkajší svet každej z obchodných spoločností je viac-menej kogentne daný zákonom (založenie, vznik, zrušenie zánik), tak ich interný život tvoria viaceré právne väzby prevažne fungujúce na už pertraktovanej zásade dispozitívnosti“.¹⁹ Toto doktrínálne vysvetlenie však nemá výslovnú právnu oporu v slovenskom právnom poriadku, a preto je tento názor iba jedným z mnohých možných doktrínálnych názorov na povahu slovenského práva obchodných spoločností.

Namiesto jasných doktrínálnych a legislatívnych usmernení je tak v súčasnosti rozlišovanie kogentných a dispozitívnych noriem v konečnom dôsledku v rukách súdnictva. Spoliehanie sa na súdny výklad však zrejme nie je v oblasti obchodného práva alebo práva obchodných spoločností najvhodnejším riešením – vzhľadom na zjavne nedostatočnú právnu istotu. Právna istota, spolu s potrebou rýchleho spôsobu riešenia sporov (najmä prostredníctvom rozhodcovského konania) a niektorými prvkami špekulatívnosti sú totiž spoločne jadrom moderného obchodného práva v jeho kapitalistickej podobe a forme.²⁰ Preto by sa určite malo hľadať jasné a definitívne riešenie naznačeného problému, aby sa obchodným spoločnostiam a ich obchodným partnerom poskytlo jasné usmernenie a rozlíšenie kogentných a dispozitívnych noriem korporátneho práva, a to nielen v podmienkach Slovenskej republiky.

4. ODPORÚČANIA Z HĽADISKA (BEHAVIORÁLNEJ) EKONÓMIE

Okrem „realistického“ názoru v zmysle výhradne súdneho (a často nesystematického) určovania povahy noriem práva obchodných spoločností ako kogentných alebo dispozitívnych, sú tradičné doktríny spochybňované aj diskusiami o existencii a dôležitosti tretieho typu noriem, ktoré sa často vyskytujú v súčasných formuláciách právnych textov upravujúcich právo obchodných spoločností. Ide o tzv. permissívne („povoľujúce“) normy. Na rozdiel od dispozitívnych noriem, ktoré sa uplatňujú za predpokladu, že sa adresáti noriem od nich neodchýlia (mechanizmus „opt-out“), permissívne normy neobsahujú žiadne vlastné dispozitívne pravidlo, iba odkazujú na možnosť zavedenia vlastných pravidiel autonómneho práva. Permissívne normy teda dovoľujú, aby adresát normy

¹⁹ MAMOJKA, M. *Ekvivalencia práv a povinností spoločníka v spoločnosti s ručením obmedzeným*. Bratislava: Veda, 2008, s. 15. Citované z: Tamže.

²⁰ Pozri COING, H. *Europäisches Privatrecht*. München: C. H. Beck, 1989, s. 535.

uplatňoval svoju vôľu (mechanizmus „opt-in“), a teda slúžia ako istý druh „postrčenia“ pre adresáta noriem v oblasti obchodného práva.²¹

Permisívne pravidlá sa pritom často zavádzajú v legislatívnej praxi v priebehu rýchlych zmien a doplnení Obchodného zákonníka, a to často len v reakcii na jednorazový (kazuistický) problém v právnej praxi – zväčša tam, kde boli dokonca i experti na pochybách, či je daný postup povolený, alebo nie, a preto zákonodarca radšej zvolil výslovné povolenie.

Tento tretí typ noriem však v skutočnosti len zvyšuje zložitosť celkovej situácie a v skutočnosti sám nepomáha pri určovaní toho, ktoré normy sú kogentné a ktoré dispozitívne. Naopak, ešte viac sa stiera dualita kogentných a dispozitívnych noriem.

Zdá sa preto, že problém, ale aj jeho riešenie, je skrytý v samotnej legislatívnej technike a nástrojoch používaných v právnych predpisoch týkajúcich sa práva obchodných spoločností. Lepšia teória normotvorby sa preto javí ako nevyhnutná na zvládnutie kritérií rozlišovania medzi kogentnými a dispozitívnymi normami, čo by potom malo viesť aj k predvídateľnejšiemu súdnemu rozhodovaniu.

V tejto súvislosti v poslednej dobe poukazuje aj na tzv. „postrčenia“ (*nudge*) a iné podobné koncepty hnutia Law & Economics alebo Law & Behavioral Economics. Hnutie „práva a ekonómie“ konkrétne naznačuje, že štát má zavádzať dispozitívne normy všade tam, kde veľký počet subjektov čelí rovnakému problému a náklady na riešenie ponúkané štátom sú nižšie ako celková výhoda vyplývajúca z tejto úpravy pre dotknutú skupinu subjektov. Inými slovami, benefity subjektov by mali byť vyššie ako náklady vyplývajúce zo zavedenej úpravy.²² Či ešte inými slovami, prístup Law & Economics naznačuje, že úlohou právnych predpisov je dosiahnuť výsledok, ktorý by strany pravdepodobne chceli dosiahnuť, ak by transakčné náklady boli nulové alebo aspoň minimálne. Tvrdí sa teda, že dispozitívne normy znižujú transakčné náklady, ktoré by inak stranám (subjektom) vznikali.

S týmto názorom však možno súhlasiť iba čiastočne, pretože dispozitívne právne normy v skutočnosti často nezavádzajú tú najlepšiu možnosť a nereprezentujú to, na čom by sa dostatočne informované strany zrejme mali dohodnúť.

²¹ ŠULEKOVÁ, Ž. *Zmluvná sloboda a právo obchodných spoločností*. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015, s. 71 – 72.

²² SCOTT, R. E. The Uniformity Norm in Commercial Law: A Comparative Analysis of Common Law and Code Methodologies. In: *The jurisprudential foundations of corporate and commercial law*. Ed. Jody S. Kraus, Steven D. Walt. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 160.

Podľa Šulekovej sú totiž dispozitívne normy namiesto toho často formulované tak, aby vyvážili protichodné záujmy strán právneho vzťahu. Hovorí o tzv. *penalty defaults*, t. j. dispozitívnych normách, ktoré spôsobujú účinky, ktoré by strany nechceli dosiahnuť, čo práveže motivuje strany k odchýleniu sa od štandardných dispozitívnych pravidiel.²³

V ktorejkoľvek z týchto interpretácií dispozitívnych noriek však stále platí, že okrem ekonomických aspektov tu zjavne zohráva dôležitú úlohu aj psychológia adresátov práva. To je pritom doména, kde namiesto klasického hnutia „právo a ekonómia“ k slovu prichádzajú v súčasnosti skôr zástancovia hnutia „právo a behaviorálna ekonómia“.

Úloha psychológie v súvislosti s problémom kogentných a dispozitívnych noriem však tiež nie je v žiadnom prípade novou myšlienkou. Už prominentný československý právnik 20. storočia, Viktor Knapp, úprimne uviedol, že kogentné a dispozitívne normy sa zvyčajne nedajú rozpoznať len podľa samotného znenia zákona. Právnicki v skutočnosti rozoznávajú povahu normy prostredníctvom intuície, tvrdil Knapp.²⁴ Toto tvrdenie, ktoré sa približuje myšlienkam skeptického právneho realizmu, však v súčasnosti podporujú aj najnovšie výsledky výskumu v oblasti behaviorálnej ekonómie. Behaviorálna ekonómia totiž pracuje s konceptmi tzv. kognitívnych predpojatostí (sklonov, *cognitive bias*), ktoré sa môžu prejavovať aj v práve obchodných spoločností, a to aj s ohľadom na rozlíšenie kogentných a dispozitívnych noriem.

Kognitívne sklony sa tak prejavujú napríklad v tom, že akékoľvek znenie zákona, či už kogentné alebo dispozitívne, predstavuje problém pre nezávislosť ľudského úsudku a rozhodovania. Subjekt je skôr naklonený tomu, aby sa pridržiaval znenia právneho predpisu, namiesto toho, aby formuloval iné riešenie. Ide tu o takzvaný sklon k „status quo“ alebo jemu príbuzný sklon „ukotvenia“, ktoré vedú subjekty k tomu, aby preferovali zákonom zavedené pravidlo a považovali ho za záväzné, kogentné pravidlo.

Preto sa dokonca tvrdí, že aj sudcovia s dlhoročnou praxou často nesprávne vykladajú autonómne pravidlá vytvorené zmluvnými stranami (spoločníkmi, akcionármi) skôr vo svetle pojmov a konceptov použitých v zákone (dokonca i v prípade dispozitívnych ustanovení zákona), namiesto toho, aby sa zaoberali

²³ ŠULEKOVÁ, Ž. *Zmluvná sloboda a právo obchodných spoločností*. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015, s. 68

²⁴ KNAPP, V. O právu kogentným a dispozitívnym (a také o právu heteronomným a autonómny). In: *Právnik*, č. 1, 1995, s. 2.

hlbšou analýzou toho, čo a ako mali strany v úmysle regulovať. Podľa slov Roberta E. Scotta, „hoci štát pravdepodobne vie, čo znamenajú dispozitívne pravidlá, ktoré implikuje v každej zmluve, nepozná zamýšľaný význam výslovných výrazov, ktoré si strany vybrali. Súkromne formulované explicitné výrazy teda vždy podliehajú ďalšiemu riziku nepredvídateľnej (alebo nejednotnej) interpretácie. Zmluvné strany čelia inherentnému riziku, že výslovný výraz, ktorý bol navrhnutý tak, aby prelomil dispozitívne ustanovenia, sa bude vykladať namiesto toho tak, že iba dopĺňa štandardné chápanie dispozitívnych noriem“.²⁵

Poznanie a uvedomenie si tohto sklonu (zaujatosti, predpojatosti) je prvým krokom správnym smerom, ktorý majú prijať sudcovia, ale aj obchodné spoločnosti a ich právnici. To pritom opäť súvisí s behaviorálnou ekonómiou, v rámci ktorej sa rozlišuje medzi tromi možnými prístupmi, ktoré možno k spoločenskej realite zaujať – (1) opisný („pozitívny“), (2) normatívny („idealistický“), alebo nedávno pridaný tzv. (3) „preskriptívny“ prístup, ako tretí postoj, nachádzajúci sa v strede medzi predchádzajúcimi dvoma. Tak napríklad deskriptívna ekonomia, ktorá sa zameriava na vysvetlenie ekonomických javov, iba opisuje správanie jednotlivých aktérov, a to najmä v psychologických, behaviorálnych (dnes skôr „kognitívnych“) alebo inštitucionálnych pojmoch. Normatívna ekonomia na druhej strane predpisuje ideálne ekonomické štandardy pre ideálny svet – tento prístup sa však často obviňuje z toho, že je odtrhnutý od „reality“. Práve preto sa dnes vyvíja už spomenutý tretí prístup takzvanej preskriptívnej ekonomie, ktorá „predpisuje“ správanie skutočným aktérom v reálnom svete.²⁶ Normatívne (idealisticky) správne odpovede nemusia byť totiž v konkrétnych situáciách vždy aj „preskriptívne správne“.

Podobným spôsobom by sa tak malo zrejme hľadať aj preskriptívne usmernenie v právnej praxi i ak ide o kogentné a dispozitívne normy v oblasti práva obchodných spoločností – ak sa má ponúknuť funkčné „preskriptívne“ právne usmernenie jednak na prijatie efektívnych právnych predpisov na jednej strane, ale aj na skutočne efektívnu a jednotnú realizáciu a aplikáciu týchto právnych predpisov na druhej strane.

V tomto momente sa zdá, že účinným preskriptívnym usmernením by v pr-

²⁵ SCOTT, R. E. The Uniformity Norm in Commercial Law: A Comparative Analysis of Common Law and Code Methodologies. In: *The jurisprudential foundations of corporate and commercial law*. Ed. Jody S. Kraus, Steven D. Walt. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 164.

²⁶ Pozri napr. PEARLMAN, P. *Normative, Descriptive and Prescriptive Economic Models*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.philpearlman.com/2009/03/04/83525206/>>. [navštívené 2020-02-29].

vom prípade (na úrovni tvorby právnych predpisov) malo byť zavedenie právnych predpisov, ktoré obsahujú výslovne špecifikované kogentné normy a výslovne určené dispozitívne normy (resp. výslovne kritériá ich rozpoznateľnosti) – napríklad ako to bolo v československom návrhu obchodného zákonníka z roku 1937.

Kým sa tak však v legislatívnej podobe nestane, praktické „preskriptívne“ odporúčanie by nateraz malo byť také, že si treba uvedomovať ľudský sklon interpretovať právne predpisy ako skôr kogentné a pokúsiť sa argumentovať proti tomuto postojú (osobitne vo vzťahu ku korporátnemu právu) pomocou argumentov predstavených aj v tomto príspevku – hoci i s vedomím možného neúspechu takejto argumentácie v „reálnom svete“ súdnej a právnej praxe.

5. ZÁVER

Protiklad ku kogentným právnym normám tradične predstavujú tzv. dispozitívne normy. Súčasná situácia pri tvorbe legislatívnych textov je však poznačená navyše i využívaním špecifického podtypu tzv. permissívnych noriem. Pri tých ide o pravidlá, ktoré nie sú dispozitívnymi normami v takom zmysle, že by stanovovali normy aplikovateľné pre prípad, ak sa strany nedohodnú inak. Zároveň ale tiež nie sú ani štandardnými právnymi normami, určujúcimi konkrétne pravidlo správania sa. Sú normami, ktoré „iba“ výslovne povoľujú zaviesť si autonómne pravidlo správania sa. Takéto normy teda skôr „nabádajú“ strany, aby si prijali vlastnú úpravu niektorých sporných otázok. Tento druh noriem teda akoby mal slúžiť na objasnenie rozsahu, v akom možno akceptovať autonómne pravidlá zmluvných strán alebo spoločníkov (akcionárov). Jednoznačné a výslovne pravidlá vrátane takýchto „postrčení“ teda zjavne hrajú významnú úlohu pri určovaní hraníc medzi kogentnými a dispozitívnymi normami, ako aj medzi heteronómiou a autonómiou v práve obchodných spoločností. To však zároveň poukazuje na všeobecnú potrebu jasných a explicitných usmerňujúcich zásad vyjadrených v právnych predpisoch (alebo prinajmenšom vo všeobecne akceptovanej doktríne) o tom, ako rozlišovať, ktoré normy (alebo sektory regulácie) sú kogentné, a ktoré dispozitívne, a ako určiť, do akej miery sa osobitne v korporátnom práve akceptuje autonómna regulácia.²⁷

²⁷ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA 1/0638/18 „Hospodárske právne dejiny: hospodárstvo a podnikanie v právnych dejinách“.

Zoznam použitej literatúry:

- COING, H. *Europäisches Privatrecht*. München: C. H. Beck, 1989.
- COING, H. *Grundzüge der Rechtsphilosophie*. 4. vyd. Berlin: De Gruyter, 1985.
- CSACH, K. Miesto dispozitívnych a kogentných právnych noriem (nielen) v obchodnom práve. In: *Právny obzor*, 2007, č. 2, s. 102 – 121 (I. časť – Všeobecné otázky a rozbor kogentných noriem), 2007, č. 3, s. 247 – 259 (II. časť – rozbor dispozitívnych noriem a vybraných problémov (nielen) Obchodného zákonníka).
- FÁBRY, B. a kol. *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019.
- HORVÁTH, A. *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2006.
- IPSEN, N. Ch. *Private Normenordnungen als Transnationales Recht?* Berlin: Duncker & Humblot, 2009.
- JURČOVÁ, M. a kol. *Social function of private law and its proliferation by applying the principles of European private law*. Praha: Leges, 2019.
- KNAPP, V. O právu kogentným a dispozitívním (a také o právu heteronómniím a autonómniím). In: *Právnik*, č. 1, 1995.
- KOLÁRIKOVÁ, M. In: ŽITŇANSKÁ, L., OVEČKOVÁ, O. *Obchodné právo. Obchodné spoločnosti*. 2 vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2013.
- MAMOJKA, M. *Ekvivalencia práv a povinností spoločníka v spoločnosti s ručením obmedzeným*. Bratislava: Veda, 2008.
- MÄNTYSAARI, P. *Organising the Firm: Theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*. Berlin: Springer, 2012.
- MEDER, S. *Ius non scriptum – Traditionen privater Rechtssetzung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009.
- Osnova obchodního zákona*. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1937.
- PATAKYOVÁ, M. *Obchodný zákonník. Komentár*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.
- PEARLMAN, P. *Normative, Descriptive and Prescriptive Economic Models*. [online]. Available at <<http://www.philpearlman.com/2009/03/04/83525206/>>. [q. 2020-02-29].
- ROMANO, S. *Die Rechtsordnung*. Tr. W. Daum. Berlin: Duncker & Humblot, 1975.
- SCOTT, R. E. The Uniformity Norm in Commercial Law: A Comparative Analysis of Common Law and Code Methodologies. In: *The jurisprudential foundations of corporate and commercial law*. Ed. Jody S. Kraus, Steven D. Walt. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- SOUSA SANTOS, B. de. Law: A Map of Misreading. Toward a Postmodern Conception of Law. In: *Journal of Law and Society*, 1987, Vol. 14, No. 3, pp. 279 – 302.
- ŠULEKOVÁ, Ž. *Zmluvná sloboda a právo obchodných spoločností*. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015.
- VEC, M. Das selbstgeschaffene Recht der Ingenieure. Internationalisierung und Dezentralisierung am Beginn der Industriegesellschaft. In: *European and International Regulation after the Nation State*. Baden-Baden : Nomos, 2004.
- VEC, M. Multinormativität in der Rechtsgeschichte. In: *Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Jahrbuch 2008*. Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2008, pp. 155 – 166.
- ZIPPELIUS, R. *Verhaltenssteuerung durch Recht und kulturelle Leitideen*. Berlin: Duncker & Humblot, 2004.

**KVADRATÚRA KRUHU SÚKROMNÉHO PRÁVA:
BEZPODIELOVÉ SPOLUVLASTNÍCTVO MANŽELOV
A ÚČASŤ NA OBCHODNEJ SPOLOČNOSTI**

**SQUARING THE PRIVATE LAW CIRCLE: MATRIMONIAL
CO-OWNERSHIP AND CORPORATE SHARES**

Kristián Csach*

Abstrakt: Príspevok sa venuje vzťahu obchodného podielu a bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Mapujúc doterajší vývoj judikatúry a doktríny prezentuje autor tézu, že rozsah bezpodielového spoluvlastníctva manželov už presiahol zákonné vymedzenie a zahŕňa aj majetkové práva. Dochádza tak k interpretačnému pretvoreniu inštitútu spoluvlastníctva na inštitút ochrany majetku rodiny. Nie je preto vylúčené, aby aj obchodný podiel patril do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. V dôsledku novátorskej judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky je ale veľké riziko, že výkon práva spoločníkov v obchodnej spoločnosti, ktorí sú zároveň manželmi, bude podmienený súhlasom druhého z manželov, ak v jeho dôsledku vznikne záväzok. Preto autor navrhuje reštriktívny prístup k výkladu pravidla o povinnom súhlase druhého z manželov pri úkonoch so spoločnou vecou. Prax sa tu natoľko vzdialuje od legislatívneho textu, že je nevyhnutný zásah zákonodarcu.

Kľúčové slová: bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, obchodný podiel, súhlas manžela s výkonom práv spoločníka

Abstract: The article deals with the relationship between corporate shares and joint matrimonial co-ownership of spouses. Mapping the development of case law and doctrine to date, the author presents the thesis that the scope of joint matrimonial co-ownership of spouses has already exceeded the legal definition and includes rights also. There is thus an interpretive transformation of a matrimonial co-ownership regime into an institute of protection of family property. It is therefore possible that the corporate share may also belong to the joint matrimonial co-ownership of spouses. However, as a result of the innovative case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic, there is a high risk that the exercise of the right of a married shareholder will be conditioned by the consent of the other spouse if an obligation that may be satisfied from the joint matrimonial co-ownership of spouses arises as a result. Therefore, the author proposes a restrictive approach to the interpretation of the rule on the mandatory consent of the other spouse with a disposition regarding a thing in joint co-ownership. The practice here has departed from the legislative text in such a way that an intervention of the legislator is necessary.

Key words: matrimonial co-ownership of spouses, corporate share, consent of the other spouse with the performance of corporate rights

* doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Vzťah obchodného podielu a bezpodielového spoluvlastníctva manželov je spoločná nočná mora civilistov a komercialistov. Z civilistického hľadiska je ťažké vysvetliť, prečo sa právna úprava bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktoré má zahŕňať len veci ako spôsobilé predmety vlastníckeho práva, má aplikovať aj na iné právne statky. Z hľadiska komercialistov je otázne, prečo by postavenie spoločníka malo závisieť od toho, či je v manželskom zväzku, alebo nie.

Problém spočíva v potrebe napasovať úzke legislatívne vymedzenie materialistického chápania bezpodielového spoluvlastníctva manželov na komplikovanú spoločenskú realitu.

Príspevkom by autor chcel potešiť oslávenca nadviazaním na jeho prácu o vzťahu obchodného podielu a bezpodielového spoluvlastníctva manželov.¹ Oslávenec dospel k záveru, že do bezpodielového spoluvlastníctva manželov síce majetková hodnota obchodného podielu patrí, avšak na prevod obchodného podielu netreba súhlas druhého z manželov, lebo úprava práva a povinností spoločníka je upravená v Obchodnom zákonníku (ďalej len OBZ) komplexne. Navyše z účelového hľadiska by šlo o neodôvodnený zásah do zmluvnej autonómie spoločníkov v spoločnosti s ručením obmedzeným, ktorý pôsobí rušivo aj do chodu spoločnosti, lebo spoločnosť a spoločníci môžu mať záujem na tom, aby sa uskutočnil prevod obchodného podielu na tretiu osobu.² Rád by som mu srdečne venoval zamyslenie o tom, ako sa situácia v doktríne či judikatúre odvtedy vyvinula a aj to, čo si o veci sám myslím.

Diskurz na tému vzťahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov a obchodného podielu je väčší a obsahuje viacero prúdov.³ Táto otázka sa už menej skúma pri iných účastiach v obchodných spoločnostiach, čo je dané zrejme ich minimálnym výskytom.

¹ ŠKRINÁR, A. Je potrebný súhlas druhého manžela pri prevode obchodného podielu? In: *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 1 – 2, 2014, s. 31 – 39.

² Tamže, s. 36.

³ Najnovšie KRAJČI, M. Obchodný podiel a bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. In: *Súkromé právo*, č. 3, 2020, s. 90 – 97.

I. VÝCHODISKO: BEZPODIELOVÉ SPOLUVLASTNÍCTVO MANŽELOV AKO PRÁVNÝ INŠTITÚT

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov nahradilo v Občianskom zákonníku z roku 1964 (ďalej len OZ) predchádzajúcu úpravu zákonného majetkového spoločenstva manželov a odvtedy sa jeho právna úprava zásadnejšie nezmenila. Všetky novelizácie sa nedotýkali podstaty, ale len určitých praktických detailov tohto spoluvlastníckeho režimu. Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov bolo vytvorené ako jeden z viacerých režimov spoločného oprávnenia manželov (spolu so spoločným užívaním bytu či spoločným členstvom v družstve)⁴ a nie ako celistvý majetkový režim manželov, ktorý by pokrýval všetky majetkové pozície manželov voči tretím osobám.

Zo zaradenia určitej veci do bezpodielového spoluvlastníctva vyplývajú štyri zásadné dôsledky:

- Možnosť každého z manželov vec v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov užívať (§ 144 OZ).
- Možnosť každého z manželov robiť úkon týkajúci sa bežnej správy veci v bezpodielovom spoluvlastníctve a zároveň potreba súhlasu oboch manželov s dispozíciou so spoločnou vecou nad rámec bežných úkonov pod sankciou relatívnej neplatnosti (§ 145 ods. 1 OZ v spojení s § 40a OZ).
- Právne úkony týkajúce sa spoločnej veci zaväzujú oboch manželov (§ 145 ods. 2 OZ).
- Možnosť veriteľa ktoréhokolvek z manželov uspokojiť svoju pohľadávku nielen z majetku toho daného manžela (ako jeho jediného dlžníka), ale aj z vecí, ktoré sú v bezpodielovom spoluvlastníctve (§ 147 ods. 1 OZ).

Okrem toho zákon upravuje osobitný vysporiadací režim pri zániku bezpodielového spoluvlastníctva (§ 150 OZ). Toto vysporiadanie je však širšie, než vyporiadanie vzťahov k predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov a zohľadňujú sa nielen veci v bezpodielovom spoluvlastníctve, ale aj iné transakcie.

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov – v zmysle zákonného textu – teda nie je všeobecným majetkovým spoločenstvom, ale len špecifickým režimom spoluvlastníctva, ktoré nie je podielové, doplneným o osobitný režim spravodlivého vysporiadania. Rieši sa len vecnoprávny režim, iba okrajovo obligačné otázky (viazanosť manžela úkonom druhého z manželov týkajúcom sa spoločnej

⁴ ČÍŽKOVSKÁ, V. Peněžní nároky a bezpodílové spoluvlastníctvi manželů. In: *Právník*, 1976, s. 521.

veci podľa § 145 ods. 2 OZ). Tento vecnoprávny majetkový režim je doplňovaný oprávnením zastupovať druhého z manželov v zákone o rodine.

Postupným vývojom v doktríne a judikatúre sa však zdá, že koncept bezpodielového spoluvlastníctva bol pretvorený na nepoznanie. Poctivosť však núti priznať, že sa nedá povedať o akomsi ustálenom pretvorení. V podstate tak v doktríne, ako aj judikatúre nájdeme stále prítomné všetky názory.

II. DOKTRINÁLNE A JUDIKATÓRNE PREPÍSANIE ÚPRAVY BEZPODIELOVÉHO SPOLUVLASTNÍCTVA MANŽELOV

Určenie rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov je východiskom riešenia otázky vzťahu obchodného podielu a tohto majetkového spoločenstva. Hoci právna úprava bezpodielového spoluvlastníctva predstavuje len osobitný vecnoprávny režim, týkajúci sa vecí (ako predmetov vlastníckeho práva), doktrína aj judikatúra jeho rozsah rozšírili. Nepanuje však zhoda na tom, čo všetko ešte do bezpodielového spoluvlastníctva patrí.

V učebniciach občianskeho práva nájdeme názor *Lazara*, podľa ktorého do rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva patria len veci nie však práva či iné majetkové hodnoty.⁵ Flexibilnejšie, no menej jasne *Vojčík*, ktorý považuje síce za predmet bezpodielového spoluvlastníctva veci ako spôsobilé predmety vlastníctva,⁶ ale zároveň na inom mieste doň zahŕňa aj niektoré majetkové práva a nároky, ak na ne vznikol nárok počas manželstva⁷ príjmy z práce a podnikania⁸ či poisťné plnenia,⁹ zároveň však uvádza, že právo na výplatu mzdy do bezpodielového spoluvlastníctva manželov nepatrí.¹⁰ Nie je preto jasné, či za predmet bezpodielového spoluvlastníctva považuje aj majetkové právo, resp. majetkové právo k inej majetkovej hodnote.

⁵ LAZAR, J. In: LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. Všeobecná časť, rodinné právo, vecná práva, dedičské právo*. Bratislava: Iuris Libri, 2018, s. 549.

⁶ VOJČÍK, P. In: VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné. 1. diel. 2. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 267.

⁷ Konkrétne uvádza nárok na vyplatenie výhry či nárok na zaplatenie kúpnej ceny. Tamže, s. 276.

⁸ Hoci sa zdá, že uvažuje o vyplatených príjmoch bez toho, aby rozlišoval medzi hotovostným a bezhotovostným vyplatením. Tamže, s. 277.

⁹ Tamže, s. 278. Osobitne aj vo vzťahu k zúženiu rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov dohodou VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné I*. Košice: UPJŠ, 2012, s. 274.

¹⁰ VOJČÍK, P. In: VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné. 1. diel. 2. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 282.

Vo vzťahu k obchodnému podielu sa zdá, že *Lazar* sa prikláňa k názoru, že obchodný podiel nemá byť predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov, keďže nie je vecou,¹¹ naopak *Vojčík s Kušnírikovou* v spoločnom výstupe zastávajú názor, že do bezpodielového spoluvlastníctva manželov patrí aj obchodný podiel ako majetková hodnota.¹²

V civilistickej komentárovej literatúre nájdeme tiež plejádu názorov, často protichodných. Kým *Fabiánová*, zdá sa, sa prikláňa k tomu, že predmetom bezpodielového spoluvlastníctva môžu byť len veci v klasickom zmysle a uvádza, že existujú aj iné názory, ktoré odkazujú na širší výklad pojmu vec, do ktorého by patril aj peniazmi ocniteľný nárok,¹³ pričom pravidelne uvádza, že predmetom spoluvlastníctva sú plnenia realizované (plnenia z poisťných zmlúv) či dosiahnuté (príjmy z podnikateľskej činnosti)¹⁴ a tiež, že nárok na mzdu nie je súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva, ním sa stáva až jeho vyplatením.¹⁵ *Fekete* zastáva opačnú hraničnú pozíciu, keď za predmet bezpodielového spoluvlastníctva považuje nielen veci, ale aj práva a dokonca aj záväzky,¹⁶ hoci – paradoxne – zároveň sa tiež drží staršieho judikátu (R 42/72) tvrdiac, že nárok na mzdu do bezpodielového spoluvlastníctva nepatrí, vyplatená mzda už áno.¹⁷

Judikatúra sa hranicami bezpodielového spoluvlastníctva zaoberá najčastejšie v súvislosti s obchodnými podielmi, keď dikciu úvodnej časti § 143 OZ, podľa ktorej: „V bezpodielovom spoluvlastníctve manželov je všetko, čo môže byť predmetom vlastníctva...“ prepísala na: „V bezpodielovom spoluvlastníctve manželov je všetko, čo má majetkovú hodnotu...“ (R 27/2007).

Prí vyvodzovaní záverov z judikatúry si treba uvedomiť, že je vždy situačne podmienená. Problému vymedzenia rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva

¹¹ Uvádžajúc pritom aj opačný záver judikatúry. Pozri LAZAR, J. In: LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. Všeobecná časť, rodinné právo, vecná práva, dedičské právo*. Bratislava: Iuris Libri, 2018, s. 567.

¹² VOJČÍK, P. – KUŠNÍRIKOVÁ, M. Manželia ako spoloční veritelia a dlžníci. In: CSACH, K. (ed.). *Pluralita účastníkov právnych vzťahov v hmotnom a procesnom práve*. Pezinok: Justičná akadémia, 2019, s. 126.

¹³ FABIÁNOVÁ, Z. In: ŠTEVČEK, M. – DULAK, A. – BAJÁNKOVÁ, J. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník. Komentár. I. zv.* Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1109/1110.

¹⁴ Nie je však jasné, či ich realizáciu považuje za predpoklad toho, aby sa plnenie stalo predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

¹⁵ FABIÁNOVÁ, op. cit., s. 1111.

¹⁶ FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Velký komentár. I. díl*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 829. V zahrnutí záväzkov do bezpodielového spoluvlastníctva už uvedený autor prepisuje koncept bezpodielového spoluvlastníctva do režimu českého spoločného majetku manželov.

¹⁷ Tamže, s. 831.

tva – osobitne vo vzťahu k obchodnému podielu – sa judikatúra spravidla týka v dvoch štandardných situáciách.

- Po prvé, pri určovaní neplatnosti prevodu obchodného podielu či inej účasti na spoločnosti na základe námietky relatívnej neplatnosti druhého z manželov.
- Po druhé, pri rozhodovaní o vysporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov. To však, ako sme uviedli vyššie, zahŕňa omnoho väčší rozsah zohľadniteľných pozícií (vrátane záväzkov), než je rozsah bezpodielového spoluvlastníctva manželov (preto sa označuje za vysporiadanie v širšom rozsahu). Preto, hoci to sudy často tvrdia, že určitý majetok je na účely vysporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov jeho súčasťou, nie je možné urobiť jednoduchý záver, že určením rozsahu vysporiadania sa určuje aj rozsah bezpodielového spoluvlastníctva.

Táto situačná podmienenosť rozhodnutí je zvýraznená tým, že o vysporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva, hoci je jeho súčasťou obchodný podiel, budú rozhodovať sudy občianskoprávnej agendy, kým o otázke neplatnosti prevodu účasti na spoločnosti (prípadne iným korporačným otázkam) budú rozhodovať sudy obchodnoprávnej agendy. Najmä na úrovni Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len najvyšší súd) sťažuje toto členenie zjednotenie judikatúry.

Ďalšie problémové situácie, ako je možnosť veriteľa jedného z manželov uspokojiť sa z obchodného podielu patriacemu druhému z manželov niet relevantnej rozhodovacej činnosti.

V komercialistickej komentárovej literatúre panuje konsenzus o bezpečnom postupe, podľa ktorého je obchodný podiel súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov.¹⁸ V časopiseckej spisbe nájdeme názory proti požiadavke súhlasu druhého z manželov s prevodom obchodného podielu.¹⁹

Vidíme teda, že síce existuje určitý príklon komercialistickej literatúry a aj judikatúry k tomu, že obchodný podiel je súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov, nepanuje však jednota v civilistickej doktríne o tom, čo všetko do bezpodielového spoluvlastníctva manželov patrí.

¹⁸ BLAHA, M. In: PATAYKOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník. Komentár*. 5. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 504; PALA, R. – FRINDRICH, J. – PALOVÁ, I. – MAJERIKOVÁ, M. In: OVEČKOVÁ, O. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár, I. zv.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 807. Podobne aj VOJČÍK, P. – KUŠNÍRIKOVÁ, M. Manželia ako spoloční veritelia a dlžníci. In: CSACH, K. (ed.). *Pluralita účastníkov právnych vzťahov v hmotnom a procesnom práve*. Pezinok: Justičná akadémia, 2019. s. 126.

¹⁹ Pozri výstupy Krajčího a Škrinára citované vyššie.

Podľa autora je možné identifikovať akési hýbatele, ktoré zmenili perspektívu nazerania na bezpodielové spoluvlastníctvo manželov a ktoré sa postupne do výkladu ustanovení dostávajú bez ohľadu na detaily prípadu či skutkové situácie.

a) Rozšírenie rozsahu predmetu bezpodielového spoluvlastníctva manželov

Po prvé, sme presvedčení, že postupne sa **rozšíril predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov**. Pri prijímaní právnej úpravy sa vychádzalo z toho, že predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov sú len veci, nemôžu do tejto právnej formy majetkového spoločenstva patriť práva alebo pohľadávky.²⁰ **Predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov** sa však postupne stali nielen veci, **ale dokonca aj majetkové práva**.

Prapôvod tohto rozšírenia možno nájsť asi pri posudzovaní peňažných prostriedkov na účte vedenom na jedného z manželov ako jeho majiteľa. Tieto prostriedky nie sú samostatným plnohodnotným predmetom právnych vzťahov, ale sú pohľadávkou voči banke. Ekonomicky ale plnia rovnakú úlohu ako peňažné prostriedky v hotovosti. Zmysel rozšírenia predmetu bezpodielového spoluvlastníctva manželov aj na prostriedky na účte v banke je pochopiteľný – prečo rozlišovať prostriedky v šuplíku, peňaženke a banke? Prečo by sa malo zmeniť majetkovoprávne priradenie hodnoty len preto, lebo boli vložené do banky?

Žiada sa však dodať, že nie je úplne jasné, kam sa hranice bezpodielového spoluvlastníctva posunuli. Časť doktríny zotrváva na názore, že nárok na mzdu z pracovného pomeru súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva nie je, tým je až vyplatená mzda (odvíjajúc sa od rozhodnutia R 42/72). Z toho sa odvíja pomerne prísne rozlišovanie medzi nárokom (ktorý nie je súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov) a jeho vyplatením (čo už súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov je), a to pre rôzne majetkové nároky.²¹ To je možné odôvodniť tým, že ak je nárok na mzdu len pohľadávka, tak vyplatená mzda – v tom čase hotovosť – je už spôsobilým predmetom spoluvlastníctva.²²

Pochopiteľne, spoločensko-ekonomickým vývojom sa spôsob vyplácanie miezd zmenil a nedáva racionálny ekonomický zmysel posudzovať prostriedky

²⁰ KRATOCHVÍL, Z. (hlavný redaktor) a kol. *Nové občianske právo*. Bratislava: Obzor, 1967 (preložili Dvonč, F., Molčan, T., Rollová, A.), s. 227

²¹ FABIANOVÁ, op. cit., s. 1111.

²² Rozlišovania medzi nárokom na mzdu a vyplatenou mzdou sa dokonca pridrižiava aj tá časť doktríny, ktorá inak zahŕňa do bezpodielového spoluvlastníctva manželov aj práva a záväzky. FEKETE, op. cit., s. 829 a 831.

na účte, aj keď sú len pohľadávkou voči banke, inak ako prostriedky vyplatené v hotovosti.²³ Dôvod však nie je ani tak v ochrane druhého z manželov, ale **v ochrane veriteľa**. Nedáva zmysel, aby sa veriteľ jedného z manželov mohol (§ 147 OZ) uspokojiť len z prostriedkov, ktoré majú manželia v peňaženke, ale nie z tých, ktoré majú uložené v banke.

To už sme ale v skutočnosti koncept bezpodielového spoluvlastníctva manželov ako súboru vecí opustili a zahrnuli doň aj majetkové pohľadávky (minimálne voči banke). Nemá pritom zmysel vytrhávať len jeden druh pohľadávok (voči banke) a len tie zahrnúť do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, a preto je z hľadiska ochrany veriteľov správne, ak sa od tohto rozlišovania nároku a jeho vyplatenia upúšťa, a do rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva sa zahŕňajú nielen veci, ale aj iné majetkové nároky.

Tomuto záveru o rozšírení predmetu bezpodielového spoluvlastníctva manželov sčasti nahráva aj znenie zákona. Má síce dva hraničné pojmy: veci v bezpodielovom spoluvlastníctve, teda veci ako predmety vlastníckeho práva (§ 143, § 144 OZ), resp. spoločné veci (§ 145 ods. 2 OZ) na jednej strane a spoločný majetok, ktorý zahŕňa väčší rozsah predmetov právnych vzťahov (§ 150 OZ, § 143a ods. 1 OZ) na druhej strane, ale medzi nimi pozná aj medzistupeň, a to majetok patriaci do bezpodielového spoluvlastníctva manželov (§ 147 ods. 1 OZ, § 148a ods. 1 OZ). Nejasné znenie zákona tak umožňuje flexibilný výklad rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov, do ktorého nemusia patriť len veci, ale aj majetok.

Je však sporné, či má tento záver vyplynúť priamo z § 143 OZ, alebo z možnosti aplikovať niektoré pravidlá o bezpodielovom spoluvlastníctve manželov (tu § 147 OZ) na majetkové práva *per analogiam*.

V súvislosti s rozširovaním predmetu bezpodielového spoluvlastníctva manželov prebehla ďalšia interpretačná zmena, skôr podvedomá a situačne determinovaná – daná tým, že súdy spravidla rozhodujú o vysporiadaní spoločného majetku. **Z toho, čo sa po zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov vysporiada, sa vyvodzuje určenie toho, čo je jeho predmetom.** V podstate pochopiteľná úvaha spočíva v obrátení následku a príčiny. Ak sa to vysporiada, resp. zohľadňuje pri vysporiadaní, tak to musí byť bezpodielové spoluvlastníctvo

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 5. októbra 2010, sp. zn. 22 Cdo 4926/2008, súhlasne FABIANOVÁ, op. cit., s. 1111, hoci inak zotrváva na tom, že nárok na vyplatenie mzdy do bezpodielového spoluvlastníctva nepatrí.

manželov.²⁴ Rozsah vysporiadania bezpodielového spoluvlastníctva sa ale netýka len spoločných vecí. Z koncepcného hľadiska je vysporiadania bezpodielového spoluvlastníctva širším inštitútom, než vysporiadanie podielového spoluvlastníctva. Pri vysporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva – v skutočnosti vysporiadanie spoločného majetku – ide v podstate o účtovné operácie, ktorými sa má nastoliť spravodlivý výsledok, zohľadniť sa starostlivosť o domácnosť a podobne. Preto dochádza nielen k rozdeleniu a prisúdeniu konkrétnych vecí, ale môžu sa vytvoriť rôzne pohľadávky na doplatenie rozdielu, dorovnanie vzájomných investícií a podobne. Súdne rozhodnutia, týkajúce sa vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva tu robia pojmovú nadprácu, ktorá spätne vplyva na podhubie interpretácie rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov. To, že medzi rozsahom bezpodielového spoluvlastníctva a rozsahom vysporiadania nie je nevyhnutná zhoda, sa však v jednotlivostiach pripúšťa (typicky vysporiadanie podniku).

Dva motívy teda vedú k rozšíreniu predmetu bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Ako už mohlo vyplývať z textu, s prvým z nich súhlasíme (na účely analogického použitia niektorých pravidiel), druhý považujeme za nesprávny, a nútiaci k zvýšenej obozretnosti pri čítaní rozhodnutí.

Otázne však je, či rozšírenie rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov skutočne znamená, že sa na takto rozšírený predmet použijú všetky jeho ustanovenia. To nateraz ešte nechajme stranou a pozrime sa na ďalšiu, možno ešte zásadnejšiu zmenu.

b) Vyžadovanie súhlasu manžela s rizikovým právnym úkonom druhého z manželov

Po druhé, badať zmenu chápania funkcie bezpodielového spoluvlastníctva ako právneho inštitútu. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len ústavný súd) zmenil perspektívu nazerania na jeden čiastočný aspekt bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Potrebu súhlasu manželov s nakladaním so spoločnou vecou nad rámec bežných úkonov (§ 145 ods. 1 OZ) zmenil na **povinnosť vyžadovať súhlas manžela s akýmkoľvek potenciálne zaťažujúcim úkonom druhého z manželov**.

²⁴ Napríklad, podľa rozsudku Najvyššieho súdu SR z 28. januára 2020, sp. zn. 8 Cdo 196/2018, bod 36: „... podľa názoru najvyššieho súdu pri vymedzení rozsahu a obsahu BSM nemožno vychádzať len z jazykového výkladu, ale pojem vec je potrebné chápať pre účely BSM extenzívnejšie a to vo význame pojmu majetok (čl. 20 Ústavy SR pojednáva o práve vlastniť majetok, pojem majetok je uvedený aj v § 150 OZ pri pravidlách vyporiadania BSM) a to akýkoľvek ocenený peniazmi, čo zodpovedá spravodlivému a rozumnému vyporiadaniu BSM.“ Podobne BLAHA, op. cit., s 504.

Podľa ustáleného doterajšieho výkladu sa súhlas druhého z manželov podľa § 145 ods. 1 veta druhá OZ vyžadoval len na otázku správy spoločných vecí presahujúcu bežnú mieru, teda na právne úkony týkajúce sa spoločnej veci, nie na akékoľvek úkony manželov.²⁵

Vecne tu ide o akúsi paralelu k vesmíru podielového spoluvlastníctva – keďže podielový spoluvlastník nemôže nakladať s celou vecou, ale len s určitým podielom, tak na nakladanie s celou vecou potrebuje súhlas ostatných spoluvlastníkov v podobe splnomocnenia na nakladanie s ich podielmi. Keďže však v bezpodielovom spoluvlastníctve niet žiadneho podielu, tak jeden z manželov by mohol nakladať s celým „bezpodielom“ aj bez potreby súhlasu druhého z manželov. Aby sa tomu zabránilo, tak sa pre nie bežné úkony vzťahujúce sa k veci v bezpodielovom spoluvlastníctve vyžaduje súhlas druhého z manželov pod sankciou relatívnej neplatnosti. Pre bežné veci sa vychádza z toho, že jeden manžel koná aj za druhého.

Ústavný súd však predmetné ustanovenie nálezom z 8. decembra 2010, sp. zn. I. ÚS 26/2010 zásadne prepísal, tvrdiac, že: „Podľa názoru ústavného súdu pri interpretácii stanovenia § 145 ods. 1 Občianskeho zákonníka súdy nemôžu vychádzať len z bezprostredného (priameho) vzťahu k spoločným veciam, ale musia zohľadniť aj možné právne účinky konkrétneho právneho úkonu vo sfére spoločných vecí patriacich do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Podľa názoru ústavného súdu však pre aplikáciu § 145 ods. 1 Občianskeho zákonníka nie je nevyhnutné, aby išlo o priamy či bezprostredný vzťah právneho úkonu k spoločným veciam postačí, ak ide o vzťah sekundárny (nepriamy) či vzťah účinkov alebo možných dôsledkov tohto právneho úkonu vo sfére spoločných vecí.“

Ústavný súd dospel k záveru, že právny úkon jedného z manželov sa týka spoločných vecí vtedy, ak druhý z manželov „v dôsledku jeho účinkov môže byť v rámci exekúcie pozbavený spoluvlastníctva svojho majetku“.

Takpovediac do roka a do dňa potvrdil túto myšlienku ústavný súd aj v ďalšom uznesení iného senátu, sp. zn. IV. ÚS 509/2011 z 13. decembra 2011.²⁶

²⁵ Najpodrobnejší rozbor s odkazmi na ďalšie výstupy podáva HLUŠÁK, M. Manželia a dlhy. Kritika nálezů Ústavného súdu SR. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 6, 2015, s. 14 a nasl.

²⁶ Určité funkčné obmedzenie záverov by sme mohli – ak by sme veľmi chceli – nájsť v rozhodnutiach najvyššieho súdu, podľa ktorých aj v tomto prípade relatívnej neplatnosti treba skúmať, či je daný naliehavý právny záujem na určení – zjednodušene povedané – neplatnosti právneho úkonu. Pozri uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Cdo 35/2019 z 30. septembra 2019.

Záver ústavného súdu masívne kritizovala právna veda, keďže sa rozchádza nielen so samotným textom právnej normy, rozlišuje nerozlišiteľné,²⁷ ale odkláňa sa aj od desaťročiami ustálenej judikatúry²⁸ a jednohlasnej právnej doktríny bez toho, aby to bolo vysvetlené či potrebné.²⁹

Na základe tejto línie rozhodovacej činnosti ústavného súdu sa jeden aspekt bezpodielového spoluvlastníctva manželov – povinný súhlas na nakladanie so spoločnou vecou – od bezpodielového spoluvlastníctva manželov a jeho rozsahu odpája a žije vlastným životom. Upúšťa sa od objektového nazerania na bezpodielové spoluvlastníctvo manželov – teda hľadania toho, čo je predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ale sústreďuje sa na aspekt ochrany manželov pred nerozváznymi záväzkami druhého z manželov. Tým dochádza nielen k zmene perspektívy, ale aj k prepísaniu funkcie § 145 ods. 1 OZ, a to s nedoziernymi následkami aj pre nami nastolenú otázku.

Tento posun sa pochopiteľne môže premietnuť aj do nami skúmanej otázky, a hlavne ju odpútava od problému, či je obchodný podiel súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

c) Motívy posunov a ich dôsledky pre nastolený problém

Oba uvedené aspekty predstavujú paradigmatické zmeny legálneho textu a sú z určitého hľadiska ľudsky pochopiteľné. Manželstvo a jeho majetkový režim sa pri nich vnímajú prísne ochranné. Vstupom do manželstva sa nielen z dvoch tiel stáva biblické jedno, ale zároveň sa popri dvoch majetkových masách vytvára jedna spoločná, ktorá má zabezpečovať potreby manželstva, jeho ekonomickú funkčnosť a spoločenskú požiadavku spoločného užívania majetku oboma manželmi. Výstrelky jedného z nich túto majetkovú masu ohroziť nemajú, ak na to nedal súhlas druhý z manželov. Záujem druhého z manželov je postavený nad záujem veriteľa. A pri zániku sa má táto majetková masa rozdeliť akosi spravodlivo.

²⁷ Ústavný súd vykladá rozdielne to isté slovné spojenie v § 145 ods. 1 a ods. 2 OZ. Ak by totiž mal byť súhlas druhého z manželov potrebný na každý potenciálne zaťažujúci úkon v zmysle ods. 1, mal by z tohto úkonu byť aj druhý z manželov zaviazaný v rámci ods. 2. Oba odseky totiž riešia presne tie isté právne úkony. To však ústavný súd – ako sa zdá – odmietol, keď uviedol, že druhý z manželov nebude z tohto úkonu priamo zaviazaný. Dôvody na rozdielny výklad toho istého ústavný súd neponúka.

²⁸ Pozri napríklad rozsudok Najvyššieho súdu SR z 29. júna 2011, sp. zn. 4Cdo/234/2010, mapujúci doterajšiu judikatúru.

²⁹ Podrobne HLUŠÁK, M. Manželia a dlhy. Kritika nálezu Ústavného súdu SR. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 6, 2015, s. 14. Pozri aj VOJČÍK, KUŠNÍRIKOVÁ, op. cit.

Rovnako legitímny je však aj opačný názor – manželstvo je sľub prežívania spoločného osudu v dobrom a zlom, zodpovednosť aj za eskapády druhého z manželov voči veriteľom. Uzavretím manželstva žiadny z manželov nestráca spôsobilosť sám vystupovať voči veriteľom, vytvárať záväzky, ale naopak, spoločným majetkom zodpovedá aj za záväzky toho druhého manžela. Aj majetkový režim manželov sa riadi vytrvaním v dobrom (príjem, pohľadávka) aj v zlom (výdavok, resp. záväzok). Autor týchto riadkov je presvedčený, že zákonodarca vychádzal práve z tohto druhého konceptu.

Vidíme teda, že problém rozsahu a dôsledkov manželstva na možnosť robiť úkony jedným z manželov je kvôli prístupu ústavného súdu k výkladu jedného pravidla bezpodielového spoluvlastníctva manželov širšia než otázka rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Preto by sme sa nemali uspokojiť s odpoveďou na otázku, či obchodný podiel je alebo nie je súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ale hľadať odpovede na otázku, aké má dôsledky manželstvo jedného zo spoločníkov na jeho postavenie spoločníka.

III. KRITICKÉ NÁZORY KOMERCIALISTOV NA ZARADENIE OBCHODNÉHO PODIELU DO BEZPODIELOVÉHO SPOLUVLASTNÍCTVA MANŽELOV

Diskusia o vzťahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov a obchodného podielu je do veľkej miery zacyklená. Uvádzajú sa rôzne názory, ktorými sa autori snažia odôvodniť, prečo nie je obchodný podiel súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

V prvom rade sa uvádza, že **obchodný podiel nie je vecou**, a preto nemôže byť predmetom vlastníckeho práva, a teda ani bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Týmto stanoviskom nevznikajú problémy s požiadavkou súhlasu druhého z manželov pri prevode účasti na spoločnosti a ani pri výkone práv spoločníka.³⁰

Ako sme uviedli vyššie, nezanedbateľná časť doktríny, ako aj judikatúra a dobré dôvody ochrany veriteľa vedú k tomu, aby medzi predmety bezpodielového spoluvlastníctva manželov patrili aj majetkové práva (alebo aby sa aspoň *per analogiam* táto úprava na ne použila). Prísne vecnoprávny názor navyše vedie

³⁰ Takýto názor preferuje KRAJČI, op. cit.

k neodôvodneným rozdielom medzi listinnými a zaknihovanými akciami. Predmetom vlastníckeho práva, a teda aj bezpodielového spoluvlastníctva manželov by totiž mohla byť aj listinná akcia ako hnutelná vec.³¹ To by viedlo k neodôvodnenému rozlišovaniu medzi listinnou akciou na jednej strane a zaknihovanou akciou a obchodným podielom na druhej strane. Rozdiely medzi akciou a obchodným podielom nie sú natoľko veľké, že by odôvodňovalo, aby jedno mohlo byť predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov, druhé však nie.

Ďalším argumentom, ktorý má vylúčiť možnosť, aby bol obchodný podiel súčasťou BSM je to, že nepredstavuje vec, resp. majetkové právo, ale zahŕňa aj **nemajetkové oprávnenia** v podobe účasti na riadení spoločnosti a taktiež aj **povinnosti**.

Odhladnuc od toho, že sa tu zmiešava rovina obsahu účasti na spoločnosti a vzťahu k tejto účasti, ani tieto argumenty nie sú dostatočné. So spoluvlastníckym podielom na určitej veci je spojené nemajetkové právo zúčastňovať sa rozhodovania o jej použití. Existencia tohto práva neznamena ešte, že by spoluvlastnícky podiel nebol predmetom (spolu-)vlastníctva, resp. bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Ani to, že s určitým predmetom právnych vzťahov sú spojené aj povinnosti ešte neznamena, že je vylúčený z možnosti byť predmetom vlastníckeho práva. Povinnosti sú spojené s vecou, ktorá je zaťažená záložným právom, s predmetom, ktorý je chránený ako kultúrna pamiatka, či stavbou, ktorej vlastníkovi bola uložená povinnosť opraviť vec alebo pozemkom so starými záťažami. Nič z toho nevyklučuje možnosť, aby bola daná vec predmetom bezpodielového spoluvlastníctva. Preto len ten argument, že s obchodným podielom sú spojené aj povinnosti, ho ešte z rozsahu BSM *a priori* nevyklučuje.

Uvádza sa tiež, že v dôsledku zahrnutia obchodného podielu či akcie do bezpodielového spoluvlastníctva manželov by sa **automaticky musel stať spoločníkom aj druhý z manželov**. Keďže takýto následok je nesprávny, malo by to odôvodňovať záver, že obchodný podiel nemôže byť predmetom spoločného majetkového režimu manželov.

V hĺbke tohto názoru je úvaha, že vecnoprávne oprávnenie (majiteľstvo, vlastníctvo) predmetu právnych vzťahov (účasti na spoločnosti) je pevne spojené s postavením spoločníka. Ten, kto má oprávnenie na účasť na spoločnosti, musí byť zároveň spoločník (resp. spoluspoločníkom v zmysle § 114 ods. 3 OBZ).

Rozlišujeme však medzi právom na účasť na spoločnosti a právami vyplývajúcimi z účasti v spoločnosti. Inak povedané, od otázky, kto je majetkovoprávne

³¹ Aj tu len ako listina, nie nevyhnutne aj ako akcionárske postavenie.

oprávnený k obchodnému podielu (akcie), odlišujeme otázku, kto je spoločník (akcionár). Tieto roviny nie sú nevyhnutne spojené.

Spoločníkom spoločnosti s ručením obmedzeným sa totiž stáva len ten, komu patrí obchodný podiel a zároveň pristúpi k spoločenskej zmluve (a pri akciovej spoločnosti ten, na koho meno znie akcia na meno, resp. ten, na koho účte je akcia na doručiteľa). Preto ak druhý z manželov nepristúpi k spoločenskej zmluve, nie je ani vedený ako spolumajiteľ obchodného podielu (resp. akcie), nestáva sa spoločníkom a nemôže ani vykonávať práva spoločníka (hlasovať na valnom zhromaždení).

Právna úprava zjavne preferuje, aby panovala jednota medzi spoločníckym oprávnením a majetkovým vzťahom k účasti. Dôležitá je však podmienenosť týchto pozícií. Majetkový vzťah spoločníka k účasti na spoločnosti (všeobecne, kapitálovej aj osobne) je totiž *dôsledkom* jeho korporáčnej účasti spoločníka v spoločnosti a nie naopak. Keďže je niekto spoločník, tak má (patrí mu) účasť na spoločnosti ako predmet právnych vzťahov.³² V práve kapitálových spoločností sa na prvý pohľad zdá, že platí opak. To, že je niekto akcionár sa na prvý pohľad odvodzuje od toho, že mu patrí akcia. V tomto prípade zákon zjednodušil názor na prevod spoločníckej pozície ako na prevod predmetu – obchodného podielu či akcie – kvôli zjednodušeniu obchodných transakcií, nie kvôli zmene východiska priradenia majetkovej pozície k účasti. Podrobnejší pohľad totiž vec vyjasní – zväžme len účinky, keď dochádza k zmene v spoločnickej štruktúre voči spoločnosti (až oznámením spoločnosti podľa § 115 ods. 5 OBZ, resp. zápisom zmeny v zozname akcionárov podľa § 156 ods. 7 OBZ). Vecnoprávne (majetkovoprávne) mohlo k prevodu účasti dôjsť už aj skôr.³³ Nadobudnutie pozície spoločníka je odlišné od vecnoprávných účinkov prevodných zmlúv, resp. vytvára iné, korporáčné, *erga omnes* účinky (účinkom týchto zmlúv je zmena v postavení spoločníka, nielen zmena vecnoprávneho oprávnenia k predmetu účasti).

Preto samotná skutočnosť, že by sme obchodný podiel či akciu považovali za súčasť bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ešte neznamená nevyhnutne to, že sa druhý z manželov stáva automaticky spoločníkom. Podobne ani v prípade, ak považujeme peňažné prostriedky na účte v banke za súčasť bezpodielové-

³² Samozrejme, len ak ide o účasť na spoločnosti, ktorá je potenciálnym predmetom právnych vzťahov.

³³ Predstavme si príklad, keď po realizácii prevodu akcií na meno, ale pred oznámením zmluvy o prevode obchodného podielu spoločnosti prebiehala exekúcia na majetok nadobúdateľa účasti. Veriteľ nadobúdateľa by sa mohol uspokojiť aj z účasti na spoločnosti, a to bez ohľadu na to, že voči spoločnosti by jeho dlžník ešte spoločníkom nebol.

ho spoluvlastníctva manželov (s možnosťou veriteľa ktoréhokoľvek z manželov uspokojiť sa z nich), neznamená to, že by sa aj druhý z manželov stal zmluvnou stranou zmluvy o bežnom účte.³⁴

Podľa niektorých autorov je zahrnutie obchodného podielu do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, a s tým spojená potreba súhlasu druhého z manželov s jeho prevodom, v rozpore s **komplexnou úpravou dispozície s obchodným podielom v OBZ**, ktorá nevyžaduje a ani neumožňuje použitie občianskoprávnej úpravy dispozícičných úkonov.

Ani tento názor nie je nespochybniteľný. Odhliadnuc od toho, že prevod obchodného podielu je z obligačného hľadiska regulovaný v OBZ len minimálne, azda niet pochyb o tom, že aj prevod obchodného podielu môže byť neplatný pre neurčitost alebo nezrozumiteľnosť, ale aj relatívne neplatný kvôli omylu, a to sú všetko inštitúty občianskeho práva.³⁵ Prečo by práve tento jeden dôvod relatívnej neplatnosti (súhlas manžela) mal byť vylúčený? K záveru o vylučujúcej komplexnej úprave by sme mohli dôjsť až v prípade, ak by skutočne existovala špeciálna úprava, ktorá by nahrádzala, resp. vylučovala použitie občianskoprávnej úpravy. Samotná existencia osobitnej (a čiastkovej) právnej úpravy týmto dôvodom ešte nie je.³⁶ Musíme však priznať, že považovanie zmluvy o prevode obchodného podielu za samostatný typ zmluvy je zakorenené hlbšie.³⁷

³⁴ Tento záver má dôsledky aj na vysporiadanie bezdôvodného obohatenia – k tomu presvedčivo kritická glosa Hlušáka. HLUŠÁK, M. Glosa k uzneseniu Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 Cdo 71/2016 z 24.4.2017 (bezdôvodné obohatenie a bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, ZSP 31/2017). In: *Súkromné právo*, č. 1, 2018, s. 38 – 41.

³⁵ Rovnako sa pripúšťajú dojednania o predkupnom práve či práve spätnej kúpy.

³⁶ Podobne ak by podnikateľ fyzická osoba disponovala obchodnoprávnou kúpnu zmluvou s predmetom, ktorý je v bezpodielovom spoluvlastníctve, priznali by sme právo manželky napadnúť dispozíciu relatívnou neplatnosťou. A úprava obchodnoprávnej kúpnej zmluvy ako typovej zmluvy je omnoho prepracovanejšia než zmienka o zmluve o prevode obchodného podielu.

³⁷ Autor tohto príspevku vychádza z toho, že zmluva o prevode obchodného podielu nie je samostatným zmluvným typom a na bezodplatný prevod sa uplatnia ustanovenia o darovacej zmluve (pozri OVEČKOVÁ, O. – CSACH, K. – ŽITŇANSKÁ, L. *Obchodné právo* 2. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020, s. 201 – 203). Rovnako ani zmluva o prevode nehnuteľností v zmysle § 46 ods. 1 OZ nie je samostatným zmluvným typom. Považovanie bezodplatného prevodu obchodného podielu za samostatný zmluvný typ niekedy vedie k záveru, že sa na takéto bezodplatné prevody obchodných podielov neuplatní úprava darovacej zmluvy. Takto nadobudnutý obchodný podiel tak nemá patriť pod výnimku z rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov v § 143 OZ, týkajúcu sa darovaných vecí. Darovaný obchodný podiel sa podľa tohto výkladu stáva súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov. S tým však nesúhlasíme. Aj bezodplatne prevedený obchodný podiel je darovaný v zmysle § 143 OZ a nie je (či už samostatne alebo ako jeho hodnota) súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Zahrnutie obchodného podielu do bezpodielového spoluvlastníctva manželov má okrem toho spôsobiť **zásadné komplikácie fungovania obchodnej spoločnosti**. To je možno správny argument – ak by skutočne jeho zahrnutie do bezpodielového spoluvlastníctva manželov tieto problémy spôsobilo, nie je však úplne presvedčivý. Zahrnutie mnohých ďalších vecí do bezpodielového spoluvlastníctva manželov komplikuje fungovanie právneho styku. A preto sám osebe nie je dostatočný.

Naopak, predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov nemôže byť nič, čo nie je vôbec disponibilným predmetom právnych vzťahov (postavenie zmluvnej strany a účasť na osobnej obchodnej spoločnosti).

Z uvedeného vyplýva, že ani kritické hlasy, ktoré občas zaznievajú, úplne nepresvedčia, že by obchodný podiel nebol súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov, resp. že by sa naň nemali aplikovať niektoré pravidlá o bezpodielovom spoluvlastníctve *per analogiam*.

IV. DÔSLEDKY MANŽELSTVA NA ÚČASŤ V OBCHODNEJ SPOLOČNOSTI

Vzhľadom na judikatórne a doktrínálne rozšírenie rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ako aj na to, aby sa nevytvoril rozdielny režim pre podobné účasti na spoločnosti, môžeme dospieť k záveru, že **obchodný podiel by ako iná majetková hodnota mal do bezpodielového spoluvlastníctva manželov patriť**. Správnejšie sa nám však zdá priznať, že vzhľadom na podobnosť situácie, najmä z hľadiska veriteľa, ale aj vzhľadom na schopnosť zmeny štruktúry majetku manželov (z vecí na inú majetkovú hodnotu), by sa aj **na obchodný podiel mali aplikovať pravidlá bezpodielového spoluvlastníctva manželov per analogiam**. V konečnom dôsledku však medzi týmito dvoma prístupmi nebude zásadnejší rozdiel.

Takto všeobecne formulovaná odpoveď nám však v skutočnosti nepomôže. Dôležitejšie sú konkrétne dôsledky tohto tvrdenia, resp. jeho jednotlivé prejavy. Ani zaradenie obchodného podielu do bezpodielového spoluvlastníctva totiž neznamená, že by sa naň mali automaticky aplikovať všetky ustanovenia o bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, ktoré boli vytvorené pre spoločné veci. Pozrime sa preto na problém z korporáčnej perspektívy. Budeme sa zaujímať o odpovede na nasledujúce otázky:

- Je potrebný súhlas druhého z manželov na nadobudnutie účasti na spoloč-

nosti, či už originárne (zakladateľská zmluva, prístupenie k spoločnosti), alebo derivatívne (prevod obchodného podielu či akcie)?

- Stáva sa druhý z manželov spoločníkom spoločnosti?
- Je potrebný súhlas druhého z manželov na výkon práv spoločníka?
- Môže druhý z manželov vykonávať práva spoločníka (užívať vec v BSM)?
- Môže sa veriteľ jedného manžela uspokojiť z obchodného podielu v spoločnosti, v ktorej je spoločníkom druhý z manželov?

Všetky tieto jednotlivosti si zasluhujú pozornosť. Preskúmame, či iné pravidlá bezpodielového spoluvlastníctva manželov, alebo korporáčného práva či obchodného práva v celej svojej šírke nemajú dosah na ich zodpovedanie. Okrem týchto otázok vznikajú aj ďalšie, ktorým sa však nebudeme venovať v tomto príspevku.

Vždy pritom budeme vychádzať z toho, že obchodný podiel bol nadobudnutý za trvania manželstva a nebol zdedený ani nadobudnutý darom.³⁸

Cesty k odpovediam na uvedené otázky vzťahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov a účasti na spoločnosti sú viaceré, pokúsime sa vychádzať zo súčasného stavu judikatórneho vnímania.

a) R 27/2007 ako vhodný základ na riešenie: zodpovedané a nezodpovedané otázky

Ustálenú súdnu prax v otázke vzťahu obchodného podielu a bezpodielového spoluvlastníctva manželov prezentuje zrejme rozsudok najvyššieho súdu z 31. marca 2006, sp. zn. 2 Cdo 168/2005, publikovaný ako R 27/2007, podľa ktorého prvej právnej vety „*Obchodný podiel v spoločnosti s ručením obmedzeným, nadobudnutý manželmi alebo jedným z nich za trvania manželstva a z prostriedkov patriacich do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, predstavuje majetok (hodnotu), ktorý sa v rámci konania o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov vyporiadava*“.³⁹

Predmetné rozhodnutie vychádza z úvahy, že „*Do bezpodielového spoluvlastníctva manželov teda patria aj iné majetkové práva*“. Tento záver odôvodňuje už vyššie kritizovanou úvahou, že ak sa niečo vysporiadava, tak to patrí do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Z poslednej vety § 149 ods. 4 OZ, ktorá sa týka vysporiadania vyvodzuje, že všetky tieto iné majetkové práva, ktoré sú pre manželov spoločné, sú zároveň aj súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Že nejde o nevyhnutný a ani o úplne vhodný záver, sme už uviedli

³⁸ Pozri predchádzajúcu poznámku pod čiarou.

³⁹ Najnovšie nasledovaný aj v rozsudku Najvyššieho súdu SR z 28. januára 2020, sp. zn. 8 Cdo 196/2018.

vyššie. Zároveň je však do určitej miery pochopiteľný.⁴⁰ Keďže najvyšší súd takto rozšíril rozsah bezpodielového spoluvlastníctva manželov, nerobilo problém zaradiť doň aj obchodný podiel. Dodajme však, že riešil len otázku vysporiadania spoločného majetku a konzekvencie svojho názoru na iné otázky vôbec nezážil.

V zásade súhlasíme s kritikou, ktorú voči tomuto rozhodnutiu po metodologickej stránke formuloval najnovšie Krajčí.⁴¹ Avšak, ako sme uviedli vyššie, rozhodnutie patrí do línie, ktorá – aj z racionálnych dôvodov – rozšírila bezpodielové spoluvlastníctvo manželov aj na iné majetkové hodnoty.

V danom rozhodnutí však vidíme nie rozšírenie, ale **práve zúženie toho, že by sa obchodný podiel zaradil do bezpodielového spoluvlastníctva manželov**. V rozhodnutí nájdeme moment, ktorý je pre myšlienkové pochody najvyššieho súdu rozhodujúci a na ktorom je možné stavať pre ďalšie korporáčne úvahy. Podľa najvyššieho súdu, „*ak manželia alebo jeden z nich nadobudne za trvania manželstva a z prostriedkov patriacich do bezpodielového spoluvlastníctva manželov obchodný podiel v spoločnosti s ručením obmedzeným, stane sa takto získaný majetok (hodnota obchodného podielu) zo zákona súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktoré možno vysporiadať v rámci konania o vysporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov podľa ustanovenia § 149 ods. 3 Občianskeho zákonníka*“. Najvyšší súd tu vytvára akýsi oslí mostík od obchodného podielu k jeho hodnote. Súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov nie je obchodný podiel, ale akási jeho hodnota, kvantitatívna stránka obchodného podielu.

Ak by sme sa chceli pojmovo presne vyjadriť, tak by sme skutočne *museli* dopieť k záveru, že žiadna hodnota obchodného podielu z hľadiska práva neexistuje ako spôsobilý predmet právneho vzťahu – ergo nemôže byť ani predmetom vlastníckeho práva, a teda ani bezpodielového spoluvlastníctva manželov. A preto by sa zdalo, že myšlienka, na ktorej rozhodnutie stojí a padá, vykazuje zásadný nedostatok. To však podľa názoru autora nie je nedostatok, ale vlastnosť, ba až fundament celej úvahy najvyššieho súdu. Bohužiaľ sa najvyšší súd celkom neodpútal od snahy terminologicky držať koncept, že celý obchodný podiel patrí do bezpodielového spoluvlastníctva, hoci text odôvodnenia objasní, že tu ide iba o jeho jednu, kvantitatívnu, stránku.

V podstate je to podobná hra so slovami ako pri prostriedkoch na účte. Pri nich tiež ide len o kvantifikáciu pohľadávky majiteľa účtu (jedného z manželov)

⁴⁰ Opakujeme, že omnoho vhodnejší je model, ktorý by niektoré ustanovenia o bezpodielovom spoluvlastníctve aplikoval *per analogiam* aj na iné pozície, než je vlastnícke právo.

⁴¹ KRAJČI, M. op cit.

voči banke. Zjednodušeniu pochopiteľnosti bežných adresátov práva však poslúži, ak povieme, že prostriedky (ako také) na účte patria do bezpodielového spoluvlastníctva manželov rovnako ako prostriedky v peňaženke. V tomto zmysle aj „hodnota obchodného podielu“, ako akési číslo, môže patriť do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Nie v právnom zmysle, ale takpovediac metaforicky, na uľahčenie pochopenia.

Rozhodnutie R 27/2007 môžeme považovať za základ pre vysoko pragmatický prístup súdu k problému. Lebo namiesto konfrontácie s problémom vlastne problém obchádza. Na rozdiel od obchodného podielu v jeho plnosti je hodnota obchodného podielu len číslom (hodnotou), bilančnou pozíciou, čakajúcou na svoj čas, ktorý nastane v prípade vysporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov, a nie samostatným predmetom vlastníckeho práva.

Z tohto hľadiska už logicky potom rozhodnutie R 27/2007 prichádza k záveru, že druhý z manželov sa **nestáva spoločníkom** a ani nie je potrebný jeho súhlas na **výkon práva spoločníka**. Druhý manžel nemá žiadne oprávnenie na samotný obchodný podiel, len na jeho hodnotu. Nestáva sa preto spoločníkom a nemôže vykonávať korporáčne práva. Keďže v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov jej len akási hodnota a nie samotný obchodný podiel, nie je dôvod požadovať súhlas druhého z manželov s výkonom práv manžela – spoločníka. K tomuto záveru je možné dospieť aj vyššie uvedeným rozlišovaním medzi vzťahom k účasti na spoločnosti, teda vzťahom k obchodnému podielu, a právami vyplývajúcimi z tohto obchodného podielu, z toho, že je niekto spoločníkom. Bezpodielové spoluvlastníctva sa týka len prvého, nie druhého. Preto je správne, že ani len na výkon spoločníckych práv nie je potrebný súhlas druhého z manželov.

Okrem toho súd dopľňa, že pri vysporiadaní spoločného majetku možno takýto obchodný podiel prikázať len tomu z bývalých manželov, ktorý bol spoločníkom. Aj táto úvaha je plne konzistentná s konceptom hodnoty obchodného podielu odlišenej od samotného obchodného podielu.

Vo svojej podstate tak R 27/2007 síce na prvý pohľad bezbreho – a metodologicky sporne – rozširuje predmet bezpodielového spoluvlastníctva o akékoľvek majetkové práva. Avšak dosah tohto rozšírenia vo vzťahu k obchodnému podielu zásadne zužuje, keď predmetom spoločného majetkového režimu robí – pri trochu interpretačnej deformácii – len hodnotu obchodného podielu.

Rozhodnutie R 27/2007 nedáva ucelené riešenie a odpovede na všetky nami nastolené otázky. Vytvára však rámec, podľa ktorého je možné odpovedať aj na niektoré otázky, ktoré neboli predmetom rozhodovania.

Rozhodnutie R 27/2007 neponúka odpoveď na otázku potrebných súhlasov manžela v súvislosti so **založením spoločnosti** druhým z manželov. Uplatnili by sa preto všeobecné závery, podľa ktorých sa na založenie obchodnej spoločnosti nevyžaduje súhlas druhého z manželov, avšak vynaloženie spoločných prostriedkov súvisiace so získaním postavenie spoločníka, napríklad vloženie vkladu alebo zaplatenie odplaty za nadobudnutie obchodného podielu už súhlas vyžaduje (§ 145 ods. 1 OZ).

Predmetné rozhodnutie nedáva jasnú odpoveď ani na otázku, či je potrebný súhlas druhého z manželov na **prevod obchodného podielu**, umožňuje však elegantnú odpoveď pre prípadnú nasledujúcu líniu judikatúry. Keďže predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov je len hodnota obchodného podielu a nie samotný obchodný podiel, tak by nemusel byť potrebný súhlas druhého z manželov s prevodom obchodného podielu. Úvaha, že majetková hodnota obchodného podielu je v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov tak v podstate vyprázdňuje obsah bezpodielového spoluvlastníctva manželov na iné účely, než je jeho vysporiadanie, lebo so samotnou hodnotou obchodného podielu (nie ako predmetom práva, ale ako číslom) sa žiadny dispozičný úkon urobiť nedá. K rozvinutiu tejto tézy v judikatúre však – ako je autorovi známe – nedošlo. Dva senáty ústavného súdu síce zhodne vyzvali najvyšší súd na zjednotenie judikatúry o potrebe súhlasu druhého z manželov na prevod obchodného podielu, no neúspešne.⁴² Osem rokov nestačilo.

Myslíme si však, že na prevod obchodného podielu, patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov (správnejšie: na ktorý sa aplikujú pravidlá o bezpodielovom spoluvlastníctve manželov *per analogiam*), treba súhlas druhého z manželov. Ide totiž o výkon práv na účasť na spoločnosti (nie práva vyplývajúce z účasti v spoločnosti), a o transformáciu majetku, tvoriaceho potenciálnu zodpovednostnú masu (pre účely § 147 OZ).

Citované rozhodnutie nedáva jednoznačnú odpoveď ani na otázku, či **prostriedky získané za predaj** takéhoto obchodného podielu patria do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, alebo ostávajú (ako surogát obchodného podielu) výlučne v majetku druhého manžela. Nazdávame sa, že aj odpoveď na túto otázku je z rozhodnutia odvoditeľná. Do bezpodielového spoluvlastníctva manželov síce patrí hodnota obchodného podielu, patril by tam však aj peňažný nárok alebo peňažné prostriedky, za ktoré bol tento podiel predaný (resp. zod-

⁴² Uznesenia Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 185/2012 z 12. apríla 2012 a sp. zn. III. ÚS 399/2015 z 18. augusta 2015.

povedajúce vyrovnanému podielu či podielu na likvidačnom zostatku), a teda došlo k materializácii hodnoty tohto podielu.

Tiež nie je z rozhodnutia zrejmé, či má mať **veriteľ jedného manžela možnosť uspokojiť sa z obchodného podielu**, kde by spoločníkom bol druhý manžel. Možno sa nazdávať, že podobne ako pri prostriedkoch na účte (aj tu ide o hodnotu – množstvo prostriedkov), aj tu by mal veriteľ jedného z manželov možnosť uspokojiť sa z obchodného podielu spoločníka, ktorým je druhý z manželov. Ani tento záver však judikatúra nerozpracovala.

Rozhodnutie R 27/2007 je napriek svojej zmätočnej textácii možné čítať pomerne pro-korporačne a konzistentne s rozlišovaním práva na účasť od práv z tejto účasti vyplývajúcich. Pokojne by aj na ním vytvorenom základe mohlo dôjsť k ustáleniu judikatúry, ktorá by z korporačného hľadiska predstavovala pomerne malý zásah do postavenia spoločníka, ostatných spoločníkov či samotnej obchodnej spoločnosti. Oproti rozširujúcemu chápaniu rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva zvyšnou judikatúrou a doktrínou vlastne jeho rozsah vo vzťahu k účasti na spoločnosti, paradoxne, zužuje.

b) Alternatívna cesta: extenzívny výklad § 148a ods. 1 OZ?

Niektoré závery, ku ktorým dospel najvyšší súd v rozhodnutí R 27/2007, alebo ktoré z tohto rozhodnutia na tomto mieste odvodzujeme, je možné podporiť aj s poukazom na § 148a ods. 1 OZ. Podľa daného ustanovenia: *„Na použitie majetku v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov potrebuje podnikateľ pri začatí podnikania súhlas druhého manžela. Na ďalšie právne úkony súvisiace s podnikaním už súhlas druhého manžela nepotrebuje.“* Ide o jedno z mála ustanovení o bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, ktoré sa vykladá formálne a doslovne. Uvádza sa, že účasť v obchodnej spoločnosti nie je podnikaním, a preto sa toto ustanovenie nepoužije v prípadoch, ak sa zakladá obchodná spoločnosť, či do spoločnosti manžel vstupuje. Robí sa tak zrejme kvôli odseku 2 daného ustanovenia, ktorý umožňuje zrušiť bezpodielové spoluvlastníctvo manželov rozhodnutím súdu, ak manžel získal oprávnenie na podnikanie, a to na návrh druhého z manželov. Takáto možnosť zrušenia sa nepriznáva, ak sa manžel nestal podnikateľom sám, ale stal sa len spoločníkom obchodnej spoločnosti, ktorá je podnikateľom.

Bez ohľadu na § 148a ods. 2 OZ je rýdzo textuálny výklad § 148 ods. 1 OZ veľmi krátkozraký. Význam § 148a ods. 1 OZ totiž nie je v tom, že by sprisňoval režim nakladania so spoločnými prostriedkami podnikajúcim manželom. Použitie spoločných prostriedkov na začatie podnikania, ako aj na vklad do spoločnosti určite nie je obvyklou vecou. Preto už aj podľa § 145 ods. 1 veta druhá OZ

je na takúto „investíciu“ potrebný súhlas druhého z manželov, a preto § 148a OZ nie je pre danú transakciu potrebný. Význam § 148a ods. 1 OZ je v tom, že uľahčuje podnikanie v záujme ochrany tretích osôb. Ak tretie osoby kontrahujú s podnikateľom, ktorému na rozbehovú investíciu dal druhý z manželov súhlas, tak nie je potrebný súhlas druhého z manželov pre akékoľvek ďalšie úkony súvisiace s podnikaním, hoci by sa týkali „majetku“ v bezpodielovom spoluvlastníctve. Účelom § 148a ods. 1 OZ je tak **prelomiť účinok § 145 ods. 1 OZ v záujme ochrany tretích osôb z podnikateľského styku**. Aj to je tiež dôvod, prečo porušenie § 148a ods. 1 OZ nevedie k relatívnej neplatnosti niektorého z právnych úkonov.⁴³

Potreba ochrany tretích osôb je však ešte významnejšia v prípade, ak manžel nepodniká sám ako samostatne zárobkovo činná osoba, ale ako spoločník v obchodnej spoločnosti, keďže v tom prípade by mala tretia osoba (kontrahent spoločnosti) skúmať nielen pomery svojho vlastného partnera (obchodnej spoločnosti), ale aj rodinné pomery jej spoločníkov. Navyše, prečo by mal byť rozdiel v tom, či manžel spoločné prostriedky „vloží“ do vlastného podniku samostatne podnikajúcej osoby, alebo za spoločné prostriedky založí sám obchodnú spoločnosť či kúpi akcie existujúcej osoby?

Preto by sa § 148a ods. 1 OZ mal vykladať tak, že aj keby bol obchodný podiel (alebo hocijaká metafora naň) predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov, a na jeho nadobudnutie (iniciálnu investíciu) dal súhlas druhý z manželov, nie je potrebný súhlas druhého z manželov na žiadny ďalší právny úkon súvisiaci s účasťou na podnikaní.⁴⁴ To by bolo hodnotovo konzistentné so záverom vyplývajúcim z R 27/2007 vrátane záveru, že na výkon práva spoločníka nie je potrebný súhlas druhého z manželov.

V konečnom dôsledku by však extenzívny výklad (či analogické aplikovanie) § 148a ods. 1 OZ pokrýval aj prevod obchodného podielu, keďže aj ten je úkonom súvisiacim s podnikaním (tu interpretovaným ako účasť na spoločnosti).⁴⁵

⁴³ Hoci je pravdou, že začatie podnikania nie je právnym úkonom, ktorý by bol postihnutelný neplatnosťou. Použitie spoločných prostriedkov sa však väčšinou uskutočňuje na základe akéhosi právneho úkonu.

⁴⁴ V prospech tohto rozširujúceho výkladu aj VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné I*. Košice: UPJŠ, 2012, s. 273.

⁴⁵ Doktrína k otázke, či súhlas druhého z manželov podľa § 148a ods. 1 OZ umožňuje aj previesť vec, ktorá bola zo spoločného majetku „vnesená do podnikania“ (využívaná na podnikanie), je nejasná. Napríklad Fabianová uvádza v zozname rozhodnutí aj rozsudok Krajského súdu Hradca Králové sp. zn. 26 Co 101/2013, podľa ktorého súhlas druhého z manželov pri použití spoločného majetku na podnikanie nezahŕňa súhlas s jeho prevodom na tretiu osobu (s. 1188), vo svojom komentári sa

Takýto rozširujúci výklad by viedol k nasledujúcim odpovediam na vyššie položené otázky:

- Po prvé, na uzavretie spoločenskej zmluvy či založenie obchodnej spoločnosti nepotrebuje manžel súhlas druhého z manželov. Na použitie prostriedkov na vklad do základného imania, alebo na kúpu obchodného podielu či inej účasti na spoločnosti však súhlas potrebuje (či už na základe § 145 ods. 1 alebo § 148a ods. 1 OZ).
- Po druhé, na výkon hlasovacích práv súhlas druhého z manželov nie je potrebný, keďže tie sú pokryté § 148a ods. 1 OZ ako úkony súvisiace s účasťou na podnikaní.
- Po tretie, ani na prevod obchodného podielu nie je potrebný súhlas druhého z manželov, keďže ide tiež o úkon súvisiaci s účasťou na podnikaní.
- Nedáva však odpoveď na otázku, či sa veriteľ manžela môže uspokojiť z obchodného podielu, ak spoločníkom je len druhý z manželov.

Ako je autorovi známe, súčasný stav právnej náuky a judikatúry nerozširuje § 148a ods. 1 OZ nad rámec jeho presného znenia. Práve naopak, najvyšší súd jeho použitie na danú situáciu odmieta.⁴⁶

c) Komplikácia v dôsledku rozhodovacej línie ústavného súdu k § 145 ods. 1 OZ

Vyššie uvedená argumentácia smerovala k tomu, že súhlas druhého z manželov nie je potrebný na výkon práv spoločníka ani na založenie obchodnej spoločnosti, stále sporné ostáva to, či je potrebný súhlas druhého z manželov na dispozíciu s účasťou na spoločnosti. Nateraz vychádzame z toho, že súhlas s prevodom potrebný je.

Avšak toto korporačno-civilistické riešenie je ohrozené výkladom ústavného súdu,⁴⁷ ktorý sa síce nevenoval priamo korporačným otázkam, ale vzhľadom na jeho široké a generalizujúce argumenty nie je zjavný dôvod, prečo by jeho závery nemali platiť práve na korporačné transakcie.

Vzhľadom na **nevhodne extenzívny výklad § 145 ods. 1 OZ ústavným súdom existuje riziko, že súhlas manžela by súd vyžadoval pre akýkoľvek**

však problému nevenuje a zdá sa, že by prevod majetku umožnila (keďže pripúšťa úhradu záväzku tretej osobe z prostriedkov v spoločnom majetku). Pozri FABIANOVÁ, op. cit., s. 1185.

⁴⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 25. júna 2008, sp. zn. 5 Obdo 11/2007.

⁴⁷ Spomínaný nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 26/2010 z 8. decembra 2010, nasledovný uznesením sp. zn. IV. ÚS 509/2011 z 13. decembra 2011.

úkon manžela, v dôsledku ktorého by veriteľ mohol exekučne postihnúť akýkoľvek majetok v bezpodielovom spoluvlastníctve, a to aj napriek R 27/2007. Založenie obchodnej spoločnosti či prevzatie záväzku na vklad takéto riziko so sebou prináša. Dokonca aj samotné hlasovanie na valnom zhromaždení takéto riziko vzniku nároku prináša (napríklad príplatková povinnosť podľa § 121 OBZ). **Jeden aspekt bezpodielového spoluvlastníctva manželov (§ 145 ods. 1 OZ), by tak prevádzil akékoľvek objektové (predmetové) obmedzenie rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov.** Opakujúc vyššie uvedenú kritiku, pretrvanie tejto judikatúry považujeme za nesprávne, nemožno ho však prehliadať. Aj tu však existuje určité záchytné riešenie v podobe špeciálnej úpravy.

d) Korporačné *lex specialis* brániace niektorým dôsledkom režimu bezpodielového spoluvlastníctva manželov

Vyššie sme uviedli, že obchodné právo neobsahuje komplexnú úpravu ani právo spoločníka na účasť a ani komplexnú reguláciu prevodov tejto účasti. Obsahuje však určité právne normy, ktoré môžu efektívne vylúčiť niektoré dôsledky pravidiel bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ak by mali byť aplikované na účasti na obchodnej spoločnosti. Môžeme tu rozpracovať argumenty jubilanta o *lex specialis* úprave pôsobenia spoločníka v obchodnej spoločnosti.

Je známe, že v práve obchodných spoločností je možnosť spochybníť platnosť právnych úkonov obmedzená. Na účely témy príspevku pôjde o neplatnosť spoločnosti (§ 68a OBZ) a neplatnosť uznesení valného zhromaždenia (§ 131 OBZ) či rozhodnutí jediného spoločníka vykonávajúcich pôsobnosť valného zhromaždenia.

Kvôli úprave **neplatnosti spoločnosti** nie je možné, aby po vzniku spoločnosti viedol akýkoľvek procesný či hmotnoprávny inštitút súkromného práva k neplatnosti spoločnosti *ab initio*. Teda vylúčené sú aj také procesné postupy, ktoré by zneplatnili spoločenskú zmluvu – či už z dôvodu relatívnej alebo absolútnej neplatnosti, ktorá by so sebou prinášala reverziu vzniku spoločnosti. Síce to ešte neznamená, že sú vady založenia spoločnosti konvalidovateľné, ale prípadná námietka relatívnej neplatnosti druhého z manželov by neviedla k tomu, že by spoločnosť nevznikla. Hoci by zakladateľ v manželstve nemal súhlas druhého z manželov, spoločnosť by vznikla a on by sa riadne stal jej spoločníkom.⁴⁸ Ustanovenie § 68a OBZ by tak mohlo vylúčiť niektoré účinky § 145 ods. 1 OZ.

⁴⁸ Nechajme nateraz stranou možné ďalšie dôsledky toho, že jeho účasť na zakladaní spoločnosti trpela určitou vadou.

Okrem samotného založenia spoločnosti však býva potrebné splatiť vklad pri vzniku spoločnosti. Toto prevzatie záväzku na vklad môžeme pre účely spoločného majetkového režimu manželov považovať za samostatný právny úkon spôsobilý napadnutia relatívnou neplatnosťou.⁴⁹ Na nakladanie so spoločným majetkom presahujúcim obvyklé nakladanie potrebuje manžel súhlas druhého z manželov (§ 145 ods. 1 OZ). Splatenie vkladu z prostriedkov v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov by sa malo považovať v zásade za neobvyklú operáciu. Keďže vklad do základného imania môže byť splatený aj prostriedkami mimo bezpodielového spoluvlastníctva manželov (v prípade nepeňažného vkladu plnením jeho náhrady), tak nie je žiaduce postihovať relatívnou neplatnosťou v zmysle § 145 ods. 1 OZ samotné prevzatie záväzku na vklad, ale len realizačný právny úkon – splatenie vkladu. Následok prípadnej námietky druhého z manželov by bol korporačný – vklad by sa považoval za nesplatený s povinnosťou plniť náhradu, resp. možnosť kadučného konania.

Záujmy právnej istoty a funkcieschopnosti obchodnej spoločnosti podporuje aj úprava **neplatnosti uznesení valného zhromaždenia**. Napadnúť platnosť uznesenia valného zhromaždenia môže len ten subjekt, ktorému OBZ priznáva aktívnu legitimáciu. Okrem orgánu pôjde o spoločníka, nie o akúkoľvek tretiu osobu. Preto by nemalo byť možné ani to, aby druhý z manželov úspešne napadol uznesenie valného zhromaždenia pre relatívnu neplatnosť hlasovania druhého z manželov, aj keby účasť na spoločnosti patrila do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Z toho vyplýva odpoveď na druhú otázku – nepotrebnosť súhlasu druhého z manželov na výkon práva spoločníka.

Rovnaký záver by mal platiť aj na iné podobné korporačné skutočnosti, či už ide o rozhodovanie jediného spoločníka alebo o zmenu spoločenskej zmluvy niektorým dohodou medzi spoločníkmi.⁵⁰

Vidíme teda, že korporačné preinterpretovanie následkov – ale aj rámca použiteľnosti – námietky relatívnej neplatnosti podľa § 145 ods. 1 OZ umožňuje riešiť problém potreby súhlasu druhého z manželov so založením spoločnosti, vkladom

⁴⁹ Samozrejme, ide o hrubé zjednodušenie a zameranie sa skôr na účinky námietky relatívnej neplatnosti než na presnú právnu klasifikáciu. Podobne sa zvykne záväzok na vklad osamostatňovať na účely odporovania. Pozri CUKEROVÁ, D. Odporovateľnosť nepeňažného vkladu do základného imania obchodnej spoločnosti (na príklade spoločnosti s ručením obmedzeným). In: *Justičná revue*, č. 12, 2019, s. 1214 a nasl.

⁵⁰ Rozporný by bol napríklad záver, že jeden z manželov nepotrebuje súhlas na hlasovanie na valnom zhromaždení, o zmene spoločenskej zmluvy ale potrebuje súhlas na zmenu spoločenskej zmluvy mimo hlasovania na valnom zhromaždení.

do spoločnosti a originárnym nadobudnutím účasti na spoločnosti, ale aj výkonom práv spoločníka. Aj keby sme obchodný podiel či akciu do bezpodielového spoluvlastníctva manželov zaradili, priestor na námietku relatívnej neplatnosti pri založení spoločnosti či pri výkone práv spoločníka by bol minimálny.

Takáto interpretácia je účinná aj voči ceste dláždenej ústavným súdom vo vzťahu k výkladu § 145 ods. 1 OZ. Ústavný súd tu totiž vykladá ustanovenie občianskeho zákonníka ako *lex generalis*. Osobitná úprava korporáčného práva, navyše predstavujúca základné stavebné fundamenty, ba priam až gnómy korporáčného práva, je *lex specialis*, ktorý všeobecnú úpravu vytláča.

Avšak ani osobitné korporáčné pravidlá nedávajú odpoveď na otázku, či je **na prevod obchodného podielu** (účasti na spoločnosti) potrebný súhlas druhého z manželov. Prevod obchodného podielu nie je takou korporátnou skutočnosťou, pri ktorej by právo obchodných spoločností obmedzovalo možnosť ju napadnúť.

Nepotrebnosť súhlasu by potenciálne mohla vyplývať z pravidiel publicity obchodného registra. Argument by znel: Nadobúdateľ obchodného podielu mohol vychádzať zo stavu v obchodnom registri, v ktorom nebol uvedený manžel spoločníka. Tento argument nepresvedčí, a to z dvoch dôvodov. Po prvé, publicita obchodného registra pôsobí len proti zapísanej osobe, nie voči tretej osobe (druhému z manželov). Po druhé, publicita obchodného registra by sa mohla vzťahovať na otázku, či je niekto spoločník, nie nevyhnutne na to, či má určitá osoba predkupné právo, právo spätnej kúpy a ani to, či je určitá osoba v manželskom zväzku. Preto požiadavku na súhlas druhého z manželov s prevodom obchodného podielu, nadobudnutého za prostriedky v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, nie je vylúčená ani s ohľadom na materiálnu publicitu obchodného registra.

Pri prevode obchodného podielu či akcie tak niet žiadnej úpravy *lex specialis*, vylučujúcej občianskoprávny manželský majetkový režim. Preto by mala platiť občianskoprávna požiadavka súhlasu druhého z manželov s plnými dôsledkami (relatívna neplatnosť prevodu).

V. ČO PATRÍ DO BEZPODIELOVÉHO SPOLUVLASTNÍCTVA MANŽELOV BEZ OHĽADU NA TO, ČI DOŇ PATRÍ OBCHODNÝ PODIEL?

Bez ohľadu na to, či pripustíme, že predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov sa stáva aj obchodný podiel (resp. jeho hodnota), niektoré ma-

jetkové plnenia súvisiace s účasťou jedného z manželov na obchodnej spoločnosti sa súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov stávajú.

Typicky pôjde o **nárok na podiel na zisku** či na iné majetkové plnenie od spoločnosti. Všetky tieto nároky sú od svojho vzniku samostatnými majetkovými právami (pohľadávkami spoločníka voči spoločnosti), a preto sú súčasťou spoločného majetku – ak teda majetkové nároky považujeme za súčasť bezpodielového spoluvlastníctva manželov, prípadne sa ním nepochybne stanú po ich vyplatení. Preto sa aj z neho môže uspokojiť veriteľ druhého z manželov. Kým samostatný majetkový nárok na podiel na zisku nevznikol, tak niet čo posudzovať. Samotný dosiahnutý (a nerozdelený) zisk ešte nie je samostatným právnym statkom a niet ani veriteľskej pozície k nemu.

Naopak, iné súvisiace majetkové nároky sú už závislé na tom, či samotný obchodný podiel, resp. iná účasť na spoločnosti je predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov. **Nárok na vyrovnací podiel a podiel na likvidačnom zostatku** by sa totiž nemal považovať za samostatný majetkový nárok, resp. plnenie z neho, ale za surogát samotného obchodného podielu (transformácia majetku, predmetu výlučného vlastníctva jedného z manželov).⁵¹ Tieto majetkové nároky nevyplývajú z účasti na spoločnosti, ale patria spoločníkovi *namiesto* jeho účasti na spoločnosti. Ide o transformáciu účasti na spoločnosti na jeden majetkový nárok. Preto by mal byť súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov v prípade, ak samotný obchodný podiel bol považovaný za súčasť. Naopak, nemal by byť jeho predmetom, ak by obchodný podiel či iná účasť na spoločnosti v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov nebol (napríklad preto, lebo bola účasť na spoločnosti nadobudnutý bezodplatne).

Rovnakým surogátom je aj **odplata za predaj účasti na spoločnosti** pri jej odplatnom prevode na tretiu osobu.

Opäť však platí, že aj keď pripustíme, že majetkový nárok je v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, tak z toho ešte nevyvodzujeme, že by druhý z manželov bol aj obligačne, resp. korporaçne oprávnený z tohto nároku. Nemôže teda žalovať o jeho plnenie.

⁵¹ R 19/1960. Pozri napríklad uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. februára 2013, sp. zn. 5 Cdo 99/2011.

ZÁVER(Y)?

Snažili sme sa vysvetliť, že aj keď odpovieme na otázku, či patrí obchodný podiel do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, kladne, ešte to neznamená, že sa naň použijú všetky ustanovenia o bezpodielovom spoluvlastníctve manželov. Rovnako však v dôsledku spomínanej judikatúry ústavného súdu nie je relevantná ani opačná úvaha. Aj keby obchodný podiel nebol súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov, tak sa niektoré ustanovenia bezpodielového spoluvlastníctva manželov (minimálne § 145 ods. 1 OZ) na niektoré úkony s ním súvisiace aj tak uplatnia.

Autor sa prikláňa k vecnoprávnemu riešeniu, ktoré za predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov považuje len veci. Avšak, niektoré ustanovenia bezpodielového spoluvlastníctva manželov by sa mali aplikovať aj na iné majetkové aktíva, a to či už s ohľadom na ochranu veriteľov (aplikácia § 147 ods. 1 OZ), alebo v záujem toho, aby sa neodôvodnene nerozlišovali veľmi podobné situácie (listinné akcie a iné účasti na spoločnosti, ale aj prostriedky v peňaženke oproti prostriedkom v banke). Neznamená to však automaticky, že vecnoprávne oprávnenie druhého z manželov na určitú majetkovoprávnú pozíciu patriacej druhému z manželov, automaticky znamená aj oprávnenie obligačné či korporáčné.

Zároveň by sa malo prísnejšie rozlíšiť korporáčné postavenie jedného manžela, ktorý je sám spoločníkom od vecnoprávneho, resp. majetkovoprávneho vzťahu aj druhého z manželov k tejto účasti na spoločnosti.

Rozhodnutie publikované ako R 27/2007 považuje autor za veľmi pragmatický výsledok, ktorý síce nezodpovedá dikcii zákona, ale je v jeho dôsledkoch pomerne pro-korporáčné.

Naopak, nález ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 26/2010 považuje autor nielen za fundamentálne nesprávny, odchyľujúci sa od chápania bezpodielového spoluvlastníctva manželov s nejasnými dôsledkami, ale aj za vyslovene škodlivý pre fungovanie práva obchodných spoločností. Ak si judikatúra skutočne osvojí ochranársky koncept bezpodielového spoluvlastníctva manželov pred záväzkami ktoréhokoľvek z manželov tak, ako ju ústavný súd našiel v § 145 ods. 1 OZ, tak niet jednoznačných hraníc pred požiadavkou súhlasu druhého z manželov pri akýchkoľvek korporáčných úkonoch. A aj hlasovanie jedného zo spoločníkov na valnom zhromaždení môže byť ohrozené. Potenciálne každá činnosť (dokonca nielen robenie právnych úkonov) totiž prináša riziko vzniku nárokov veriteľa.

Toto riziko je pritom úplne nezávislé od toho, kde budú vedené hranice rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Podľa ústavného súdu totiž nezáleží na jeho predmete, ale na riziku, ktoré je s určitým úkonom spojené.

Možnú korekciu dôsledkov línie ústavného súdu – aspoň v niektorých aspektoch – tu ponúkne dôsledné pridržiavanie sa niektorých osobitných pravidiel korporáčného práva, ktoré ako *lex specialis* zabraňujú plne rozvinúť sa následkom (hoci i relatívnej neplatnosti), vyplývajúcej z občianskeho práva (obmedzenie účinkov neplatnosti zakladateľského aktu alebo obmedzenie dovolávania sa neplatnosti uznesení valného zhromaždenia). Tie by ani extrémne extenzívny výklad § 145 ods. 1 OZ ústavným súdom nemal spochybníť. Ide tu totiž, ako správne uvádza aj jubilanť,⁵² o *lex specialis*, na ktorom je korporáčné právo postavené.

V príspevku sme tak dospeli k nasledujúcim čiastočným záverom:

- Na založenie obchodnej spoločnosti nie je potrebný súhlas druhého z manželov,
- Na vklad spoločného majetku do spoločnosti je súhlas druhého z manželov potrebný, následkom jeho nedostatku je nesplatenie vkladu s korporáčnými dôsledkami.
- Na použitie spoločných prostriedkov na nadobudnutie obchodného podielu je súhlas druhého z manželov potrebný.
- Rovnako je potrebný súhlas druhého z manželov na prevod obchodného podielu, ktorý bol nadobudnutý zo spoločných prostriedkov (s otvorenou možnosťou rozvinutia myšlienkovvej línie, ktorá by sa odvolávala na rozširujúci výklad § 148a ods. 1 OZ, alebo nadviazala liberálnym spôsobom na R 27/2007).
- Na výkon práv spoločníka nie je potrebný súhlas druhého z manželov.
- Sporné však je, či práve prepísanie konceptu bezpodielového spoluvlastníctva manželov ústavným súdom nemení hľadisko na všetky tieto odpovede.

Autor si však zároveň myslí, že riešenie týchto otázok nie je možné z úrovne súčasného legálneho textu a uznávaných pravidiel výkladu a dotváraní práva. Právna prax tu stojí na mínovom poli. Bez mapy. Rozšírenie rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov je korigované zúžením korporáčných oprávnení druhého z manželov vo vzťahu k (spoločnej) účasti na spoločnosti. Nie všetky hranice sú však vytýčené. Ani najvyšší súd nevypočul opakovanú výzvu ústavného súdu a už osem rokov rezignuje na zjednotenie rozhodovacej činnosti vo vzťahu k požiadavke súhlasu druhého z manželov s prevodom obchodného podielu.

⁵² ŠKRINÁR, A. op. cit.

Čestne by sme si mali priznať, že táto kvadrátúra kruhu nemá riešenie, tobôž nie riešenie jednoduché a vyvoditeľné zo súčasného textu zákona. Bez zákonného zásahu – uvedomujúc si takpovediac „ideologické“ (modernejšie povedané: „hodnotové“) východisko spoločného majetkového režimu manželov – práve do ustanovení Občianskeho zákonníka, nebude možné uspokojivo predvídať, ba ani len odhadnúť dôsledky cesty, na ktorú nás odsúdil nielen ústavný súd, ale aj najvyšší súd postupným rozširovaním rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov. K tomu by sa žiadalo tiež pribaliť aj zmenu korporáčného práva, ktorá by jasnejšie vymedzila práva druhého z manželov vo vzťahu k účasti na spoločnosti. Vychádzajúc však z toho, že aj tento manžel je majetkovoprávne oprávnený na účasť na spoločnosti, bez ohľadu na jej formu.⁵³

⁵³ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0571/19.

VNÚTORNÁ NORMOTVORBA ZÁUJMOVEJ SAMOSPRÁVY V ADVOKÁCII A REAKCIA NA MIMORIADNE PODMIENKY

INTERNAL LEGISLATION OF SELF-GOVERNMENT IN ADVOCACY AND RESPONSE TO EXTRAORDINARY CONDITIONS

Martina Gajdošová*

Gratulácia jubilantovi JUDr. Alexandrovi Škrinárovi, CSc.

Pripájam sa ku gratulantom so srdečným blahoželaním a želaním pevného zdravia a vnútornej pohody. Pán doktor Škrinár je osobnosť akademického prostredia i právnej praxe, pôsobil aj v arbitráži a napokon tiež v slobodnom právnickom povolanií komerčného právnika a neskôr advokáta. Zámerne som si vybrala tému príspevku k záujmovej samospráve, lebo doktor Škrinár je súčasťou našej najnovšej histórie slobodného poskytovania právnej pomoci a zároveň aj aktívnou súčasťou najnovšej histórie záujmovej samosprávy v právnických povolaniach. Bol pri zrode Komory komerčných právnikov SR a stál pri zlučovaní komôr (KKP a SAK). Dlhé roky postupne pôsobil v orgánoch týchto komôr, v predsedníctve komory komerčných právnikov, neskôr v predsedníctve Slovenskej advokátskej komory a v revíznej komisii. Pôsobiť vo volených orgánoch stavovskej organizácie je potvrdením, že osoba požíva rešpekt a dôveru svojich kolegov a svojím zástojom je súčasťou určovania ďalšieho smerovania profesie i jej organizácie.

Pridám aj čosi osobné – vždy sa poteším vzájomnému stretnutiu, nech už pracovnému alebo spoločenskému, pretože Dr. Škrinár je skúsený právnik, príjemný spoločník, s jemným a kultivovaným prejavom a rozhovor s ním je obohacujúci vo všeobecnosti, i vnútorne – ľudsky.

*Vážený a milý pán doktor,
mnoho rokov, šťastných rokov!*

S úctou

Martina Gajdošová

* doc. JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD., Katedra teórie práva a ústavného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, v súčasnosti Katedra teórie práva a filozofie práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Abstrakt: Príspevok sa venuje normotvorbe v záujmovej samospráve v advokácii ako jednému z charakteristických prvkov záujmovej samosprávy. Zároveň poukazuje na normatívne riešenia advokátskej komory ako reakciu na mimoriadnu situáciu spôsobenú koronavírusom.

Kľúčové slová: Slovenská advokátska komora, záujmová samospráva, advokácia, vnútorná normotvorba

Abstract: The paper deals with legislation in self-government in advocacy as one of the characteristic elements of self-government. At the same time, it points to the normative solutions of the Bar Association as reflexing of the extraordinary situation caused by coronavirus.

Keywords: Slovak Bar Association, self-government of interest, advocacy, internal legislation

ÚVOD

Prvý raz sme boli postavení pred osobitnú situáciu, ktorá zasiahla všetkých, nielen v zmysle – všetkých v Slovenskej republike. Niektorí naši predkovia (ešte z čias Československa) si pamätajú čosi obdobné z polovice 70. rokov 20. storočia, keď vypukla nákaza hospodárskych zvierat (slintačka a krívačka), ktorá spôsobila na mnohých miestach – ohniskách – zákaz pohybu osôb na niekoľko týždňov. Obmedzenia však boli sústredené na zasiahnuté regióny nie celoplošne. Ani nie po polstoročí znovu vznikla situácia, tentoraz priamo v súvislosti s ochranou zdravia ľudí v dôsledku infekčnej ľudskej choroby –, ktorá ale zasiahla všetky oblasti života.

Paralyzovanie spoločnosti takéhoto druhu preto všetci vnímame ako novú skúsenosť. Novú skúsenosť, na ktorú reaguje aj právo. No treba si uvedomiť, že všetky podstatné spoločenské vzťahy sú upravené právom, teda eventualitu mimoriadnej situácie právo pozná a má právne nástroje na jej zvládnutie a prekonanie, respektíve na fungovanie spoločnosti a štátu v takejto situácii. Podstata danej mimoriadnej situácie spočíva v šírení nákazlivej infekčnej choroby, teda ide o vážne ohrozenie zdravia. Všetky opatrenia, ktoré túto mimoriadnu situáciu „nasledujú“, majú základný primárny cieľ – ochrániť zdravie a sekundárny cieľ – zmierniť následky a obnoviť štandardné vzťahy.

S mimoriadnou situáciou počíta predovšetkým ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu¹ a zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách

¹ Čl. 5 ods. 1) úst. z. č. 227/2002 Z. z.: *Núdzový stav môže vláda vyhlásiť len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsled-*

mimo času vojny a vojnového stavu.² Ďalší predpis, ktorý možno uviesť do tohto výpočtu, pretože sa danej situácie ohrozenia zdravia aktuálne týka, je zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia.³ Tento predpis upravuje právomoci *i. a.* ministerstva zdravotníctva⁴ a Úradu verejného zdravotníctva, ktoré majú v situácii ohrozenia zdravia osobitné úlohy.⁵ Ďalším predpisom je zákon č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva.⁶

ku živeľnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie; núdzový stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území.

- ² § 3 z. č. 387/2002 Z. z.: Orgánmi krízového riadenia sú a) vláda Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“), Bezpečnostná rada Slovenskej republiky, b) ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy (ďalej len „ministerstvo“), c) Národná banka Slovenska, d) bezpečnostná rada kraja, e) obvodný úrad, f) bezpečnostná rada okresu, g) obec. § 4 ods. 2 z. č. 387/2002 Z. z.: Vláda zriaďuje ústredný krízový štáb, ktorý koordinuje činnosť orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a ďalších zložiek určených na riešenie krízovej situácie v období krízovej situácie. Predsedom ústredného krízového štábu je minister vnútra Slovenskej republiky.
- ³ § 3 ods. 1 z. č. 355/2007 Z. z.: Orgánmi verejného zdravotníctva sú v rozsahu ustanovenom týmto zákonom a) Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“), b) Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ďalej len „úrad verejného zdravotníctva“), c) regionálne úrady verejného zdravotníctva, d) Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, e) Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, f) Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, g) Slovenská informačná služba.
- ⁴ § 4 ods. 1 z. č. 355/2007 Z. z.: Ministerstvo (...) c) je odvolacím orgánom vo veciach, v ktorých v prvom stupni rozhoduje úrad verejného zdravotníctva, (...) g) nariaďuje opatrenia podľa § 12 ods. 7; počas výnimočného stavu, núdzového stavu alebo mimoriadnej situácie (ďalej len „krízová situácia“) pri ohrození verejného zdravia nariaďuje ďalšie opatrenia, ktorými môže zakázať alebo nariadiť ďalšie činnosti v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas (...). Pričom písm. g) za bodkočiarkou, je doplnené novelizáciou s účinnosťou od 6.4.2020 v dôsledku z. č. 69/2020 Z. z.
- ⁵ § 5 z. č. 355/2007 Z. z.: Úrad verejného zdravotníctva (1) Úrad verejného zdravotníctva je rozpočtová organizácia štátu s pôsobnosťou pre územie Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave, ktorá je zapojená finančnými vzťahmi na rozpočet ministerstva. (2) Úrad verejného zdravotníctva riadi a za jeho činnosť zodpovedá hlavný hygienik Slovenskej republiky (ďalej len „hlavný hygienik“, ktorý je zároveň vedúcim služobného úradu.⁵) Hlavného hygienika vymenúva a odvoláva na návrh ministra zdravotníctva Slovenskej republiky vedúci služobného úradu ministerstva.⁶) (3) Úrad verejného zdravotníctva je nadriadeným služobným úradom regionálnym úradom verejného zdravotníctva.⁷) (4) Úrad verejného zdravotníctva (...) c) plánuje, koordinuje a určuje rozsah kontroly prenosných ochorení, (...) g) plní špecializované úlohy verejného zdravotníctva podľa § 11 a úlohy pri ohrození verejného zdravia podľa § 48 ods. 3, (...) k) nariaďuje opatrenia na predchádzanie ochoreniam podľa § 12 a opatrenia pri ohrozeniach verejného zdravia podľa § 48 ods. 4, ak ich treba vykonať v rozsahu presahujúcom územnú pôsobnosť regionálneho úradu verejného zdravotníctva, l) podáva návrh na vyhlásenie mimoriadnej situácie^{7a}) a návrh na vykonanie opatrení podľa § 48 ods. 5, ak sa ohrozenie verejného zdravia vyskytne na území, ktoré presahuje územnú pôsobnosť regionálneho úradu verejného zdravotníctva, (...).
- ⁶ § 3 z. č. 92/1994 Z. z.: (1) Na účely tohto zákona sa mimoriadnou situáciou rozumie obdobie ohrozenia alebo obdobie pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti na život, zdravie alebo majetok, ktorá je vyhlásená podľa tohto zákona; počas nej sa vykonávajú opatrenia na záchranu života, zdravia alebo

Krátky pohľad dozadu – využijúc vlastnú historickú pamäť (hoci ide len o obdobie necelých troch mesiacov, teda od marca 2020 – zo sledovania všetkých typov médií), ale aj náhľad do Zbierky zákonov Slovenskej republiky – nám jasne ukazuje, že sme boli svedkami (a stále sme) mnohých normatívnych riešení danej situácie. Opatrenia sa týkali a týkajú predovšetkým obmedzenia slobody – pohybu, stykania sa, spôsobu pohybu – v ochranných rúškach prípadne s dezinfikovanými rukami, pobyt v karanténe, zabezpečenia činnosti jednotlivých orgánov reprezentujúcich verejnú moc, napokon aj rôzne opatrenia pracovnoprávneho charakteru a charakteru zamedzovania ekonomických a sociálnych ťažkostí, resp. ich následného zvládania.

Zdá sa, že opatrenia sú v zásade obdobné vo všetkých zasiahnutých štátoch sveta, napríklad aj v štátoch Rady Európy.

Každý zásah do základných práv a slobôd má svoje ústavné limity, ktoré sú vyjadrené aj na medzinárodnoprávnej úrovni, pričom zásadným je v tomto kontexte Dohovor.⁷ Ochrana zdravia je dôvodom na obmedzenie slobody pohybu⁸ a zabránenie šíreniu nákazlivej choroby je legitímnym dôvodom pozbavenia slobody.⁹

majetku, na znižovanie rizík ohrozenia alebo činnosti nevyhnutné na zamedzenie šírenia a pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti. (2) Na účely tohto zákona sa mimoriadnou udalosťou rozumie živelná pohroma, havária, katastrofa, ohrozenie verejného zdravia II. stupňa^{1b}) alebo teroristický útok (...). § 7 z. č. 92/1994 Z. z.: Za plnenie úloh civilnej ochrany zodpovedá v rozsahu ustanovenom týmto zákonom vláda, ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy, iné ústredné štátne orgány, okresné úrady,⁶) samosprávne kraje,^{6a}) obce,⁷) právnické osoby a fyzické osoby; pri plnení týchto úloh spolupracujú v rozsahu ustanovenom týmto zákonom s obdobnými inštitúciami iných štátov. § 8 z. č. 92/1994 Z. z.: Vláda vyhlasuje a odvoláva mimoriadnu situáciu pre ohrozené územie alebo pre územie, kde vznikla mimoriadna udalosť uvedená v § 3 ods. 2, ak rozsah ohrozeného alebo postihnutého územia presiahne územný obvod kraja.

⁷ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ozn. MZV č. 209/1992 Zb.).

⁸ Čl. 2 Protokolu č. 4 k Dohovoru: Sloboda pohybu 1. Každý, kto sa právoplatne zdržiava na území niektorého štátu, má na tomto území právo slobody pohybu a slobody zvoliť si miesto pobytu. 2. Každý môže slobodne opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú. 3. Žiadne obmedzenia sa nemôžu uvaliť na výkon týchto práv okrem tých, ktoré ustanovuje zákon a sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, udržania verejného poriadku, predchádzania zločinnosti, **ochrany zdravia** alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. 4. Práva uvedené v odseku 1 môžu v určitých oblastiach podliehať obmedzeniam ustanoveným podľa zákona a odôvodneným verejným záujmom v demokratickej spoločnosti.

⁹ Čl. 5 ods. 1 písm. e) Dohovoru: Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikoho nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane v súlade s konaním ustanoveným zákonom: e) zákonné držanie osôb, aby sa **zabránilo šíreniu nákazlivej choroby**, alebo duševne chorých osôb, alkoholikov, narkomanov alebo tulákov;

Dohovor pre mimoriadne situácie tiež predpokladá právne riešenie, a to aktivovanie čl. 15 – odstúpenie od záväzkov Dohovoru.¹⁰ Nedávna štúdia autora *Jeremy McBridea* poukazuje na skutočnosť, že túto aktiváciu využilo Arménsko, Estónsko, Gruzínsko, Lotyšsko, Moldavská republika a Rumunsko. Zaujímavý je záver analýzy: „Rozsah, v akom bude akékoľvek obmedzenie uložené v reakcii na hrozbu, ktorú predstavuje pandémia, považované za neoprávnený zásah do práv a slobôd podľa Dohovoru – či už s uplatnením výnimky alebo bez nej –, bude závisieť najmä od konkrétnej situácie v členskom štáte, ako aj od jeho rozsahu a trvania. Je otázne, či všetky zavedené obmedzenia vyžadujú výnimku, ale niektoré z nich ju potrebovať môžu, najmä ak trvajú dlhšie obdobie. Aj keď počet členských štátov, ktoré už využili výnimku v tom istom období, nemá obdoby, existuje mnoho ďalších, ktoré uplatňujú rovnaké opatrenia ako tie, ktorí tak urobili bez toho, aby predložili uplatnenie výnimky. Zostáva ešte zistiť, či bude ich konanie napadnuté. Pre mnohých sa zdá, že zavedené obmedzenia – aj keď sú nepohodlné – sú vecou zdravého rozumu. Iné osoby, ktoré sú sankcionované za ignorovanie alebo ktoré utrpia vážne finančné straty za ich dodržiavanie, však môžu mať iný názor.“¹¹ Autor vychádza z predpokladu, že všetky opatrenia musia byť nevyhnutné a musí existovať záruka proti možnému zneužitiu moci. Všetky opatrenia, teda či už sú vykonané bez aktivovania odstúpenia vo výnimočných situáciách alebo na základe neho, musia mať právny základ vrátane dodržania príslušných ústavných záruk a požiadaviek členského štátu.¹²

¹⁰ Článok 15 Dohovoru: Odstúpenie vo výnimočných situáciách - 1. V prípade vojny alebo akéhokoľvek iného verejného ohrozenia štátnej existencie môže každá Vysoká zmluvná strana prijať opatrenia na odstúpenie od záväzkov ustanovených v tomto Dohovore v rozsahu prísne vyžadovanom naliehavosťou situácie, pokiaľ tieto opatrenia nebudú nezlučiteľné s ostatnými záväzkami podľa medzinárodného práva. 2. Podľa tohto ustanovenia nemožno odstúpiť od článku 2, okrem úmrtí vyplývajúcich z dovolených vojnových činov, a článkov 3, 4 (odsek 1) a 7. 3. Každá Vysoká zmluvná strana, využívajúca svoje právo na odstúpenie, bude v plnom rozsahu informovať generálneho tajomníka Rady Európy o opatreniach, ktoré prijala, a o ich dôvodoch. Generálneho tajomníka Rady Európy bude takisto informovať o tom, kedy tieto opatrenia stratili platnosť a kedy sa budú ustanovenia Dohovoru znova vykonávať v plnom rozsahu.

¹¹ McBRIDE, Jeremy. COVID-19 AND THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS. Friday, 27 March 2020, An Analysis of Covid-19 Responses and ECHR Requirements. Source of publication: <http://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html>

¹² Mehmet Hasan Altan proti Turecku, 13237/17, 20.3.2018; McBRIDE, Jeremy. COVID-19 AND THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS. Friday, 27 March 2020, An Analysis of Covid-19 Responses and ECHR Requirements. Source of publication: <http://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html>

Skutočnosť, že normatívne systémy majú predovšetkým regulujúcu a integračnú funkciu, je potvrdené aj okamžitou normatívnou reakciou na zmenené podmienky. Potreba sebazáchovy ľudskej spoločnosti organizovanej v štáte a možnosti jej ďalšej reprodukcie sa prejavila okamžitým mobilizovaním predovšetkým každého jedného zasiahnutého štátu, následne aj v spolupráci štátov, napokon aj Európskej únie. Ľudská spoločnosť je „nastavená na normatívne riadenie“, dokladá to veľká aktivizácia rozmanitých subjektov normatívneho charakteru, či už operujúcich vo verejnom alebo v súkromnom priestore.

Všeobecne známa myšlienka, že v mimoriadnom čase sa zvyšuje charizmaticky odvodená legitimita „vládcov“, bola – v podmienkach Slovenskej republiky – potvrdená. Akékoľvek očakávania riešenia novej mimoriadnej situácie (od začiatku marca 2020 – šírenie nového koronavírusu) sa obracali na všetky typy spravodajstva a na komunikáciu šéfa exekutívy s obyvateľstvom štátu, tak aj so všetkými zložkami spoločnosti, či už reprezentujúcich verejnú alebo súkromnú sféru. A to bez ohľadu na exekutívu dosluhujúcu, či novoustanovenú.¹³ Hoci charizmatická legitimita je nestabilná, labilná, objavuje sa v časoch krízy,¹⁴ v istom krátkom období sa javila priam hmatateľná. Krízová situácia však nebola príkladom občianskej nespokojnosti a ohrozením rozdelenia moci v štáte. Iný charakter, súčasníkmi nevídaný, spočíval v akútnom pociťovaní strachu, ohrozenia, nepokoja a bezradnosti a očakávania celkového riešenia situácie. Všetci očakávali nielen rady, čo robiť, ale predovšetkým očakávali nové pravidlá. Pravidlá – v zmysle všeobecne formulovaných dovolení a zákazov, prípadne menej ostro – odporúčaného a neodporúčaného. Potrebujeme všeobecné pravidlá, nielen konkrétne rady. Subjekty nadané verejnou mocou na druhej strane okamžite vedeli, že sú tými, ktorí preberajú zodpovednosť za nové nastavenie pravidiel a za fungovanie spoločnosti. A rýchlo hľadali „manuály“, ako reagovať. Zdá sa, že isté uspokojenie spoločnosť od štátu dostala.¹⁵

¹³ Dňa 29.2.2020 sa v SR konali parlamentné voľby, nová vláda bola vymenovaná 21.3.2020, programové vyhlásenie vlády bolo schválené dňa 20.4.2020 a v NR SR bolo schválené dňa 30.4.2020.

¹⁴ PROCHÁZKA, R. – KÁČER, M. *Teória práva*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 14, autori citovali aj: WEBER, M. *Politika ako povolanie*. Bratislava: Spektrum, 1990, s. 12: Podľa Webera zdrojom legitimity moci (panstva) sú v zásade tradícia, charizma alebo formálno-právna racionalita.

¹⁵ Napr. Denník N dňa 29.3.2020 zverejnil Prieskum Focus: Slovensko súhlasí s povinnými rúškami a strpelo by aj zákaz vychádzania (Dušan Mikušovič), s preukázanými percentuálnymi vyhodnoteniami; in: <https://dennikn.sk/1827458/prieskum-focusu-slovensko-suhlasi-s-povinnymi-ruskami-strpelo-by-aj-zakaz-vychadzania/>

Tento príspevok nebude rekapitulovať normatívne reakcie na celoštátnej úrovni. Akokoľvek, najpálčivejšia mimoriadnosť situácie ustala, stav z hľadiska šírenia nákazlivej choroby sa upokojuje, teda prichádzajú na rad analytické retrospektívne stanoviská. Názory zaoberajúce sa ústavnosťou a zákonnosťou obmedzujúcich opatrení, ale aj názory zamerané na budúcnosť i aktuálnosť naliehavého riešenia sociálnych a ekonomických dosahov.¹⁶ Príspevok sa zameria na normotvorbu ako základný znak záujmovej samosprávy a na normatívne reakcie orgánov záujmovej samosprávy, konkrétne Slovenskej advokátskej komory, ktorá je príkladom verejnoprávnej korporácie plniacej úlohy verejnoprávneho charakteru, zastrešujúcou slobodné povolanie.

NORMOTVORBA A NORMATÍVNE REAKCIE ZÁUJMOVEJ SAMOSPRÁVY V ADVOKÁCII NA MIMORIADNU SITUÁCIU

A) Vnútoraná normotvorba ako znak samosprávy

Dôležitou súčasťou každej samosprávy je normotvorba – samozrejme v zákonomnom rámci. Či už v súkromno-právnom priestore (napríklad povinné stanoviny združení a politických strán, nadačné listiny nadácií, povinná spoločenská zmluva či nepovinné stanoviny obchodných spoločností¹⁷), ale aj vo verejnopráv-

¹⁶ Problematickosť obmedzujúcich opatrení riešia: HENČEKOVÁ, S. Analýza právnej povahy opatrení Úradu verejného zdravotníctva SR na zamedzenie šírenia COVID-19. (30.4.2020) Dostupné on-line: <https://www.facebook.com/notes/sl%C3%A1vka-hen%C4%8Dekov%C3%A1/anal%C3%BDza-pr%C3%A1vnej-povahy-opatren%C3%AD-%C3%BARadu-verejn%C3%A9ho-zdravotn%C3%ADctva-sr-na-zamedzenie-%C5%A1/10222705778495168/>; ŠÁTEK, J. Vládny legislatívny chaos v prijímaní krízových opatrení. (23.4.2020, 29.4.2020), Dostupné on-line: <https://satek.blog.sme.sk/c/535331/vladny-legislativny-chaos-v-prijimani-krizovych-opatreni.html>; Tlačová správa verejnej ochrankyne práv: Ombudsmanka odporúča zmeniť systém povinnej štátnej karantény. (28.4.2020), dostupné: <https://www.vop.gov.sk/syst-m-povinnej-t-nej-karant-ny-je-potrebn-zmeni>; GABRIŽOVÁ, Z. Obnoviť kontroly podľa schengenského kódexu nie je to isté ako uzavrieť krajinu. (7.5.2020), dostupné on-line: <https://euractiv.sk/section/spolocnost/news/obnovit-kontroly-podla-schengenskeho-kodexu-nie-je-to-iste-ako-uzavriet-krajinu//>; V pracovnoprávnej oblasti napr.: GREGUŠ, J. Koronavírus a jeho vplyv na pracovnoprávne vzťahy. *Bulletin slovenskej advokácie* 4/2020, s. 25 a nasl.; Rezonovať bude aj rozhodnutie českého súdu, ktorým sa zrušili štyri mimoriadne opatrenia českého ministerstva zdravotníctva: Rozsudok Městského soudu v Praze ke zrušení některých mimořádných opatření, zo dňa 23.4.2020, č. j. 14 A 41/2020, dostupné on-line: <https://www.fulsoft.cz/?uniqueid=gOkE4NvrWuMkmaNigtjQurEFgoiqcHeUDDulZX7UDBY>

¹⁷ Napr. § 110 ods. 2 Obchodného zákonníka: *Spoločenská zmluva môže určiť, že spoločnosť vydá stanoviny, ktoré upravia vnútornú organizáciu spoločnosti a podrobnejšie niektoré záležitosti obsiahnuté v spoločenskej zmluve.*

nom priestore – predovšetkým v oblasti územnej, záujmovej či akademickej samosprávy. V podmienkach Slovenskej republiky územná samospráva dokonca disponuje právotvornou právomocou (všeobecne záväzné nariadenia).¹⁸ Územná samospráva má svoju povinnú vnútrotnú normotvorbu¹⁹ a môže mať aj svoju dovolenú normotvorbu.²⁰

Záujmová ani akademická samospráva právotvornou právomocou nedisponuje, má však širokú mieru vlastnej autonómie a vnútornej normotvorby. Dokonca má povinnosť vlastnej normotvorby určitých druhov a obsahov.²¹ Zároveň má oprávnenie uložiť si pravidlá na tvorbu ďalších vnútrotných pravidiel.²²

B) Povinná a dovolená vnútrotná normotvorba samosprávy v advokácii

Typickou predstaviteľkou záujmovej samosprávy je Slovenská advokátska komora. Komora je samosprávna stavovská organizácia združujúca všetkých advokátov s pôsobnosťou na území Slovenska zapísaných v zozname advokátov, ktorý aj vedie a má samostatnú právnu subjektivitu. Komora je v systéme právnických osôb verejnoprávnou korporáciou, je založená zákonom, vo verejnom záujme, má svoj personálny substrát, vecný substrát, svoje orgány a svoj normatívny systém. Verejnoprávny záujem je vyjadrený priamo v zákone – komora zabezpečuje prístup k povolaniu, ktoré je nezastupiteľné pre spoločnosť – a to poskytovaním obhajoby a ďalšej právnej pomoci, zabezpečuje dohľad nad týmto povolaním a v individuálnych prípadoch porušení povinností vyvodzuje disciplinárnu zodpovednosť.

¹⁸ Čl. 68 a 71 Ústavy SR a napr. § 6 z. č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.

¹⁹ Napr. podľa § 11 ods. 4 písm. k) a § 13 ods. 4 písm. d) z. č. 369/1990 Zb., obecné zastupiteľstvo schvaľuje štatút obce, rokovací poriadok obecného zastupiteľstva a zásady odmeňovania poslancov; starosta vydáva pracovný poriadok, organizačný poriadok obecného úradu, poriadok odmeňovania zamestnancov obce.

²⁰ Napr. podľa § 10 ods. 2 z. č. 369/1990 Zb., obecné zastupiteľstvo môže zriadiť a zrušiť podľa potreby stále alebo dočasné výkonné, kontrolné a poradné orgány, najmä obecnú radu, komisie a určuje im náplň práce – teda určí aj normatívne pravidlá ich fungovania.

²¹ Napr. štatút vysokej školy, štatút správnej rady vysokej školy, štatút fakulty, študijný poriadok, disciplinárny poriadok, organizačný poriadok, rokovací poriadok akademického senátu, štipendijný poriadok, pracovný poriadok, rokovací poriadok disciplinárnej komisie, rokovací poriadok vedeckej rady (vysokej školy i fakulty), ... podľa z. č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách.

²² Napr. podľa § 15 ods. 1 písm. m) a § 21 ods. 3 z. č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách, verejná vysoká škola vydáva ďalšie predpisy, ak tak určí štatút verejnej vysokej školy; vnútrotné predpisy súčasti verejnej vysokej školy musia byť v súlade s vnútrotnými predpismi verejnej vysokej školy.

Základné znaky samosprávy v advokácii sú: – voľba vlastných orgánov spo- medzi advokátov; – tvorba vlastných vnútorných predpisov; – pravidelné stre- távanie sa advokátskej obce s cieľom prerokovať zásadné otázky a rozhodovania o nich; – riešenie vlastných vecí svojimi orgánmi vrátane vyvodzovanie discipli- nárnej zodpovednosti; – oddelenosť od štátu a zákonné vymedzenie presahov štátnej moci voči organizácii advokácie; – finančná sebestačnosť.

Samosprávne orgány (tzv. povinné) sú zakotvené priamo zákonom a všetky tvoria samotní advokáti. Najvyšším orgánom je konferencia advokátov, čiže spo- ločenstvo všetkých advokátov. Na konferencii sa volia zákonom ustanovené or- gány, predsedníctvo, revízna komisia, disciplinárna komisia a odvolacia discipli- nárna komisia.²³ Komora má zákonom umožnené tvoriť si aj ďalšie svoje orgány, čo vyplýva zo zakotvenia samosprávy. Toto aj komora využíva a svojimi vnútor- nými predpismi si vytvorila mnohé poradné orgány, napríklad rôzne pracovné komisie a skupiny, kde môžu byť členmi advokáti, aj odborníci z iného prostre- dia. Z týchto orgánov normotvorbu disponuje konferencia²⁴ a predsedníctvo.

Zákon o advokácii poskytuje široký priestor samospráve v normotvorbe. Komora má všeobecné splnomocnenie priamo v zákone v súlade so zákonom o advokácii vydávať predpisy komory.²⁵ Vnútornú normotvorbu preto možno vnútorne členiť na zákonom určenú, teda povinnú, a zákonom dovolenú. K tzv. povinnej vnútornej normotvorbe radíme poriadky schvaľované konferenciou advokátov: advokátsky poriadok, organizačný poriadok, volebný poriadok, ro- kovací poriadok, disciplinárny poriadok;²⁶ a tiež skúšobný poriadok schvaľova- ný predsedníctvom.²⁷ Obsah týchto vnútorných noriem je na komore samot- nej, podrobnejšie pravidlá sú priamo zákonom upravené iba pre disciplinárny poriadok.²⁸ Zákon určuje aj nasledujúce vnútorné predpisy: pravidlá pre výšku náhrady za stratu času pri výkone funkcií v orgánoch komory, pravidlá tvorby a zásady použitia sociálneho alebo iného fondu (rozhoduje o nich konferencia advokátov²⁹).

²³ § 66 ods. 4 z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

²⁴ Zaujímavosťou v tejto normotvornej téme je fakt, že komora pripravuje uznesenie o tvorbe návr- hov predpisov predkladaných na konferencii advokátov; in: Z marcového zasadnutia P SAK. BSA 4/2020, s. 63.

²⁵ § 66 ods. 5 z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

²⁶ § 69 ods. 1 písm. b) z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

²⁷ § 71 ods. 2 písm. d) z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

²⁸ Napr. § 23 ods. 6, § 56, § 57 z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

²⁹ § 69 ods. 1 písm. d), e) z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

Ďalšiu vnútrotnú normotvorbu komory zákon dovoľuje, resp. predpokladá. Zákon komoru priamo splnomocňuje na úpravu podrobností súvisiacich s výkonom a organizáciou advokácie.³⁰ V zásade sa aj tieto „dovolené“ vnútrotné predpisy rozdeľujú na predpisy schválené ako uznesenia konferencie advokátov a predpisy schválené ako uznesenia predsedníctva komory.

Z ekonomického hľadiska komory sú podstatnými vnútrotné predpisy, ktorými sa schvaľuje ročný príspevok advokáta na činnosť komory a ročný príspevok na sociálny fond (uznesenia konferencie advokátov). Zákon oprávňuje ukladať advokátom aj ďalšie platby vnútrotným predpisom schváleným ako uznesenie konferencie alebo uznesenie predsedníctva.³¹

Vnútrotná normotvorba predsedníctva komory predstavuje najčastejší spôsob vytvárania podrobných vnútrotných predpisov. Predsedníctvo je volený kolegiálny orgán, ktorý plní funkcie najmä „exekutívne“, no zároveň je to orgán „kontinuálnej normotvorby“. Zákon komplexne vyjadruje právomoci predsedníctva tak, že je oprávnené vydávať aj ďalšie predpisy, či už explicitne vyjadrené v zákone (skúšobný poriadok) alebo implicitne v ňom obsiahnuté. Predsedníctvo komory má v zákone o advokácii zakotvené, že rozhoduje o všetkých veciach podľa tohto zákona, ak o nich nerozhoduje iný orgán komory.³² Delegovaná normotvorba predsedníctva má svoje opodstatnenie tiež vo vnútrotných predpisoch, ktoré schvaľuje konferencia advokátov, v Advokátskom poriadku a Disciplinárnom poriadku.

Úlohy komory majú rozmanitý charakter, a preto aj výpočet vnútrotných predpisov je relatívne rozsiahly, postupne podliehajú dynamickým zmenám a zverejňujú sa vo Vestníku komory dostupnom on-line na webovom sídle komory. Podľa obsahu možno vnútrotné predpisy schválené ako uznesenia predsedníctva členiť podľa vecného zamerania. Jednu skupinu tvoria pravidlá úhrad advokátov komore.³³ Ďalšou skupinou vnútrotných predpisov sú pravidlá upravujúce tvorbu a úlohy poradných orgánov komory a vlastného časopisu.³⁴ Roz-

³⁰ § 66 ods. 5 a 6 z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

³¹ § 29 ods. 1 z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

³² § 71 ods. 1 písm. b) z. č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

³³ Napr. uznesenia predsedníctva komory: *ktorým sa stanovuje úprava platenia príspevku na činnosť komory a poistného pri pozastavení výkonu advokácie a vyčiarknutí zo zoznamu advokátov vedeného komorou; o platení príspevku na činnosť komory advokátmi s pozastaveným výkonom advokácie v prípade, ak požiadajú o zníženie resp. odpustenie príspevku na činnosť komory už zníženého na polovicu; ktorým sa stanovuje výška registračného príspevku; o príspevku na regionálne vzdelávacie podujatia; o výške náhrad za administratívnu činnosť komory.*

³⁴ Napr. uznesenie predsedníctva komory, *ktorým sa schvaľujú poradné orgány komory* (pracovné sku-

siahla skupina vnútorných predpisov upravuje predovšetkým jednotlivé aspekty výkonu advokácie.³⁵

Veľká zodpovednosť komory spočíva v zabezpečovaní permanentného vzdelávania advokátov, výchovy advokátskeho dorastu a organizovanie a zabezpečovanie skúšok. Zákon predpisuje predsedníctvu schvalovať skúšobný poriadok na advokátske skúšky a skúšky spôsobilosti a zároveň vymenovávať členov skúšobných komisií (z radov advokátov, sudcov, prokurátorov a ďalších odborníkov právnej praxe).³⁶ Ďalšími vnútornými predpismi predsedníctva sú pravidlá na vzdelávanie koncipientov a ich zabezpečenie.³⁷ Keďže s výkonom advokácie sa už historicky spája právo chudoby, v súčasnosti táto téma súvisí najmä s legislatívnym zakotvením pôsobnosti Centra právnej pomoci,³⁸ ako aj s vnútornou normotvorbou v tejto oblasti.³⁹

C) Aktuálne témy advokácie tesne pred mimoriadnou situáciou

Hoci úlohy komory v štandardnom čase spočívajú na bežnom rytme ohraňovanom rokmi a volebnými konferenciami (každé štyri roky), vždy sú isté úlohy v popredí záujmu buď priamo v domácom prostredí, alebo aj vzhľadom na medzinárodnú spoluprácu advokátskych komôr. Permanentnou témou v advo-

piny a pracovné komisie); o *Bulletine slovenskej advokácie a Redakčnej rade Bulletinu slovenskej advokácie*.

³⁵ Napr. uznesenia predsedníctva komory: o *spôsobe preberania odmeny za právne služby; o povinnosti advokáta oznámiť komore začatie trestného stíhania a informácie o postupe v trestnom konaní; o pravidlách výkonu substitučného oprávnenia advokátskych koncipientov; ktorým sa ustanovujú podrobnosti zápisu advokátskych koncipientov do zoznamu vedeného komorou; o povinnosti advokáta v súvislosti s advokátskym preukazom; o postupe advokáta v prípadoch prekážky podľa § 17 zákona o advokácii pri výkone advokácie; ktorým sa stanovujú podrobnosti o povinnostiach advokáta pri autorizácii, o vedení evidencie o autorizácii a Knihe o autorizácii (uznesenie o autorizácii); ktorým sa schvaľuje výklad pojmu poistený na účely výkonu advokácie; o úprave zovňajšku advokáta; o podrobnostiach pri ustanovovaní likvidátora alebo zástupcu podľa § 28 až 31 Advokátskeho poriadku o úprave postupov pri likvidácii, o zániku spoločnosti, jej konkurze a reštrukturalizácii, ako aj vedení zoznamu zástupcov a s tým súvisiacich práv a povinností advokátov podľa § 37 Advokátskeho poriadku a iné. Zaujímavé je napr. odporúčacie uznesenie predsedníctva komory o *pravidlách používania názvu obchodnej spoločnosti*.*

³⁶ § 71 ods. 2 písm. d) z. č. 586/2003 Z. z.

³⁷ Napr. uznesenia predsedníctva komory: *Vzdelávací poriadok advokátskych koncipientov Slovenskej advokátskej komory; o spôsobe odmeňovania advokátov za výkon prednáškovej činnosti a ďalšej činnosti v systéme vzdelávania advokátov a advokátskych koncipientov*.

³⁸ Z. č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi (...).

³⁹ Uznesenie predsedníctva: *ktorým sa upravuje zastupovanie osôb v materiálnej núdzi podľa z. č. 327/2003 Z. z.; o vedení verejného zoznamu odborného zamerania advokátov zapísaných v zozname vedenom SAK;*

kácii je apel na slobodný a nezávislý výkon advokácie zastrešený samosprávnou komorou. Znie to síce samozrejme, ale môže to byť aj inak – vzhľadom na naše historické skúsenosti, ale aj vzhľadom na súčasné trendy v niektorých štátoch. Z hľadiska predsedu CCBE (Rada advokátskych komôr Európy) na stránkach komorového časopisu, je zrejmé, že tieto „samozrejmé“ témy sú stále aktuálne. Zvýrazňuje úlohu advokáta ako toho, kto zrealizuje prístup k spravodlivosti ako základnej podmienke rešpektu právneho štátu a zvýrazňuje aj absolútne právo jednotlivcov a spoločností na prístup k advokátovi podľa ich výberu a tiež, že musí byť zabezpečená úplná nezávislosť advokátov od príslušných orgánov a štátu. Pripomína, že: „*Advokácia má podobu slobodného povolania a stavovskej samosprávy, aby vylúčila vplyv štátu a tým zabezpečila službu občanom v ich snahe o dosiahnutie spravodlivosti. Vnútrotné predpisy komory zase majú za úlohu zabezpečiť, aby advokát vždy konal v záujme klienta. (...). Reprezentatívna úloha advokátskej komory spočíva v zabezpečení toho, aby opatrenia vlády a legislatívne návrhy neobmedzovali služby a záruky, ktoré občania očakávajú od advokáta pri dovolávaní sa spravodlivosti. Aj Súdny dvor EÚ rozhodol vo veci Reisebüro Broede, že samosprávna regulácia slúži všeobecnému záujmu a „poskytuje koncovému spotrebiteľovi právnej služby záruku integrity a skúseností a tým prispieva k riadnemu výkonu spravodlivosti.“*⁴⁰ Predseda CCBE definoval dve dôležité európske témy, a to „*sledovanie vývoja situácie v otázke voľného pohybu advokátov ovplyvnených Brexitom a výsledky štúdie uskutočniteľnosti navrhovaného dohovoru Rady Európy o povolaní advokáta, ktorý by mal záväzne zakotviť záruky ochrany advokátov pred zastrašovaním, prekážkami, prenasledovaním alebo nevhodným zasahovaním*“.

Zaujímavo v tomto kontexte znie poľské hodnotenie šéfa Varšavskej advokátskej komory: „*Kríza právneho štátu pomohla lepšie pochopiť úlohu komory a úlohu advokáta v spoločnosti. Predtým advokáti vnímali advokáciu viac ako podnikanie než povolanie a na úlohu komory sa dívali s nevôľou alebo chápali komoru ako inštitúciu podobnú odborovému zväzu, ktorá má primárne poskytovať služby svojim členom. Dnes advokáti veľmi dobre chápu, že advokátska komora slúži najmä na ochranu nezávislosti advokátov, aby títo mohli lepšie chrániť práva občanov. Advokátska komora je doplnok v systéme ochrany ľudských práv a slobôd (...).*⁴¹

⁴⁰ PELICARIČ, R. Nezávislá advokácia a absolútny prístup k advokátovi sú vo verejnom záujme spoločnosti. In: BSA 3/2020, s. 7.

⁴¹ PIETRZAK, M. Kríza právneho štátu pomáha verejnosti lepšie pochopiť úlohu komory a advokáta v spoločnosti. In: BSA 3/2020, s. 5.

Tieto vyjadrenia⁴² sú z obdobia tesne pred vypuknutím krízy v Európe spôsobenej infekčnou chorobou. Od marca 2020 začali byť aktuálne celkom nové témy, a to možnosti poskytovania advokácie a príprava na ňu v zmenených podmienkach.

D) Normatívne reakcie predsedníctva komory na mimoriadnu situáciu

Šírenie koronavírusu zasiahlo spoločnosť celoplošne a prvé reakcie komory mali najskôr organizačný charakter. Komora obmedzila až na nevyhnutné prípady komunikáciu svojej kancelárie na elektronickú a telefonickú. Z bežného kalendára podujatí boli zrušené všetky marcové a aprílové termíny advokátskych skúšok a presunuté na neskoršie obdobie, zrušili sa aj spoločenské podujatia komory, napríklad Galavečer pri príležitosti 30. výročia obnovenia slobodnej a nezávislej advokácie a športovo-spoločenské podujatia komory. Komora zverejnila odporúčania, aby advokáti uprednostnili s klientmi komunikáciu elektronickú alebo telefonickú, aby zväzili nevyhnutnosť návštevy väznic, aby požiadali o odročovanie plánovaných súdnych pojednávaní a plánovaných úkonov v prípravnom konaní, v konaní pred správnymi orgánmi. Komora zároveň poprosila advokátov o dôsledné dodržiavanie karanténnych opatrení a požadovali ich aj od osôb, s ktorými komunikujú. Komora dala na vedomie svojim členom, že predseda komory informoval ministra spravodlivosti o uzatvorení advokátskych kancelárií v súlade s opatrením Úradu verejného zdravotníctva, ale aj o nemožnosti aplikovať toto opatrenie v úplnosti kvôli nariaďovaniu alebo neodročovaniu skôr nariadených pojednávaní.⁴³

Prvou reakciou predsedníctva komory normatívneho charakteru bolo doplnenie možnosti „právna pomoc osobám v karanténe“ do verejného zoznamu odborného zamerania advokátov.⁴⁴ Takto komora reagovala na situáciu, keď musela zrušiť podujatie plánované na 22. apríla 2020 – Deň advokácie, ktorý je tradičným dňom poskytovania bezplatnej právnej pomoci v jednotlivých mestách

⁴² Obaja citovaní boli hosťami Slovenskej advokátskej komory v rámci Bratislavského právnického fóra, ktoré vo februári 2020 zorganizovala Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave so záštitou SAK, na tému „Advokát ako ochranca právneho štátu“.

⁴³ Opatrenia SAK proti šíreniu koronavírusu. *BSA 3/2020*, s. 52 – 53.

⁴⁴ Išlo o novelizáciu uznesenia predsedníctva komory o vedení zoznamu odborného zamerania advokátov zapísaných v zozname vedenom SAK. Uznesenie predsedníctva SAK č. 4/4/2020 z 15.3.2020, ktorým sa mení a dopĺňa uznesenie predsedníctva SAK č. 14/1/2012 o vedení zoznamu odborného zamerania advokátov zapísaných v zozname vedenom SAK, v znení neskorších zmien z roku 2017, 2018 a 2019. Účinnosť dňom uverejnenia vo Vestníku SAK – ročník 2020, čiastka 64, dňa 31.3.2020.

Slovenska (dobrovoľná aktivita advokátov, pri ktorej poskytujú občanom prvotnú právnu radu zdarma). Zároveň dobrovoľné bezplatné poskytovanie právnej pomoci advokátmi osobám v karanténe preložila do digitálneho prostredia.⁴⁵

Ďalšou normatívnou reakciou bolo uznesenie predsedníctva komory o postupe komory v čase krízovej situácie podľa osobitných predpisov alebo mimoriadnej situácie alebo udalosti podľa osobitného predpisu.⁴⁶ V zásade šlo o operatívny spôsob premeny komunikácie z osobnej na elektronickú. Tento predpis upravuje možnosť postupu komory v prípadoch rozhodovania predsedníctva, revíznej komisie, disciplinárnej komisie, odvolacej disciplinárnej komisie alebo poradného orgánu komory elektronickým prostriedkom v takýchto osobitných situáciách, a to s cieľom zachovať práva členov komory na spravodlivý proces. Zavedenie elektronického prostriedku znamená možnosť audiovizuálneho kontaktu medzi členmi orgánu komory, medzi orgánom a osobami, o ktorých právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach orgány komory pri výkone verejnej moci konajú, alebo vo vzťahu ku ktorým verejnú moc vykonávajú – teda voči členom komory. Tento elektronický spôsob nahrádza osobnú prítomnosť člena orgánu komory a člena komory najmä v konaní o vyčiarknutie zo zoznamu advokátov, o pozastavení výkonu advokácie, tiež v sťažnostnej a v disciplinárnej veci.

Napokon predsedníctvo komory pristúpilo k dvom operatívnym ekonomickým opatreniam, a to o predĺžení termínu splatnosti príspevku na činnosť komory za rok 2020 a o predĺžení termínu splatnosti príspevku do sociálneho fondu komory za rok 2020, oba do 30. júna 2020.⁴⁷

Samozrejme, predsedníctvo komory reagovalo aj celospoločensky, napokon je to jedna z úloh komory – ovplyvňovať aj legislatívne prostredie. Predsedníctvo v kooperácii s rezortom spravodlivosti, iniciovalo „zmrazenie“ plynutia lehôt v dôsledku obmedzeného prístupu k spravodlivosti, pretože úrady aj súdy fungovali v obmedzenom režime, iniciovali zabezpečenie účinného poskytovania

⁴⁵ Išlo o on-line poskytnutie právneho zhodnotenia situácie spolu s radou, ako ďalej postupovať (teda nie napr. spisovanie dokumentov a podaní na súd), v dňoch 24.3.2020 – 7.4.2020 cez dobrovoľné prihlásenie sa do programu právnej pomoci advokátom. Bezplatná on-line právna pomoc bola určená všetkým občanom, primárne tým v karanténe. Podrobnejšie napr. *BSA 3/2020*, s. 56.

⁴⁶ Uznesenie predsedníctva SAK č. 29/4/2020 z 3.4.2020, pričom osobitnými predpismi sú úst. z. č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu a z. č. 42/1994 Z. z. o civilnej obrane obyvateľstva; účinné od zverejnenia vo *Vestníku SAK*, ročník 2020, čiastka 65, uverejnená 30.4.2020.

⁴⁷ Uznesenie predsedníctva SAK č. 6/4/2020 z 3.4.2020, uznesenie predsedníctva SAK č. 5/5/2020 z 30.4.2020; účinné od zverejnenia vo *Vestníku SAK*, ročník 2020, čiastka 65, uverejnená 30.4.2020.

právnej pomoci osobitne v trestných konaniach (bezpečný režim vstupov do objektov väzby a odňatia slobody). Tak ako aj v ostatných oblastiach spoločenského života, mnoho aktivít sa presunulo do on-line sveta a komora od 17. apríla 2020 organizovala vzdelávacie a prednáškové aktivity pomocou videokonferencií.⁴⁸

ZÁVER

Pre demokratický a právny štát je dôležitá samospráva vo všetkých jej podobách, prirodzene – aj v advokácii –, pretože predstavuje ďalšiu vrstvu delby moci a možnosť podieľať sa jednotlivcom na správe vecí, ktoré sa ho bezprostredne týkajú. Jedným z predpokladov záujmovej samosprávy v advokácii je priestor na autonómnu normotvorbu. Zdá sa, že mimoriadna situácia, hoci zasiahla celú spoločnosť zásadným spôsobom, normatívnym charakterom spoločenstvo advokátov zasiahla iba mierne. Spoločenstvo približne šiestich tisícov advokátov a dva a pol tisícky advokátskych koncipientov funguje nepretržite, pričom vo vzťahu k svojej stavovskej organizácii sa jej iba zmenil spôsob komunikácie na elektronický a ekonomické oslabenie spoločnosti sa odzrkadlilo v operatívnom odklade povinných platieb voči komore. Výkon advokátskeho povolania, ktorý vychádza zo vzťahu advokát – klient, sa ukázal ako taký, kde možno veľký objem agendy riešiť v digitálnom prostredí bez obmedzenia kvality, či už z odborného hľadiska, alebo z hľadiska právne korektných možností. Toto povolanie sa teda v plnom rozsahu prejavilo ako adaptabilné na zmenené podmienky.

Zároveň možno usudzovať, že práve táto komunita právnikov bude najbližšie obdobie riešiť ako dôležitú časť svojej agendy právne aspekty všetkých dôsledkov danej mimoriadnej situácie vrátane ústavnoprávnych, sociálnoprávnych, pracovnoprávnych, obchodnoprávnych, rodinnoprávnych, správno-právnych a ďalších. Všetci sme v očakávaniach, či a ako sa (ne)zmení naše právne prostredie.⁴⁹

⁴⁸ BOREC, T. Úvodník. In: *BSA 4/2020*, s. 3.

⁴⁹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu APVV-17-0056 „Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry“.

**HĽADANIE PRINCÍPOV EURÓPSKEHO PRÁVNEHO
INŠTITÚTU PRE KRÍZU COVID-19
V NEDÁVNÝCH ZMENÁCH
SLOVENSKÝCH PRÁVNÝCH PREDPISOV**

**LOOKING FOR ELI PRINCIPLES FOR THE COVID-19
CRISIS IN THE RECENT AMENDMENTS
OF THE SLOVAK LEGAL ACTS**

Monika Jurčová*

Abstrakt: Rada Európskeho právneho inštitútu nedávno prijala ELI princípy pre krízu COVID-19, ktoré sa zaoberajú niektorými z najdôležitejších právnych otázok, ktoré sa vyskytli vo vzťahu ku kríze spôsobenej COVID-om 19 a majú predstavovať usmernenie pre európske štáty, inštitúcie EÚ a iné dotknuté subjekty. Na pozadí princípov ELI hodnotíme vybrané právne predpisy v SR a ich zmeny v posledných mesiacoch.

Kľúčové slová: ELI princípy pre krízu COVID-19, ľudské práva, súdny systém, zákonodarstvo, ochrana súkromia a údajov, vyššia moc a hardship

Abstract: The ELI Council recently adopted the ELI Principles for the COVID-19 Crisis, which address some of the most important legal issues arising in relation to the COVID-19 crisis and offer guidance to European States, EU institutions and other bodies. On the background of the ELI Principles we evaluate the legal act in Slovakia and their recent amendments.

Key words: ELI Principles for the Covid-19 Crisis, human rights, justice system, lawmaking, privacy and data protectio, force majeure and hardship

ÚVOD

Rada Európskeho právneho inštitútu nedávno prijala ELI princípy pre krízu COVID-19 (ďalej aj ako „Princípy“),¹ ktoré sa zaoberajú niektorými z najdôležitejších právnych otázok, ktoré sa vyskytli vo vzťahu ku kríze spôsobenej COVID-om 19 a majú predstavovať usmernenie pre európske štáty, inštitúcie EÚ a iné dotknuté subjekty.

* doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD., Katedra občianskeho a obchodného, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu APVV-18-0443 „Prieniky pracovného práva do iných odvetví súkromného práva (a vice versa)“.

Princípy boli vypracované výkonným výborom ELI po konzultácii so Senátom a Radou ELI a s prihliadnutím na návrhy členov ELI z nezávislého mimovládneho sektoru a nezávislej perspektívy s náležitým ohľadom na relevantné publikácie iných orgánov a inštitúcií. Princípy obsahujú zásady v oblastiach, ktoré sú krízou COVID-19 najviac dotknuté alebo ohrozené: 1. základné hodnoty, zásady a slobody; 2. nediskriminácia; 3. demokracia; 4. zákonodarstvo; 5. súdny systém; 6. ochrana súkromia a údajov; 7. hranice a sloboda pohybu; 8. voľný pohyb tovaru a služieb; 9. zamestnanosť a hospodárstvo; 10. kontinuita vzťahov na diaľku; 11. vzdelávanie; 12. moratórium na pravidelné platby; 13. vyššia moc a „hardship“; 14. zbavenie sa zodpovednosti v prípade ľahkej nedbanlivosti a 15. návrat k normálnosti.

V preambule Princípov sa (okrem iného) uvádza: *„Vypuknutie vírusu COVID-19 prinieslo pre obrovské množstvo ľudí na celom svete obrovské utrpenie a smrť. Zásadne ovplyvnilo fungovanie štátov, ich demokratické inštitúcie a právne systémy. Preto je pochopiteľné, že vlády konajú a naďalej sa uchylujú k výnimočným opatreniam pri snahe získať kontrolu nad šírením COVID-19. Tieto mimoriadne opatrenia nevyhnutne obmedzujú základné práva občanov spôsobom, ktorý možno odôvodniť iba za týchto mimoriadnych okolností. Je v najväčšom záujme spoločnosti, aby sa tieto opatrenia proti COVID-19 zavádzali a presadzovali v rámci zavedených demokratických zásad, medzinárodného právneho poriadku a právneho štátu. Preto, aj keď rozšírenie COVID-19 odôvodňuje obmedzenia vo fungovaní inštitúcií, ako sú parlamenty a súdy, tieto obmedzenia musia podliehať demokratickej kontrole, nesmú sa zneužívať a nesmú sa uplatňovať na iné účely, ako sú opatrenia priamo súvisiace s COVID-19 krízou.“*

V ďalšom texte ponúkame preklad Princípov v slovenskom jazyku, ich reflexiu v reakcii slovenského zákonodarcu, resp. v súčasnom stave právnych predpisov ku dňu prípravy tohto príspevku. Prehľad opatrení, ktoré prijala Slovenská republika, sa v prístupnej forme pravidelne aktualizuje aj na osobitne zriadenej internetovej stránke.²

² <https://korona.gov.sk/prijate-opatrenia/>

PRINCÍPY EURÓPSKEHO PRÁVNEHO INŠTITÚTU PRE KRÍZU COVID-19

Princíp 1 Základné hodnoty, zásady a slobody

1) Napriek bezprecedentnej situácii v dôsledku prepuknutia choroby COVID-19 základné hodnoty, zásady a slobody zakotvené nielen v primárnych právnych predpisoch EÚ, ako je Zmluva o Európskej únii (ZEÚ), Zmluva o fungovaní Európskej únie, Európska únia (ZFEÚ) a Charta základných práv a slobôd (CFREU), ale aj Európsky dohovor o ľudských právach (EDLP) a ústavy štátov v celej Európe sa musia zachovať a udržiavať.

2) Štáty môžu legitímne obmedziť konkrétne základné zásady alebo slobody prostredníctvom výnimočných opatrení na ochranu ľudského života a zdravia, pod podmienkou, že takéto opatrenia sú obmedzené na to, čo je nevyhnutne potrebné a primerané, sú dočasné iba na obdobie krízy a jej bezprostredné následky a podliehajúce pravidelnej kontrole parlamentov a súdov.

3) Mali by sa v plnej miere rešpektovať základné zásady týkajúce sa slobody prejavu, prístupu k verejným informáciám, slobody tlače a prístupu k spravodlivosti prostredníctvom súdov.

Prvotnou reakciou slovenskej exekutívy na krízu COVID-19 bolo vyhlásenie mimoriadnej situácie a následne núdzového stavu. Od štvrtka 12. marca 2020 počnúc 6:00 hod. platí na Slovensku mimoriadna situácia,³ ktorú vyhlásila vláda v súlade s § 3 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov v stredu 11. marca večer. Následne vláda Slovenskej republiky schválila 15. 3. 2020 návrh na vyhlásenie núdzového stavu.⁴ Uznesením vlády Slovenskej republiky bol núdzový stav od 19. 3. 2020 rozšírený.⁵ K ďalším rozšíreniam došlo uzneseniami č. 169 z piatka 27. 3. 2020, č. 207 z pondelka 6. 4. 2020.⁶ Naposledy bol núdzový stav rozšírený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 23.⁷ Podľa článku 5 ústavného zákona č. 227/2002 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného sta-

³ [https://www.vlada.gov.sk/vlada-vyhlasila-od-stvrtka-na-celom-uzemi-sr-mimoriadnu-situaciju/\(25.5.2020\)](https://www.vlada.gov.sk/vlada-vyhlasila-od-stvrtka-na-celom-uzemi-sr-mimoriadnu-situaciju/(25.5.2020)).

⁴ Uznesenie vlády Slovenskej republiky bolo publikované v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslom 45/2020 Z. z.

⁵ Obsah nového uznesenia bol publikovaný v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslom 49/2020 Z. z.

⁶ Publikované v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 64/2020 Z. z., č. 72/2020 Z. z.

⁷ Publikované v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 84/2020 Z. z.

vu a núdzového stavu môže vláda vyhlásiť núdzový stav len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie a iných zákonom stanovených skutočností. V čase núdzového stavu možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území.

Princíp 2 Nediskriminácia

1) Kríza COVID-19 neodôvodňuje žiadnu diskrimináciu na základe štátnej príslušnosti ani na základe akýchkoľvek iných kritérií a situácií, ktoré sa podľa európskych antidiskriminačných zákonov v Európe uznávajú za neprijateľné. Akékoľvek opatrenia, ktoré štáty prijali ako reakciu na krízu COVID-19, sa musia uplatňovať nediskriminačným spôsobom a musí sa preskúmať, či neobsahujú nezamýšľané diskriminačné účinky.⁸

2) Zákaz diskriminácie sa vzťahuje najmä na lekársku pomoc a na dodávku tovaru, služieb alebo bývania, ktoré je zvyčajne k dispozícii verejnosti a ktoré môže byť kvôli kríze obmedzené. Pomoc ponúkaná pri návrate domov v čase krízy COVID-19, ako napríklad štátne repatriačné lety, by nemala rozlišovať medzi vlastnými štátnymi príslušníkmi členského štátu a ostatnými oprávnenými osobami s bydliskom v tomto štáte alebo jednotlivcami, ktorí majú porovnateľné právne postavenie.

Princíp 3 Demokracia

1) Nebývalá situácia v dôsledku prepuknutia choroby COVID-19 by v žiadnom prípade a bez dôvodu nemala legitimizovať opatrenia, ktoré by bez ohľadu na ich úmysel mohli viesť k represívnemu alebo autoritárskemu postupu, podkopávať demokratické verejné inštitúcie a/alebo brániť nárok občanov na demokratickú vládu, či už natrvalo, alebo dočasne.

2) Parlament nesmie byť v stave núdze zbavený svojich právomocí a mal by stále, ak je to možné, prijímať najdôležitejšie rozhodnutia (pomocou technológie, ak je to potrebné), ktoré potom vlády ďalej implementujú. Parlamentom

⁸ Diskusiu vyvolala karanténa osady podľa prijatého Plánu riešenia ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách, schváleného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 196 zo dňa 02. apríla 2020, dostupné na http://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4166:plan-rieenia-ochorenia-covid-19-v-marginalizovanych-romskych-komunitach&catid=250:koronavirus-2019-ncov&Itemid=153 (22.5.2020).

musí byť v každom prípade poskytnutá možnosť rozhodnúť sa, kedy sa stav núdze skončí, a preskúmať a zrušiť kroky, ktoré vláda prijala v stave núdze.

3) Počas krízy COVID-19 by sa voľby mali organizovať iba vtedy, ak existuje záruka, že budú dodržané všetky požiadavky na slobodné, rovnaké a demokratické voľby. Ak požiadavky nie sú splnené, malo by sa vynaložiť všetko úsilie na ich zavedenie, ale medzitým by sa voľby mali odložiť.

Princíp 4 Zákonodarstvo

1) Vlády nesmú zneužívať krízu obmedzením pravidelných parlamentných rokovaní a schôdzí na podporu opatrení a politík nesúvisiacich s krízou COVID-19. Na takéto opatrenia sa musia použiť bežné parlamentné postupy a právne predpisy. Kríza sa nesmie používať na prijímanie mimoriadnych zákonov, ktoré môžu vládam udeliť privilégiá pri posilňovaní ich právomocí počas krízy COVID-19 alebo potom v prípadoch nesúvisiacich s krízou COVID-19.

2) Ak je to možné, právne predpisy reagujúce na krízu COVID-19, ktoré prešli zrýchlenými alebo skrátenými postupmi, by sa mali uzákoniť osobitne a mali by automaticky prestať platiť v deň, keď sa kríza COVID-19 skončí.⁹ Ak sa zdá, že takéto právne predpisy sú užitočné z dlhodobého hľadiska, mali by sa revidovať a schváliť prostredníctvom bežných postupov.

3) Aj v núdzovom stave a v zrýchlených alebo skrátených konaniach sa musí vynaložiť všetko úsilie, aby sa zabezpečilo, že právne predpisy sú v súlade s ústavou, právom EÚ a akýmkoľvek iným právom vyššej úrovne, najmä pokiaľ ide o základné práva. Treba vyvinúť primerané úsilie na nápravu nedostatkov aj počas krízy COVID-19, pričom sa náležite zohľadní potreba stability.

Princíp 5 Súdny systém

1) Súdnicstvo by malo urobiť všetko, čo je rozumne uskutočniteľné, aby sa pokračovalo v súdnych konaniach, najmä ak sa používajú systémy bezpečného videoprenosu a iné spôsoby vzdialeného prístupu za predpokladu využiteľnosti pre sudy. V každom prípade by mal súdny systém zachovať minimálnu úroveň operácií na riešenie naliehavých záležitostí, ochranu právneho štátu a poskytovanie náležitých opravných prostriedkov stranám sporu, ak nie je porušené právo na spravodlivý proces vrátane práva na obhajobu. Obmedzenia činnosti súdnic-

⁹ Pozri napr. predpisy prijaté v skrátenom legislatívnom konaní o vládnom návrhu zákona č. 62/2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby Covid-19 a v justícii a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

tva sa musia okamžite odstrániť, keď to núdzové situácie COVID-19 umožňujú.

2) Štáty by mali v prípade potreby prijať vhodné opatrenia na pozastavenie alebo predĺženie lehôt (či už sú stanovené zákonom alebo súdom) tak, aby v prípade núdze neboli dotknuté práva strán.¹⁰

3) Štáty by mali prijať opatrenia na primeranú ochranu uväznených osôb. Ak to nie je možné, príslušný orgán by mal zvážiť dočasné prepustenie väzňov, ktorí sa nepovažujú za nebezpečenstvo pre spoločnosť, a to najmä pre starších a tých, ktorí majú vážne základné zdravotné problémy.

4) Správne sankcie a pokuty uložené občanom za porušenie mimoriadnych právnych predpisov COVID-19 musia mať dostatočný právny základ a musia byť preskúmateľné súdom.

Princíp 6 Súkromie a ochrana údajov

1) Štáty by mali zabezpečiť, aby v súlade so všeobecným nariadením o ochrane údajov (GDPR), inými zákonmi o ochrane údajov a Chartou základných práv a slobôd, verejným orgánom a zamestnávateľom bolo povolené spracovávať osobné údaje (vrátane telekomunikačných údajov), ak je to potrebné na zmierenie pandémie COVID-19. Takéto spracovanie osobných údajov by sa však malo minimalizovať a vždy by sa malo uprednostňovať najmenej rušivé riešenie v súlade so zásadou proporcionality.¹¹

2) Spracúvanie veľmi citlivých údajov, ako sú zdravotné údaje alebo mimoriadne rušivé formy spracúvania, ako je napríklad využívanie zemepisného sledovania, by malo byť podrobené kontrole orgánov na ochranu osobných údajov a zdrojový kód akýchkoľvek aplikácií by sa mal sprístupniť aspoň širokému okruhu nezávislých mimovládnych organizácií na kontrolu. Používanie takýchto aplikácií by malo byť založené na slobodnom súhlase alebo, ak je to povinné, na parlamentnom akte, ktorý jasne stanovuje podmienky v súlade s príslušným zákonom. Všetky opatrenia prijaté štátmi by mali sledovať celoeurópsky prístup, najmä pokiaľ ide o mobilné aplikácie.

3) V každom prípade musia byť údaje zozbierané na základe takýchto mimoriadnych opatrení buď úplne anonymizované, alebo vymazané čo najskôr po

¹⁰ Pozri GEŠKOVÁ, K. Civilné právo procesné v čase koronakrízy. In: *Súkromné právo 2/2020*, s. 74 – 84.

¹¹ Pozri uznesenie Ústavného súdu SR PL. ÚS 13/2020-103 zo dňa 13.5.2020, ktorým ÚS SR okrem iného rozhodol aj o pozastavení účinnosti § 63 ods. 18 písm. c) zákona č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov a § 63 ods. 19 a 20 v rozsahu, v akom sa vzťahujú na § 63 ods. 18 písm. b) a c) zákona č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov.

ukončení krízy COVID-19 a akýkoľvek softvér umožňujúci zber údajov musí byť vypnutý. Týmto nie sú dotknuté pravidlá o údajoch používaných na výskum, napríklad podľa článku 89 GDPR, s primeranými zárukami.

Princíp 7 Hranice a sloboda pohybu

1) Hranice v rámci EÚ by mali byť, ak je to možné, otvorené pre občanov Únie a ich rodinných príslušníkov a každý členský štát EÚ musí umožniť svojim vlastným obyvateľom vstup bez ohľadu na štátnu príslušnosť a mal by uľahčovať tranzit osôb vracajúcich sa do svojich domovov. Schengenské zásady, ako aj dvojstranné a mnohostranné dohody by mali zostať v platnosti aj pre štáty, ktoré nie sú členskými štátmi EÚ, ale ktoré sú zmluvnými stranami týchto dohôd.

2) Úplné uzavretie hraníc pre jednotlivcov, ktorí požívajú slobodu pohybu, by sa vo všeobecnosti malo považovať za neprimeranú reakciu, ak sa dajú uskutočniť menej rušivé opatrenia, ako napríklad karanténa a testovanie. Štáty by mali zvážiť obmedzenie povinnej karantény na prípady, keď:

a) existujú vedecké dôkazy o tom, že osoba prichádzajúca zo štátu, do ktorého boli uzavreté hranice, je vystavená podstatne väčšiemu riziku nakazenia ako jej obyvateľstvo a členský štát ukladá rovnakú karanténu na svojich štátnych príslušníkov pri návrate z dotknutého štátu; alebo

b) je to nevyhnutné opatrenie na zníženie celkovej mobility a je sprevádzané zodpovedajúcimi obmedzeniami slobody pohybu na vlastnom území príslušného štátu.

V každom prípade musí byť karanténa nevyhnutná pre naliehavé prípady, a to aj zo závažných humanitárnych dôvodov.

3) Členské štáty by mali uľahčiť vstup a výstup cezhraničných pracovníkov a poskytovateľov cezhraničných služieb, najmä v kritických odvetviach, ako sú zdravotná starostlivosť, starostlivosť o osoby v núdzi alebo poľnohospodárstvo.

K bodu 2b) možno poukázať na stanovisko verejnej ochrankyne práv Márie Patakyovej, ktorá okrem iného odporučila „vytvoriť postupy, ktoré by umožňovali čo najrýchlejšiu identifikáciu osôb so zvýšeným rizikom ochorenia COVUD 19, poukázala na príklady dobrej praxe zo zahraničia odporučila možnosti domácej karantény, využitie rýchlostestov a možnosť sledovania dodržiavania domácej karantény prostredníctvom mobilnej aplikácie“.¹² Patakyová konala v reakcii na praktiky pri

¹² https://www.vop.gov.sk/files/2020_23_TS_VOP_odporuca_zmenit_system_povinnej_statnej_karanteny.pdf (dostupné 25.5.2020).

zabezpečení karantény, ktoré nepopierateľne sledovali legitímny cieľ, ale zároveň mohli ohroziť zdravie a ľudskú dôstojnosť dotknutých osôb.¹³ Aplikácia eKaranténa je už momentálne spustená a podľa údajov na stránke ministerstva vnútra SR „prejsť do domácej karantény sa dá od sobotného večera 23. mája 2020 na hraničných priechodoch Bratislava – Berg, Jarovce – Kitsee a Drietoma – Starý Hrozenkov. Ďalšie hraničné priechody pribudnú čoskoro“.¹⁴

Princíp 8 Voľný pohyb tovaru a služieb

1) Členské štáty EÚ by mali prijať všetky možné opatrenia, aby sa predišlo prekážkam cezhraničného pohybu tovaru a služieb v rámci EÚ, pričom by sa mali uprednostniť naliehavé dopravné služby, ako je dodávka potravín, zdravotníckych potrieb a iného základného tovaru (napr. prostredníctvom „zelených“ koridorov). Dvojstranné a mnohostranné dohody, ktoré sa zaoberajú voľným pohybom tovaru a služieb, by sa mali za rovnakých podmienok naďalej plne uplatňovať s členskými štátmi, ktoré nie sú členmi EÚ a ktoré sú zmluvnými stranami týchto dohôd.

2) Kríza COVID-19 neospravedlňuje zákaz vývozu určitého tovaru alebo poskytovania konkrétnych služieb do iných členských štátov EÚ, ak sa majú používať v rámci EÚ, ibaže by povolenie vývozu tovaru alebo poskytovanie služieb nespôsobilo stav núdze pre obyvateľstvo príslušného štátu.

3) Členské štáty by nemali uplatňovať karanténne požiadavky na prepravcov, ktorí prekračujú hranice, na účely uplatňovania tejto zásady, a odoprieť vstup zahraničným pracovníkom v doprave by sa malo iba vtedy, ak boli pozitívni testovaní na symptómy COVID-19 alebo sa u nich prejavujú príznaky infekcie. Členské štáty však môžu stanoviť bezpečnostné podmienky vrátane povinných zdravotných osvedčení za predpokladu, že tieto podmienky sú vedecky podložené, primerané, uplatňované nediskriminačným spôsobom a riadne uverejnené.

Princíp 9 Zamestnanosť a hospodárstvo¹⁵

1) Ak podniky alebo zamestnanci trpia hospodárskou ujmou vyplývajúcou z opatrení prijatých štátom, ako sú napríklad zákaz nejakých činností a zatvorenie nejakých prevádzok, malo by sa vyvinúť primerané úsilie na zmiernenie

¹³ <https://www.vop.gov.sk/syst-m-povinnej-t-tnej-karant-ny-je-potrebn-zmeni> (dostupné 25.5.2020).

¹⁴ <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=koronavirus> (dostupné 25.5.2020).

¹⁵ Pozri MĚSZÁROS, M. Zákonník práce v čase mimoriadnej situácie. Dostupné na <https://www.najpravo.sk/clanky/zakonnik-prace-v-case-mimoriadnej-situacie.html> (22.5.2020).

negatívnych ekonomických účinkov prostredníctvom štátnej pomoci v súlade s politikou štátnej pomoci EÚ a ak možno na základe spoločnej politiky členských štátov EÚ s cieľom zabrániť narušeniu hospodárskej súťaže medzi členskými štátmi EÚ. Osobitné úsilie by sa malo vynaložiť na minimalizáciu straty zamestnania.

2) Štáty by mali zabezpečiť, aby zamestnávateľom a zamestnancom poskytovali dostatočné a aktualizované informácie o kontaminácii COVID-19. Všetkým zamestnancom by sa mala poskytovať najvyššia úroveň ochrany zdravia a bezpečnosti zodpovedajúca ich práci alebo, ak to nie je možné, umožniť im prácu z domu.

3) Rozhodnutia štátu týkajúce sa blokovania určitých priemyselných odvetví by mali mať legitímny účel, mali by byť založené na dôkazoch, byť ôdovodnené, primerané a podliehajúce pravidelnému prehodnoteniu.

4) Štáty by mali zvážiť zabezpečenie toho, aby podniky, ktoré dostávajú verejné dotácie na úrovni EÚ alebo na vnútroštátnej úrovni, prehodnotili svoje finančné plánovanie s ohľadom na očakávané hospodárske narušenie po vypuknutí COVID-19 a za súčasných okolností sa zdržať vyplácania dividendy, bonusov a iných finančných príspevkov akcionárom a manažmentu.

Princíp 10 Kontinuita vzťahov na diaľku

1) Štáty by mali zabezpečiť, aby sa zmluvy mohli uzatvárať, aby sa mohli prijímať manažérske rozhodnutia¹⁶ a aby sa všetky ďalšie právne transakcie dali realizovať na diaľku,¹⁷ vrátane notárskeho overenia a inej potrebnej účasti notárov v právnom styku.¹⁸

2) Štáty by mali zabezpečiť, aby opatrenia prijaté v dôsledku prepuknutia choroby COVID-19 nebránili plneniu trvajúcich zmluvných a iných vzťahov vo väčšom rozsahu ako je potrebné, a ak je to možné, mali by umožniť splnenie na diaľku.

¹⁶ K riadeniu obchodnej spoločnosti v čase koronakrízy pozri aj CSACH, K. – HAVEL, B. – PALA, R. – POSPÍŠIL, B. Správa a riadenie obchodných spoločností počas pandémie COVID-19. In: *Súkromné právo 2/2020*, s. 66 – 74.

¹⁷ Pozri napr. § 5 zákona 62/2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 a v justícii a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v účinnom znení.

¹⁸ Pozri aj Oznámenie ministerky spravodlivosti Slovenskej republiky k výkladu opatrenia Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia číslo OLP/2595/2020 zo dňa 15.03.2020 dostupné na <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2706> (20.5.2020).

Princíp 11 Vzdelanie

1) Štáty by mali zabezpečiť, aby školáci, uční, študenti a všetci ostatní jednotlivci, ktorí absolvujú vzdelávacie programy, ktoré sú nevyhnutné pre ich budúcu kariéru, neutrpeli trvalú ujmu z krízy COVID-19, a najmä aby našli riešenia, ako poskytnúť dištančné vzdelávanie a preskúšanie, aby mohli jednotlivci absolvovať štúdium bez významného oneskorenia.¹⁹

2) V oblasti vzdelávania by sa osobitná pozornosť mala venovať opatreniam, ktoré sa vyhýbajú diskriminácii spojenej s diaľkovým vyučovaním, napríklad poskytovaním dodatočnej podpory rodinám so slabými technickými zručnosťami alebo vybavením alebo tým, ktoré trpia z iných dôvodov suboptimálnych podmienok na vzdelávanie.

Princíp 12 Moratórium na pravidelné platby

1) S cieľom zmierniť hospodárske ujmy predpokladané v dôsledku krízy COVID-19 by štáty mali v prípade potreby zabezpečiť moratórium na niektoré pravidelné platby, najmä na dane, nájomné²⁰ a pôžičky. Takéto opatrenie by malo byť založené na všeobecnej zásade, že konečný dátum splatnosti sa predlžuje na celé trvanie moratória a že ani výpočet splatnej sumy, ani výpočet ďalších splatných daní alebo splátok sa nijakým spôsobom nezvyšuje. Premlčacie lehoty by v tomto období mali spočívať.

2) V súlade so svojimi zákonmi a právnymi systémami by štáty mali prijať osobitné ustanovenia na vymáhanie pohľadávok a konkurzné konania, aby sa predišlo niektorým nepriaznivým následkom krízy COVID-19 na peňažný tok a likviditu vrátane dočasného pozastavení týchto konaní a odloženia povinností štatutárnych orgánov konať v prípade platobnej neschopnosti platobnú neschopnosť.²¹

¹⁹ Pozri z. č. 93/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (zákon obsahuje komplexné zmeny právnych predpisov z rezortu školstva pre obdobie koronakrízy, t. j. nedotýka sa len vysokého školstva).

²⁰ Pozri najmä zákaz jednostranne ukončiť nájom nehnuteľnosti, vrátane nájmu bytu alebo nebytového priestoru, pre omeškanie nájomcu s platením nájomného vrátane úhrad za plnenia obvykle spojených s nájmom splatného v období od 1. apríla 2020 do 30. júna 2020, podľa z. č. 62/2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 a v justícii a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v účinnom znení“.

²¹ Pozri najmä inštitút dočasnej ochrany podnikateľov podľa zákona č. 62/ 2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 a v justícii a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v účinnom znení

3) Okrem toho by štáty v súlade so zásadou solidarity mali uprednostňovať čiastočné alebo úplné odpustenie určitých druhov splatných dlhov, buď na základe zákonných dôvodov vyplývajúcich z verejnej politiky, alebo na základe vzájomného súhlasu strán.

Princíp 13 Vyššia moc a „hardship“ (nadmerné ťažkosti)

1) Ak je plnenie zmluvy dočasne alebo úplne, priamo alebo nepriamo znemožnené v dôsledku prepuknutia choroby COVID-19 alebo v dôsledku rozhodnutí štátov v súvislosti s prepuknutím choroby COVID-19, štáty by mali zabezpečiť, aby sa platné právne predpisy o nemožnosti alebo vyššej moci uplatňovali efektívne a primerane. Zmluvné rozdelenie rizika by sa týchto prípadoch malo hodnotiť na základe platných zmlúv, právnych predpisov a so zohľadnením zásady dobrej viery.

(2) Ak sa plnenie zmluvných záväzkov v dôsledku krízy COVID-19 a opatrení prijatých počas pandémie stalo nadmierne zaťažujúcim (zásada „hardship“), vrátane prípadov, keď sa náklady plnenia výrazne zvýšili, štáty by mali zabezpečiť, aby strany mali v súlade so zásadou dobrej viery možnosť vstúpiť do opätovných rokovaní, aj keď to nie je ustanovené v zmluve alebo v platných právnych predpisoch.

3) V súlade so zásadou solidarity by štáty mali zabezpečiť, aby následky nesplnenia zmluvných vzťahov, akým môže byť zrušenie cestovnej zmluvy, neznašala výhradne jedna zmluvná strana, najmä ak by ňou mal byť spotrebiteľ alebo malý a stredný podnikateľ.

K bodu 3 možno poukázať na zákon prijatý NR SR 20. mája 2020, ktorým sa dopĺňa zákon č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 119/2019 Z. z. Týmto zákonom sa vkladá do zákona nový § 33a Prechodné ustanovenia súvisiace s mimoriadnou situáciou týkajúcou sa ochorenia COVID-19, v ktorého odseku 1 sa uvádza:

(1) Ak v dôsledku mimoriadnej situácie kvôli ochoreniu COVID-19 v Slovenskej republike alebo obdobnej situácie v cieľovom mieste alebo v ktoromkoľvek mieste trasy zájazdu nie je možné poskytnúť cestujúcemu základné znaky služieb cestovného ruchu podľa zmluvy o zájazde, je cestovná kancelária oprávnená cestujúcemu a) navrhnuť zmenu zmluvy o zájazde alebo b) zaslať oznámenie o náhradnom zájazde, ak cestujúci neprijme navrhnutú zmenu zmluvy o zájazde podľa písmena a).

Podľa tohto zákona je cestujúci, ktorý uzatvoril zmluvu o zájazde, **oprávnený**

náhradný zájazd písomne odmietnuť úplne alebo čiastočne do 14 dní odo dňa doručenia oznámenia o náhradnom zájazde iba v zákonom ustanovených prípadoch.²² Cestovná kancelária je povinná dohodnúť sa s cestujúcim na poskytnutí náhradného zájazdu najneskôr do 31. augusta 2021 a tiež sú zmluvné strany povinné sa vzájomne vyporiadať po uzavretí tejto dohody.

Je zrejme, že prijatý zákon nie je v súlade so smernicou EÚ o zájazdoch.²³ Rovnako nie je súladný s odporúčením Komisie zo dňa 13.5.2020 „*on vouchers offered to passengers and travellers as an alternative to reimbursement for cancelled package travel and transport services in the context of the COVID-19 pandemic*“ (o voucherov ponúkaných cestujúcim ako alternatíva vrátenia peňazí za zrušené zájazdy a dopravné služby v dôsledku pandémie COVID-19).²⁴ Podľa článku 12 bod 2 smernice EÚ: „Bez ohľadu na odsek 1 má cestujúci právo ukončiť zmluvu o balíku cestovných služieb pred začiatkom poskytovania balíka služieb bez zaplatenia akéhokoľvek stor-novacieho poplatku v prípade, keď v mieste destinácie alebo v jeho bezprostrednej blízkosti nastanú neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti, ktoré významne ovplyvnia poskytovanie balíka služieb alebo ktoré významne ovplyvnia prepravu cestujúcich do destinácie. V prípade ukončenia zmluvy o balíku cestovných služieb podľa tohto odseku má cestujúci nárok na úplnú refundáciu všetkých platieb za balík služieb, ale nemá nárok na dodatočnú náhradu.“²⁵ Vzhľadom na práva vyplývajúce zo smernice Komisia odporúča cestovným kanceláriám zatraťívniť ponuku náhradných služieb či voucherov ponukou voucherov či iných náhradných služieb vyššej ceny alebo

²² ak je a) počas mimoriadnej situácie z dôvodu ochorenia COVID-19 v Slovenskej republike zaradený do evidencie uchádzačov o zamestnanie, čo sa preukazuje písomným oznámením jeho zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie, b) samostatne zárobkovo činnou osobou alebo jednoosobovou spoločnosťou s ručením obmedzeným, ktorej bol priznaný finančný príspevok v rámci projektu na podporu udržania zamestnanosti v súvislosti s vyhlásením mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu a odstránením ich následkov, čo sa preukazuje potvrdením o priznaní uvedeného príspevku, c) osamelým rodičom, ktorému bol priznaný nárok na pandemické ošetrovné, čo sa preukazuje potvrdením o priznaní nároku na uvedené ošetrovné a čestným vyhlásením o skutočnosti, že je osamelým rodičom alebo d) osobou tehotnou ku dňu doručenia oznámenia o náhradnom zájazde, čo sa preukazuje lekárskeym potvrdením, e) osobou s vekom 65 a viac rokov, čo sa preukazuje dátumom narodenia na občianskom preukaze alebo inom obdobnom doklade totožnosti.

²³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

²⁴ Odporúčenie komisie zo dňa 13.5.2020 C(2020) 3125 final.

²⁵ Pozri § 21 ods. 2 zákona č. 170/2018. Z. z. v účinnom znení.

s pridanými benefitmi. Odporúčenie Komisie v žiadnom prípade neschvaľuje postup „nanútiť“ cestujúcemu zmenu zmluvy, ktorou sa cestujúci de facto vzdá smernicou garantovaného práva na okamžité vrátenie ceny zájazdu, ak oprávnené odstúpil od zmluvy pre mimoriadne okolnosti. Treba poznamenať, že legislatívna iniciatíva MH SR a postup NR SR je pochopiteľný a lepšie odráža pozmenenú realitu v dôsledku pandémie COVID-19, čo nič nemení na tom, že prijatý zákon je zrejme v rozpore s článkom 12 bod 2 smernice. MH SR k prijatému riešeniu ohľadne COVIDom dotknutých zájazdov podáva vyjadrenie: „Odklady zájazdov na podobnom princípe už schválilo 12 členských štátov Európskej únie, hoci výhrady má Európska komisia, ktorá upozorňuje na zásah do práv spotrebiteľov. ‚Spolu s Českom sme len druhou krajinou, ktorá neuzákoní povinný odklad pre všetkých klientov, ale definuje výnimky. Dali sme si veľmi záležať na skupinách, ktoré budú od tohto pravidla oslobodené. Budeme sa preto snažiť Európskej komisii vysvetliť, že takéto riešenie je primeraným a odôvodneným zásahom do práv spotrebiteľov,‘ uzavrel Richard Sulík. Návrh zákona počíta aj so situáciou, ak by cestovná kancelária v nasledujúcich mesiacoch skrachovala. ‚Ak by hrozilo, že by sa nejaká cestovná kancelária dostala do insolventnosti kvôli vyplateniu tých niektorých skupín klientov, tak v tom prípade zo štátneho fondu, za týmto účelom vytvoreným, sa poskytne účelová pôžička na vykrytie cashflow,‘ spresnil premiér Igor Matovič. Návrh zákona bude ešte musieť prerokovať a schváliť v skrátenom legislatívnom konaní parlament.“²⁶

Princíp 14 Zbavenie sa zodpovednosti pri ľahkej nedbanlivosti

1) Vzhľadom na naliehavé a dramatické okolnosti, za ktorých lekári, zdravotnícki pracovníci a iní poskytovatelia v zdravotníckom sektore musia poskytovať služby, by štáty mali zabezpečiť, aby títo odborníci neboli zodpovední za nepriaznivé udalosti súvisiace s dokumentom COVID-19, s výnimkou prípadov hrubej nedbanlivosti.

2) To isté platí aj v súvislosti s odborníkmi a držiteľmi verejných funkcií, ktorí museli prijímať rýchle a ťažké rozhodnutia priamo súvisiace s krízou COVID-19.

3) Tieto výnimky z zodpovednosti sa nevzťahujú na zodpovednosť štátu, ktorý zostáva zodpovedný podľa existujúceho osobitného režimu zodpovednosti.

²⁶ <https://www.mhsr.sk/top/cestovne-kancelarie-a-klienti-sa-dockaju-pomoci-vlada-schvalila-na-vrh-mh-sr>.

ZÁVER

Princíp 15 Návrat k normálnosti

1) Národné vlády by mali čo najskôr zverejniť plány na ukončenie núdzového stavu a v súlade so zásadami právneho štátu, návrat k normálnosti a ukončenie mimoriadnych opatrení uložených pre krízu.

2) Inštitúcie EÚ by mali ukončenie mimoriadnych opatrení a návrat k normálnosti monitorovať.

Súčasná situácia je bezprecedentná, minimálne v perspektíve súčasnosti a trvania ľudského života. Právo musí reagovať na zmeny a nemožno očakávať, že v krátkom časovom období a v stave naliehavej potreby možno prijímať dokonalé právne predpisy. Je veľmi dôležité, aby všetky mechanizmy kontroly ústavnosti a dodržiavania ľudských práv a slobôd fungovali. Preto možno považovať angažovanie Ústavného súdu a verejného ochrancu práv za uspokojujivé.

ÚPRAVA HOSPODÁRSKEHO PRÁVA V SOCIALISTICKOM ČESKOSLOVENSKU

REGULATION OF ECONOMIC LAW IN SOCIALIST CZECHOSLOVAKIA

Miriám Laclavíková – Adriana Švecová*

Abstrakt: V informatívnej štúdii sa autorky rozhodli predstaviť základné míľniky zániku pôvodnej obchodnoprávnej úpravy (v širšom rámci právnych vzťahov súvisiacich so súkromným podnikaním) a dlhšie trvajúci vznik masívneho štátneho sektora a národného hospodárstva v pofebruárovom Československu (1948 – 1964). Štúdia sa predovšetkým zameriava na materiálny základ kreovania nového odvetvia socialistického práva v podobe hospodárskeho práva a jeho kodifikáciu v Hospodárskom zákonníku (zákon č. 109/1964 Zb), ktorý bol exkluzívnou úpravou v rámci krajín socialistického bloku (bez obdoby v iných krajinách a dokonca ani v ZSSR). Hospodársky zákonník v sebe stelesňoval prvky správneho práva, obchodného práva, práva národného hospodárstva, finančného a bankového práva.

Kľúčové slová: hospodárske právo, hospodársky zákonník, socializmus, socialistické organizácie, národný podnik.

Abstract: In this informative study, the authors introduce the milestones in the post-1948 destruction of Commercial law linked to private business and in the long-lasting establishment of a massive state system under which all the relations arising from the economic activities were regulated. The main focus lies on two issues between the years 1948 and 1964. Firstly, it is the material base of Economic law, as the new legal system of the Soviet Union. Secondly, it is the Czechoslovak Economic Code (Law no. 109 of 1964 Coll.), which was the unique code of this kind in the Soviet Bloc, meaning that neither the USSR nor any other socialist country adopted such a legal regulation. The Economic Code of 1964 was a combination of Administrative law, Commercial law, Economic law, Financial law, and Banking law.

Key Words: Economic Law; Economic Code; Socialism; Socialist Organisations; National Enterprise.

ÚVOD

V centre pozornosti je vznik nového právneho odvetvia socialistického práva – hospodárskeho práva. Hospodárske právo bolo vo svojej podstate zaujímavým experimentom, ktorý ani v krajinách socialistického bloku, ba dokonca ani v ZSSR nemal obdobu. Žiaden z týchto štátov totiž nevytvoril osobitný zákon-

* doc. JUDr. Miriám Laclavíková, PhD., doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD., Katedra dejín práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

ník, týkajúci sa fungovania ekonomiky založenej na plánovitom riadení národného hospodárstva. Fungovanie ekonomiky na báze jej centrálného plánovania a riadenia (tzv. hospodársko-organizátorská činnosť štátu) vyplývalo z marxisticko-leninských téz o úplnej kontrole spoločnosti, t. j. aj o ovládnutí a kontrole jej hospodárstva, vytvorení dominantného štátneho monopolu väčšiny vlastníckych vzťahov a s tým súvisiacej likvidácie súkromného práva.¹ S danou požiadavkou sa ale spájala aj ekonomická požiadavka prosperity, formulovaná agitátorsky a typicky vágne ako všestranný a trvalý rozvoj národného hospodárstva. Avšak existujúci nesúlads oboch verejných cieľov – zachovania centrálnne plánovanej ekonomiky a dosiahnutie ekonomickej prosperity prispeli napokon ku krachu daného systému. Ako konštatuje Baňouch,² hospodárske právo bolo „hybridem práva obchodného, finančného, bankovního, správneho a práva národného hospodárství. Sovětská právní teorie řadila řízení hospodářských organizací do správního práva (a majetkové vztahy socialistických organizací k právu občanskému). Avšak i v Československé socialistické republice (ČSSR), kde bylo hospodářské právo pojato velmi široce a „upravovalo i část společenských vztahů v oblasti státní správy“, měla hospodářská materie přesto přesah do správního práva, a to jednak v oblasti plánovacích správních aktů, a v oblasti výkonu vlastnických oprávnění“.

1. DEMONTÁŽ BURŽOÁZNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY A VZNIK NOVÝCH HOSPODÁRSKÝCH VZŤAHOV

Východiskom centrálnne plánovanej ekonomiky bol pre komunistov premyslený cieľ úplnej likvidácie dovtedajšieho a odvrhnutého modelu trhovej ekonomiky s ústredným faktorom zisku, ktorý bol nahradený utopistickým modelom prosperity hospodárstva spoločnosti, úplne riadenej štátom, na báze centrálného plánovania a partnerských vzťahov socialistických organizácií. Za právne predpisy formujúce tieto nové ekonomické vzťahy s dominanciou štátneho sektora zaradíme úvodom už normatívne opatrenia z čias po oslobodení v roku 1945 (prijaté SNR či dekretálnou činnosťou prezidenta republiky),³ no samotný proces

¹ BLAHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. a kol. *Právnícká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 158.

² BAŇOUC, H. Hospodářské právo. In: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav Brno, 2009, s. 727.

³ Sumárne uvádzame napr. nar. SNR č. 50/1945 Zb. n. SNR o národnej správe, dekréty prezidenta

dôsledného obmedzovania, resp. postupnej likvidácie súkromného vlastníctva v duchu tézy „o zospoločenšteni a úplnej štátnej kontrole výrobných prostriedkov“ nastal až po februári 1948. Makroekonomické nazeranie na novovytvorený a dominujúci sektor národného hospodárstva a správy národného majetku pracujúceho ľudu si vyžadovalo rozsiahly zásah a doslova prestavbu všetkých právnych odvetví súvisiacich s centrálne plánovaným hospodárstvom a v ňom pôsobiacich rôznych socialistických organizácií.

Prvým krokom k nastoleniu nového, štátom (resp. ÚV KSČ) riadeného ekonomického systému sa stala ústavná rovina jeho zakotvenia v Ústave z 9. mája 1948 (úst. zákon č. 150/1948 Zb., kap. 8) spolu s viacerými predpismi právnickej dvojročnice, najmä Občianskym zákonníkom (zákonom č. 141/1950 Zb.). Ústavným pilierom prebudovanej makro- aj mikroekonomiky sa okrem ďalších ustanovení ústavy stala ôsma kapitola Ústavy z 9. mája, ktorou sa definoval **národný majetok**, majetok ľudových družstiev ako preferované vlastnícke formy a pôvodnému súkromnému vlastníctvu sa ponechával zúžený priestor v drobných živnostiach, maloroľníctve či pri uspokojovaní osobných, bytových a iných potrieb občanov. Súkromné vlastníctvo sa konkrétne vtedy ešte zachovalo podľa § 158 ods. 1 ústavy pre vlastníctvo stredných a drobných podnikov do 50 zamestnancov, osobný majetok sa tiež zaručil (§ 158 ods. 2) a stanovila sa tiež maximálna výmera pôdy pre súkromníkov (maloroľníkov) do 50 hektárov (§ 159). Socializmus deklarujúca Ústava z roku 1960 obmedzila napokon súkromné vlastníctvo, ktoré bolo nadobudnuté osobnou prácou, resp. bez „akéhokoľvek vykorisťovania“ a najmä pre uspokojovanie osobných potrieb, čo znamenalo viac-menej negáciu, resp. utlmenie súkromnej iniciatívy jednotlivca nad rámec uspokojovania potrieb svojich a svojej rodiny.

č. 100/1945 Sb. o znárodnení baní a niektorých priemyslových podnikov, č. 101/1945 Sb. o znárodnení niektorých podnikov potravinárskeho priemyslu, č. 102/1945 Sb. o znárodnení akciových bánk, 103/1945 Sb. o znárodnení súkromných poisťovníen.

Pripomíname aj prvý vládny program Gottwaldovej vlády z r. 1946, tzv. Budovateľský program. Jeho ustanovenia predznamenávali prípravu novej ústavy (Ústavy z 9. mája), vyhlásenie dvojročného plánu obnovy a výstavby československého štátu a osobitne zdôrazňovanú industrializáciu Slovenska, a tak vl. program vo svojej podstate vytvoril predpoklady na presadenie socialistických prvkov v povojnovom Československu.

Na druhej strane je potrebné uviesť, že koncepcie plánovaného riadeného (viazaného) hospodárstva boli súčasťou politik viacerých štátov povojnovej Európy. Dvojročný hospodársky plán schválený zákonom č. 192/1946 Zb. bol ešte výsledkom spolupráce viacerých odborníkov mimo politickú príslušnosť. Politický tlak komunistov už bol ale kľúčovým pri rokovaniach o päťročnom hospodárskom pláne a február 1948 otvoril cestu úplne jednostrannej politickej orientácii.

Za národný majetok, demagogicky slúžiaci všetkému ľudu, sa podľa Ústavy z 9. mája považoval každý statok slúžiaci verejnemu prospechu, ktorý tvoril štátne vlastníctvo (§ 149)⁴ a štát ho spravoval a hospodáril s ním buď sám, alebo prostredníctvom novozaložených **štátnych podnikov** (§ 150). Práve uvedené subjekty socialistického „podnikania“, resp. „výroby“ sa stali základným právnym subjektom, ktorého právne postavenie určilo novokonštituované hospodárske právo. Ústava z 9. mája definovala v § 155: „*Národné podniky sú časti národného majetku a sú podriadené vrchnému vedeniu a dozoru štátu.*“

Na uvedenom ústavnom podklade začala prvá fáza premeny súkromného podnikania, ktoré sa už takto viac neoznačilo, ale hovorilo sa napr. o výrobe a výmene tovarov a služieb v rámci centrálne plánovanej ekonomiky a o zákonom celoštátne stanovených národohospodárskych plánoch (určených v § 162),⁵ ktoré určovali všetku hospodársku činnosť, najmä výrobu, obchod, dopravu. Termín podnikanie sa nahradil napr. termínom hospodárenie, riadenie výroby, odberateľsko-dodávateľské vzťahy a pod. Zásadným a kľúčovým ekonomickým faktorom sa stal teda Ústavou z 9. mája definovaný hospodársky plán, prostredníctvom ktorého sa mala zabezpečiť kontrola všetkej (v podstate akejkolvek) výroby v štáte.

Prvým dôsledkom nových ústavných základov ekonomiky sa stala demon-táž pôvodného, tzv. buržoázneho obchodného práva. O zachovaní či reforme obchodného práva a právnych vzťahov s ním súvisiacich v medziach centrálne plánovanej ekonomiky nemohlo byť ani reči, pretože revolučný duch marxisticko-leninskej, resp. marxisticko-leninsko-stalinskej ekonomickej utópie tomu z podstaty veci odporoval. Zánik *de facto* celej obchodnoprávnej úpravy (základom ktorého boli tieto predpisy: zákon č. 1/1863 r. z., zák. čl. XXXVII/1875 uhorský obchodný zákonník, zákon č. 58/1906 r. z. zákona o spoločnosti s ručením obmedzeným, zákon č. 271/1920 Sb. z. a n., ktorým sa na Slovensko a Podkarpatskú Rus rozširuje platnosť zákona zo dňa 6. marca 1906, č. 58 r. z. o spoločnostiach s ručením obmedzeným) nastal priamou derogáciou v novom Občianskom zákonníku z r. 1950 (§ 568)⁶, v dôsledku čoho zanikli takmer

⁴ § 149 ods. 1 Ústavy z 9. mája 1948: „*Národní majetek je zásadně v rukou státu (státní vlastnictví).*“

⁵ § 162 Ústavy z 9. mája 1948: „*Jednotným hospodářským plánem řídí stát veškerou hospodářskou činnost, zejména výrobu, obchod a dopravu, tak, aby byla zajištěna účelná míra národní spotřeby, aby množství, jakost a plynulost výroby byly stupňovány a aby tak postupně vzrůstala životní úroveň obyvatelstva.*“

⁶ Rekodifikačná komisia v čase prípravy OZ prijala stanovisko, aby sa časť obchodnoprávnej úpravy presunula do občianskeho kódexu a zostávajúca úprava obchodného zákonníka sa zruší úplne, čo

všetky obchodné spoločnosti.⁷ Zachované zostali len akciové spoločnosti (nová úprava zákonmi č. 119/1948 Zb. o štátni organizaci zahraničného obchodu a medzinárodného zasilateľstvá a č. 243/1949 Zb. o účastinných spoločnostiach), avšak i tie v zásade fungovali v postavení štátom vlastnených a riadených národných podnikov medzinárodného obchodu pre kontakty s „kapitalistickou cudzinou“.⁸ Uvedenou úpravou sa hlavne zamedzila existencia súkromných akciových spoločností. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že iba v spomenutej oblasti medzinárodného obchodu si komunistický režim zabezpečoval oficiálne (okrem iných spôsobov) štátne devízové rezervy, a preto sa zachovala istá kontinuita s predchádzajúcou trhovou ekonomikou a zrušeným obchodným právom. Vývoj sa zavŕšil začiatkom 60. rokov prijatím zákona č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonník medzinárodného obchodu).⁹

sa napokon vôbec nezrealizovalo. OZ ponechal v platnosti tiež živnostenský zákon (živnosti sa ale likvidovali), ktorý napokon zrušil až Zákonník práce z r. 1965.

Podľa všeobecnej časti dôvodovej správy k Občianskemu zákonníku č. 141/1950: „Bolo už povedané, že koncom minulého storočia vznikla mimo rámca občianskeho zákonníka nová oblasť obchodného práva. Osnova (nového Občianskeho zákonníka z r. 1950 – pozn.) stiera aj tento rozdiel a „obchodné právo“ neprijíma.“ Citované podľa: *Prvý občiansky zákonník. Platný od roku 1961 do roku 1964 s dôvodovou správou a so súvisiacimi predpismi zameranými na vecné právo*. ŠTEFANKO, J. (zost.). Šamorín: Heuréka, 1999, s. 32.

⁷ Spoločnosti s ručením obmedzením zanikli novým OZ z r. 1950 a tiež zákonom č. 243/1949 Zb., ktorý umožnil niektorým spoločnostiam s ručením obmedzením transformovať sa na akciové spoločnosti.

⁸ Pri akciových (účastinných) spoločnostiach podľa zákona č. 119/1948 Zb. sa jediným akcionárom stával štát. Na vznik spoločnosti bolo potrebné štátne povolenie, schválenie stanov a zápis do podnikového registra. Štátny dozor v zmysle § 16 zákona č. 243/1949 Zb. vykonávalo rezortné ministerstvo podľa druhu podnikania danej spoločnosti. Spoločnosť s obmedzeným ručením sa mohla bez likvidácie premeniť na účastinnú spoločnosť, ak jej bolo udelené štátne povolenie (na jej žiadosť) a ak boli schválené stanovy (stanovy schvaľovalo príslušné rezortné ministerstvo po dohode so Štátnym plánovacím úradom).

Pozri bližšie aj In BLAHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. a kol. *Právnická dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014, s. 159 – 160.

⁹ Ťažisko jeho úpravy spočívalo v úprave medzinárodných obchodných (záväzkových) vzťahov medzi domácim štátnym podnikom a zahraničnou spoločnosťou – obchodným partnerom. Zákonník tak zachovával viaceré tradičné inštitúty, resp. štandardné zmluvy, užívané dnes v obchodnom práve – v rámci kúpnej zmluvy poznal právo spätkúpy, právo spätpredaja, kúpu na skúšku, výhradu výhodnejšieho predaja, výhradu výhodnejšej kúpy, dojednanie o zákaze ďalšieho dovozu, osobitné dojednania o cene. Drobné zmeny sa potom udiali aj 60. až 80. rokoch zásahmi a koordinovanou činnosťou štátu ako členského štátu RVHP. In: VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 590 – 596; VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. *Československé právní dějiny*. 2. preprac. vydanie. Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2013, s. 160 – 161.

Ostatné formy podnikania štát nahradil hospodárskou činnosťou a hospodársko-právnymi vzťahmi v národných podnikoch, družstvách, spoločenských organizáciách a obdobných socialistických organizáciách, pričom väčšina veľkovýroby a výrobnobchodných vzťahov sa sústredila do národných podnikov.

Ako uvádza L. Vojáček, v nasledujúcich desaťročiach sa pôvodná obchodná úprava rozvinula do troch oblastí: úpravy hospodárskeho plánovania, národných podnikov a hospodárskych vzťahov (na základe úpravy hospodárskych zmlúv), pričom v 60. rokoch došlo k ich kodifikovaniu v nižšie pertraktovanom Hospodárskom zákonníku.¹⁰ Primárny cieľ režimu ihneď po februári 1948 tvoril (čo najrýchlejší) prechod¹¹ od trhového na centrálné plánované hospodárstvo, riadené dlhodobými (prijímanými na úrovni vedenia ÚV KSČ), strednodobými (známe päťročné hospodárske plány, tzv. päťročnice) a krátkodobými plánmi, čo sa aj v priebehu prvej päťročnice v hrubých rysoch podarilo nastoliť a etablovať.

1.1 Národný podnik ako základná forma veľkovýroby v socialistickom Československu

Konfiškácie (známe ako „znárodnenie“) majetku veľkých, stredných a drobných podnikateľov (uskutočňované už od roku 1945) poskytli primárny majetkový aj ľudský potenciál pre vznik tzv. národných podnikov,¹² upravených via-

¹⁰ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 592.

¹¹ „Převzal se sovětský plánovací systém a první pětiletý plán probíhal od roku 1949 do roku 1953. Ještě důsledněji byla vybudována monopolizace průmyslové výroby a byl zaveden státní monopol zahraničního obchodu. Tržní mechanismus se zcela zlikvidoval a ceny byly státně stanoveny. Výkupní ceny zemědělských výrobků byly nízké, ale připustilo se, aby zemědělci kromě toho prodávali výrobky volně, ovšem za státem podstatně výše stanovené ceny. Mzdy již nebyly závislé na prodejních výsledcích podniků, ale plánovaly se ústředně. Výrobky se plánovitě rozdělovaly...“ Citované podľa VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 590 – 591.

¹² Predmetom znárodňovacích dekrétov z roku 1945 bolo okrem prevzatia hospodársky významných statkov zo súkromných rúk i vytvorenie špecifickej, dovtedy nepoznanej formy podnikateľského subjektu – národného podniku. MARTINCOVÁ, L. Národný podnik ako nový subjekt československého povojnového hospodárstva a jeho premeny. In: *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 59.

Predmet znárodnenia bol v dekrétoch prezidenta republiky vymedzený v duchu komercialistickej doktríny (podnik sa chápal ako predmet nehmotnej povahy, ktorého príslušenstvom boli hnutelné veci, cenné papiere, práva, ochranné známky, vzory atď.). Znárodný podnik sa teda stal zákla-

cerými nariadeniami, napr. vládne nariadenie č. 6/1946 Zb., ktorým sa vydával štatút pre národné podniky priemyslové (národné podniky zriaďoval minister priemyslu, boli právnickými osobami a majetkom štátu) a následne **zákonom č. 103/1950 Zb. o národných priemyselných podnikoch**.

Ideologický rozmer úpravy zákona o národných priemyselných podnikoch predstavili hneď jeho prvé dve ustanovenia: „*Zo znárodnených baní a iných priemyslových podnikov vyrástly národné podniky priemyslové, v ktorých kolektívy pracujúcich v súdružskej spolupráci ovládané uvedomelou disciplínou a vzájomnou pomocou plnia úlohy výstavby socializmu. Poslaním národných podnikov priemyslových je podľa plánu prispievať výrobou na vzostup národného bohatstva, na zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúcich a na upevnenie moci pracujúceho ľudu. Aby národné podniky priemyslové plnily toto poslanie, dbajú o sústavné rozvíjanie výrobných síl a o zvyšovanie produktivity práce a hospodárnosti.*“ Vlastníkom národného podniku bol v zmysle § 10 tohto zákona štát (národný podnik vystupoval ako správca majetku štátu). Dôvodová správa k zákonu konštatovala, že „*prohlubující se plánování a potřeba výstavby a přestavby našeho průmyslu však ukázaly nutnost národní podniky od základu přebudovat. Jde o to učinit z nich socialistické podniky, zbavené všech přežitků kapitalismu v jejich organizaci a provozu a organizované a řízené podle socialistických zásad. Toho lze docílití ovšem jen rozsáhlou právní a organizační přestavbou, jejíž legislativní výraz by značně rozšířil rámec dosavadních ustanovení o národních podnicích, která jsou obsažena v předpisech o znárodnění*“.¹³ Zákon o národných priemyselných podnikoch terminologicky reflektoval zrušenie obchodnoprávnej úpravy (nehovoril o obchodnom mene, ale o názve (§ 9), zápis do obchodného registra bol nahradený zápisom do podnikového registra¹⁴ (§ 8), z ustanovení zákona bol vypustený predmet podnikania, ale aj postavenie národného podniku ako obchodníka).¹⁵

dom národného podniku. Podľa I. Pelikánovej v danej vývojovej fáze môžeme pozorovať materializovanú personifikáciu – premenu objektu v kvázisubjekt. PELIKÁNOVÁ, I. Právni úprava ekonomických vzťahů v období 1948 – 1989, její povaha a důsledky. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Praha: Karolinum, 2004, s. 430.

¹³ Dôvodová správa k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových. In: Poslanická sněmovna parlamentu České republiky. [online]. [cit.2020-04-10]. Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0485_02.htm

¹⁴ Zákon č. 100/1950 Zb. o podnikovom registri.

¹⁵ Pozri bližšie MARTINCOVÁ, L. Národný podnik ako nový subjekt československého povojnového hospodárstva a jeho premeny. In: *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 68.

V roku 1955 bol prijatý zákon o národných podnikoch¹⁶ a niektorých iných hospodárskych organizáciách (zákon č. 51/1955 Zb.), v zmysle ktorého mala byť výroba v každom sektore hospodárstva sústredená do výrobných jednotiek. Tými sa stali: národný podnik, vedúci národný podnik s jedným alebo niekoľkými podriadenými národnými podnikmi alebo účelovými organizáciami alebo združenie s podriadenými národnými podnikmi a prípadne s podriadenými účelovými organizáciami. Podobné ideologické východisko charakterizovalo aj túto právnu úpravu: „V národných podnikoch sú výrobné prostriedky a vyrobená produkcia vlastníctvom všetkého ľudu. Je preto vlasteneckou povinnosťou pracovníkov národných podnikov svedomitou a tvorivou prácou zabezpečovať plnenie výrobných úloh určených podniku štátnym plánom rozvoja národného hospodárstva. Národné podniky sú povinné zavádzaním najvyššej techniky a pokrokovej technológie, zdokonaľovaním organizácie práce a pracovných metód neustále zvyšovať produktivitu práce a znižovať vlastné náklady. Od úspešnej práce pracovníkov národných podnikov závisí ďalší rozvoj nášho socialistického hospodárstva a tým i neustály rast hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúceho ľudu.“ Národné podniky vystupovali v zmysle uvedenej úpravy ako právnické osoby, zriaďovali sa ako samostatné hospodárske jednotky hospodáriace s majetkom štátu.¹⁷ Podriadené boli tiež ministerskej kontrole v zriadených generálnych riaditeľstvách. Účelom ich existencie sa stala podľa dobovej nomenklatúry: „podľa plánu prispievať k vzostupu národného hospodárstva, zvyšovaniu hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúcich a k upevňovaniu moci pracujúceho ľudu“.¹⁸ Riadili sa predovšetkým centrálnymi plánmi hospodárskymi plánmi, na základe ktorých si tvorili vlastné podnikové plány. Národné pod-

¹⁶ Zákon č. 51/1955 Zb. bol zrušený Hospodárskym zákonníkom. Komunálne podniky boli upravené v zákone č. 167/1950 Zb. Hospodársky zákonník v r. 1964 zjednotil právny režim komunálnych podnikov s režimom národných podnikov v tzv. štátnych hospodárskych organizáciách (v ich rámci sa potom rozčlenili na ústredne riadené podniky a podniky riadené národnými výbormi. PELIKÁNOVÁ, I. Právni úprava ekonomických vzťahů v období 1948 – 1989, její povaha a důsledky. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Praha: Karolinum, 2004, s. 435.

¹⁷ Vytvorila sa špecifická právna konštrukcia správy národného majetku, ktorá bola prevzatá zo sovietskej právnej vedy od A. V. Venediktova. Vlastníkom všetkého majetku, s ktorým podniky hospodárili bol podľa tejto konštrukcie štát, ktorý podnikom zveroval majetok do operatívnej správy. Vlastníctvo bolo nahradené správou národného majetku, resp. neskôr právom hospodárenia s národným majetkom. MARTINCOVÁ, L. Národný podnik ako nový subjekt československého povojnového hospodárstva a jeho premeny. In: *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 65 – 66.

¹⁸ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 594.

niky hospodárili s majetkom štátu.¹⁹ Opierali sa o viaceré zásady: plánovitosti, hospodárnosti, osobnej zodpovednosti, pružnosti riadenia, osobnej motivácie pracujúcich, kontroly atď., ktoré sa v zásade často stávali len proklamovanými heslami spolu so zdôrazňovanou zásadou trvalo zvyšujúcej sa úrovne vedenia, riadenia a činnosti, hospodárenia podniku ako aj samotných pracujúcich (§ 2 zákona č. 103/1950 Zb.). Viaceré uvedené zásady sa potom pretavili do všeobecných zásad Hospodárskeho zákonníka z roku 1964.

2. HOSPODÁRSKE PRÁVO – EXPERIMENT PRÁVNEJ ÚPRAVY SOCIALISTICKÝCH HOSPODÁRSKÝCH VZŤAHOV

Od začiatku 50. rokov pribúdalo v oblasti hospodárskeho riadenia a koordinácie činnosti socialistických organizácií pomerne veľké množstvo predpisov nižšej právnej sily. Ich časté novelizácie ale prispeli k celkovej neprehľadnosti a zložitosti systému právnej úpravy. V 60. rokoch komunistický režim postupne začal presadzovať a napokon i legislatívne presadil – po pomerne búrlivej diskusii²⁰ – vznik

¹⁹ § 8 zákona č. 51/1955 Zb. národných podnikoch a niektorých iných hospodárskych organizáciách: „Vlastníkom majetku národného podniku je štát. Národnému podniku je tento majetok zverený do správy.“

²⁰ „Naša pomerne široká právnická i ekonomická verejnosť má sa v diskusii o Hospodárskom zákonníku vyjadriť predovšetkým k týmto otázkam:

- či nová právna úprava hospodárskych vzťahov vytvára vhodné organizačno-právne podmienky, ktorými sa má prispieť k vybudovaniu ekonomickej základne rozvinutej socialistickej spoločnosti;
- či Hospodársky zákonník vytvára vhodné organizačné podmienky na postupné odstraňovanie nedostatkov, ktoré sa toho času vyskytujú v organizácii práce štátnych orgánov i hospodárskych organizácií pri riadení a rozvoji národného hospodárstva;
- či sú v ňom dané podmienky na účinné presadzovanie celospoločenských záujmov pri realizácii medzipodnikových dodávateľsko-odberateľských hospodárskych vzťahov, resp. pri riadení hospodárskych organizácií zo strany vyšších štátnych orgánov;
- či sú kladené zábrany na výskyt a rozmáhanie sa úzkych podnikových záujmov, idúcich na úkor celej spoločnosti;
- či systém zmluvných vzťahov tak, ako, je pojatý do Hospodárskeho zákonníka, je dostatočne účinným a operatívnym prostriedkom na riadenie hospodárskych vzťahov;
- či Hospodársky zákonník preberá v (dostatočnej šírke ustanovenia zákona č. 69/58, ktoré sa v praxi osvedčili);
- či dosť komplexne zachycuje hospodársky život na úseku koordinácie a špecializácie výroby a obehu;
- napokon či správne preberá formy starých zaužívaných právnych inštitútov na nové socialistické hospodárske vzťahy, resp. či nové právne inštitúty kódexom zavádzané správne odrážajú potreby hospodárskej praxe, ako aj výsledky právnej vedy na tomto úseku“. ŠIMOVIČ, M. K novému hospodárskemu zákonníku. In: Právny obzor, 1963, roč. 46, č. 4, s. 203.

nového právneho odvetvia, nahradzujúceho zaniknuté obchodné právo – **hospodárske právo**. Dovtedy sa napr. uvažovalo aj o jeho začlenení do rekodifikovaného Občianskeho zákonníka (zástancom tohto riešenia bol napr. V. Knapp), ale napokon sa presadila koncepcia samostatnej úpravy,²¹ keďže občianske právo sa viazalo na uspokojovanie osobných potrieb občanov a nie na odlišný cieľ spoločenskej výroby a rozdeľovania v rámci socialistického vlastníctva (t. j. jeho viacerých foriem). Charakter hospodárskych vzťahov sa totiž vyznačoval dvoma typmi vzťahov, a to horizontálnymi vzťahmi – ako vzťahmi medzi rovnocennými socialistickými organizáciami, a vertikálnymi vzťahmi – ako vzťahmi v rámci hospodárskeho riadenia.²² Zámer vytvoriť nový kódex hospodárskeho práva postihla tiež preambula k Občianskemu zákonníku, v ktorej sa uvádzalo: „*Rozvoj plánovite riadenej socialistickej výroby, dôsledné uplatňovanie zásad demokratického centralizmu v riadení výroby a účinné presadzovanie záujmov celej spoločnosti v hospodárskej činnosti socialistických organizácií vyžadujú novú úpravu, ktorú obsahuje Hospodársky zákonník nadväzujúci na doterajší vývoj zákonodarstva na tomto úseku.*“ Pomer príbuzných právnych odvetví (občianskeho, pracovného a medzinárodného obchodného styku) sa vyriešil osamostatnením (resp. negatívnym vymedzením) hospodárskeho práva,²³ pri selektívnom použití napr. Občianskeho zákonníka na

Pozri aj HANES, D. Riadenie a plánovanie národného hospodárstva, socialistické vlastníctvo a právne postavenie socialistických organizácií v návrhu Hospodárskeho zákonníka. In: *Právny obzor*, 1963, roč. 46, č. 4, s. 206 – 221; SPIŠIAK, J. Platobné a úverové vzťahy vo svetle návrhu Hospodárskeho zákonníka. In: *Právny obzor*, 1963, roč. 46, č. 4, s. 221 – 234; LUKÁČ, M. – SOLAR, V. Hospodárske záväzky pri dodávke výrobkov podľa osnovy Hospodárskeho zákonníka. In: *Právny obzor*, 1963, roč. 46, č. 4, s. 234 – 244.

²¹ Zaujímavú obhajobu samostatnosti odvetvia hospodárskeho práva podal Ján Spišiak v diele *Hospodárske právo v systéme socialistického práva* vydanom v Bratislave v roku 1963.

²² „*Vývoj hospodárskych vzťahov medzi socialistickými organizáciami dospel dnes nesporne do takého štádia, že účinné uplatňovanie organizátorskej funkcie socialistického práva v tejto oblasti vyžaduje komplexnú úpravu v jedinom predpise všetkých základných hospodárskych vzťahov, do ktorých vstupujú socialistické organizácie pri uskutočňovaní svojej hospodárskej činnosti, a to jednak vzťahy po ose vertikálnej, teda vytvárané zo strany hospodárskych orgánov pri riadení národného hospodárstva a jednak vzťahy osi horizontálnej, do ktorých vstupujú hospodárske organizácie v rámci kooperácie s inými hospodárskymi organizáciami pri realizácii svojej plánovanej hospodárskej činnosti. Určujúcim znakom týchto vzťahov je ich plánovitý charakter.*“ ŠIMOVIČ, M. K novému hospodárskemu zákonníku. In: *Právny obzor*, 1963, roč. 46, č. 4, s. 205.

²³ Hospodárskoprávne vzťahy nezahŕňali vzťahy vznikajúce medzi socialistickými organizáciami a občanmi pri účasti občanov na spoločenskej práci (pracovnoprávne vzťahy), vzťahy vznikajúce medzi socialistickými organizáciami a občanmi a občanmi navzájom pri uspokojovaní hmotných a kultúrnych potrieb jednotlivých občanov (občiansko-právne vzťahy); vzťahy vznikajúce v medzinárodnom obchodnom styku (podľa zákona č. 101/1963 Zb.).

hospodárske vzťahy, ktoré pripustil Hospodársky zákonník len v § 150 (náhrada škody spôsobenej pri prevádzkovaní dopravných prostriedkov) a 360 (zmluvné poistenie organizácií). Predchádzajúca úprava – zákon č. 69/1958 Zb. o hospodárskych vzťahoch medzi socialistickými organizáciami bola ale nastavená užšie než Hospodársky zákonník, zahŕňala len záväzkové vzťahy medzi socialistickými organizáciami vznikajúce z hospodárskych zmlúv, z úradných opatrení, z rozhodnutí arbitrážnych orgánov, zo spôsobenia škody, z bezdôvodného obohatenia, zo zodpovednosti za vady plnenia alebo z iných skutočností, ktoré boli uvedené v zákone alebo vo vykonávacích predpisoch.

Hospodárske právo sa definovalo ako **odvetvie práva, ktoré vyčlenilo a regulovalo pôvodne správne vzťahy vznikajúce pri riadení národného hospodárstva a (pôvodne obchodnoprávne) vzťahy vznikajúce pri hospodárskej činnosti socialistických organizácií**. Oba tieto vzťahy sa snažil hlavný právny predpis – **zákon č. 109/1964 Zb. – Hospodársky zákonník**²⁴ (nadobudol účinnosť 1. júla 1964) prepojiť a zjednotiť. Jeho úprava, ktorá bola len rámcová a všeobecná (dotváraná bola predovšetkým vykonávacími predpismi), vychádzala zo základných princípov socialistického (národného) hospodárstva, ktoré tvorilo podľa čl. I. Zásad hospodárskych vzťahov Hospodárskeho zákonníka „*nedeliteľný celok riadený pod vedením Komunistickej strany Československa štátom podľa zásady demokratického centralizmu*“. Hlavným **nástrojom riadenia národného hospodárstva bol štátny plán rozvoja národného hospodárstva**, z ktorého vychádzala a s ktorým musela byť v súlade všetka riadiaca a hospodárska činnosť všetkých orgánov a socialistických organizácií.

V zmysle § 1 Hospodársky zákonník upravoval:

- plánovité riadenie národného hospodárstva a socialistické spoločenské vlastníctvo;
- organizáciu hospodárskej činnosti;
- postavenie socialistických organizácií a ich hospodárenie;
- spoluprácu socialistických organizácií a ich majetkovú zodpovednosť za porušenie ustanovených povinností;
- platobné a úverové vzťahy socialistických organizácií.

Z vyššie uvedeného § 1 je zrejmé, že upravoval vzťahy medzi orgánmi hospodárskeho riadenia a socialistickými organizáciami navzájom, cielene normujúci

²⁴ Základnými cieľmi kodifikácie hospodárskeho práva v Hospodárskom zákonníku boli: zjednotenie právnej úpravy (ideologicky zdôrazňovaná zrozumiteľnosť kódexu) a zjednotenie rozdrobenej právnej úpravy (zrušil veľké množstvo právnych noriem rôznej právnej sily).

riadenie národného hospodárstva a hospodársku činnosť vyššie uvedených socialistických organizácií, pričom sa všetky dotknuté subjekty museli spravovať štátnym hospodárskym plánom (určovaným na spomenuté tzv. päťročnice).²⁵ Subjekty Hospodárskeho zákonníka predstavovali na jednej strane orgány hospodárskeho riadenia (buď ako kolektívny orgán – napr. vláda, rezortné ministerstvo, národný výbor, Štátna plánovacia komisia) alebo jednotliví zodpovední pracovníci – napr. minister, riaditeľ výrobnjej hospodárskej jednotky, podniku atď.

Východiskovým subjektom („účastníkom“) poskytovania a plnenia hospodárskych vzťahov sa stali **socialistické organizácie**,²⁶ ktoré zákonník definoval v § 14: „*socialistickými organizáciami sú štátne, družstevné a spoločenské organizácie, ako i iné organizácia, ktorých činnosť prispieva k rozvoju socialistických vzťahov.*“²⁷ Zákonník rozoznával päť druhov socialistických organizácií:²⁸ štátne hospodárske organizácie (zriaďovali ich štátne orgány a svoju činnosť vyvíjali na základe princípu podnikového chozrasčotu, t. j. prepojenia tovarovo-peňažných vzťahov v plánovitej ekonomike); rozpočtové organizácie; príspevkové organizácie; družstevné organizácie, spoločenské a iné organizácie. Komentár k § 14 zákonníka ozrejmil základné predpoklady ich zaradenia:

1. istý stupeň majetkovej samostatnosti;
2. samostatná majetková zodpovednosť;
3. legalita potvrdená príslušným aktom štátu alebo iného povereného orgánu;
4. určitá forma vnútornej organizácie;
5. vlastný názov.²⁹

Zákonníkom vymedzené socialistické organizácie „*realizovali spoločenskú deľbu práce*“ (t.j. organizovali prácu v rámci individuálneho hospodárskeho (podnikového) plánu danej organizácie, riadili výrobu, obchod, dopravu a obdobné činnosti). Zároveň s tým „*v rozsahu svojej operatívnej samostatnosti prejavujú vlastnú vôľu*“ (t. j. operatívne sa rozhodovali a aktívne plnili v súlade s už prednastavenými hospodárskymi plánmi, plniac zazmluvnené, dohodnuté záväzky v rámci odberateľsko-dodávateľských vzťahov, ktoré vznikali najčastejšie vzájomnou dohodou dvoch rovnoprávných socialistických organizácií v rámci plánovaného

²⁵ Štátny hospodársky plán sa vypracúval na základe smerníc ÚV KSČ.

²⁶ Tie už vymedzoval OZ z r. 1950 (§§ 18 až 21), zákon č. 69/1958 Zb.

²⁷ K pozitívnemu a negatívnemu vymedzeniu uvedeného pojmu pozri SVITAVSKÝ, K. a kol. *Hospodársky zákonník. Komentár*. Praha: Orbis, 1965, s. 69 a nasl.

²⁸ KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 399 – 400.

²⁹ SVITAVSKÝ, K. a kol. *Hospodársky zákonník. Komentár*. Praha: Orbis, 1965, s. 72.

riadenia. Základ právnej regulácie teda predstavovali uvedené vzájomné vzťahy medzi týmito subjektami, ktoré však mali zohľadňovať istú úroveň solidarity, spredmetnenú podľa § 15 v nariadenej spolupráci, pomoci, súčinnosti, kooperácii medzi nimi a uvedenou spoluprácou mali sledovať spoločný cieľ.³⁰

Hospodársky zákonník sa stal aj so svojou novou (a zdeformovanou) právnou terminológiou³¹ vyjadrením štátneho dirigizmu,³² zameriaval sa na riadenie a plnenie hospodárskeho plánu a jeho úprava sa týkala práve jeho plnenia, kontroly a vynucovania vo vzťahu k socialistickým organizáciám. Treba však podotknúť, že úprava Hospodárskeho zákonníka bola len rámcová a predpokladala vznik vykonávacích predpisov (pozri napr. §§ 6, 7, 46, 391).³³ Do nosnej, vyššie spomenutej hospodárskej činnosti socialistických organizácií patrila najmä úprava ich hospodárenia s majetkom v socialistickom vlastníctve (buď s majetkom štátu, alebo vlastným, pozri §§ 56 až 59, 75, 94 až 96, 98 až 101, 105) a taktiež úprava záväzkových a platobných pomerov uskutočňovaných v rámci tovarového obehu medzi socialistickými organizáciami.³⁴

V situácii štátom vlastnených a kontrolovaných jednotiek hospodárstva sa vyžadovala aj nová právna úprava prevažnej väčšiny hospodárskych vzťahov,³⁵

³⁰ Komentár k zákonníku v tejto súvislosti vysvetľoval, že „*tento rys odlišuje také podstatným spôsobom právne postavenie socialistických organizácií v hospodárskych vzťahoch od postavenia kapitalistických právnických osôb v súkromnoprávných vzťahoch*“. Podľa SVITAVSKÝ, K. a kol. *Hospodársky zákonník. Komentár*. Praha: Orbis, 1965, s. 21 – 22, 77.

³¹ BAŇOUCH, H. Hospodárske právo. In: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví*. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav Brno, 2009, s. 751.

³² Čl. II Zásad hospodárskoprávnych vzťahov Hospodárskeho zákonníka: „*Hlavným nástrojom riadenia je štátny plán rozvoja národného hospodárstva, z ktorého vychádza a s ktorým musí byť v súlade všetka riadiaca a hospodárska činnosť všetkých orgánov a socialistických organizácií.*“

Čl. VI Zásad hospodárskoprávnych vzťahov Hospodárskeho zákonníka: „*Všetky orgány a socialistické organizácie sú povinné vynaložiť najvyššie úsilie a vyvinúť čo najväčšiu iniciatívu, aby úlohy štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva boli splnené čo najlepšie. Splnenie úloh štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva zabezpečujú socialistické organizácie v plánoch svojej hospodárskej činnosti.*“

³³ Jeho podrobná reglementácia (úprava) sa rozvíjala až ad absurdum, bola príliš ideologicky podfarbená (vplyv KSČ na riadení ekonomiky, typologizácia vlastníctva), problematická, podniky sa podriadovali striktnému hospodárskemu plánu. Azda jej jedinou výhodou bolo ukončenie roztrieštenosti právnej úpravy a dosť prehľadná systematika a obsah.

³⁴ SVITAVSKÝ, K. a kol. *Hospodársky zákonník. Komentár*. Praha: Orbis, 1965, s. 18.

³⁵ Tie sa napr. definovali podľa súdovej literatúry (PLÍVA, S. – PŘIBYL, Z. *Hospodárské závazky I*. Praha, 1972, s. 5) nasledujúco: „*Hospodárské závazky predstavujú zvláštni druh hospodárskoprávnych vzťahů. Je proto pro ně charakteristické úzké spojení a vzájemné prolínání řídicích vztahů a vztahů majetkových a dále skutečnost, že jejich subjekty jsou výhradně socialistické organizace. Zároveň se vyznačují rysy, které jsou společné pro všechny druhy závazků, resp. pro závazek jako určitou formu společenských*

determinovaná len medzi socialistickými organizáciami – úprava tzv. hospodárskych zmlúv.³⁶ Z toho titulu záväzková časť Hospodárskeho zákonníka upravila viaceré inštitúty pomenovaných hospodárskych zmlúv, zmlúv o uskladnení, obstaraní vecí, hromadnej preprave, vykonaní opráv, o iných prácach a zmlúv o poistení.³⁷ Na plnenie úloh plánu socialistická organizácia uzatvárala štandardne s inou socialistickou organizáciou (dodávateľom) **hospodársku zmluvu** (o dodávke a kúpe surovín, polotovarov, príp. zmluvu o odbere výrobkov a pod.). Podstatným prvkom hospodárskych vzťahov bola tzv. kontraktačná povinnosť subjektov týchto vzťahov vymedzená v § 119 a nasl. Hospodárskeho zákonníka.³⁸ Prípadné spory medzi národnými podnikmi vyplývajúce z hospodárskych zmlúv mala riešiť **hospodárska arbitráž ako osobitný mimosúdny orgán riešenia sporov**.³⁹

vztahů.“ Citované podľa VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 600.

³⁶ Čl. VII Zásad hospodárskoprávnych vzťahov Hospodárskeho zákonníka: „**Dôležitým nástrojom organizácie, konkretizácie a zabezpečovania vzájomnej spolupráce socialistických organizácií pri plnení plánovaných úloh sú hospodárske zmluvy.** Rokovanie o nich je významnou súčasťou plánovacích prác.“

Čl. X Zásad hospodárskoprávnych vzťahov Hospodárskeho zákonníka: „**Pri riadení a pri hospodárskej činnosti socialistických organizácií, najmä aj pri ich vzájomnej spolupráci, nesmú sa uplatňovať na úkor celospoločenských záujmov záujmy rezortné, podnikové alebo miestne.** Všetky ustanovenia tohto zákonníka musia sa uskutočňovať tak, aby sa zabezpečoval predovšetkým záujem celej spoločnosti a aby sa úlohy plánované na uspokojenie potrieb národného hospodárstva plnili s najväčšou možnou úsporou spoločenskej práce.“

³⁷ VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. *Československé právní dějiny*. 2. preprac. vydanie. Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2013, s. 161.

³⁸ § 119 Organizácie sú povinné pri zabezpečovaní plánovaných úloh spolupracovať a pomáhať si tak, aby boli čo najlepšie zabezpečené potreby národného hospodárstva. Najmä sú povinné zaväzovať sa pri uzavieraní hospodárskych zmlúv na dodávky výrobkov alebo prác v akosti, sortimente a v lehotách, ktoré sú z hľadiska celého národného hospodárstva pre plnenie plánovaných úloh najvhodnejšie, a svoje záväzky riadne plniť.

§ 120 Ak organizácia zistí, že nebude môcť svoju povinnosť včas alebo určeným spôsobom splniť, musí to ihneď písomne s uvedením dôvodu oznámiť druhej organizácii; súčasne musí uviesť, kedy, prípadne akým spôsobom záväzok splní. Týmto oznámením sa nemení obsah záväzku ani majetková zodpovednosť za jeho nesplnenie.

³⁹ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 598.

Základom právnej úpravy štátnej hospodárskej arbitráže boli zákon č. 99/1950 Zb. o hospodárskych zmlúvach a štátnej arbitráži; nariadenie vlády č. 139/1950 Zb., o zriadení krajských arbitrážnych komisií, o organizácii a príslušnosti arbitrážnych komisií a o konaní pred nimi; zákon č. 121/1962 Zb. o hospodárskej arbitráži; zákon č. 116/1965 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 121/1962 Zb. o hospodárskej arbitráži, zákonné opatrenie predsedníctva Národného zhromaž-

Zaujímavý záverečný hodnotiaci pohľad na Hospodársky zákonník prezentovala Pelikánová: „*Hospodárský zákonník ... znamenal domyslenie, systemizaci, vytvoření jednoduchého a dobře promyšleného systému organizačních článků mocenské soustavy uzpůsobené k převzetí ekonomické funkce a neponechávající žádný prostor pro individuální projevy soukromé iniciativy, která by se mohla prosmeznout bdělému oku vyššího článku kontrolní hierarchie. Hierarchie, příkaz a kontrola, to byly základní principy, na nichž tento systém stál.*“⁴⁰

ZÁVER

Po prijatí uvedeného kódexu hospodárskeho práva sa demagogicky alebo (zrejme) idealisticky očakávalo, že zákonník prinesie novú tvorivú energiu a iniciatívu pracujúcich a najmä ich riadiacich pracovníkov, nové stimuly v socialistickej ekonomike na celoštátnej úrovni aj na úrovni jednotlivých socialistických organizácií (resp. štátnych podnikov). Sekundárne sa od úpravy požadovalo, že vlastnou činnosťou, upravenou podľa Hospodárskeho zákonníka, budú socialistickej organizácie zabezpečovať záujmy celej spoločnosti, starať sa a rozmnožovať štátne vlastníctvo (národný majetok), a tak plniť čo najlepšie vytýčené úlohy (národo)hospodárskeho plánu. Ved' napokon sa uvedené deklarovalo v legálnom predpoklade formulovanom v zákonníku, že unifikujúca úprava hospodárskeho práva by mala zlepšiť ekonomické riadenie a ekonomiku podnikov.⁴¹

Realitou však bolo zlyhávanie mechanizmu centrálne plánovanej ekonomiky.⁴² Typickými obrazmi každodenného života sa stali: výpadky v dodávkach a odberoch tovarov a služieb (obyvateľstvom a drobnými zákazníkmi zažívanej obmedzenej ponuke tovarov a služieb), neflexibilita plnenia základných požiadav-

denia č. 106/1967 Zb. o zmene a doplnení zákona o hospodárskej arbitráži, zákon č. 139/1970 Zb., ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré ustanovenia o hospodárskej arbitráži

⁴⁰ PELIKÁNOVÁ, I. Právni úprava ekonomických vzťahů v období 1948 – 1989, její povaha a důsledky. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Praha: Karolinum, 2004, s. 437.

⁴¹ SVITAVSKÝ, K. a kol. *Hospodárský zákonník. Komentář*. Praha: Orbis, 1965, s. 6.

⁴² „*Hospodárství hynulo na nedostatek iniciativy a přirozených pobídek k inovacím, ale v režimu, kde stav ekonomiky byl důvodem k popravě a každá odvážnější myšlenka mohla být označena za revizionistickou, byla oslabena chuť předkládat iniciativní návrhy na zlepšení. Reformy vždy narazily na ideologické a politické bariéry.*“ BAŇOUCH, H. Hospodárské právo. In: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav Brno, 2009, s. 758.

viek ponuky a dopytu (stabilne neuspokojovaného dopytu občanov), či všadeprítomná liknavosť, prípadne až sabotáž na pracoviskách, porušovanie pracovnej disciplíny (v odkaze na nespracovanú problematiku užívania alkoholu na pracovisku, v pracovnej dobe), početné prípady korupcie, úplatkárstva či patologického kriminálneho správania sa podľa známeho § 132 TZ (zákona č. 140/1961 Zb.)⁴³ o rozkrádaní „majetku v socialistickom vlastníctve“.

Významný zásah do integrity hospodárskeho práva nastal novelizáciou Hospodárskeho zákonníka uskutočnenou až po Novembri 1989.⁴⁴ Následne sa zákonom č. 103/1990 Zb. doplnila úprava Hospodárskeho zákonníka o úpravu obchodných spoločností a v tejto zásadne pozmenenej a komunistickým režimom v podstate ani nepredpokladanej podobe platil zákonník až do prijatia Obchodného zákonníka z roku 1991.⁴⁵

⁴³ Zaradenom v osobitnej časti TZ, v 2. hlave a 3. oddiely trestné činy proti majetku v socialistickom vlastníctve.

⁴⁴ Hospodársky zákonník reprezentoval pomerne stabilnú pr. úpravu a do roku 1989 bol len desaťkrát novelizovaný.

⁴⁵ Štúdia vznikla ako výsledok riešenia grantovej úlohy APVV-18-0443 „Prieniky pracovného práva do iných odvetví súkromného práva (a vice versa)“ – zodpovedný riešiteľ prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.

NÁROKY POZOSTALÝCH OSÔB NEMAJETKOVEJ POVAHY CLAIMS OF CLOSE PERSONS OF NON-PECUNIARY NATURE

Marianna Novotná*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá právnym základom a historicko-spoločenskými konotáciami vzniku a priznávania nárokov na náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých príbuzných v prípade smrti spôsobe nej neoprávneným zásahom do fyzickej integrity zomrelého. Ide predovšetkým o inštitút náhrady citovej ujmy pozostalých (kompenzácia pocitov smútku a úzkosti) na jednej strane a riešenie koncepčných otázok možnosti či nemožnosti uplatňovania náhrady za stratu života ako nemajetkovej *per se* ujmy zo strany pozostalých osôb na strane druhej.

Kľúčové slová: nemajetková ujma, sekundárna obeť, kompenzácia za stratu života, thanatologická ujmy

Abstract: The paper deals with the legal basis and historical-social connotations of the origin and acknowledgement of claims for compensation of non-pecuniary damage of a person close to the deceased or to an aggrieved person. These are mainly the legal concept of compensation for the emotional harm of persons close to the deceased or the aggrieved person (compensation for the sadness, distress and anxiety) and the concept of thanatological damages answering the conceptual questions of the possibility or impossibility to claim compensation for loss of life as a non-pecuniary *per se* damage by the surviving relatives.

Keywords: non-pecuniary damage, secondary victim, compensation for loss of life, thanatological damage

1. ÚVOD

Vo vzťahu k smrti človeka možno z teoretického hľadiska uvažovať o dvoch okruhoch ujmy kompenzovateľných subjektom odlišným od zomrelého, v ktorých možno identifikovať určitý vzťah blízkosti (vo všeobecnom ponímaní) k zomrelému ako primárne poškodenému. Samozrejme, vo vzťahu k vymedzeniu týchto okruhov treba rátať s určitou dávkou zovšeobecnenia a z toho vyplývajúcej nepresnosti, prameniacej z odlišných prístupov jednotlivých krajín k riešeniu otázky kompenzácie majetkovej a nemajetkovej ujmy nepriamo poškodených osôb (sekundárnych obetí).¹

* doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Pozri bližšie ZIMMERMANN, R. Comparative report. In: WINIGER, B. – KOZIOL, H. –

Prvý okruh tvorí náhrada ujmy tretích osôb, najmä blízkych osôb zomrelého, ktoré môžu mať charakter majetkových ujmy (určité formy kompenzácie pohrebných nákladov alebo poskytovanie kompenzácie nákladov na výživu určitého okruhu pozostalých) rovnako ako charakter nemajetkových ujmy. Povahu nemajetkovej ujmy majú v tomto kontexte buď duševné útrapy spojené so stratou blízkej osoby, ktoré dosahujú „len“ intenzitu citovej ujmy, alebo také duševné útrapy, ktoré už dosahujú intenzitu narušenia zdravia, teda ide o ochorenie psychickej povahy, ktoré je identifikovateľné ako klinické ochorenie prostredníctvom medicínskych postupov – tzv. nervový šok (napr. depresívne poruchy, posttraumatické poruchy a pod.).

Druhý okruh ujmy tvorí strata života ako nemajetková *per se* ujma označovaná ako ontologická alebo thanatologická ujma. Ide o ujmu vo forme straty života, straty rozumne očakávaných rokov, v ktorých si zomrelý mohol užívať život. Pre tento okruh je nevyhnutné vyriešiť predovšetkým otázku samotnej prípustnosti kompenzácie takejto ujmy či už vo vzťahu k zomrelej osobe, ktorá už neexistuje, rovnako ako vo vzťahu k jej blízkym osobám, vymedzenie konkrétnej skupiny (blízkych) subjektov, u ktorých by mal byť daný nárok na jej kompenzáciu a s tým súvisiace a nadväzujúce otázky, či je právo na náhradu takejto ujmy dediteľné alebo či môže prechádzať na niektoré blízke osoby na základe osobitného titulu.

V praktickom vyjadrení ide o situáciu, či možno, ak niekto nesie zodpovednosť za smrť blízkej osoby, popri kompenzácií svojej nemajetkovej ujmy (psychické utrpenie, duševné útrapy po smrti blízkej osoby) uplatňovať voči zodpovednej osobe aj právo za stratu života blízkej osoby (t. j. kompenzácia za to, že blízka osoba stratila svoj život, že škodca neoprávnene zasiahol do práva na jej život ako jednej zo súčastí osobnosti). Keďže právo na život ako také bolo právom zomrelého (a nie právom blízkej osoby), pričom však zomrelý už nie je vzhľadom na stratu právnej subjektivity tým subjektom, vo vzťahu ku ktorému by bolo možné takúto náhradu poskytnúť, treba vyriešiť, či u zomrelého ako primárne poškodeného takýto nárok vôbec vznikol a v prípade kladnej odpovede to, či prichádza do úvahy prechod tohto nároku zomrelého z titulu dedenia alebo z titulu postmortálnej ochrany na iné subjekty.

KOCH, B. A. – ZIMMERMANN, R. (eds.). *Digest of European Tort law. Volume 2: Essential cases on damage*. Berlin: De Gruyter, 2011; VON BAR, C. et al. *Principles, definitions and model rules of European private law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009, s. 390.

Príspevok v tomto kontexte poukazuje na prístupy zahraničných právnych úprav, tak vo vzťahu k normatívnym úpravám ako aj k rozhodovacej praxi súdov.

2. THANATOLOGICKÁ UJMA (UJMA ZA STRATU ŽIVOTA) – PREHLAD ZAHRANIČNÝCH PRÍSTUPOV

Ku kompenzovateľnosti thanatologickej ujmy sa stavajú prakticky všetky európske štáty, až na jednu normatívnu (skôr výkladom dovodenú) výnimku portugalskej právnej úpravy a jednu výnimku talianskej súdnej rozhodovacej praxe, negatívne. Platí teda, že prevládajúcim prístupom v rámci Európy je, že sudy odmietajú kompenzovateľnosť ujmy spočívajúcej v strate práva na život samotný (založeného na ontologickom rozdiel medzi zdravím a životom), rovnako ako odmietajú následný prechod tohto práva *iure successionis* z primárnej obete (zomrelého) buď na dedičov, alebo na zákonom určené subjekty v rámci postmortálnej ochrany.²

2.1 Prehľad prístupov vybraných štátov neposkytujúcich kompenzáciu thanatologickej ujmy

Španielske tzv. Baremo tabuľky, ktoré vymedzujú kritériá na priznanie a výšku náhrady nemajetkovej ujmy vyplývajúcej zo spôsobenia ujmy dopravnými nehodami neobsahujú medzi vymedzením oprávnených subjektov pre náhradu takejto ujmy obete, ktoré by mali právo požadovať náhradu škody vyplývajúcu z ich smrti. Obdobne vo Francúzsku sudy nepriznávajú kompenzáciu za škody „*perte de chance de survie*“, a to aj napriek tomu, že francúzska judikatúra a doktrína vytvorila kategóriu tzv. *domage par ricochet* (reflexných ujmy), pričom vo vzťahu k týmto reflexným ujмам bola uznaná transferabilita nárokov na nemajetkovú ujmu *iure successionis*.³ Nemecká úprava nezahŕňa v § 253 ods. 2 BGB⁴ život medzi chránené statky, preto sa na základe tejto argumentácie náhrada

² Pozri VAN DAM, C. *European Tort Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 170.

³ SANNA, P. The Recoverability of the Loss of the Right to Life per se: A Brief European Overview. In: *The Italian Law Journal*, č. 1, 2018, s. 158.

⁴ *Ist wegen einer Verletzung des Körpers, der Gesundheit, der Freiheit oder der sexuellen Selbstbestimmung Schadensersatz zu leisten, kann auch wegen des Schadens, der nicht Vermögensschaden ist, eine billige Entschädigung in Geld gefordert werden.*

za stratu života *per se* neposkytuje. Naopak, nahraditeľná je nemajetková ujma v prípade smrti, ak k nej dôjde vo významnom časovom priestore po momente zranenia (toto obdobie môže trvať od niekoľkých minút po niekoľko týždňov, pričom uplynutý čas a stav vedomia a prichádzajúcej smrti sú relevantné iba na vyčíslenie výšky kompenzácie).

Anglické common law v súčasnosti priznáva kompenzovateľnosť ujmy za stratu životných očakávaní (*loss of expectation of life*) v prospech obete prostredníctvom Administration of Justice Act 1982, avšak výlučne iba v prípadoch, v ktorých existuje nárok na bolestné (*pain and suffering*). Argumentom pre takéto naviazanie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy na kompenzáciu bolesti je skutočnosť, že iba obava, že niekto má znížené očakávanie trvania vlastného života, nemôže byť samo osebe podkladom na nárok na náhradu škody.⁵

2.2 Prístupy umožňujúce kompenzáciu thanatologickej ujmy

Ako už bolo uvedené vyššie, jediným európskym štátom, ktorý umožňuje kompenzáciu thanatologickej ujmy s odkazom na normatívnu právnu úpravu, je Portugalsko, v Občianskom zákonníku, ktorého sa v § 496 ods. 2 uvádza, že právo na náhradu nemajetkovej ujmy v prípade smrti⁶ patrí spoločne manželke/ovi a deťom alebo iným descendantom, ak ich niet rodičom alebo starým rodičom a nakoniec bratom a sestrám alebo neteriam a synovcom, ktorí ich reprezentujú. Odsek tri rovnakého paragrafu následne uvádza, že v prípade smrti treba vziať ohľad nielen na nemajetkovú ujmu utrpenú obeťou, ale na rovnakú ujmu utrpenú vyššie uvedenými osobami. Tieto dve normy portugalská doktrína a súdna prax interpretujú tak, že zakladajú nárok na dva druhy nemajetkovej ujmy: tej, ktorú utrpel taxatívne stanovený okruh príbuzných uvedených v odseku 2 paragrafu 496, a tej, ktorú „utrpel“ zomrelý sám.⁷

Za takto formulovaným výkladom predmetného ustanovenia stojí predovšetkým myšlienka, ktorá je zároveň argumentom na podporu kompenzácie thanatologickej ujmy, že ak si všetky osobnostné práva zaslúžia ochranu a kompen-

⁵ Pozri SANNA, P. The Recoverability of the Loss of the Right to Life per se: A Brief European Overview. In: *The Italian Law Journal*, č. 1, 2018, s. 158.

⁶ Súdnou praxou je toto právo na náhradu nemajetkovej ujmy rozširované aj na prípady ujmy na zdraví.

⁷ Poskytnutie kompenzácie za stratu života bolo výslovne uznané čl. 2 nariadenia č. 377/2008, týkajúceho sa mimosúdného stanovenia náhrady ujmy vyplývajúcej z dopravných nehôd.

záciu spôsobenej nemajetkovej ujmy, ak do nich bolo neoprávnene zasiahnuté, rovnaké pravidlo by sa malo uplatniť aj vo vzťahu k tomu najdôležitejšiemu osobnostnému právu, ktorým je samotný život človeka.⁸

Na rozdiel od portugalskej právnej úpravy, nemá talianska obdobné ustanovenie, o ktoré by sa mohli talianske súdy jednoznačne oprieť pri priznávaní náhrady thanatologickej ujmy (kompenzácia straty na živote nie je zahrnutá v normatívnej úprave ani v tzv. Milánskych tabuľkách⁹) a diskusie prebiehali predovšetkým v doktrínálnej rovine v nadväznosti na zatiaľ ojedinelé rozhodovanie talianskeho súdu, ktorý náhradu takejto ujmy priznal a vyvolal tým vlnu pozitívnych aj negatívnych odborných reakcií.

Tradičným prístupom talianskej súdnej praxe bolo, že náhrada nemajetkovej ujmy v prípade smrti bola priznávaná iba v prípade, ak smrť nastala v rámci určitého času po momente poškodenia zdravia (*danno biologico terminale*),¹⁰ pričom poškodenie bolo príčinou smrti. Škoda na živote, ktorá vznikla v určitej primeranej časovej lehote po poškodení, bola tak ponímaná ako klasická osobnostná ujma pričom jej náhrada mohla slúžiť svojmu kompenzačnému účelu.

V prípade okamžitej alebo takmer okamžitej smrti, ktorá bola spôsobená v dôsledku protiprávneho zásahu, nebola obetiam poskytovaná kompenzácia. Tento prístup bol kritizovaný najmä po rozhodnutí súdu, týkajúceho sa leteckého nešťastia dopravného lietadla spoločnosti Itavia ktoré sa v roku 1980 na trase z Bologny do Palerma náhle stratilo z obrazovky radaru severovýchodne od ostrova Ustica.¹¹ Súdy odmietli poskytnúť kompenzáciu pozostalým za stratu života pasažierov, ktorí boli na palube lietadla, a to s odôvodnením, že zomrelé obete nemohli získať právo vyplývajúce z vlastnej smrti, keďže zomreli v okamihu leteckého nešťastia, resp. neexistoval dostatok dôkazov o tom, že obete boli v stave vedomia v krátkom čase medzi pádom lietadla a smrťou.

Od roku 2008 možno pozorovať posun v rozhodovacej činnosti talianskych súdov. Súdy síce stále odmietali kompenzáciu za stratu života *per se*, ale začali

⁸ PEREIRA, A. D. Portuguese Tort Law: A Comparison with the Principles of European Tort Law. In: KOZIOL, H. – STEININGER, B. C. (eds.). *Tort and Insurance Law Yearbook*. Vienna: Springer, 2004.

⁹ Milánske tabuľky sú jedným zo systémov, ktoré boli vytvorené na uľahčenie rozhodovania súdov pri priznávaní náhrad nemajetkovej ujmy zavedením určitých referenčných hodnôt náhrad, vyplývajúcich z existujúcej rozhodovacej praxe súdov v určitej oblasti.

¹⁰ Porovnaj SANNA, P. The Recoverability of the Loss of the Right to Life per se: A Brief European Overview. In: *The Italian Law Journal*, č. 1, 2018, s. 149.

¹¹ Toto letecké nešťastie si vyžiadalo 81 mŕtvych, letecká spoločnosť neskôr skrachovala.

priznávať kompenzáciu za nemajetkovú ujmu tým, že rozšírili kategóriu morálnej ujmy o poskytnutie útechy za bolesť a utrpenie zomrelých, ktoré boli krátko na to nasledované smrťou. Týkalo sa to predovšetkým obetí, ktoré ostali bdelé počas agónie medzi poškodením a smrťou, vedomé si nastávajúcej smrti. Takto súdy začali zmierňovať nemajetkovú ujmu spôsobenú poškodením zdravia nasledovaného smrťou aj vtedy, ak medzi samotným zranením a smrťou uplynul veľmi krátky čas, a to za predpokladu, že obeť ostala lucidná, vedomá si svojej prichádzajúcej smrti.¹² Obeť, ktorá bola v čase medzi zranením a smrťou v stave nevedomosti nemala právo na náhradu nemajetkovej ujmy zo straty života. Tento postup súdov bol najmä zo strany doktríny značne kritizovaný.

Relatívne prevratnú zmenu v tomto kontexte predstavovalo rozhodnutie talianskeho Najvyššieho súdu (Corte di Cassazione) z roku 2014 (rozhodnutie Scarano č. 1361), v ktorom najvyšší súd uznal všeobecnú a výslovnú kompenzáciu thanatologickej ujmy a priznal právo na kompenzáciu ujmy spočívajúcej v okamžitej strate života (t. j. nemusela byť splnená podmienka uplynutia určitého času medzi zranením a smrťou – tzv. terminálna biologická ujma, a nebola potrebná ani vedomosť zomrelého o tom, že následkom jeho zranenia je smrť – tzv. terminálna morálna ujma). Zároveň súd rozhodol, že právo na náhradu ujmy prechádza na dedičov.

Argumentačným východiskom pre toto rozhodnutie bola skutočnosť, že predchádzajúca rozhodovacia prax nie je v súlade so všeobecným sociálnym cítením, podľa ktorého nie je spravodlivé, aby zásahu do života, ktorý je najvyšším právnym statkom, nebola poskytnutá ochrana.

Samozrejme, Scarano rozhodnutie spustilo lavínu vyjadrení tak podporujúcich toto rozhodnutie,¹³ ako aj tých, snažiacich sa predostrieť argumenty proti poskytnutiu kompenzácie. Najvypuklejšie a najčastejšie argumenty v neprospech kompenzácie poukazovali predovšetkým na punitívny charakter takejto kompenzácie, pričom kontinentálny právny systém nemá takýto punitívny prvok v rámci civilnoprávnej úpravy zabudovaný. Za problematické bolo toto rozhodnutie považované aj pre absentujúcu určitosť a prediktabilitu pri vymedzovaní výšky poskytnutej náhrady a v konečnom dôsledku aj samotného právneho základu na poskytnutie takejto kompenzácie. Významným hlasom v argumentácii

¹² SANNA, P. The Recoverability of the Loss of the Right to Life per se: A Brief European Overview. In: *The Italian Law Journal*, č. 1, 2018, s. 152.

¹³ Pozri napr. INTAGLIATA, M. Danno tanatologico: il dibattito sulla risarcibilità del danno da perdita della vita. In: *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza*, č. 1, 2015.

bol tradične i hlas poisťovacieho sektora a vplyv poskytovania takejto kompenzácie na poisťný trh.

Čisto z hľadiska časového priebehu vzniku ujmy zomrelej osobe samotnej stratou života ani skutočná ujma nevznikla, keďže v okamihu, keď samotná ujma vznikla, bola vlastne osoba už mŕtva a nemala teda právnu spôsobilosť pre vznik práva na poskytnutie kompenzácie. Kým je osoba nažive, aj keď v predsmrtnnej agónii, nejde o zásah do jej života, ale do jej zdravia. Takto by pozostalé blízke osoby nemali získať v rámci dedenia nároku alebo v rámci postmortálnej ochrany nepriamo niečo, čo nevzniklo nikdy ako právo zosnulej osobe. Navyše je otáznne, či by vôbec bolo možné uplatňovať takýto nárok v rámci postmortálnej ochrany, keďže právo na život na rozdiel napr. od ľudskej dôstojnosti nepretrvá smrťou osoby.

Najvýznamnejšími argumentami v prospech zmierňovania nemajetkovej ujmy za stratu života je predovšetkým morálny hodnotový rozpor medzi kompenzovateľnosťou hodnoty života a hodnoty zdravia. Strata života, ktorý má výnimočnú a jedinečnú hodnotu^{14,15} a predstavuje maximálny zásah do práv jednotlivca a jeho ochrana sú autonómny konceptom odlišným od konceptu ochrany zdravia, preto nemôže právo jeho stratu v dôsledku protiprávneho konania iného ignorovať a treba mu poskytnúť kompenzáciu. Navyše talianskou judikatúrou vyvinuté kritérium poskytnutia kompenzácie iba v prípade uplynutia určitého primeraného času od zranenia po smrť alebo stav uvedomenia si, že človek zomiera v prípade veľmi krátkeho času medzi zranením a smrťou ako kritériom, ktoré rozhoduje o priznaní alebo nepriznaní kompenzácie, je vzhľadom na dôkaznú situáciu kritériom značne nespravodlivým.

Nedostatok právnej spôsobilosti zomrelého pre vznik práva na náhradu nemajetkovej ujmy v dôsledku protiprávneho zásahu do života ako jeden z významným protiargumentov bolo navrhované vyriešiť analogicky spôsobom ako v prípade postmortálnej ochrany osobnosti zomrelého.

2.3 Prístup akademických projektov a ESLP

Akademické projekty Princípy európskeho deliktneho práva (Principles of

¹⁴ Pozri čl. 3 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, čl. 2 Európskej charty ľudských práv, čl. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

¹⁵ Rozhodnutie Corte di Cassazione z 23. januára 2014 č. 1361, Foro Italiano, I, 3, 719 (2014).

European Tort Law – PETL), rovnako ako akademická iniciatíva Návrhu spoločného referenčného rámca (Draft Common Frame of Reference – DCFR) ako určité referenčné zdroje nového smerovania deliktneho práva reflektujú vo svojich pravidlách všeobecný *status quo* väčšiny európskych právnych systémov. Na jednej strane síce zaraďujú život medzi najvýznamnejšie právne statky hodné ochrany, na druhej strane však nepriznávajú akékoľvek právo na kompenzáciu za stratu života *per se*. PETL odôvodňuje tento prístup predovšetkým koncepčným uchopením svojich pravidiel a východiskovej myšlienke, ktorou je výlučná kompenzačná funkcia deliktnej zodpovednosti. Keďže hodnota života je nevyčísliteľná, nie je prostredníctvom poskytnutia určitej náhrady za stratu života možné dosiahnuť ani kompenzačný efekt a naplnenie tejto funkcie deliktneho práva.¹⁶

DCFR vychádza z rovnakej premisy, že smrť *per se* nie je škodou v zmysle deliktneho práva, a tým mu relevanciu ako škody nepriznáva ani DCFR. Zomrelý teda nemôže žalovať na náhradu nemajetkovej ujmy iba z titulu svojej smrti ako takej. Keďže toto právo nevzniká zomrelému nemôže ho normatívna úprava ani preniesť na jeho dedičov alebo iné oprávnené osoby vo forme finančného ohodnotenia (keďže takéto finančné vyjadrenie hodnoty života ani nie je možné).

V nadnárodnej rovine možno identifikovať niektoré rozhodnutia ESLP, ktorý priznal kompenzáciu nemajetkovej ujmy vyplývajúcej zo straty života *per se* podľa čl. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach v dôsledku porušenia povinnosti zmluvných strán poskytnúť ochranu a prijať primerané opatrenia na ochranu života. Štátom, ktoré sú zmluvnou stranou dohovoru, sú tak uložené povinnosti na ochranu práva na život, pričom jedným z príkladov takejto povinnosti je aj povinnosť štátu poskytnúť jednotlivcovi ochranu proti život ohrozujúcemu konaniu iných jednotlivcov. Porušenie tejto povinnosti tak môže ESLP sankcionovať.¹⁷ V týchto prípadoch, kde rozhodoval ESLP však nešlo o všeobecný princíp priznania práva na náhradu straty života vo vzťahu toho, kto do života zasiahol a pozostalej osoby, ale išlo o prípady vyvodenia zodpovednosti štátov porušujúcich pozitívne či negatívne povinnosti vyplývajúce im z čl. 2 dohovoru voči svojim občanom (vo vertikálnom vzťahu), vylučujúc však z kompenzácie vzťahu medzi súkromnými stranami (horizontálne vzťahy).¹⁸

¹⁶ SANNA, P. The Recoverability of the Loss of the Right to Life *per se*: A Brief European Overview. In: *The Italian Law Journal*, č. 1, 2018, s. 162.

¹⁷ VAN DIJK, P. et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Cambridge: Intersentia, 2018.

¹⁸ Pozri rozhodnutie v prípade *Zavoloka vs. Lotyšsko*, podľa ktorého neexistuje v horizontálnom vzťahu právo na náhradu nemajetkovej ujmy v prípade, ak dcéra sťažovateľa zomrela pri dopravnej

3. NÁHRADA NEMAJETKOVEJ UJMY SEKUNDÁRNYCH OBETÍ AKO CITOVEJ UJMY

Podstata náhrady nemajetkovej ujmy pozostalých ako citovej ujmy spôsobenej smrťou blízkej osoby spočíva v ujme, ktorú pozostalý ako nepriamo poškodený utrpel ako dôsledok (odraz) toho, čo utrpela iná osoba priamo zasiahnutá (zomrelý). Ide teda o kompenzáciu pocitov smútku, beznádeje, zúfalstva zo smrti blízkej osoby, vo vzťahu ku ktorej došlo k spretrhaniu citových väzieb a o ochudobnenie o možnosť ďalšieho rozvoja rodinného či obdobného života.

Vývoj tohto inštitútu, o ktorom sa momentálne intenzívne diskutuje i v SR, prešiel i v zahraničných právnych prostrediach svojím vývojom, pričom trend je stanovený jasne smerom k záveru o kompenzácii takejto nemajetkovej ujmy. V ďalšom texte uvádzame niektoré z argumentačných okruhov, ktoré hovoria v prospech zmiernenia citovej ujmy pozostalých prostredníctvom finančnej kompenzácie.

3.1 Nadnárodná úroveň

Z hľadiska skúmania otázky priznania či nepriznania kompenzácie za smútok je nadnárodný prístup reprezentovaný predovšetkým Rezolúciou Výboru ministrov Rady Európy o náhrade za ublíženie na zdraví alebo usmrtenie z roku 1975.¹⁹ Cieľom tejto vzhľadom na dátum svojho vzniku už pomerne starej rezolúcie bolo harmonizovať pretrvávajúce rozdiely medzi právnymi úpravami a aplikačnou praxou členských štátov okrem iného i vo vzťahu k otázkam náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí, a to najmä ak ide o okruh aktívne legitimovaných osôb v nadväznosti na intenzitu ujmy, ktorá vznikla primárnej obeti. Podľa bodu 13 otec, matka alebo manžel/ka obete, ktorí kvôli ublíženiu na zdraví (poškodeniu psychického alebo fyzického zdravia) obeť utrpeli nemajetkovú ujmu, majú právo na jej náhradu, ak je ujma týchto osôb v podobe duševného utrpenia mimoriadnej povahy; iné osoby sú podľa rezolúcie z takýchto kompenzačných nárokov vylúčené.²⁰

nehode kvôli zavineniu tretej osoby, pričom príslušným orgánom nemožno pričítať priamu ani nepriamu zodpovednosť.

¹⁹ Text rezolúcie dostupný na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f2a17>.

²⁰ *The father, mother and spouse of the victim who by reason of a physical or mental disability of the victim sustain mental suffering should only be entitled to compensation if the suffering is of an exceptional nature; other persons should not be entitled to this kind of compensation.*

Bod 19 rezolúcie následne uvádza, že právne poriadky, ktoré v súčasnosti nepriznávajú právo na náhradu psychickej ujmy tretej osoby ako následok smrti obeť, by nemali rozširovať náhradu na osoby iné ako manžel/ka obeť alebo deti obeť, rodičov alebo snúbenca/ku. I v takýchto prípadoch však možno uvedeným osobám priznať náhradu iba za podmienky, že medzi pozostalým a obeťou existovalo hlboké citové puto v čase jej smrti.²¹

Z textu rezolúcie je zrejmé, že ide o text poplatný dobe svojho vzniku sedemdesiatych rokov minulého storočia a nezodpovedá už súčasným reáliám vývoja tohto inštitútu. Ako problematické sa javia predovšetkým tie skutočnosti, že okruh oprávnených osôb je taxatívne stanovený alebo fakt, že je tento okruh v prípade zranenia primárnej obeť užší ako v prípade jej usmrtenia, pričom zranenie s ťažkými následkami, keď primárna obeť napr. po celý zvyšok života ostane v bdelej kóme, je v niektorých aspektoch pre psychiku sekundárnej obeť výrazne ťažším bremenom ako samotná smrť.

Z uvedených dôvodov nie je uvádzaná rezolúcia v samotnom obsahu už relevantným dokumentom, v čom však stále poskytuje pridanú hodnotu je samotný fakt, že právo na náhradu citovej ujmy bolo na nadnárodnej úrovni normované už takmer pred polstoročím.

3.2 Európske soft law

V rámci akademických iniciatív PETL a DCFR možno identifikovať jasný odkaz smerom k priznávaniu takýchto náhrad, keďže tak PETL, ako aj DCFR priamo vo svojich pravidlách ich kompenzáciu umožňujú.

V súlade s čl. 10:301 ods. 1 Princípov európskeho deliktneho práva (PETL) možno náhradu nemajetkovej ujmy poskytnúť aj osobám, ktoré majú blízky vzťah s osobou, ktorá utrpela smrteľné zranenie alebo veľmi závažné zranenie

²¹ *Legal systems which at present do not recognise a right to compensation for mental suffering of a third party as a result of the death of the victim should not extend compensation to persons other than the spouse of the victim or his children, parent or fiancé: even in these cases, compensation should only be granted subject to the condition that these persons have maintained close bonds of affection with the victim at the time of his death.*

Under legal systems which at present confer on third parties such a right to compensation, this right shall not be extended as regards either the categories of persons entitled to sue, or the amount of compensation payable.

bez fatálnych následkov.²² Okruh oprávnených osôb je v tomto prípade definovaný blízkosťou vzťahu k primárnej obeti (t. j. nie je obmedzený rodinným, príp. príbuzenským vzťahom), ktorá bola nielen usmrtená, ale aj takej, ktorá utrpela veľmi vážnu ujmu na zdraví.

Návrh spoločného referenčného rámca (DCFR) obdobne priznáva právo na náhradu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpeli tretie osoby v dôsledku smrti alebo zranenia inej osoby v prípade, ak tieto osoby boli v osobitne blízkom vzťahu.²³

Z hľadiska intenzity ujmy, ktorá bola spôsobená primárne poškodenému a ktorá odôvodňuje priznanie finančného zmiernenia nemajetkovej ujmy sekundárne poškodených blízkych osôb, upravuje PETL prísnejšie pravidlá, keďže vo vzťahu k zraneniu primárne poškodeného vyžaduje na rozdiel od DCFR intenzitu veľmi závažného zranenia. Bohužiaľ, ani v kvázi dôvodovej správe k PETL nebola táto intenzita zranenia zadefinovaná.²⁴ Vo vzťahu k okruhu oprávnených osôb ponechávajú obe akademické iniciatívy diskrečnej právomoci súdu identifikovať mieru blízkosti a na to nadväzujúcu povahu vzťahu v jednotlivých konkrétnych prípadoch.

3.3 Historický kontext na území SR – pracovnoprávne predpisy

Hoci by sa mohlo zdať, že inštitút náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí je v slovenskom právnom prostredí novým inštitútom importovaným zo zahraničia, ktorý náš právny poriadok v rámci normatívnej úpravy nepozná a nepoznal, nie je to tak úplne pravda. Aj v slovenskej právnej úprave sa (i keď len z historického hľadiska) obdobný charakter inštitútu vyskytol v rámci pracovnoprávnej úpravy Zákonníka práce z roku 1965 rovnako ako Zákonníka práce z roku 2001 v súvislosti s nárokmi pozostalých po zamestnancovi, ktorý zomrel na následky pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

²² *Considering the scope of its protection (Article 2:102), the violation of an interest may justify compensation of non-pecuniary damage. This is the case in particular where the victim has suffered personal injury; or injury to human dignity, liberty, or other personality rights. Non-pecuniary damage can also be the subject of compensation for persons having a close relationship with a victim suffering a fatal or very serious non-fatal injury.* (zvýraznené autorkou)

²³ *Non-economic loss caused to a natural person as a result of another's personal injury or death is legally relevant damage if at the time of injury that person is in a particularly close personal relationship to the injured person.*

²⁴ ROGERS, W. V. H. *Principles of European tort law: text and commentary*. Wien: Springer-Verlag, 2005, s. 173 – 175.

Podľa § 200 ods. 1 v súčasnosti už neúčinného Zákonníka práce z roku 1965 bolo priznané právo na jednorazové odškodnenie manželovi a dieťaťu, ktoré malo nárok na sirotský dôchodok. Dieťaťu patrilo takéto jednorazové vyrovnanie vo výške 12 000 Sk a manželovi vo výške 7 500 Sk. V odôvodnených prípadoch sa jednorazové odškodnenie v úhrnnej výške 7 500 Sk poskytlo aj rodičom zomretého.

Rovnako podľa § 208 v súčasnosti už neúčinného Zákonníka práce z roku 2001 patrilo manželovi a dieťaťu, ktoré malo nárok na sirotský dôchodok jednorazové odškodnenie v sume najmenej 24 000 Sk dieťaťu a najmenej 15 000 Sk manželovi. V odôvodnených prípadoch bolo možné poskytnúť jednorazové odškodnenie vo výške celkovej sumy najmenej 15 000 Sk aj rodičom zomretého.

Hoci pracovnoprávna úprava explicitne nevymedzovala, že ide o paušalizáciu (s možnosťou poskytnutia vyššej sumy pravdepodobne dojednanej v kolektívnej zmluve²⁵) náhrady nemajetkovej ujmy, ktorú utrpeli deti, manžel/ka, príp. rodičia, svojou podstatou sa tomuto inštitútu veľmi približovala, pričom právo na jednorazové odškodnenie v prípade úmrtia na následky pracovného úrazu alebo choroby z povolania priznávali aj iné právne predpisy upravujúce postavenie zamestnancov alebo služobné pomery.²⁶

3.4 Zmena spoločenského nahliadania na hodnotu smútku a utrpenia

Najvýznamnejším argumentom v prospech kompenzácie nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí je v jednotlivých krajinách v menšom či väčšom rozsahu identifikovateľný trend zmeny spoločenského názoru na hodnotu smútku a psychického utrpenia, ktoré človek pociťuje v prípade smrti alebo ťažkej ujmy na zdraví blízkeho človeka. Vývoj prístupu práva k finančnému zmierňovaniu citovej ujmy v historickom priereze možno ukázkovo demonštrovať na príklade Rakúska, ktoré dodnes nemá normatívnu úpravu tohto inštitútu v žiadnom civilnoprávnom predpise zakotvenú a rozvíjala ho rozhodovacia prax súdov.

V prvopočiatoch rozhodovacej činnosti súdov o tejto otázke sa citová ujma, ktorú utrpeli osoby v dôsledku smrti blízkej osoby považovala za všeobecné ži-

²⁵ Pozri KRAJČO, J. – PREISINGER, M. – SUČANSKÁ, D. *Zákonník práce. Komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 680.

²⁶ Napr. zákon č. 314/2001 Z. z. o ochrane pred požiarmi, zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateloch prokuratúry, zákon č. 200/1998 Z. z. o štátnej službe colníkov a pod.

votné riziko (*allgemeines Lebensrisiko*), ktoré môže postihnúť každého a ktoré si daný subjekt musí niesť sám (§ 1311 ods. 1 ABGB). Preto sa nepriznávala kompenzácia tak za citovú ujmu, ktorá nedosahovala intenzitu poškodenia zdravia (*Trauerschaden*) ani za psychickú ujmu, ktorá už dosahovala intenzitu poškodenia zdravia (*Schockschaden*).

Obrat v ponímaní nastal na základe masívnej kritiky právnej vedy. Prvou lastovičkou bolo rozhodnutie rakúskeho najvyššieho súdu (OGH) v roku 1994 o priznaní odškodnenia 20-mesačnému dieťaťu, ktoré utrpelo masívne neurotické symptómy strachu spočívajúce v separačnej úzkosti v dôsledku ťažkého zranenia jeho matky (kompenzácia vo výške 2 180 eur). Počínajúc týmto rozhodnutím sa začali kompenzovať ujmy vo forme nervového šoku (intenzita poškodenia psychického zdravia), avšak len v prípade vlastného bezprostredného spolužitia smrti pri spoločnej nehode.

K zmene a rozšíreniu kompenzovateľných nárokov došlo v roku 2001,²⁷ keď súd uznal za kompenzovateľné aj ujmy z nervového šoku v dôsledku aj len samotnej správy o smrti príbuzného, pričom nemuselo už ísť o situáciu, že by bol priamo prítomný pri nehode svojej blízkej osoby.²⁸

Ďalšie prelomové rozhodnutie nasledovalo onedlho. Týmto rozhodnutím zo 16. 5. 2001²⁹ priznal súd možnosť kompenzovať nielen nervový šok ale aj čistú citovú ujmu nedosahujúcu intenzitu poškodenia zdravia (*Trauerschaden*) blízkych príbuzných pri hrubom zavinení alebo úmysle.³⁰ Rozhodnutie sa stretlo s masívnym súhlasom právnej vedy a inštitút kompenzácie čistej citovej ujmy sa prostredníctvom súdnej praxe ďalej rozvíjal a rozvíja.

²⁷ OGH-Entscheidung, 22.2.2001, 2Ob79/00g.

²⁸ Kompenzácia bola poskytnutá vo výške 10.900 eur synovi, ktorý nebol priamo prítomný pri úmrtí otca, a až pri pohrebe utrpel nervové zrútenie a bol odvezený rýchlou zdravotníckou službou. Právna veta daného rozhodnutia znela: *Kein Unterschied, ob Schockschaden durch Unfallerlebnis oder Unfallsnachricht bewirkt wurde (auch dann, wenn „Gefühlsgemeinschaft zwischen Angehörigem und Opfer vor dem Unfall gerade gestört war“)*.

²⁹ Rozhodnutie OGH č. 2 Ob 84/01 s právnou vetou: *„Ein Ersatz des Seelenschmerzes über den Verlust naher Angehöriger, der zu keiner eigenen Gesundheitsschädigung im Sinne des §1325 ABGB geführt hat, kommt nur bei grober Fahrlässigkeit oder Vorsatz des Schädigers in Betracht; bei leichter Fahrlässigkeit oder im Fall bloßer Gefährdungshaftung (EKHG) fehlt es hingegen an der erforderlichen Schwere des Zurechnungsgrundes (daher auch Klageabweisung)*.

³⁰ Išlo o prípad, keď bolo pri dopravnej nehode zabité osemročné dievča. Smútok rodičov nevybočil z bežnej reakcie smútku (nebola tu žiadna posttraumatická porucha chorobnej povahy), napriek tomu im súd priznal kompenzáciu.

Na príklade Rakúska je jasne vidieť, ako sa postupne v priebehu času menili prístupy ku kompenzácii nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí od odmietnutia týchto nárokov stále k širšiemu rozsahu kompenzácie.

Nie v každom štáte bol postup odškodňovania sekundárnych obetí totožný s rakúskym prístupom, v každom prípade vo väčšine z nich bola táto otázka nastolená a v mnohých z nich už buď prostredníctvom ustálenej judikatúry, alebo normatívnou úpravou vyriešená (typicky Nemecko, ktoré sa veľmi dlho bránilo priznávať kompenzáciu citovej ujmy, pretože u blízkych osôb nie sú splnené zodpovednostné predpoklady v požadovanom rozsahu, lebo osobnostné práva týchto osôb neboli porušené,³¹ od roku 2017 je však účinná novelizácia BGB, ktorá priamo v § 844 ods. 3 priznala pozostalým, ktorí mali osobitný blízky vzťah so zomrelým, právo na poskytnutie primeraného finančného odškodnenia za strasti, ktoré utrpeli).³²

ZÁVER

Vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy pozostalých ako sekundárnych obetí ukazujú zahraničné skúsenosti³³ rovnako ako trendy smerovania deliktneho práva reprezentované akademickými iniciatívami PETL a DCFR, že citová ujma pozostalých je kompenzovateľným nárokom a to na rozdiel od thanatologickej ujmy, ktorá je v súčasnosti až na výnimku Portugalska nekompenzovateľným nárokom.

Portugalská normatívna úprava a v konečnom dôsledku i talianske Scarano rozhodnutie sú iba výnimkami zo zatiaľ všeobecne prijímaného názoru o nekompenzovateľnosti práva na život, ktoré nie sú dostatočne silným základom

³¹ OETKER, H. *Münchener Kommentar zum BGB*. 6. Auflage. § 253, Rn. 28. München: C. H. Beck, 2012.

³² „Der Ersatzpflichtige hat dem Hinterbliebenen, der zur Zeit der Verletzung zu dem Getöteten in einem besonderen persönlichen Näheverhältnis stand, für das dem Hinterbliebenen zugefügte Leid eine angemessene Entschädigung in Geld zu leisten. Ein besonderes Näheverhältnis wird vermutet, wenn der Hinterbliebene der Ehegatte, der Lebenspartner, ein Elternteil oder ein Kind des getöteten war.“

³³ Pozri napr. STAHLER, N. *Entschädigung von Nichtvermögensschäden bei Tötung*. Eine rechtsvergleichende und rechtspolitische Untersuchung des deutschen, französischen und englischen Rechts. Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2004; GOZZI, C. *Der Anspruch iure proprio auf Ersatz des Nichtvermögensschadens wegen der Tötung eines nahen Angehörigen in Deutschland und Italien*. V&R Unipress, 2006; BEISTEINER, L. B. *Angehörigenschmerzengeld*. Der Ersatz von Schock- und Trauerschäden bei Tötung oder Schwerstverletzung naher Angehöriger. Wien: Manz, 2009.

a inšpiračným zdrojom pre iné právne úpravy z dôvodov uvedených v texte príspevku. Nepopierateľným pozitívom Scarano rozhodnutia (aj keď Cassazione a sezioni unite³⁴ neskôr rozhodnutie Scarano zamietol a potvrdil dovtedajšiu prax neposkytnutia kompenzácie strate života) je, že prinajmenšom otvorilo diskusiu o tejto otázke. Napriek tomu však naďalej ostáva síce zaujímavým, napriek tomu však ojedinelým a kontroverzným prístupom, kde je síce identifikovateľná jasná ambícia pre vyššiu sociálnu spravodlivosť, avšak s nie celkom zrejším právnym odôvodnením.³⁵

Zoznam použitej literatúry:

- BEISTEINER, L. B. *Angehörigenschmerzensgeld. Der Ersatz von Schock- und Trauerschäden bei Tötung oder Schwerstverletzung naher Angehöriger*. Wien: Manz, 2009.
- DIJK, P. et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Cambridge: Intersentia, 2018.
- GOZZI, C. *Der Anspruch iure proprio auf Ersatz des Nichtvermögensschadens wegen der Tötung eines nahen Angehörigen in Deutschland und Italien*. V&R Unipress, 2006.
- INTAGLIATA, M. Danno tanatologico: il dibattito sulla risarcibilità del danno da perdita della vita. In: *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza*, č. 1, 2015.
- KRAJČO, J. – PREISINGER, M. – SUČANSKÁ, D. *Zákonník práce. Komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2002.
- OETKER, H. *Münchener Kommentar zum BGB*. 6. Auflage. § 253, Rn. 28. München: C. H. Beck, 2012.
- PEREIRA, A. D. Portuguese Tort Law: A Comparison with the Principles of European Tort Law. In: KOZIOL, H. – STEININGER, B. C. (eds.). *Tort and Insurance Law Yearbook*. Vienna: Springer, 2004.
- ROGERS, W. V. H. *Principles of European tort law: text and commentary*. Wien: Springer-Verlag, 2005.
- SANNA, P. The Recoverability of the Loss of the Right to Life per se: A Brief European Overview. In: *The Italian Law Journal*, č. 1, 2018.
- STAHMER, N. *Entschädigung von Nichtvermögensschäden bei Tötung*. Eine rechtsvergleichende und rechtspolitische Untersuchung des deutschen, französischen und englischen Rechts. Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2004.
- VAN DAM, C. *European Tort Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- VON BAR, C. et al. *Principles, definitions and model rules of European private law*. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Munich: Sellier European Law Publishers, 2009.
- ZIMMERMANN, R. Comparative report. In: WINIGER, B. – KOZIOL, H. – KOCH, B. A. – ZIMMERMANN, R. (eds.). *Digest of European Tort law. Volume 2: Essential cases on damage*. Berlin: De Gruyter, 2011.

³⁴ Plenárne rozhodovanie Sezioni Unite Civili, Sentenza 22 luglio 2015, n. 15350, Presidente L. A. Rovelli, Relatore G. Salmè.

³⁵ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0535/19 „Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby“.

ZODPOVEDNOSŤ EURÓPSKEJ ÚNIE ZA ZRUŠENÉ ROZHODNUTIE O ZÁKAZE KONCENTRÁCIE

LIABILITY OF THE EUROPEAN UNION FOR THE ANNULLED DECISION PROHIBITING THE CONCENTRATION

Peter Varga*

Abstrakt: Článok analyzuje podmienky vzniku zodpovednosti Európskej únie za škodu, ktorá mohla vzniknúť účastníkom koncentrácie v súvislosti s rozhodnutím Európskej komisie, ktorým vydala rozhodnutie, ktoré následne zrušil Súdny dvor Európskej únie. Autor v článku odkazuje na právnu úpravu EÚ, ktorá upravuje nezmluvnú zodpovednosť EÚ za škodu vrátane podmienok jej vzniku. Autor pracuje s rozsudkom Všeobecného súdu T-212/03, MyTravel plc proti Komisii Európskych spoločenstiev, ktorý vymedzil predpoklady vzniku zodpovednosti EÚ za škodu vzniknutú v súvislosti so zrušeným rozhodnutím Európskej komisie.

Kľúčové slová: zodpovednosť za škodu, nezmluvná zodpovednosť, Európska komisia, koncentrácia podnikov

Abstract: The article analyzes the conditions for the liability of the European Union for damage that may have occurred to the parties to the concentration in connection with the decision of the European Commission, which issued a decision, which was subsequently annulled by the Court of Justice of the European Union. In the article, the author refers to the EU legislation that regulates the non-contractual liability of the EU for damage, including the conditions of its occurrence. The author works with the judgment of the General Court T-212/03 MyTravel plc v Commission of the European Communities which defined the conditions for the EU liability for damage caused in connection with a repealed decision of the European Commission.

Key words: liability for damage, non-contractual liability, European Commission, concentration of undertakings

1. ZODPOVEDNOSŤ ZA ZAVINENIE

Princíp zodpovednosti za zavinenie je zakotvený priamo v Zmluve o fungovaní Európskej únie ako v primárnom prameni práva. Vychádza zo základných princípov rímskeho práva,¹ tento koncept sa však počas svojho vývoja menil,

* doc. JUDr. Peter Varga, PhD., Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Bližšie pozri KOSNÁČOVÁ, M. Zodpovednosť za zavinenie a zodpovednosť bez zavinenia – ich miesto v systéme moderného deliktneho práva. In: *Vzťahy a interakcia vnútroštátneho práva, medzinárodného práva a európskeho práva z hľadiska krajín Východného štvrťky po ich vstupe do Európskej únie*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007.

najmä pokiaľ ide o nadviazanie zodpovednosti na zavinenie, čo reflektovali právne kodifikácie (francúzsky CC, rakúsky ABGB, nemecký BGB), ktoré vznikli v 19. storočí. Ďalší vývoj však znamenal, že zodpovednosť nebola striktnie nadviazaná na zavinenie a začali sa formovať zodpovednostné princípy založené na kauzálnej zodpovednosti. Koncept objektívnej zodpovednosti, ktorý tvorí jeden z pilierov systému nezmluvnej zodpovednosti, sa začal formovať v 20. storočí. Hoci zavinenie je i naďalej podstatným prvkom na založenie deliktuálnej zodpovednosti, stráca svoje dominantné postavenie,² keďže právne poriadky čoraz viac upravujú situácie zodpovednosti, ktoré nepatria pod predpoklady subjektívneho zavinenia, čo reflektuje tak legislatíva, ako aj súdna prax.

1.1 Európska únia a jej zodpovednosť

Primárne právo Európskej únie prostredníctvom Zmluvy o fungovaní Európskej únie rieši otázku zmluvnej zodpovednosti, ako aj nezmluvnej zodpovednosti. V prípade zmluvnej zodpovednosti ZFEÚ stanovuje, že sa bude uplatňovať právny poriadok štátov, ktorými sa príslušná zmluva riadi. V zmysle článku 268 ZFEÚ má Súdny dvor Európskej únie právomoc rozhodovať spory o náhrade škody vyplývajúce z nezmluvnej zodpovednosti. Článok 340 ods. 2 ZFEÚ predpokladá, že EÚ napraviť akékoľvek škody spôsobené vlastnými orgánmi alebo pracovníkmi pri výkone ich funkcií, v súlade so zásadami spoločnými pre právne poriadky členských štátov.³ Pojem „nezmluvný“ použitý v ZFEÚ sa tak viaže na rôzne právne poriadky a tradície konceptu zodpovednosti v členských štátoch. Zároveň však zakladá nezmluvnú zodpovednosť Európskej únie za jej konanie, ktoré patria mimo rámec zmluvnej zodpovednosti. Nezmluvná zodpovednosť EÚ tak zahŕňa deliktuálnu zodpovednosť EÚ bez ohľadu na to, či škodu spôsobila samotná inštitúcia, alebo jej pracovníci.⁴ Oprávnenie k žalobe (*locus standi*)

² Vo vzťahu zodpovednosti za zavinenie a zodpovednosti za riziko tvrdíme, že tie netvoría protiklad, ale naopak mali by byť ponímané a hodnotené ako plynulý prechod jednej formy zodpovednosti do druhej formy.

³ Osobitné ustanovenie vo veci zodpovednosti sa týka Európskej centrálnej banky, ktorá je povinná nahradiť akúkoľvek škodu spôsobenú ňou alebo jej zamestnancami pri plnení ich povinností v súlade so všeobecnými zásadami spoločnými pre právne poriadky členských štátov.

⁴ V zmysle článku 340 ZFEÚ sa osobná zodpovednosť vlastných zamestnancov voči EÚ riadi ustanoveniami stanovenými v ich služobnom poriadku alebo v podmienkach zamestnávania, ktoré sa na nich vzťahujú.

nie je v článkoch 268 a 340 ZFEÚ nijako upravené, na rozdiel od konania o žalobe na neplatnosť podľa článku 263⁵ alebo konania o žalobe na nečinnosť podľa článku 265 ZFEÚ.

Premlčanie nárokov vyplývajúcich zo zmluvnej zodpovednosti sa spravuje Protokolom Štatútu Súdneho dvora. V zmysle článku 46 tohto Protokolu sa nároky vyplývajúce z mimozmluvnej zodpovednosti EÚ premlčujú po uplynutí piatich rokov od udalosti, ktorá ich vyvolala. Protokol upravuje aj prerušenie premlčacej lehoty, ak došlo k podaniu návrhu na začatie konania na Súdny dvor, alebo ak si pred týmto konaním poškodená strana uplatnila svoj nárok pred príslušným orgánom EÚ. Ak si poškodená strana uplatnila svoj nárok pred príslušným orgánom EÚ, návrh sa musí podať v lehote dvoch mesiacov podľa článku 263 ZFEÚ, pričom v prípade potreby sa uplatnia ustanovenia článku 265 druhého pododseku ZFEÚ, ktorý stanovuje prípustnosť žaloby, len ak bola príslušná inštitúcia, orgán alebo úrad alebo agentúra vyzvaná, aby konala. Ak sa táto inštitúcia, orgán alebo úrad alebo agentúra do dvoch mesiacov po takejto výzve nevyjadrí, možno v lehote ďalších dvoch mesiacov podať návrh na začatie súdneho konania.

Žalobný návrh musí smerovať proti jednej inštitúcii EÚ, prípadne môže žalobný návrh smerovať aj proti viacerým inštitúciám EÚ. Najčastejšie bude žaloba smerovať proti Európskej komisii, Rade, alebo Európskemu parlamentu, keďže tieto inštitúcie majú najvýznamnejšie postavenie v oblasti legislatívneho procesu a pri tvorbe legislatívy sa môžu dopustiť konania, ktorým môže vzniknúť žalobcovi škoda.⁶ Členské štáty možno žalovať len v prípade, ak sú zodpovedné za implementáciu opatrení EÚ a prekročili mieru úvahy, ktorá im bola určená inštitúciou EÚ.⁷

⁵ Ako vyplýva z rozsudku Súdneho dvora z 2. decembra 1971 vo veci 5/71, Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt proti Rade Európskych spoločenstiev (ECLI:EU:C:1971:116), bod 3: *Žaloba o náhradu škody podľa článku 178 a článku 215 ods. 2 zmluvy sa zaviedla ako autonómna forma žaloby, s osobitným cieľom, ktorý plní v rámci systému žalôb a ktorá podlieha podmienkam jej použitia určeným podľa jej osobitnej povahy. Od žaloby na neplatnosť sa líši tým, že nemá za cieľ zrušenie konkrétneho aktu, ale náhradu škody spôsobenej inštitúciou pri výkone jej právomocí.*

⁶ Rozsudok Súdneho dvora z 13. novembra 1973, Spojené veci 63 až 69 – 72, Wilhelm Werhahn Hansamühle a iní proti Rade Európskych spoločenstiev (ECLI:EU:C:1973:121), bod 8: *Preto sú oprávnení podať žalobu proti Spoločenstvu v zastúpení oboch inštitúcií (Komisia a Rada – pozn. autora). Okrem toho skutočnosť, že žaloba smeruje spoločne proti týmto dvom inštitúciám a nie konkrétne proti Spoločenstvu, nie je takej povahy, ktorá by viedla k neprípustnosti žaloby, pretože nemá vplyv na právo na obhajobu.*

⁷ Pozri rozsudok Súdneho dvora z 15. januára 1987, vec 175/84, Krohn & Co. Import-Export GmbH & Co. KG proti Komisii Európskych spoločenstiev (ECLI: ECLI:EU:C:1987:8), bod 2.

2. PRÁVOMOC EURÓPSKEJ KOMISIE POSUDZOVAŤ KONCENTRÁCIU PODNIKOV

Nariadenie 139/2004 o kontrole koncentrácií medzi podnikmi⁸ upravuje právomoci Európskej komisie pri posudzovaní koncentrácií, ktoré dosahujú dimenziu EÚ (nariadenie používa pojem komunitárna dimenzia koncentrácie).⁹ V prípade, ak koncentrácia dosahuje komunitárnu dimenziu, tak na jej uskutočnenie treba schválenie Európskou komisiou, ktorá posúdi, či koncentrácia značne nenaruší účinnú hospodársku súťaž na spoločnom trhu alebo jeho podstatnej časti, najmä v dôsledku vytvorenia alebo posilnenia dominantného postavenia.

2.1 Prípád T-212/03, MyTravel plc proti Komisii Európskych spoločenstiev

2.1.1 Skutkové okolnosti prípadu

Rozhodnutím z 9. septembra 2008 vo veci T-212/03, MyTravel plc proti Komisii Európskych spoločenstiev Súd prvého stupňa (dnes Všeobecný súd – pozn. autora) odmietol žalobu spoločnosti MyTravel (kedysi Airtours plc) na náhradu škody, ktorá mala spoločnosti MyTravel vzniknúť nesprávnym rozhodnutím Komisie z 22. septembra 1999, ktorým Komisia vyhlásila koncentráciu spoločností Airtours a First Choice za nezlučiteľnú so spoločným trhom.

Následne spoločnosť Airtours podala proti rozhodnutiu Komisie žalobu na neplatnosť, ktorú posudzoval Súd prvého stupňa¹⁰ (dnes Všeobecný súd – pozn. autora, ďalej v texte sa bude vyskytovať výraz Súd prvého stupňa, ktorý sa používal v čase vydania rozsudku), ktorý rozhodnutie Komisie o nezlučiteľnosti koncentrácie so spoločným trhom 6. júna 2002 zrušil.

⁸ Nariadenie bolo publikované v Úradnom vestníku L 024 z 29.1.2004, s. 0001 – 0022. Nariadenie 139/2004 zrušilo s účinnosťou od 1. mája 2004 nariadenia (EHS) č. 4064/89 o kontrole koncentrácií medzi podnikmi (publikované v Úradnom vestníku ES L 395 z 30.12.1989, s. 1 – 12, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku Kapitola 08, zväzok 01, s. 31 – 42) a nariadenie (ES) č. 1310/97, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (EHS) č. 4064 o kontrole koncentrácií medzi podnikmi (publikované v Úradnom vestníku L 180 z 9.7.1997, s. 1 – 6, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku Kapitola 08, zväzok 01, s. 164).

⁹ Pozri článok 1 ods. 2 nariadenia EÚ č. 139/2004.

¹⁰ Poznámka autora: Všeobecný súd, ďalej v texte sa bude vyskytovať výraz Súd prvého stupňa, ktorý sa používal v čase vydania rozsudku.

2.1.2 Návrhy účastníkov konania

Konanie o náhradu škody sa začalo žalobou spoločnosti Airtours, ktorá bola podaná 18. júna 2003. Spoločnosť Airtours ako žalobca pôvodne požadovala, aby Súd prvého stupňa (dnes Všeobecný súd – pozn. autora) uložil Spoločenstvu¹¹ povinnosť zaplatiť jej 517 900 000 libier šterlingov (GBP) ako náhradu za stratu zisku First Choice, stratu úspor zo synergii a náklady súvisiace s neúspešnou ponukou, bez nákladov súvisiacich s úspechom ponuky. Tieto návrhy boli v priebehu konania zmenené, preto žalobca požadoval, aby Súd prvého stupňa:

- uložil Spoločenstvu povinnosť zaplatiť mu sumu určenú Súdom prvého stupňa v rámci jeho voľnej úvahy týkajúcej sa skutočností uvedených účastníkmi konania, ako náhradu ujmy, ktorú utrpel v rámci obdobia medzi prijatím rozhodnutia Airtours (22. septembra 1999) a momentom, keď v zásade mohol nadobudnúť First Choice po vyhlásení rozsudku Airtours (teda momentom, za ktorý sa považuje 31. október 2002),
 - určil, aby boli úroky v súvislosti s vyššie uvedenou náhradou škody splatné od dátumu vyhlásenia rozsudku určujúceho povinnosť nahradiť škodu v tejto veci, vo výške 8 % ročne alebo v inej výške, ktorú Súd prvého stupňa môže stanoviť v rámci svojej voľnej úvahy,
 - zaviazal Komisiu na náhradu trov konania.
- Komisia navrhovala, aby Súd prvého stupňa:
- zamietol žalobu,
 - zaviazal žalobcu na náhradu trov konania.

2.1.3 K nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva

Súd prvého stupňa považoval na úvod za vhodné preskúmať tvrdenia účastníkov konania týkajúce sa podmienok vzniku nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva, najmä vo vzťahu k podmienkam protiprávneho konania inštitúcií Spoločenstva, ktoré vyžadujú (i) dostatočne závažné porušenie právnej normy, ktorá (ii) priznáva práva jednotlivcom, ako aj tvrdenia o existencii údajného (iii) nepomeru medzi žalobou o neplatnosť a žalobou o nezmluvnú zodpovednosť.¹²

¹¹ Dnes Európska únia, keďže v zmysle článku 1 ZEÚ: *Únia nahrádza Európske spoločenstvo a je jeho právnym nástupcom.*

¹² Súd prvého stupňa taktiež potvrdzuje, že, ako aj vyplýva z ustálenej judikatúry, vznik nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva v zmysle článku 288 ods. 2 ZES z dôvodu protiprávneho konania

2.1.3.1 Dostatočne závažné porušenie

Ak je ako základ žaloby o zodpovednosť uvádzaná nezákonnosť právneho aktu, táto nezákonnosť musí na vznik nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva mať určitý stupeň intenzity, musí ísť o dostatočne závažné porušenie právnej normy, ktorej cieľom je priznať práva jednotlivcom. Rozhodujúcim kritériom v tejto súvislosti je zjavné a závažné prekročenie miery voľnej úvahy inštitúcie Spoločenstva. V tejto súvislosti treba zohľadniť okrem iného aj zložitosť situácií, ktoré bolo treba upraviť, ťažkosti uplatňovania alebo výkladu textov, a osobitne mieru voľnej úvahy, ktorou disponuje autor napadnutého aktu. Ak teda dotknutá inštitúcia disponuje iba výrazne obmedzenou, či dokonca žiadnou mierou voľnej úvahy, na preukázanie dostatočne závažného porušenia práva Spoločenstva môže postačovať jednoduché porušenie práva Spoločenstva. To isté platí v prípade, že žalovaná inštitúcia zneužije príslušné vecné alebo procesné právne normy. Z judikatúry taktiež vyplýva, že pojmem dostatočne závažné porušenie nezahŕňa chyby alebo nedostatky, ktoré hoci vykazujú určitý stupeň závažnosti, nie sú cudzie bežnému konaniu inštitúcie poverenej dohľadom nad uplatňovaním pravidiel hospodárskej súťaže, ktoré sú zložité, chýlostivé a ponecháva sa pri nich široký priestor na výklad. Súd prvého stupňa rozhodol, že ak by sa prijal záver, že by sa na jednu úroveň postavilo zrušenie konštatované v rozsudku *Airtours* a dostatočne závažné porušenie, hrozilo by, že by bola narušená schopnosť Komisie plne vykonávať funkciu regulátora hospodárskej súťaže, ktorú jej zveruje právo Európskej únie, a to kvôli brzdiacemu účinku, ktorý by riziko, že bude musieť nahradiť škody nárokované dotknutými podnikmi, mohlo mať na preskúmanie koncentrácie podnikov. Z toho teda vyplýva, že porušenie právnej povinnosti, aj keď je polutovaniahodné, možno vysvetliť objektívnymi nárokmi, ktoré inštitúcia a jej zamestnanci znášajú v oblasti kontroly koncentrácií, z čoho vyplýva, že uvedené porušenie nemôže byť dostatočne závažným porušením práva Spoločenstva na účely vzniku nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva. Súd prvého stupňa však nezmluvnú zodpovednosť Spoločenstva nevyklúčil úplne, pričom potvrdil, že právo na náhradu škody vyplývajúce z konania inštitúcie vzniká, ak sa toto konanie prejaví aktom, ktorý je zjavne v rozpore s právnou normou a vážne poškodzuje záujmy tretích osôb, a nemôže byť odôvodnený

jeho inštitúcií, je podmienený splnením viacerých kumulatívnych podmienok: (i) protiprávnosť konania vytýkaného inštitúcií, (ii) existencia škody, (iii) existencia príčinnej súvislosti medzi uvádzaným konaním a údajnou škodou.

ani vysvetlený osobitnými nárokmi, ktoré služba v rámci bežného fungovania objektívne znáša.

2.1.3.2 Dostatočne závažné porušenie povinností Komisiou v štádiu posúdenia koncentrácie a jej účinkov na hospodársku súťaž

Spoločnosť Airtours tvrdí, že Komisia sa dopustila dostatočne závažného porušenia, ktoré postačuje na vznik nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva, keďže zjavne a závažne prekročila mieru svojej voľnej úvahy a nedodrжала povinnosť náležitej starostlivosti.

Otázkou teda je posúdenie miery voľnej úvahy, ktorou Komisia pri posudzovaní koncentrácií disponuje. Taktiež treba poznamenať, že v oblasti nezmluvnej zodpovednosti v zásade nemožno vylúčiť, že zjavné a závažné nedostatky ovplyvňujúce ekonomickú analýzu, ktorá je podkladom rozhodnutia vyhlasujúceho koncentráciu za nezlučiteľnú so spoločným trhom, by mohli predstavovať dostatočne závažné porušenie spôsobujúce vznik nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva.

V oblasti práva na ochranu hospodárskej súťaže vrátane posudzovania koncentrácií platí, že na prijatie rozhodnutia treba uskutočniť náročné ekonomické analýzy, ktoré sú väčšinou tak z hľadiska skutkových okolností, ako aj z hľadiska odôvodnenia založeného na opise týchto okolností komplexnými a zložitými intelektuálnym vyjadreniami, medzi ktoré sa môžu dostať isté nedostatky, ako sú odhady, nezrozumiteľné či dokonca chýbajúce informácie. To platí ešte vo väčšej miere v oblasti kontroly koncentrácií, najmä vzhľadom na časové obmedzenia, ktoré musí inštitúcia dodržiavať. Je totiž dôležité uviesť, že kvôli právnej istote spojenej s potrebou umožniť hospodárskym subjektom získať rozhodnutie Komisie čo najskôr, aby mohli svoju operáciu uskutočniť, musí Komisia konať v rámci prísnych a krátkych lehôt. Takéto nedostatky pritom hrozia ešte viac v prípadoch, akým je kontrola koncentrácií, keď analýza obsahuje aspekt predpokladaného vývoja. Závažnosť logického nedostatku alebo nedostatku v dokumentoch v takýchto prípadoch nemusí vždy byť dostatočným dôvodom na vznik zodpovednosti Spoločenstva. Osobitne sa to uplatní v situáciách, keď sa Komisia musí vyrovnáť s komplikovaným aspektom pravdepodobného vývoja analýzy účinkov koncentrácie na hospodársku súťaž po uskutočnení koncentrácie.

Rovnako treba pripomenúť, že Komisia v oblasti práva na ochranu hospodárskej súťaže disponuje voľnou úvahou, čo znamená, že od nej nemožno očakávať dôsledne stálu a nemennú prax pri vykonávaní relevantných pravidiel a súčasne,

že má určitú voľnosť pri výbere ekonometrických nástrojov, ktoré má k dispozícii, ako aj pri výbere prístupov vhodných na štúdium daného javu, ak tento výber nie je zjavne v rozpore s prijatými pravidlami hospodárskej disciplíny a je dôsledne uskutočnený.

Súd prvého stupňa sa taktiež vyjadril k problému neúplného a nesprávneho zhodnotenia údajov Komisiou, ktoré jej boli predložené v rámci správneho konania, a na ktoré sa v samotnom rozhodnutí poukazuje. Obmedzenia charakteristické pre kontrolu koncentrácií sú však také, že skutočnosť, že Komisia vykladala dokument bez toho, aby rešpektovala jeho skutočné znenie a teleologický dosah, hoci sa rozhodla ho prijať ako dôležitý dokument na svoje posúdenie, nepredstavuje sama osebe dostatočnú okolnosť na vznik nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva. To isté platí, ak ide o skutočnosť, že Komisia nezohľadnila niektoré údaje uvedené v spise, na ktoré predmetný dokument poukazoval.

2.1.3.3 Priznanie práv jednotlivcom

V oblasti kontroly koncentrácií treba poznamenať, že sa priznávajú práva jednotlivcom, keďže Komisia je v zásade povinná prijať rozhodnutie o povolení koncentrácie, ak je koncentrácia zlučiteľná so spoločným trhom, pričom podnik nemôže koncentráciu realizovať bez povolenia Komisie. Rozhodnutie o zákaze koncentrácie má teda významné dôsledky. Z toho teda vyplýva, že zo zásahu Spoločenstva do obchodného života, teda zásahu, ktorý od podniku vyžaduje, aby pred uskutočnením koncentrácie požiadal o povolenie, a ktorý Komisii ukladá povinnosť vyhlásiť zákaz tejto operácie, ak sa zistí, že je nezlučiteľná so spoločným trhom, nevyhnutne vyplýva, že podniky, ktorým bolo odmietnuté udelenie povolenia, môžu žiadať o náhradu škodlivých dôsledkov takéhoto rozhodnutia, ak sa preukáže, že uvedené rozhodnutie spočíva na dostatočne závažnom porušení hmotnoprávných noriem uplatňovaných Komisiou pri posudzovaní zlučiteľnosti dotknutej koncentrácie so spoločným trhom.

2.1.4 Rozhodnutie Súdu prvého stupňa vo veci

Súd prvého stupňa konštatoval, že i napriek viacerým chybám, ktorých sa Komisia v prípade posudzovania koncentrácie dopustila, a ktoré boli následne konštatované v rozsudku Airtours zo 6. júna 2002, nie sú dostatočne závažné na to, aby z nich vyplýval vznik nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva.

Preto Súd prvého stupňa žalobu spoločnosti Airtours, ktorou požadovala náhradu škody vyplývajúcej z nezmluvnej zodpovednosti Spoločenstva, zamietol.

3. ZÁVER

Článok sa podrobne zaoberal rozhodnutím Súdu prvého stupňa (dnes Všeobecný súd) vo veci *MyTravel plc v. Komisia*, ktoré bolo významné pre Európsku komisiu a bolo veľmi sledované, najmä pre možné dosahy na posudzovanie koncentrácií Európskou komisiou. V prípade rozhodnutia, ktoré byuložilo Európskej komisii povinnosť nahradiť akúkoľvek škodu vzniknutú následkom zrušeného rozhodnutia, by mala Európska komisia značne zviazané ruky, čo by jej neumožňovalo naplno využiť širokú diskrečnú právomoc, ktorou disponuje v zmysle nariadenia 139/2004. Kľúčové v tomto prípade je, že Súd prvého stupňa odmietol žalobu na náhradu škody spoločnosti *MyTravel*, ktorá jej mala vzniknúť rozhodnutím Komisie o nepovolení koncentrácie, pričom toto rozhodnutie bolo následne zrušené.

V rozhodnutí však Súd prvého stupňa úplne nevylúčil vznik nezmluvnej zodpovednosti Európskej únie za rozhodovanie Komisie v prípade posudzovania koncentrácií. Dôležité v tomto rozhodnutí je, že definoval kritériá vzniku nezmluvnej zodpovednosti Európskej únie za nesprávne posúdenie koncentrácie. Súd prvého stupňa vo svojom rozhodnutí vymedzil pojem dostatočne závažné porušenie práva Európskej únie, ktoré charakterizuje určitý stupeň intenzity, ktorá je potrebná na vznik nezmluvnej zodpovednosti Európskej únie, pričom rozhodol, že samotná skutočnosť, že zrušenie rozhodnutia Európskej komisie, vyhlasujúce koncentráciu za nezlučiteľnú s vnútorným trhom, nemôže byť považovaná bez ďalšej analýzy za konštatovanie porušenia, ktoré dosahuje dostatočne závažnú intenzitu. Súd prvého stupňa taktiež potvrdil značne širokú voľnú úvahu Komisie v oblasti kontroly koncentrácií podnikov.

Zoznam použitej literatúry:

- CRAIG, Paul – DE BÚRCA, Gráinne. *EU Law, Text, Cases and Materials*, 5th edition. Oxford University Press, Oxford 2011.
- FOSTER, Nigel. *Foster on EU Law*. Oxford University Press, 3rd edition, Oxford 2011.
- JANKUV, Juraj. Ochrana ľudských práv v Európskej únii. In: *Základy európskeho práva*. Iura Edition, Bratislava 2004, s. 239 – 312.

- KARAS, Viliam – KRÁLÍK, Andrej. *Právo Európskej únie*. C. H. Beck, Praha 2012.
- LANTAJOVÁ, Dagmar – HRICOVÁ, Iveta: Ústavnoprávne aspekty prednosti „právne záväzných aktov Európskych spoločností a Európskej únie“ pred zákonmi Slovenskej republiky. In: *Days of public law*. Masarykova univerzita, Brno 2007, s. 87 – 98.
- STEHLÍK, Václav. *Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie* – 1. Vydanie. Leges, Praha 2012.
- STEHLÍK, Václav – HAMULÁK, Ondrej – PETR, Michal. *Praktikum práva Evropské unie* – 1. Vydanie. Leges, Praha 2016.
- VARGA, Peter. *Fundamentals of European Union Law. Constitutional and Institutional Framework*. Aleš Čeněk, Plzeň 2011.
- WEATHERILL, Stephen. *Cases and Materials on EU Law*, 9th edition. Oxford University Press, Oxford 2010
- Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie v platnom znení (Ú.v. C 115 z 9.5.2008)*.

**POVINNOSTI OVLÁDAJÚCEHO SPOLOČNÍKA
SPOLOČNOSTI S RUČENÍM OBMEDZENÝM**
OBLIGATIONS OF THE CONTROLLING PERSON
IN A LIMITED LIABILITY COMPANY

Lucia Žitňanská*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá povinnosťami ovládajúceho spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným vyplývajúcim implicitne z osobitnej skutkovej podstaty zodpovednosti ovládajúceho spoločníka voči veriteľom podľa § 66aa Obchodného zákonníka. Ide o povinnosti vychádzajúce z korporatívnej lojality spoločníka špecifikované vo vzťahu ku konaniu spoločníka, ktoré môže spôsobiť úpadok spoločnosti. Cieľom príspevku je špecifikovať povinnosti ovládajúceho spoločníka v konkrétnych modelových praktických situáciách vrátane otázky zodpovednosti ovládajúceho spoločníka podľa § 66aa Obchodného zákonníka za ich porušenie konaním alebo nekonaním ovládajúceho spoločníka.

Kľúčové slová: lojalita spoločníka voči spoločnosti, zodpovednosť spoločníka, zodpovednosť ovládajúceho spoločníka za úpadok spoločnosti

Abstract: The article focuses on the obligations of the controlling person in a limited liability company that arise implicitly from the specific liability of a controlling person towards the creditors in accordance with Article 66aa of the Commercial Code. The obligations arise from the partner's corporate loyalty specified in relation to the actions of the partner that may lead to bankruptcy of the company. The article aims to specify the obligations of the controlling person in particular useful model situations and include the issue of the liability of the controlling person in accordance with Article 66aa of the Commercial Code for the violations thereof by action or inaction of the controlling person.

Key words: partner's loyalty towards the company, partner's liability, controlling person's liability for bankruptcy of the company

ÚVOD

Oblúbenosť spoločnosti s ručením obmedzeným (ďalej len „spoločnosť“) vyplýva z benefitu právneho a majetkového oddelenia osoby spoločníka a spoločnosti a z obmedzeného ručenia spoločníka za záväzky spoločnosti. Deliktuálna zodpovednosť spoločníka voči tretím osobám prichádzala do úvahy len v rámci všeobecného občianskoprávneho režimu deliktuálnej zodpovednosti pri úmy-

* doc. JUDr. Lucia Žitňanská, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

selnom konaní proti dobrým mravom.¹ To sa zmenilo s účinnosťou od 1. januára 2018, keď nadobudla účinnosť právna úprava § 66aa Obchodného zákonníka (ďalej len „OBZ“),² ktorá ustanovila osobitnú skutkovú podstatu deliktualnej zodpovednosti ovládajúcej osoby voči veriteľom ovládanej osoby za škodu spôsobenú úpadkom ovládanej spoločnosti, *ak svojím konaním podstatne prispela k úpadku ovládanej osoby*.³

Povinnosti (a práva) spoločníka voči spoločnosti sú spojené s jeho obchodným podielom. Okrem toho sa uznáva, že spoločník, na rozdiel od člena štatutárneho orgánu nemá povinnosť profesionalitu (*duty of care*), má však určitú korporačnú lojalitu, ktorej obsah ale nie je totožný s obsahom povinnosti lojality člena orgánu spoločnosti. Obsah korporačnej lojality nie je v odbornej spisbe ustálený. Podstatná otázka pri jeho vymedzení spočíva v tom, či je obsahom korporačnej lojality spoločníka len povinnosť neškodiť spoločnosti a nebrániť naplneniu jej cieľov alebo jej obsah zahŕňa aj aktívnu povinnosť konať v záujme spoločnosti a uprednostniť záujem spoločnosti pred vlastným záujmom.⁴ V príspevku vychádzame z vnímania korporačnej lojality ako záväzku spoločníka správať sa tak, aby to nemalo negatívny vplyv na spoločnosť. Vnímame tak v príspevku korporačnú lojalitu síce cez jej negatívne vymedzenie (neškodiť spoločnosti),⁵ ale s tým, že aj negatívne vymedzenie lojality podľa nášho názoru v sebe zahŕňa pri výkone pôsobnosti člena valného zhromaždenia, resp. jediného spoločníka v konkrétnej situácii aj povinnosť zohľadňovať pri rozhodovaní záujem spoločnosti ako celku a nielen svoj vlastný a tiež nevylučuje, ale naopak môže vyžadovať aj aktívne konanie.⁶

¹ CSACH, K. In: CSACH, K. – HUSÁR, J. a kol. *Profesijná zodpovednosť*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 2011, s. 154 – 155.

² Zákon č. 264/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Obchodný zákonník.

³ K analýze osobitnej skutkovej podstaty § 66aa OBZ pozri bližšie: CSACH, K. Faktické riadenie a ovládanie obchodných spoločností: na ceste k slovenskému koncernovému právu. In: EICHLEROVÁ, K. a kol. (eds). *Rekodifikace obchodního práva – pět let poté. Svazek I.* Pocta Stanislavě Černé. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 263 – 274.

⁴ Pozri CSACH, K. Povinnosti členov orgánov obchodnej spoločnosti a súkromnoprávne následky ich porušenia (1. časť). In: *Súkromné právo 5/2019*, s. 183, k širšiemu chápaniu korporačnej lojality pozri NEVOLNÁ, Z. Lojalita spoločníkov obchodných spoločností. In: *Opus Laudat Artificem. Pocta prof. JUDr. Helene Brancovej, DrSc.* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2019, s. 489 – 497.

⁵ Porovnaj združenie podľa § 829 Občianskeho zákonníka.

⁶ Porovnaj aj ŽITŇANSKÁ, L. *Ochrana menšinových akcionárov v práve obchodných spoločností*. Bratislava: Iura Edition, 2000, s. 61 – 78.

V postavení ovládajúceho spoločníka pribudli spoločníkovi zdanlivo navyše povinnosti implicitne vyplývajúce zo skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu voči veriteľom spoločnosti a liberačných dôvodov podľa § 66aa OBZ.⁷ Zdanlivo preto, lebo vo svojej podstate vychádza formulácia osobitnej skutkovej podstaty zodpovednosti ovládajúceho spoločníka z jeho korporáčnej lojality. Povinnosti implicitne vyplývajúce zo zodpovednostnej skutkovej podstaty tak povinnosti spoločníka vyplývajúce z korporáčnej lojality len špecifikujú vo vzťahu k jeho konaniu (nekonaniu), ktoré môže spôsobiť úpadok spoločnosti. Z jej porušenia v prípade úpadku spoločnosti ale nerobí ustanovenie §§ 66aa OBZ spoločníka zodpovedným voči spoločnosti, ale voči jej veriteľom.

Právna úprava zodpovednosti ovládajúcej osoby v zmysle § 66aa OBZ je všeobecnou úpravou pre všetky právne formy obchodných spoločností a vzťahuje sa na ovládajúcu osobu v zmysle § 66a OBZ. Cieľom tohto príspevku je popísať aplikáciu tejto právnej úpravy v podmienkach spoločnosti s ručením obmedzeným, zameranú na bližšiu identifikáciu povinnosti ovládajúceho spoločníka, vyplývajúcich z ustanovení § 66aa OBZ vo vzťahu ku konkrétnym modelovým situáciám v spoločnosti, a s tým súvisiacimi rozhodnutiami spoločníka.

Relevancia § 66aa OBZ práve vo vzťahu k spoločnosti s ručením obmedzeným vyplýva zo skutočnosti, že v praxi je prevažujúca časť fungujúcich spoločností ovládaná jedným spoločníkom, spravidla jediným spoločníkom, často pôsobiacim súčasne aj vo funkcii konateľa. V realite je fungovanie takýchto spoločností výrazne formálne (atrahovanie obchodného vedenia), ale aj neformálne (faktické obchodné vedenie) ovplyvňované práve ovládajúcim spoločníkom.

1. POVINNOSŤ SPOLOČNOSTI PREDCHÁDZAŤ ÚPADKU A ODVRÁTIŤ HROZIACI ÚPADOK A ZODPOVEDNOSŤ OVLÁDAJÚCEHO SPOLOČNÍKA

1.1. Prevenčná povinnosť spoločnosti a rozhodovanie orgánov spoločnosti

Spoločnosť má podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii (ďalej len „ZKR“) povinnosť úpadku predchádzať a ak úpadok hrozí, je povinná

⁷ CSACH, K. Faktické riadenie a ovládanie obchodných spoločností: na ceste k slovenskému koncernovému právu. In: EICHLEROVÁ, K. a kol. (eds). *Rekodifikace obchodního práva – pět let poté. Svazek I.* Pocta Stanislavě Černé. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 405 – 416.

urobiť bez zbytočného odkladu vhodné a primerané opatrenia na jeho odvrátenie (§ 4 ods. 1 ZKR). Prevenčná povinnosť pritom trvá počas celej doby existencie spoločnosti.

Povinnosť podľa § 4 ods. 1 ZKR zaväzuje spoločnosť, ktorá plnenie zákonných povinností realizuje prostredníctvom svojich orgánov v rámci ich pôsobnosti. V rámci organizácie spoločnosti sa prevenčná povinnosť podľa § 4 ods. 1 ZKR premietne primárne do pôsobnosti konateľov, ktorí sú orgánom obchodného vedenia spoločnosti a v rámci tejto pôsobnosti okrem iného zabezpečujú aj riadny tok informácií v spoločnosti vrátane včasného informovania ich samotných o krízovej situácii v spoločnosti, ako aj plnenie informačných povinností voči spoločníkom.

Spoločnosť kreuje svoju vôľu prostredníctvom svojich orgánov v rámci ich pôsobnosti. Rozhodnutia, ktoré spoločnosť robí a vzťahuje sa na ne povinnosť podľa § 4 ods. 1 ZKR, nie sú len rozhodnutiami obchodného vedenia v pôsobnosti konateľov, ale môžu byť aj rozhodnutiami v pôsobnosti iných orgánov spoločnosti, t. j. dozornej rady alebo valného zhromaždenia. Prevenčná povinnosť sa tak nepriamo premietne aj vo vzťahu k spoločníkom ako členom orgánu, ak pôjde o rozhodovanie, ktoré je v pôsobnosti valného zhromaždenia.

Štandardne môže ísť o opatrenia na odvrátenie úpadku, ktoré presahujú rozhodovaciu pôsobnosť konateľov, napr. rozhodovanie o znížení základného imania alebo si rozhodnutie o nich atrahovalo valné zhromaždenie (§ 125 ods. 3 OBZ). Prevenčná povinnosť sa ale týka aj rozhodovania o iných otázkach v pôsobnosti valného zhromaždenia (alebo atrahovaného rozhodovania), ktoré nie sú vykonané v situácii hroziaceho úpadku, napríklad schvaľovanie účtovnej uzávierky a rozhodovanie o použití a rozdelení zisku.

1.2. Porušenie prevenčnej povinnosti spoločnosti a korporáčna lojalita spoločníka

Keď valné zhromaždenie prijme rozhodnutie, ktoré je v rozpore s prevenčnou povinnosťou, toto porušenie § 4 ods. 1 ZKR sa pričíta spoločnosti. Je to spoločnosť, ktorá porušila povinnosť bez ohľadu na to, ktorý orgán spoločnosti rozhodnutie urobil (alebo neurobil, keď ho urobiť mal). Negatívne dôsledky takéhoto rozhodnutia môžu byť ale internalizované v podobe zodpovednosti, ak osoby, ktoré participovali na takomto rozhodnutí, porušili svoju povinnosť vo vzťahu k spoločnosti.

Vo vzťahu spoločníka a spoločnosti prichádza do úvahy porušenie povinnosti lojality. Spoločník nemá odbornú starostlivosť ako konateľ spoločnosti, kam bezpochyby patrí aj povinnosť dodržiavať právne normy. Ale ak spoločník na valnom zhromaždení presadí rozhodnutia, ktorými spoločnosť poruší prevenčnú povinnosť podľa § 4 ods. 1 ZKR a dôsledkom bude úpadok spoločnosti konal tak, že poškodil existenčný záujem spoločnosti. To je porušenie korporačnej lojality, z ktorého môže vyplývať zodpovednosť spoločníka za škodu voči spoločnosti.⁸

Do tohto právneho rámca „vstupuje“ osobitná skutková podstata zodpovednosti ovládajúceho spoločníka podľa § 66aa OBZ, ktorá pre túto pre spoločnosť existenčnú situáciu ustanovuje nielen predpoklady jeho externej zodpovednosti, ale implicitne aj povinnosti v rámci jeho korporačnej lojality.

Povinnosť, ktorú možno vyvodiť z osobitnej skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu v zmysle § 66aa OBZ, je povinnosť konať tak, aby spoločník *podstatne neprispel* k úpadku, alebo inak formulované nekonať tak, aby spoločník *podstatne prispel* k úpadku spoločnosti, resp. zdržať sa takého konania, ktorým by *podstatne prispel* k úpadku spoločnosti. Ide teda o špecifikáciu povinnosti lojality vo vzťahu k existenčnému záujmu spoločnosti, pričom tento existenčný záujem spoločnosti je aj právom osobitne chráneným záujmom (§ 4 ods. 1 ZKR) Takéto konanie je potom konaním lojálnym voči spoločnosti a v prospech spoločnosti (a naopak). Vyplýva to zo spojenia skutkovej podstaty zodpovednosti a liberálnych dôvodov podľa § 66aa, z ktorého nepriamo vyplýva, že konanie ktoré podstatne prispelo k úpadku spoločnosti je konaním v neprospech spoločnosti, a teda konaním nelojálnym voči spoločnosti, ibaže by bol spoločník v dobrej viere, že koná v prospech spoločnosti.

Z hľadiska zodpovednosti ovládajúceho spoločníka nemusí úpadok spôsobiť len konanie samotného spoločníka. Konanie spoločníka môže byť len jedným prvkom zo skutočností, ktoré vyústili do úpadku spoločnosti, musí ísť však o pr-

⁸ Právny základ korporačnej lojality je predmetom diskusie. Do úvahy prichádza ako východisko zmluvný základ spoločnosti ako právnickej osoby, združujúcej spoločníkov za spoločným účelom s analogickou aplikáciou § 830 OZ, alebo aplikácia všeobecných zásad súkromnoprávných vzťahov – dobrých mravov a zákazu zneužitia práva, ktorý má svoje vyjadrenie aj v rámci všeobecnej právnej úpravy obchodných spoločností (§ 56a OBZ). K tomu podrobnejšie: CSACH, K. In: OVEČKOVÁ, O. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 380 – 381. K otázke chápania porušenia korporačnej lojality ako konaniu v rozpore s dobrými mravmi a možnosti aplikovať aplikácie zodpovednostnej skutkovej podstaty § 424 OZ pozri: HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn. Variace na neuzavřená téma správy obchodních korporací*. Praha: Auditorium, 2010, s. 114 – 115. Otázka právneho základu korporačnej lojality v slovenskom právnom prostredí ale nie je predmetom toho textu.

vok *podstatný*. Kedy možno považovať konanie spoločníka za také, ktoré podstatne prispelo k úpadku spoločnosti, bude závislé od konkrétnych skutkových okolností, niektorými modelovými situáciami sa budeme neskoršie v texte zaoberať.

1.3. Povinnosti spoločníka podľa § 66aa OBZ

Formulácia liberačných dôvodov podľa K. Csacha pritom *potvrďuje sa, že spoločník, ani ovládajúci, nemusí postupovať s odbornou starostlivosťou, má postupovať informovane, nemusí si však obstaráť všetky dostupné informácie a vo vzťahu k povinnosti správať sa lojálne postačuje, že koná v prospech ovládanej osoby*.⁹ To znamená, že rozsah jeho fiduciárnych povinností nie je na úrovni člena štatutárneho orgánu spoločnosti.

Možno súhlasiť s tým, že spoločník nie je povinný zaobstaráť si všetky dostupné informácie,¹⁰ čo je prvkom odbornej starostlivosti a v zásade môže vychádzať z údajov poskytnutých konateľmi. To však podľa nášho názoru ale neznamená, že nemá žiadnu povinnosť starostlivosti. Obsahom požiadavky starostlivosti konať informovanie, je síce nižšia úroveň starostlivosti ako v prípade povinnosti profesionality konateľa, ale nesporne obsahuje povinnosť oboznámiť sa s informáciami od konateľov a minimálne túto úroveň informovanosti aj zohľadniť pri svojom rozhodovaní.

Súčasne treba brať do úvahy, že spoločník nežije vo vákuu spoločnosti a nedisponuje len informáciami od konateľov. V konkrétnej situácii verejne známych informácií tie pri informovanom rozhodovaní nemôže ignorovať a vychádzať len z informácií od konateľov. Príkladom takejto situácie môže byť aktuálna situácia plošných ekonomických dôsledkov pandémie koronavírusu Covid-19.

Otázkou je vzťah požiadavky na informované rozhodovanie s právom spoločníka na informácie od konateľov spoločnosti (§ 122 ods. 2 OBZ). Spoločník nie je vo všeobecnosti povinný využívať svoje právo na informácie. Aj ovládajúci spoločník môže vychádzať z dôvery v informácie poskytnuté mu konateľmi a nemá povinnosť využívať právo na informácie a aktívne preventívne zisťovať, či spoločnosti náhodou nehrozí úpadok, ak na to nemá žiaden relevantný dôvod.

⁹ CSACH, K. Faktické riadenie a ovládanie obchodných spoločností: na ceste k slovenskému koncernovému právu. In: EICHLEROVÁ, K. a kol. (eds). *Rekodifikácie obchodného práva – päť let poté. Svazek I*. Pocta Stanislavě Černé. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 415.

¹⁰ Tamže.

Ak ale spoločník má informácie, z ktorých vyplýva, že konatelia nevykonávajú svoju pôsobnosť s požadovanou starostlivosťou a lojálne voči spoločnosti so spojenia s požiadavkou dobrej viery, že koná v prospech spoločnosti v konkrétnej situácii môže vyplývať nevyhnutnosť (povinnosť) právo spoločníka na informácie využiť práve na naplnenie kritéria korporačnej lojality. To platí o to viac, že ovládajúci spoločník si nepochybne musí byť vedomý svojho postavenia, z ktorého v konkrétnej situácii môže vyplývať, že robí konečné rozhodnutie spoločnosti v otázke, od ktorej závisí existencia spoločnosti.

2. HROZIACI ÚPADOK

Z hľadiska povinností spoločníka v zmysle § 66aa OBZ je pri hroziacom úpadku spoločnosti dôležité, či a v akom štádiu konatelia valné zhromaždenie o stave hroziaceho úpadku informujú, či a aké návrhy opatrení predložia valnému zhromaždeniu na odvrátenie úpadku, či ide o opatrenia, o ktorých musí obligatórne rozhodnúť valné zhromaždenie alebo či si valné zhromaždenia (hlasmi ovládajúceho spoločníka) atrahuje rozhodovanie o opatreniach na odvrátenie úpadku.

Spoločník môže vychádzať z dôvery v informácie poskytnuté mu konateľmi o tom, či spoločnosti hrozí úpadok, ako aj opatreniach na odvrátenie úpadku a nemá osobitné povinnosti, ktoré by sa dali vyvodiť z povinnosti lojality, resp. § 66aa OBZ. Keďže ovládajúci spoločník nemá povinnosť odbornej starostlivosti v rozsahu konateľa, nedá sa vyvodiť ani povinnosť posudzovať opodstatnenosť a efektívnosť opatrení konateľov na odvrátenie úpadku. Čo, samozrejme, neznamená, že tak nerobí vo vlastnom záujme.

Iná situácia je, ak na základe informácií, ktoré valné zhromaždenie, resp. ovládajúci spoločník má k dispozícii, je zrejmé, že spoločnosti sa zhoršuje hospodárenie, hrozí jej úpadok a konatelia buď nerobia žiadne opatrenia, alebo opatrenia, ktoré robia, sú zjavne nedostatočné a konatelia nekonajú profesionálne a lojálne voči spoločnosti, prípadne svojimi úkonmi zjavne prispievajú k prehlbovaniu krízovej situácie v spoločnosti. Otázka je, či v takejto situácii možno z korporačnej lojality spoločníka a implicitných povinností ovládajúceho spoločníka podľa § 66aa OBZ vyvodiť povinnosť ovládajúceho spoločníka konať, t. j. využiť právo na informácie a podľa potreby iniciovať zvolanie valného zhromaždenia odvolať konateľov a vymenovať nových, prípadne zasiahnuť atrahovaním rozhodovania valným zhromaždením.

Zámerne pracujeme s hraničnou situáciou a sme si vedomí, že v praxi sa spravidla vyskytujú situácie menej vyhranené. Domnievame sa ale, že uvažovanie o zodpovednosti spoločníka, navyše externej zodpovednosti je aj vzhľadom na účel majetkového a právneho oddelenia spoločnosti a obmedzeného ručenia spoločníka je z povahy veci uvažovaním primárne o hraničných situáciách. Z nich sa potom dajú odvodiť aj požiadavky na správanie sa v medziach korporáčnej lojality spoločníka voči spoločnosti, ktoré môžu byť iné v hraničnej situácii a iné v rámci bežného chodu spoločnosti.

2.1. Povinnosti ovládajúceho spoločníka voči konateľom

Aj ak vychádzame len z negatívneho vnímania korporáčnej lojality spoločníka, t. j. z povinnosti spoločnosti neškodiť, domnievame sa, že ponechať spoločnosť „svojmu osudu“, ak ovládajúci spoločník má na základe informácií od konateľov alebo z iných zdrojov odôvodnené pochybnosti alebo dokonca vedomosť o konaní konateľov v rozpore s § 4 ods. 1 ZKR v spojení s porušením § 135a OBZ, by bolo v rozpore s jeho korporáčnou lojalitou. Pasivita ovládajúceho spoločníka v takejto situácii môže znamenať, že spoločník *podstatne prispeje* k úpadku spoločnosti svojím nekonaním.

Z formulácie liberačných dôvodov v § 66aa OBZ vyplýva, že spoločník má povinnosť robiť informované rozhodnutie, práve v takejto modelovej situácii je namieste požadovať od spoločníka, aby využil svoje právo na informácie voči konateľom, aby takéto rozhodnutie urobiť mohol. Domnievame sa, aj pri rozdielnej úprave povinnosti vo vzťahu k spoločníkovi (§ 66aa OBZ) a konateľovi (§ 135a OBZ), z ktorej vyplýva, že spoločník nie je povinný zaobstarať si všetky dostupné informácie, povinnosť robiť informované rozhodnutie vyplývajúce z formulácie liberačného dôvodu podľa § 66aa OBZ vyplýva povinnosť využiť právo ako spoločníka na informácie voči konateľovi, či už na valnom zhromaždení alebo ako jediného spoločníka.

Nedomnievame sa, že z korporáčnej lojality pri získaní informácií o porušovaní povinností zo strany konateľov sa dá vyvodiť povinnosť ovládajúceho spoločníka atrahovať si obchodné vedenie (de facto by sa dostal ovládajúci spoločník do postavenia faktického štatutárneho orgánu). Domnievame sa ale, že využiť svoje oprávnenie ovládajúceho spoločníka na valnom zhromaždení (alebo rozhodnutím jediného spoločníka) a zaviazat konateľa ku konaniu na odvrátenie úpadku, prípadne rozhodnúť o personálnej zmene vo funkcii konateľa je priro-

dzenou povinnosťou ovládajúceho spoločníka vyplývajúcou z jeho korporáčnej lojality, aj v spojení s § 66aa OBZ. Samozrejme, ktoré z uvedených opatrení má ovládajúci spoločník urobiť, sa dá posúdiť len v konkrétnej situácii.

K. Csach pripúšťa, že korporáčne povinnosti *môžu výnimočne nútiť k zásahu tam, kde by nekonanie mohlo ohroziť samotnú existenciu alebo dosiahnutia cieľa spoločnosti* pričom ale súčasne uvádza, že *bude zložité vymyslieť situáciu, keď by spoločníci svojím nekonaním priviedli spoločnosť k úpadku – za podmienky, že úplne nevylíčime majetkovú oddelenosť obchodných spoločností a spoločníkov.*¹¹ Domnievame sa ale, že z modelovej situácie je zrejmé, že taká situácia nastať môže a *povinnosť hlasovať na valnom zhromaždení môže v určitých prípadoch, najmä ak by išlo o nevyhnutné opatrenia spoločnosti na udržanie jej existencie, vyplývať z povinnosti lojality voči spoločnosti, resp. iným spoločníkom.*¹²

Môže spoločník *podstatne prispieť* k úpadku nekonaním, ak v situácii, keď disponuje informáciami o neplnení povinností konateľov, nezasiahne, t. j. ostane pasívny? Odpoveď je, že nepochybne môže a v takejto existenciu ohrozujúcej situácii pre spoločnosť tým aj poruší povinnosť lojality voči spoločnosti. Otázka ale je, či pasivita spoločníka v takejto situácii by mohla zakladať aj jeho zodpovednosť v zmysle § 66aa OBZ. Odpoveď na túto otázku závisí od interpretácie ustanovenia § 66aa ods. 1 OBZ, ktoré predpokladá aktívne konanie ovládajúceho spoločníka.

Podľa K. Csacha je *princiipiálne správne (rozumej: legislatívno-formulačne bezpečné), že sankcia náhrady škody je viazaná na aktívne konanie ovládajúceho spoločníka.*¹³ Ak ale vnímame povinnosť ovládajúceho spoločníka vyplývajúcu z § 66aa OBZ, tak ako sme uviedli vyššie ako povinnosť konať tak, aby spoločník *podstatne neprispel* k úpadku alebo nekonať tak, aby spoločník *podstatne prispel* k úpadku spoločnosti, tak sa domnievame sa, že interpretácia konania spoločníka by mala zahŕňať aj jeho pasivitu.

Sme si vedomí, že ide o spornú interpretáciu § 66aa OBZ, preto s ňou uvažujeme len v hraničnej modelovej situácii, že spoločník má vedomosť o krízovej situácii v spoločnosti a porušovaní povinností konateľov v spojení s predpokla-

¹¹ Tamže, s. 411.

¹² ČORBA, J. Niekoľko úvah nad možnosťami ochrany práv spoločníka pred spoločnosťou. In: HUSÁR, J. – CSACH, K. (eds.). *Konflikty záujmov v práve obchodných spoločností – zborník*. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018, s. 16.

¹³ CSACH, K. Faktické riadenie a ovládanie obchodných spoločností: na ceste k slovenskému koncernovému právu. In: EICHLEROVÁ, K. a kol. (eds.). *Rekodifikace obchodního práva – pět let poté. Svazek I*. Pocta Stanislavě Černé. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 411.

dom, ktorý sme uviedli v úvode, že v spoločnosti s ručením obmedzeným je väzba medzi ovládajúcim spoločníkom a spoločnosťou v praxi spravidla veľmi silná.

Vychádzame tiež z toho, že v opačnom prípade by správanie ovládajúceho spoločníka s rovnakým úmyslom a výsledkom, ale v závislosti od toho, či spočíva v aktívnom konaní, alebo v nekonaní malo rôzne právne dôsledky. Nemalo by totiž byť sporné, že ovládajúci spoločník by mal veriteľom zodpovedať za škodu v prípade odvolania konateľa konajúceho profesionálne a lojálne a vymenovania v slovenskej praxi známeho tzv. bieleho koňa, ktorý v rozpore s povinnosťami konateľa nebude vykonávať žiadne opatrenia na odvrátenie hrozby úpadku spoločnosti. V takomto prípade ovládajúci spoločník porušil povinnosť lojality neškodiť spoločnosti. Do úvahy by prichádzal ako právny základ jeho zodpovednosti okrem § 66aa OBZ aj § 424 OZ.¹⁴

2.2. Rozhodovanie o opatreniach na odvrátenie úpadku v pôsobnosti valného zhromaždenia

Súčasťou opatrení na odvrátenie hrozby úpadku môže byť také opatrenie, ktoré vyžaduje rozhodnutie valného zhromaždenia. Spoločník má právo, nie povinnosť zúčastniť sa na valnom zhromaždení zvolaného konateľom. Neúčast' ovládajúceho spoločníka však môže spôsobiť neuznášanosť valného zhromaždenia, resp. nemožnosť prijať rozhodnutia kvalifikovanou väčšinou. V situácii, keď by od rozhodnutia valného zhromaždenia malo závisieť, či spoločnosť prijme opatrenia na odvrátenie úpadku, je situáciou, v ktorej hoci spoločník nemá povinnosť, ale právo zúčastniť sa na valnom zhromaždení, možno z korporačnej lojality aj v spojení z § 66aa OBZ vyvodiť povinnosť spoločníka sa na valnom zhromaždení zúčastniť.¹⁵

Aj v tomto prípade však je otázne, či z neúčasti, ergo z pasivity spoločníka by bolo možné vyvodiť jeho zodpovednosť podľa § 66aa OBZ. Domnievame sa, že argumentácia, ktorú sme použili vo vzťahu k pasivite ovládajúceho spoločníka v prípade porušovania povinností zo strany konateľov spoločnosti sa vzťahujú aj

¹⁴ Pozri aj HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn. Variace na neuzavřená téma správy obchodních korporací*. Praha: Auditorium, 2010, s. 114 – 115.

¹⁵ Obdobne ČORBA, J. Niekoľko úvah nad možnosťami ochrany práv spoločníka pred spoločnosťou. In: HUSÁR, J. – CSACH, K. (eds.). *Konflikty záujmov v práve obchodných spoločností – zborník*. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018, s. 17.

na túto modelovú situáciu. Rozdiel možno vidieť ale v priamom vzťahu medzi porušením povinnosti lojality zo strany ovládajúceho spoločníka a neprijatím opatrení na zabránenie úpadku, čo by mohlo, v prípade akceptácie aplikácie § 66aa OBZ aj na nekonanie ovládajúceho spoločníka, predstavovať inú dôkaznú situáciu.

Aj v tejto situácii nepriznanie zodpovednosti podľa § 66aa OBZ za nekonanie ovládajúceho spoločníka by znamenalo, že pasívny ovládajúci spoločník by svojou pasivitou bol chránený pred rizikom zodpovednosti. Paradoxom tejto situácie by mohlo byť, že pasívny spoločník by bol z hľadiska zodpovednosti vo výhodnejšej situácii ako ovládajúci spoločník, ktorý sa na valnom zhromaždení zúčastní. Ten totiž pri rozhodovaní o opatreniach na odvrátenie úpadku musí na základe informácií, ktoré má k dispozícii najmä od konateľov, vyhodnotiť, či opatrenia, za ktoré hlasuje, neprispievajú k úpadku spoločnosti, a pri svojom rozhodovaní musí byť v dobrej viere, že koná v prospech spoločnosti.

Opatrenia na odvrátenie úpadku môžu okrem opatrení na zníženie nákladov, zvýšenie vlastných zdrojov a rôznych foriem neformálnej reštrukturalizácie zahŕňať aj nové transakcie s rôznou mierou rizikovosti. Spoločníci sú spravidla vo fáze hroziaceho úpadku pripravení v nádeji na odvrátenie úpadku aj na transakcie s vyššou mierou rizika.¹⁶ Ovládajúci spoločník tak môže presadzovať a presadiť na valnom zhromaždení opatrenia, ktoré predstavujú vyššie riziko ako opatrenia navrhované konateľmi. V takejto situácii ide jednoznačne o konanie ovládajúceho spoločníka, ktorý musí brať do úvahy povinnosti spoločnosti podľa § 4 ods. 1 ZKR, a má povinnosť urobiť informované rozhodnutie a byť dobromyselný, ak ide o dôsledky svojho rozhodovania.

Ak bude ovládajúci spoločník na valnom zhromaždení konateľom, konajúcim v súlade s jeho povinnosťami v zmysle § 135a OBZ, upozornený na riziko transakcie a ovládajúci spoločník napriek tomu presadí takéto opatrenie, nepochybne urobil informované rozhodnutie. Ak takéto rozhodnutie *podstatne prispeje* k úpadku spoločnosti, ovládajúci spoločník ťažko unesie dôkazné bremeno, že konal v dobrej viere v prospech spoločnosti.

Ovládajúci spoločník, ktorý či už rozhodnutiami jediného spoločníka alebo svojím vplyvom na valnom zhromaždení atrahuje rozhodovať aj o opatreniach, ktoré sú v pôsobnosti konateľov, sa môže dostať navyše do postavenia faktického štatutárneho orgánu. Potom má v zmysle § 66 ods. 7 OBZ fiduciárnu zodpoved-

¹⁶ Pozri napr. KLÖHN, L. Sollte der deutsche Gestzgeber die Überschuldungsregelung abschaffen? In: *ZRI (Zeitschrift für Restrukturierung und Insolvenz)* 2020, s. 2

nosť ako člen štatutárneho orgánu a vzťahuje sa na neho povinnosť profesionality a lojality s rovnakým obsahom ako na konateľa. Z právneho postavenia faktického štatutárneho orgánu nevyplýva ale deliktuálna zodpovednosť voči veriteľom mimo rámca všeobecnej občianskoprávnej zodpovednosti za úmyselné konanie v rozpore s dobrými mravmi. Bude sa na neho ale vzťahovať aj deliktuálna zodpovednosť podľa § 66aa OBZ.

3. POVINNOSŤ PREDCHÁDZAŤ ÚPADKU

3.1. Rozhodovanie o vyplatení dividendy

Spoločnosť môže vyplácať podiely na zisku spoločníkom len za splnenia podmienok § 123 ods. 2 OBZ v spojení s § 179 ods. 3 a 4 OBZ, ak tým s prihliadnutím na všetky okolnosti nespôsobí svoj úpadok. Tento zákaz (povinnosť) zatažuje primárne konateľov spoločnosti, ktorí predkladajú valnému zhromaždeniu návrh na použitie zisku.

Aj v prípade rozhodovania o použití zisku platí, že v rámci riadneho fungovania spoločnosti ovládajúci spoločník na informované rozhodnutie môže vychádzať z dôvery v informácie, vyplývajúce z účtovnej uzávierky a správy konateľov. Ak ale ovládajúci spoločník má z predložených informácií relevantnú informáciu, že spoločnosti môže hroziť úpadok a napriek tomu konatelia navrhujú rozdelenie zisku a na informované rozhodnutie potrebuje viac informácií, korporatná lojalita vyžaduje, aby využil svoje právo na informácie, ktoré má voči konateľom, aby urobil informované rozhodnutie.

Osobitnou situáciou je, ak ovládajúci spoločník z verejne dostupných informácií disponuje informáciami, ktoré odôvodňujú opatrnosť pri rozhodovaní o rozdelení zisku, aj keď hospodárenie spoločnosti podľa účtovnej uzávierky nevykazovalo hroziaci úpadok a vychádzajúc len z účtovnej uzávierky nie je dôvod o rozdelení zisku nerozhodnúť. Ako konkrétny príklad sa ponúka aktuálna situácia pandémie koronavírusu Covid-19, ktorej ekonomické a právne dôsledky sú verejne známou informáciou. Domnievame sa, že korporatná lojalita vyžaduje od ovládajúceho spoločníka požadovať od konateľov informácie o ekonomických dôsledkoch hospodárskej situácie na obchodné vzťahy spoločnosti a spoločnosť, ak tie konatelia neposkytli spolu s návrhom na rozdelenie zisku medzi spoločníkov. Rovnako sa domnievame, že tieto verejne dostupné informácie a ich dôsledky má ovládajúci spoločník povinnosť zohľadňovať v rámci svojho rozhodovania.

Ak si predstavíme konkrétnu situáciu spoločnosti, ktorá má za predchádzajúce účtovné obdobie zisk, ten by mohla rozdeliť, ale v dôsledku mimoriadnej situácie musí mať zatvorené prevádzky a v čase schvalovania účtovnej uzávierky a rozhodovaní zisku je jej hospodárska situácia neistá a závisí od externých faktorov ekonomických účinkov mimoriadnej situácie, z korporáčnej lojality ovládajúceho v spojení s jeho povinnosťami vyplývajúcimi z § 66aa OBZ vyplýva povinnosť zohľadňovať všetky tieto informácie pri svojom rozhodovaní, bez ohľadu na to, či ich konatelia v návrhu na rozdelenie zisku zohľadňovali, alebo nie.

Valné zhromaždenie nie je viazané návrhom konateľov, spoločníci tak môžu rozhodnúť o rozdelení zisku aj v prípade, že to konatelia nenavrhnú. Z povinnosti profesionality (odbornej starostlivosti) konateľa vyplýva povinnosť upozorniť spoločníkov na valnom zhromaždení na prípadné riziká alebo dokonca rozpor nimi navrhovaného uznesenia vo veci rozdelenia zisku na dividendy so zákonom a tiež nevykonať takéto uznesenie valného zhromaždenia, ak je v rozpore so zákonom. Ak valné zhromaždenie rozhodne o výplate dividendy napriek tomu, ovládajúci spoločník nepochybne urobil informované rozhodnutie.

Ak konatelia rozhodnutie o rozdelení zisku v rozpore so zákonom vykonajú, ručia za splnenie povinnosti spoločníkov vrátiť takto prijatú dividendu. Domnievame sa, že aj keď povinnosť podľa § 123 ods. 2 OBZ zaťažuje primárne konateľov, ide o povinnosť uloženú spoločnosti, sú ňou viazané v rámci svojej pôsobnosti všetky orgány, prostredníctvom ktorých spoločnosť tvorí svoju vôľu. Aj v prípade negatívneho názoru na korporáčnú lojalitu spoločníka, ovládajúci spoločník nepochybne má povinnosť neškodiť spoločnosti, presadenie rozhodnutia v rozpore so zákonom porušením takejto povinnosti nepochybne je a môže zakladať jeho zodpovednosť podľa § 66aa OBZ.

3.2. Zákaz vrátenia vkladov

Zákaz vrátenia vkladov (§ 123 ods. 3 OBZ) kryje akékoľvek plnenie spoločnosti spoločníkovi bez primeranej protihodnoty (67j ods. 1 OBZ). Adresátom povinnosti je spoločnosť, právna úprava zodpovednosti je koncentrovaná primárne na konateľov spoločnosti, ktorí ručia spoločnosti aj veriteľom za vrátenie plnenia poskytnutého spoločnosťou spoločníkovi v rozpore so zákazom vrátenia vkladov. Aj v tejto situácii ale platí, že z korporáčnej lojality spoločníka aj len v jej chápaní ako povinnosti neškodiť spoločnosti znamená, že prijatie takéhoto plnenia je porušením jeho povinnosti. Ak je v postavení ovládajúceho spoločníka,

z korporlačnej lojalitv v spojení § 66aa OBZ vyplýva jeho povinnosť zaoberať sa otázkou primeranosti protiplnenia, aby naplnil povinnosť informovaného rozhodnutia bez toho, aby sme od spoločníka požadovali, aby si zaobstaral všetky dostupné informácie. Ak takáto transakcia *podstatne prispeje* k úpadku spoločnosti, spoločník bude znášať zodpovednosť za škodu v zmysle § 66aa OBZ, ibaže preukáže, že konal v dobrej viere v prospech spoločnosti.

ZÁVERY

Vyvedenie konkrétnych povinností ovládajúceho spoločníka spoločnosti z osobitnej skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu podľa § 66aa OBZ v konkrétnych modelových situáciách je otázka praktická, ale ako sa ukázalo aj v príspevku, nie jednoduchá. Pritom je to otázka každodenného fungovania tisícok spoločností s ručením obmedzeným ovládaných majoritným spoločníkom alebo jediným spoločníkom. Osobitná zodpovednostná skutková podstata § 66aa OBZ chce sanovať negatívne dôsledky ovládania spoločnosti a len implicitne z nej v spojení so všeobecnými pravidlami vzťahu spoločníka a spoločnosti odvodzujeme povinnosti ovládajúceho spoločníka. Chýba ale pozitívna úprava vzťahu spoločníka a spoločnosti, jeho povinností, prípadne iných ako zodpovednostných kompenzačných mechanizmov dôsledkov rozhodovania ovládajúceho spoločníka na spoločnosť.¹⁷

¹⁷ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0571/19 „Dispozície s obchodným podielom“.

**NA LETECKÉ CESTY CTENÉMU KOLEGOVI
A VELKÉMU CESTOVATELOVI**
**FÜR DIE FLUGREISEN DES GEEHRTEN KOLLEGEN
UND REISENDEN DOKTOR ALEXANDER ŠKRINÁR**

Róbert Dobrovodský*

Pán doktor Škrinár mi je vzorom nielen ako skvelý pedagóg so schopnosťou zaujať študentov, ale aj ako svetobežník, ktorý pociestoval nespočetné miesta na svete. Bohaté spomienky z jeho ciest boli popretkávané i „natahovaním“ sa s leteckými prepravcami, ktorí neboli vždy ochotní pánu doktorovi, jeho pani manželke či deťom a vnúčatám, priznať práva, ktoré im patria.

Pán doktor, určite Vás a Vašu rodinu čakajú po odznení následkov celosvetovej pandémie Covid-19 ďalšie cesty lietadlom. Aby ste ťahali za dlhší koniec pri „natahovačkách“, dovoľte mi predstaviť Vám aspoň stručne práva leteckých pasažierov.

Abstrakt: Významný právny základ pre práva európskych pasažierov leteckej dopravy je nariadenie (ES) č. 261/2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov. Toto nariadenie zrušilo nariadenie (EHS) č. 295/91. V tomto príspevku kolegovi doktorovi Alexandrovi Škrinárovi prinášam krátky prehľad nariadenia (ES) č. 261/2004, aby sa mu darilo bez zádrhelov ďalej lietať.

Kľúčové slová: letenka; odmietnutie nástupu do lietadla; zrušenie; meškanie; právo na náhradu; Právo na náhradu alebo presmerovanie; Právo na starostlivosť; Povinnosť informovať cestujúcich o ich právach

Abstrakt: Eine wichtige Rechtsgrundlage für europäische Fluggastrechte ist die EG-Verordnung 261/2004, welche zur Aufhebung einer Verordnung der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft (EWG) aus dem Jahre 1991 führte und mit dem Ziel erlassen wurde eine gemeinsame Regelung für alle Ausgleichs- und Unterstützungsleistungen für Fluggäste im Falle der Nichtbeförderung, Verspätung und Annullierung von Flügen zu schaffen. Zudem wurden die Rechte von denjenigen Fluggästen festgesetzt, die in einer anderen Klasse als in der ursprünglich vorgesehenen befördert wurden. In folgenden Beitrag wird die EU-Verordnung 261/2004 kurz dargestellt damit mein geehrter Kollege Herr Doktor Alexander Škrinár juristisch reibungslos fliegen kann.

Key words: Flugschein; Nichtbeförderung; Annullierung; Verspätung; Ausgleichsanspruch; Anspruch auf Erstattung oder anderweitige Beförderung; Anspruch auf Betreuungsleistungen; Verpflichtung zur Information der Fluggäste über ihre Rechte

* JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M., Katedra občianskeho a obchodného, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Vaše práva sú obsiahnuté v nariadení (ES) č. 261/2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov.

Kedy sa uplatňuje a neuplatňuje nariadenie?

Nariadenie sa neuplatňuje na **bezplatné lety** alebo na **lety so zníženou cenou**, ktoré nie sú dostupné priamo, resp. nepriamo verejnosti. To znamená, že ak Vám pani manželka kúpi napríklad k životnému jubileu vyhladkový let z aeroklubu v Bolerázi (okres Trnava), nariadenia sa na Vás nevzťahuje. Nariadenie sa rovnako nevzťahuje na lety **vrtulníkom**.¹

Nariadenie **sa vzťahuje** na lety pravidelných liniek, charterové lety a nízkonákladové lety. Ak ste, pán doktor, ako svetobežník nalietali veľa míľ na vernostnú kartu, tak i na let kúpený z míľ tejto karty sa nariadenie vzťahuje.

Nariadenie sa v zmysle článku 3 uplatňuje **na všetky lety**

- začínajúce na letisku umiestnenom na území štátu EÚ bez ohľadu na to, či ide o dopravcu európskeho spoločenstva² alebo,
- začínajúce na letisku umiestnenom mimo územia štátu EÚ, ak je preprava realizovaná dopravcom európskeho spoločenstva.

V súvislosti s **geografickým vymedzením pôsobnosti nariadenia** však vznikali pochybnosti o tom, či sa nariadenie použije aj **na časť letu, ktorý síce začal na úniijnom letisku, avšak tento let po prerušení pokračoval z mimo-úniijného letiska**.

Osobne som mal životnú skúsenosť, keď som letel spolu s mojou mamou a s mojím otčimom Rudim (ktorý je z Arménska) a ktorého poznáte z katedrovej opekačky v Marcheggu (Rudi pripravoval pre nás arménsky šašlík). Leteli sme na trase Bratislava – Moskva – Jerevan. Lietadlo nám meškalo počas druhej časti letu. Letecký prepravca sprvu tvrdil, že v úseku letu z Moskvy do Jerevanu nám nevznikli nároky z nariadenia. Nakoniec letecký prepravca neaplikoval prísne gramatický výklad ustanovenia článku 3 nariadenia. Na zreteli mal cieľ nariadenia, ktorým je podstatné zvýšenie štandardu ochrany práv cestujúcich. Preto

¹ Článok 3 ods. 3 a 4 nariadenia.

² Porovnaj s definíciou v nariadení Rady (EHS) č. 2407/92 o licenciách leteckých dopravcov. Nariadenie definuje leteckého dopravcu európskeho spoločenstva ako dopravcu, ktorý získal oprávnenie na prevádzkovanie leteckej prepravy a má sídlo v jednom z členských štátov EÚ, bez ohľadu na to, či ide o leteckú spoločnosť pravidelných, charterových alebo nízkonákladových leteckých služieb.

prepravca uznal, že nariadenie sa vzťahuje aj na lety realizované s medzipristátím na mimoúniijnom letisku. Ďalším mojím argumentom na aplikáciu nariadenia bola skutočnosť, že vo väčšine prípadov sa lety s medzipristátím ponúkajú ako celkové plnenie do cieľového letiska. Najmä ak má cestujúci kúpenú letenku do finálnej destinácie s medzipristátím.

Druhým problémovým okruhom geografického vymedzenia pôsobnosti nariadenia je let, pri ktorom cestujúci, ktorí odleteli z úniijného letiska, na spätočnej ceste priletia na totožné úniijné letisko z neúniijného letiska. Touto otázkou sa zaoberal Súdny dvor EÚ v prípade letu spoločnosťou *Emirates*, ktorá nie je dopravcom európskeho spoločenstva (EÚ). Čo sa stalo v danom prípade? Pán Schenkel si v Nemecku u *Emirates* rezervoval cestu lietadlom z Düsseldorfu (Nemecko) do Manily a späť cez Dubaj (Spojené arabské emiráty). V rezervácii pána Shenkela na cestu späť bol uvedený odlet z Manily 12. marca 2006. Tento let bol pre technické problémy zrušený. Pán Schenkel napokon odletel z Manily 14. marca 2006 a ten istý deň priletel do Düsseldorfu. Pán Schenkel podal proti *Emirates* žalobu na Amtsgericht Frankfurt am Main, v ktorej žiadal od tejto spoločnosti náhradu vo výške 600 eur na základe článku 5 ods. 1 písm. c) a článku 7 ods. 1 písm. c) nariadenia. Uviedol, že v danej veci je podľa týchto ustanovení uplatniteľná náhrada v prípade zrušenia letu. Tvrdil totiž, že let tam a let späť sú nesamostatné časti jedného a toho istého letu. Vzhľadom na to, že mestom odletu tohto letu bol Düsseldorf, pán Schenkel bol „cestujúcim odlietajúcim z letiska umiestneného na území členského štátu“ Európskeho spoločenstva v zmysle článku 3 ods. 1 písm. a) tohto nariadenia. *Emirates* uviedla, že let tam a let späť sa považujú za dva samostatné lety. Okrem toho *Emirates* nemá licenciu udelenú členským štátom EÚ. *Emirates* argumentovala, že nie je dopravcom Spoločenstva v zmysle článku 3 ods. 1 písm. b) nariadenia a dospela k záveru, že nie je povinná poskytnúť pánovi Schenkelovi náhradu za zrušený let.

Súdny dvor EÚ sa v uvedenom prípade plne stotožnil s názorom generálnej advokátky, ktorá poukazujúc na proces tvorby nariadenia argumentovala tým, že tvorca nariadenia otázku pôsobnosti nariadenia na lety z mimoúniijného letiska, ktoré nie sú operované dopravcom európskeho spoločenstva, **zámerne nevyriešil a nechal otvorenú**.³ Na posúdení prípadu nemení ani skutočnosť, že let tam

³ Pozri body 40 až 52 návrhov generálnej advokátky Sharpston vo veci C-173/07 zo dňa 6. marca 2007. Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-22/11, *Finnair Oyj* proti *Timy Lassooy*, zo dňa z 4. októbra 2012. *Emirates*.

a let späť boli rezervované súčasne.⁴ Pričom skutočnosť, že cestujúci rezervoval oba lety súčasne, bola pre vnútroštátne súdy rozhodujúca na to, aby uznali spiaťtočný let za let, na ktorý sa „ešte“ vzťahuje ustanovenie článku 3 ods. 1 písm. a) nariadenia.

Ak budú s vami cestovať vaše vnúčatá alebo pravnúčatá

Nariadenie neobsahuje definíciu **cestujúceho**. Podľa nášho názoru to ani netreba, keďže z povahy predmetu zmluvy o leteckej preprave vyplýva, že ním *de facto* môže byť len fyzická osoba. Na použitie nariadenie nemení nič ani skutočnosť, či cestujúci letí kvôli realizácii osobných potrieb (napr. turistika), alebo služobných či pracovných povinností.

Pri vymedzení pojmu cestujúci sa nemecká judikatúra **zaoberala deťmi**. Cestujúcim je každý člen posádka lietadla okrem pozemného personálu letiska alebo palubného personálu. Pri posúdení pojmu cestujúci v konkrétnom prípade nie je rozhodujúce, či osoba má rezervovanú samostatné sedadlo v lietadle. Preto sa aj jednoročné dieťa považuje za cestujúceho a má nárok náhradu (kompenzáciu).⁵ Aj 16-mesačné dieťa, za ktoré zaplatili rodičia detskú tarifu, má rovnaké práva ako dospelý cestujúci.⁶

Aké vám plynú nároky?

Nariadenie vymedzuje situácie, v ktorých cestujúcemu vznikajú určité nároky:

- **odmietnutie nástupu do lietadla,**
- **presmerovanie (prebookovanie) na iný let,**
- **zrušenie letu,**
- **meškanie letu.**

⁴ Pozri bod 60 návrhov.

⁵ Rozsudok AG Düsseldorf zo dňa 30.06.2011 č. 40 C 1745/11. Zdroj: Zdroj: Wiesbádenská tabuľka práv leteckých pasažierov (Wiesbadener Tabelle der Fluggastrechte) zostavovatelia: Prof. Dr. Ronald Schmid a Holger Hopperdietzel, Dostupné: <http://www.wiesbadener-tabelle.de> (ďalej zdroj citovaný ako skratka „WT“).

⁶ Rozsudok LG Stuttgart zo dňa 7.11.2012 č. 13 S 95/12. Zdroj: WT s. 2.

Odmietnutie nástupu do lietadla (denied boarding)

Odmietnutie nástupu do lietadla znamená odmietnutie prepravy cestujúcich, hoci sa **prezentovali na nástup**.⁷ **Predpokladom prezentovania** sa na nástup do lietadla je, že budú kumulatívne splnené tri podmienky:

- **cestujúci má potvrdenú rezerváciu**
- **cestujúci sa musí dostať na odbavenie v riadnom čase**
- **neexistencia oprávnených dôvodov na odmietnutie nástupu do lietadla.**

Hneď po kúpe skontrolovať letenku (rezerváciu)! Najlepšie je, mať ju vytlačenú so sebou.

Jednou z podmienok je, že cestujúci má **potvrdenú rezerváciu** na príslušný let. Z ustálenej nemeckej judikatúry k pojmu *potvrdená rezervácia* vyplýva, že cestujúci nemá povinnosť preukazovať dopravcovi potvrdenú rezerváciu.⁸ Judikatúra vychádza z praxe, keď prevažná väčšina leteniek sa vystavuje v elektronickej forme a pri prezentácii (check-in) postačuje predložiť len identifikačný doklad bez toho, aby cestujúci musel preukazovať, že má vystavenú letenku (slovami nariadenia: *potvrdená rezervácia*). Preto kladie kvalifikované bremeno dôkazu na dopravcu, aby preukázal, že cestujúci v spornom prípade nemal potvrdenú rezerváciu.⁹ V jednom rozhodnutí súd rozvinul bližšie otázku dôkazného bremena. Uviedol, že je povinnosťou leteckého prepravcu kvalifikovane poprieť, že cestujúci mal potvrdenú rezerváciu, pričom tejto povinnosti nebráni ani skutočnosť, že prepravca mal k dispozícii len meno a priezvisko žalobcov (cestujúcich). Podľa poznatkov súdu letecký prepravca pri odbavovaní pasažierov (check-in) ich dostatočne identifikuje, a preto musí vedieť, kto je registrovaný, resp. kto letel na palube jeho letu.¹⁰ Súd v inom prípade konštatoval, že je na ťarchu prepravcu, keď rok po uskutočnení letu zničí údaje o cestujúcich.¹¹

⁷ Článok 2 písm. j) nariadenia.

⁸ Rozsudok AG Frankfurt zo dňa 29.03.2012 č. 7 S 95/10. Zdroj: WT.

⁹ Rozsudok AG Rüsselsheim zo dňa 23.11.2011 č. 3 C 1552/11. Zdroj: WT s. 3.

¹⁰ Rozsudok AG Rüsselsheim zo dňa 11.04.2013 č. 3 C 3406/12. Zdroj: WT. s. 3.

¹¹ Rozsudok AG Rüsselsheim zo dňa 11.04.2013 č. 3 C 1132/12. Zdroj: WT. s. 3.

Včas sa dostaviť na odbavenie (check-in)!

Okrem toho, že má potvrdenú rezerváciu, sa musí **dostaviť na odbavenie v čase** (present for check-in), ktorý vopred písomne stanovil letecký dopravca, cestovná kancelária alebo splnomocnený cestovný agent. Ak nie je stanovený žiadny čas, cestujúca sa musí dostaviť najneskôr 45 minút pred uverejneným časom odletu.¹² Dané ustanovenie nariadenia treba vykladať tak, že na myslí sa má nie dostaviť sa v určený čas k vstupnej bráne do lietadla (gate), ale postačuje dostaviť sa na registráciu (check-in). Ak sa aj cestujúci dostaví len 30 minút pred odletom check-in, ale ešte nie je odbavený, nesmie mu dopravca odoprieť nástup do lietadla s poukazom na to, že sa nedostavil 45 minút pred odletom na registráciu (check-in).¹³ Podľa rakúskej judikatúry sa cestujúci dostavil včas na odbavenie aj v prípade, ak dorazil na miesto registrácie s takým časovým predstihom, že za normálnych okolností možno očakávať riadne odbavenie.¹⁴ Ak je cestujúci registrovaný spolu s jeho batožinou už aj na prípojný let, nie je podľa názoru Spolkového najvyššieho súdu (BGH) v Nemecku podmienkou nároku na kompenzáciu dostaviť sa na odbavenie na prestupnom letisku alebo dostaviť sa na odbavenie najmenej 45 minút pred uverejneným časom odletu prípojného letu.¹⁵ Ak sa však cestujúci objaví pri vstupnej bráne do lietadla (gate) po tom, ako už boli dvere lietadla zatvorené, nepôjde o včasné dostavenie sa k odbaveniu.¹⁶

Ak zmeškáte prípojný let nie Vašou vinou

Dôležitosť významu včasného dostavenia sa na odbavenie posudzoval aj Súdny dvor EÚ vo svojom rozhodnutí vo veci Iberia.¹⁷ Súdny dvor EÚ zahrnul pod pojem odmietnutie nástupu do lietadla situáciu, keď v rámci jednej zmluvy o preprave zloženej z viacerých rezervácií na hneď na seba nadväzujúce lety, na ktoré boli cestujúcim pri odbavení naraz vydané palubné vstupenky a letecký dopravca odmietol nástup do lietadla cestujúcim. Dôvodom odmietnutia bola

¹² Článok 3 ods. 2 písm. a) nariadenia.

¹³ Rozsudok LG Frankfurt zo dňa 25.03.2013 č. 2-24 S 151/12. Zdroj: WT.

¹⁴ Rozsudok HG Wien zo dňa 16.01.2009 č.60 R 44/08p. Zdroj: WT.

¹⁵ Rozsudok BGH zo dňa 28.8.2012, X ZR 128/11. Zdroj: WT. s. 3.

¹⁶ Rozsudok OLG Frankfurt zo dňa 01.10.2009 č. 16 U 18/08. Zdroj: WT. s. 4.

¹⁷ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci 321/11, Germán Rodríguez Cachafeiro, María de los Reyes Martínez-Reboredo Varela-Villamor proti Iberia, Líneas Aéreas de España SA, zo dňa z 4. októbra 2012.

skutočnosť, že prvý let ich rezervácie mal meškanie zapríčinené tomu istému dopravcovi. Dopravca sa nesprávne domnieval, že títo cestujúci sa nedostavili včas na nástup do lietadla na druhý (nadväzujúci) let.

Viem, že pán doktor Škrinár nefajčí, je mierumilovný, ale keby náhodou: pozor na bezpečnosť!

Bezpečnosť letu môže byť rovnako oprávneným dôvodom na odmietnutie nástupu do lietadla. V praxi sa vyskytujú prípady, že sa cestujúci neprepraví kvôli výkonu **oprávnení veliteľa lietadla**. Ten okrem toho, že zodpovedá za stav lietadla a spôsobilosť posádky lietadla (kapitán lietadla), má oprávnenie všetkým osobám na palube lietadla ukladať pokyny a vykonať nevyhnutné opatrenia voči osobám, ktoré svojím konaním ohrozujú bezpečnosť letu, cestujúcich alebo nákladu alebo poriadok na palube lietadla. Ide o prípady, keď veliteľ lietadla vykáže cestujúceho z paluby pre **jeho nadmernú opitosť, nerešpektovanie zákazu fajčenia, agresívne správanie voči spolucestujúcim či nerešpektovanie povinnosti pripútať sa pri štarte lietadla**. Postavenie veliteľa lietadla z hľadiska kompetencií je ukotvené v medzinárodnom práve verejnom, keď sa veliteľ považuje za predĺženú ruku štátu a vykonáva čiastočne zvrchovanú moc štátu, v ktorom je lietadlo registrované.

Ak cestujete mimo Schengenského priestoru, pozor na formality!

V prípade, že cestujúci nemá zariadené všetky **cestovné formality**, pôjde o dôvod na odmietnutie nástupu do lietadla. Aj v praxi, najmä pri letoch do krajín, ktoré sú mimo Schengenského priestoru, sa možno stretnúť s tým, že zástupca dopravcu pre odbavení letu kontroluje, či má cestujúci v pase napríklad vízum krajiny priletu alebo oprávnenie na pobyt. Vo všeobecnosti je povinnosťou cestujúceho preukázať sa platnými cestovnými alebo inými dokladmi, ktoré sú potrebné na vstup, pobyt alebo opustenie krajiny priletu, odletu, prípadne tranzitu.

Pána doktora som vždy obdivoval pre jeho kondičku na poznávacích zájazdoch. Avšak pozor na zdravíčko pred letom!

Poslednou podmienkou je **neexistencia oprávnených dôvodov na odmietnutie nástupu do lietadla**. Dôvody môžu súvisieť so **zdravím cestujúceho**. Zdravotný stav cestujúceho nezlučiteľný s letom je oprávneným dôvodom na

odmietnutie nástupu do lietadla. Týmto stavom bola napríklad fyzická kondícia cestujúceho, pri ktorej existovalo vysoké riziko cievnej trombózy.¹⁸

Presmerovanie (prebookovanie) na iný let.

Presmerovanie alebo „prebookovanie“ cestujúceho na iný let sa rovnako považuje v zmysle ustanovenia článku 3 ods. 2 písm. b) nariadenia za **odmietnutie nástupu do lietadla**. Presmerovanie alebo tzv. prebookovanie vznikajú často následkom praxe, ktorá je bežná v brandži leteckej dopravy. Ide o predaj leteniek vo väčšom počte, ako dovoľuje kapacita v lietadle (tzv. *overbooking*). Leteckí dopravcovia tým často vykrývajú straty z neefektívneho vyťaženia lietadiel. Samotné nariadenie túto prax nezakazuje.

Byť dobrovoľníkom sa niekedy vypláti – najmä ak sa neponáhľate do destinácie, pán doktor.

V prípade, že vznikne situácia, keď sa pre nedostatok kapacít v lietadle môže odoprieť nástup do lietadla, letecký dopravca je povinný najskôr vyzvať dobrovoľníkov – cestujúcich, aby sa vzdali svojich rezervácií. **Pojem dobrovoľník** je vymedzený ako osoba, ktorá sa prezentovala na nástup do lietadla podľa podmienok stanovených v článku 3 ods. 2 a kladne reagovala na výzvu leteckého dopravcu adresovanú cestujúcim, ktorí sú pripravení, aby sa za protislužbu (benefity) vzdali svojej rezervácie.¹⁹ Ak sa dobrovoľník vzdá rezervácie, musí mu dopravca poskytnúť (a) protislužbu (benefit), ktorej rozsah a podmienky si dohodnú, a (b) asistenciu v súlade s čl. 8 nariadenia. Podstatu a rozsah protislužby nariadenie neupravuje. V praxi ide zväčša o vyplatenie určitej sumy v hotovosti priamo na letisku alebo poskytnutie bezplatného letu v určitej hodnote na určitej trase. Cestujúci (dobrovoľník) ale v tejto situácii nemá nárok na povinnú starostlivosť podľa článku 9 nariadenia.²⁰ Okrem toho podľa ustano-

¹⁸ Fühlich, E. *Reiserecht*. 6. vydanie, C. H. Beck, 2010, s. 880.

¹⁹ Článok 2 písm. k) nariadenia.

²⁰ Obvodný súd v Duisburgu rozhodol, že okrem kompenzácie vo forme protislužby (benefitu) má dobrovoľník možnosť rozhodnúť sa pre vrátenie ceny letenky pri zrušení zmluvy alebo využiť možnosť cestovať náhradným letom podľa článku 8 nariadenia. Nemá však nárok na služby zabezpečené cestujúcim v súvislosti s povinnou starostlivosťou podľa článku 9 nariadenia. Rozsudok AG Duisburg 03.05.2006 – 35 C 5083/05: Rückflug nach Bremen wegen Überbuchung des Flugs nach Berlin. In: *Neue juristische Online-Zeitschrift*, 6. Jahrgang, Heft 25, s. 2279.

venia článku 12 ods. 2 nariadenia sa cestujúci (dobrovoľník) vzdáva nároku na náhradu škody.

Až potom, keď dopravca zistí, že počet dobrovoľníkov nie je dostatočný na to, aby umožnil nástup do lietadla zostávajúcim cestujúcim s rezerváciou, môže odmietnuť cestujúcim nástup do lietadla proti ich vôli. S touto situáciou však nariadenie spája iné následky ako v prípade dobrovoľného vzdania sa rezervácií. Dopravca je povinný zostávajúcim cestujúcim s rezerváciou ihneď (a) poskytnúť náhradu (kompenzáciu) v súlade s článkom 7 nariadenia, (b) vrátenie ceny letu alebo presmerovanie v súlade s článkom 8 nariadenia a (c) povinnú starostlivosť podľa článku 9 nariadenia.

Zrušenie letu

Zrušenie letu je ďalším nariadením upravenou situáciou, s ktorou sa spájajú právne následky. Podľa legálnej definície sa za zrušenie letu považuje neuskutočnenie letu, ktorý bol predtým plánovaný, a na ktorý bolo rezervované aspoň jedno miesto (článok 2 písm. 1 nariadenia). Súdny dvor EÚ vyložil pojem zrušenie tak, že zahŕňa aj prípad, keď lietadlo vzlietlo, no následne, nech už z akéhokoľvek dôvodu, bolo nútené vrátiť sa na letisko odletu, pričom cestujúci uvedeného lietadla boli presmerovaní na iné lety. Dôvod, pre ktorý bolo lietadlo nútené vrátiť sa na letisko odletu, nemá na kvalifikáciu, že ide o zrušenie letu žiadny vplyv. Dôvod, pre ktorý bolo lietadlo nútené vrátiť sa na letisko odletu, má však relevanciu iba vtedy, keď sa má posúdiť, či zrušenie bolo spôsobené mimoriadnymi okolnosťami, ktorým sa nedalo zabrániť (bližšie pozri nižšie).²¹

Zaznamenajte si, pán doktor, kedy Vás prepravca informoval o zrušení letu.

Za predpokladu, že dopravca včas neinformoval cestujúceho o zrušení letu, má cestujúci popri vyššie uvedených nárokoch i nárok na náhradu (kompenzáciu) podľa ustanovenia článku 7 nariadenia. Vymedzenie pojmu včasné informovanie cestujúceho je upravené v ustanovení článku 5 ods. 1 písm. c) nariadenia. Za včasné informovanie o zrušení letu sa považuje situácia, (1) ak je cestujúci informovaný aspoň dva týždne pred plánovaným odletom, alebo

²¹ Rozsudok Súdneho dvora vo veci C-83/10, Aurora Sousa Rodríguez a i. proti Air France SA zo dňa z 13. októbra 2011.

(2) je informovaný v čase od dvoch týždňov do siedmich dní pred plánovaným odletom, pričom je cestujúcemu ponúknuté presmerovanie iným letom, ktorého čas odletu nie je skôr ako dve hodiny pred plánovaným časom odletu zrušeného letu a zároveň ktorého čas priletu do destinácie nie je neskôr než štyri hodiny po plánovanom čase priletu. Za včasné informovanie sa ešte považuje situácia, ak je cestujúci informovaný menej ako sedem dní pred plánovaným odletom za predpokladu, že ponúknuté presmerovanie iným letom, ktorého čas odletu nie je skôr ako hodinu pred plánovaným časom odletu zrušeného letu a zároveň ktorého čas priletu do destinácie nie sú neskôr než dve hodiny po plánovanom čase priletu.

Jej výška je pohyblivá suma medzi 250 a 600 euro a určuje sa vzhľadom na letovú vzdialenosť. Nariadenie umožňuje dopravcovi za určitých okolností znížiť náhradu o 50 %.²² Podľa Führicha má náhrada (kompenzácia) charakter paušalizovanej náhrady škody s odstrašujúcim účinkom voči leteckým dopravcom a so satisfakčnou funkciou voči cestujúcim.²³

Sú prípady, pán doktor, keď sa ozaj nedá letieť: mimoriadne okolnosti – aj Covid-19 je mimoriadna okolnosť

Podľa článku 5 ods. 3 nariadenia **nemusi dopravca cestujúcemu poskytnúť náhradu (kompenzáciu)**, ak preukáže, že zrušenie bolo spôsobené **mimoriadnymi okolnosťami (extraordinary circumstances)**, ktorým sa nedalo zabrániť ani vtedy, keď boli prijaté všetky **primerané opatrenia**. Platné nariadenie v úvodnom ustanovení **napríklad** vymenúva mimoriadne okolnosti, ako napr. prípady politickej nestability, meteorologické podmienky nezlučiteľné s vykonaním letu, riziká bezpečnostnej ochrany, neočakávané nedostatky, ktoré sa týkajú bezpečnosti letu a štrajkov, ktoré ovplyvňujú prevádzku leteckého dopravcu.²⁴ Bližšie ich však nevy vymedzuje. Za mimoriadne okolnosti sa budú považovať predovšetkým okolnosti spôsobené vyššou mocou (*vis maior*), ktoré nespočívajú v systéme a v činnosti leteckého dopravcu. Pôjde o živelné pohromy ako zemetrasenie, hurikán, výskyt mraku sopečného popola, politické nepokoje, teroristic-

²² Ustanovenie článku 7 ods. 2 nariadenia.

²³ Porovnaj Führich, E. *Reiserecht*. 5. vydanie, C. F. Müller, 2005, marg. č. 1025; Führich sa kriticky stavia k rozhodnutiu Krajského súdu vo Frankfurte nad Mohanom (rozhodnutie zo dňa 13.10.2006, 3 – 2 O 51/06), podľa ktorého má kompenzácia predovšetkým sankčnú povahu.

²⁴ Ustanovenie č. 15.

ký útok, hrozba teroristickým útokom či uzatvorenie vzdušného priestoru štátnymi orgánmi a podobne.

Pamätáte si, pán doktor, kolaps dopravy pre sopku, ktorej názov sa nedá vysloviť?

Je to už 20 rokov, čo letové prevádzkové služby Slovenskej republiky pre pohyb mraku sopečného popola z islandskej sopky *Eyjafjallajökull* (pri pokuse o výslovnosť odporúčam rozdeliť takto: **Ey - ja - fja - lla - jö - kull**) uzatvorili vzdušný priestor SR.²⁵

S vyššie uvedenou mimoriadnou okolnosťou spôsobenou islandskou sopkou *Eyjafjallajökull* súvisí aj nedávne rozhodnutie Súdneho dvora EÚ *Denise McDonagh/Ryanair Ltd.*²⁶ Podľa tohto rozhodnutia platí, že dopravca je povinný poskytnúť starostlivosť cestujúcim, ktorých let bol zrušený kvôli takej mimoriadnej okolnosti, akou je uzatvorenie vzdušného priestoru v nadväznosti na erupciu sopky *Eyjafjallajökull*. Nariadenie nestanovuje časové alebo finančné obmedzenie tejto povinnosti **poskytnúť starostlivosť cestujúcim** (ubytovanie, stravu, občerstvenie). V prípade zrušenia letu je letecký dopravca povinný na základe práva Únie poskytnúť cestujúcim starostlivosť a náhradu. V rámci povinnosti poskytnúť starostlivosť je letecký dopravca povinný bezplatne zabezpečiť vzhľadom na čas čakania občerstvenie, jedlo a prípadne hotelové ubytovanie, prepravu medzi letiskom a miestom ubytovania, ako aj možnosti komunikácie s tretími osobami. Letecký dopravca je povinný splniť túto povinnosť, **aj keď je** zrušenie letu spôsobené výnimočnými okolnosťami, čiže okolnosťami, ktorým nebolo možné predísť, aj keby boli prijaté všetky primerané opatrenia. Na druhej strane pri **povinnosti poskytnúť náhradu** sa jej dopravca môže vyhnúť, ak preukáže, že zrušenie letu bolo spôsobené takými okolnosťami.

V prípade vyššie citovaného rozhodnutia pani McDonagh si zakúpila letenku na trase Faro – Dublin, ktorý sa mal uskutočniť 17. apríla 2010. Ten bol zrušený v nadväznosti na sopečnú erupciu. Lety medzi Írskom a kontinentálnou Európou boli obnovené až 22. apríla 2010 a pani McDonaghová napokon pricesto-

²⁵ Zdroj: Tlačová správa Ministerstva dopravy, výstavba a regionálneho rozvoja SR. Dostupné na <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=71621&prm2=75242>

²⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci 12/11, *Denise McDonagh proti Ryanair Ltd*, zo dňa z 31. januára 2013.

vala do Írska až 24. apríla 2010. Počas tohto obdobia jej spoločnosť Ryanair neposkytla nijakú starostlivosť. Vzhľadom na tieto okolnosti sa domnieva, že táto letecká spoločnosť je povinná poskytnúť jej náhradu vo výške takmer 1 130 eur, čo zodpovedá jej nákladom na jedlo, nákup občerstvenia, ubytovanie a dopravu, ktoré vynaložila v období od 17. do 24. apríla 2010. Dublin Metropolitan District Court (Írsko), ktorému bol spor predložený, položil Súdnemu dvoru otázku, či uzatvorenie vzdušného priestoru pre sopečnú erupciu patrí pod pojem „mimoriadne okolnosti“, keď leteckému dopravcovi vzniká povinnosť poskytnúť starostlivosť cestujúcim, alebo či naopak patrí medzi okolnosti, ktoré idú nad rámec „mimoriadnych okolností“, keď je letecký dopravca zbavený povinnosti poskytnúť starostlivosť cestujúcim. Okrem toho za predpokladu, že Súdny dvor rozhodne, že takéto okolnosti skutočne patria pod pojem „mimoriadne okolnosti“, sa írsky súd pýtal Súdneho dvora, či v takej situácii povinnosť poskytnúť starostlivosť musí byť časovo a/alebo finančne obmedzená.

Súdny dvor uviedol, že právo EÚ neuznáva popri „mimoriadnych okolnostiach“ odlišnú kategóriu „osobitne mimoriadnych“ okolností, preto by bol letecký dopravca zbavený všetkých svojich povinností vyplývajúcich z nariadenia vrátane povinnosti poskytnúť starostlivosť. Dôvodil, že keby totiž také okolnosti, o aké ide vo veci samej, nepatrili najmä pre svoj pôvod alebo rozsah pod pojem „mimoriadne okolnosti“, spôsobilo by to, že leteckí dopravcovia by boli povinní poskytnúť starostlivosť uvedenú v nariadení len cestujúcim v leteckej doprave, ktorí sa nachádzajú kvôli zrušeniu letu v situácii, keď im vznikli obmedzené nepríjemnosti. Na druhej strane cestujúci, ktorí sa nachádzajú v mimoriadne chýlostivej situácii, pretože musia zostať počas viacerých dní na letisku, by nemali toto právo. Súdny dvor ďalej spresnil, že nariadenie nestanovuje nijaké, či už časové, alebo finančné obmedzenie povinnosti poskytnúť starostlivosť cestujúcim, ktorých let bol zrušený pre mimoriadne okolnosti. Letecký dopravca má teda povinnosť poskytnúť starostlivosť cestujúcim, ktorých let bol zrušený, v plnom rozsahu počas celého obdobia, keď musia cestujúci čakať na presmerovanie. Súdny dvor zdôraznil, že poskytnutie starostlivosti cestujúcim sa javí ako veľmi dôležité v prípade vzniku „mimoriadnych okolností“ pretrvávajúcich v čase a je to práve v prípade osobitne dlhého čakania spôsobeného zrušením letu, keď sa treba uistiť, že cestujúci v leteckej doprave má prístup k službám základnej potreby, a to počas celého obdobia čakania. Nakoniec Súdny dvor uviedol, že hoci povinnosť poskytnúť starostlivosť má finančné dôsledky pre leteckých dopravcov, nemožno ich považovať za neprimerané vzhľadom na cieľ vysokej ochrany cestujúcich. Dôležitosť, ktorú totiž má tento cieľ, môže odôvodniť negatívne, dokonca

aj značné hospodárske dôsledky vzniknuté určitým hospodárskym subjektom. Okrem toho leteckí dopravcovia musia ako obozretní prevádzkovatelia predpokladať vznik prípadných nákladov vyplývajúcich z ich povinnosti poskytnúť starostlivosť. Navyše náklady vzniknuté plnením tejto povinnosti môžu premietnuť do cien leteníek. Preto Súdny dvor zdôraznil, že keď letecký dopravca nedodrжал svoju povinnosť poskytnúť starostlivosť cestujúcemu v leteckej doprave, tento cestujúci môže získať ako náhradu len vrátenie súm, ktoré sú nutné, vhodné a primerané na účely nápravy zlyhania leteckého dopravcu, čo musí posúdiť vnútroštátnemu súdu.

Obvodný súd v Hamburgu rozhodol, že nepostačuje, ak bol let zrušený kvôli existencii mimoriadnej okolnosti. Dopravca musí preukázať, že mimoriadnym okolnostiam by sa nedalo predísť ani vtedy, ak by bol prijal všetky primerané opatrenia.²⁷

Často diskutovaná otázka bola problematika **technických porúch** ako mimoriadnej udalosti vedúcej k oslobodeniu dopravcov spod povinnosti poskytnúť cestujúcim náhradu (kompenzáciu). Týmto problémom sa zaoberal i Súdny dvor v rámci konania o prejudiciálnej otázke vo veci C-549/07 Wallentin-Herrmann vs. Alitalia. Prínosom rozhodnutia podľa *Bartlika* je skutočnosť, že Súdny dvor zakotvil pri posudzovaní technických porúch lietadla *princíp pravidla a výnimky (Regel-Ausnahme-Prinzip)*, podľa ktorého technické poruchy lietadla patria zásadne do prevádzkového rizika dopravcu, a to preto, že sú súčasťou riadneho výkonu činnosti leteckých dopravcov.²⁸ Za mimoriadnu okolnosť v zmysle článku 5 ods. 3 nariadenia sa považujú len výnimočne, a to vtedy, keď ich **pôvod spočíva mimo sféry vplyvu dopravcu**. Príklon Súdného dvora k *teórii sféry (Sphärentheorie)* považuje *Bartlik* za pozitívny impulz smerujúci k zjednoteniu postoja vnútroštátnych súdov k problematike technických porúch lietadla.²⁹

Za **meteorologické podmienky** nezlučiteľné s vykonaním letu sa považuje hmla, búrka, ľadovec, úder blesku alebo silné sneženie na letisku. Musí ísť však o tak nepriaznivé meteorologické podmienky, že tieto robia let nemožným všetkým leteckým prepravcom, ktoré v danom čase majú na danom letisku umiest-

²⁷ Porovnaj rozsudok AG Hamburg, 21 S 82/06. In: *ReiseRecht Aktuell*, 2006, s. 227.

²⁸ BARTLIK, M. Der „außergewöhnliche Umstand“ nach dem Urteil des Europäischen Gerichtshofs in der Rechtssache Wallentin-Herrmann gegen Alitalia. In: *RRa – ReiseRecht aktuell, Zeitschrift für das Tourismusrecht*, 6/2009, s. 275.

²⁹ Tamže, s. 274.

nené svoje lietadlá. Nesmie ísť o podmienky nepriaznivé len pre konkrétneho prepravcu. Ak napríklad lietadlo nemôže odletieť preto, že na letisku existuje nedostatok tekutiny slúžiacej sa odmrznutie trupu lietadla (tzv. defrosting), nepôjde o mimoriadnu okolnosť, keďže nedostatky na strane technickej služby letiska sa pričítajú prepravcovi.³⁰ Na druhej strane však neudelenie povolenia na odlet pre nepriaznivé počasie sa považuje za mimoriadnu okolnosť.³¹

Vzniká otázka, či možno považovať štrajk za mimoriadnu okolnosť len vtedy, ak štrajkuje personál leteckého prepravcu alebo ide len o štrajk tretích osôb (napr. dispečerov letovej prevádzky, letiskového personálu a pod.). **Nedostatok palubného personálu** pre chorobu podľa judikatúry patrí medzi typické podnikateľské riziká prepravcu, s ktorými musí počítať a ktoré mu idú na vrub zodpovednosti. Rozhodujúca nie je ani vzdialenosť domovského letiska prepravcu od miesta, kde sa nachádza letisko z chýbajúcim personálom,³² ale ani potreby dodržať pravidlá minimálneho odpočinku personálu.

Meškanie letu big delay

O **meškanie letu** v zmysle nariadenia ide vtedy, ak letecký dopravca predpokladá, že let bude mať meškanie voči plánovanému času odletu v závislosti od dĺžky meškania a dĺžky trasy letu.

Z hľadiska nariadenia nie je relevantné každé meškanie letu, ale len **veľké meškanie (big delay)**. O veľké meškanie ide v prípade meškania letu:

- a) so vzdialenosťou do 1 500 km najmenej dve hodiny,
- b) v rámci EÚ nad 1 500 km a všetkých ostatných letov od 1 500 km do 3 500 km tri hodiny alebo viac v prípade všetkých letov; alebo
- c) štyri hodiny alebo viac v prípade letov, ktoré nespádajú pod písmená a) alebo b).

Už v prípade **dvojhodinového meškania** letu je dopravca povinný poskytnúť cestujúcim služby povinnej starostlivosti zahŕňajúce jedlo s občerstvením zodpovedajúce času čakania³³ a poskytnutie telekomunikačných prostriedkov.³⁴

³⁰ Rozsudok AG Königs Wusterhausen zo dňa 3.5.2011 č. 20C83/11. Zdroj: WT, s. 13.

³¹ Rozsudok AG Offenbach zo dňa 6.1.2006 č. 33C2/06. Zdroj: WT, s. 14.

³² Rozsudok AG Frankfurt, 24.6.2011, 31C961/11. Zdroj: WT, s. 14; alebo LG Darmstadt, 6.4.2011, 7S122/1 Zdroj: WT, s. 14.

³³ Ustanovenie článku 9 ods. 1 písm. a) nariadenia.

³⁴ Poskytnuté musia byť aspoň dva telefónne hovory, telexy alebo faxové správy, alebo e-maily (článok 9 ods. 2 nariadenia).

Ak letecký dopravca očakáva, že let bude meškať **viac ako jeden deň**, má povinnosť okrem vyššie uvedených služieb povinnej starostlivosti poskytnúť cestujúcemu i hotelové ubytovanie a transfer medzi letiskom a hotelom. Cestujúci má nárok na asistenčné služby, zahŕňajúce vrátenie úplnej ceny letu, resp. ceny nepreletenej trasy do siedmich dní³⁵ a bezplatnú leteckú prepravu do miesta odletu za predpokladu, že meškanie je **aspoň päť hodín**. V prípade meškania však cestujúci nemajú nárok na presmerovanie za porovnateľných prepravných podmienok na ich konečné cieľové miesto³⁶ a náhradu v súlade s článkom 7 nariadenia tak, ako je to pri zrušení letu. Práve skutočnosť, že podľa nariadenia nemá cestujúci pri meškanií letu nárok na náhradu v súlade s článkom 7 vedie k snahe leteckých dopravcov v súdnych sporoch preukazovať, že nešlo o zrušenie letu, ale o meškanie. Dokonca ak by sa i podarilo v súdnom spore preukázať, že šlo o zrušenie letu, letecký dopravca má stále možnosť s poukazom na mimoriadnu okolnosť odmietnuť zaplatiť náhradu v súlade s článkom 7.

Súdny dvor³⁷ potvrdil, že nárok na náhradu sa odvíja **od meškania priletu a nie odletu**.

V závere, pán doktor, Vám, Vašej rodine, Vaším blízkym želám, nech Vám všetko vychádza presne podľa Vašich predstáv!

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen)

³⁵ Spôsobom ustanoveným v článku 7 ods. 3 nariadenia, konkrétne v hotovosti, elektronickým bankovým prevodom, bankovým príkazom alebo šekom alebo s písomným súhlasom cestujúceho, v cestovných poukážkach a/alebo inými službami.

³⁶ Článok 8 ods. 1 písm. b) a c) nariadenia.

³⁷ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci 11/11, Air France SA proti Heinz-Gerke Folkerts, Luz-Tereza Folkerts, zo dňa z 26. februára 2013.

USTÁLENÁ ROZHODOVACIA PRAX DOVOLACIEHO SÚDU

STABLE DECISION-MAKING PRACTICE OF THE SUPREME COURT

Katarína Gešková*

Abstrakt: Autorka sa v článku zaoberá pojmom ustálená rozhodovacia prax. Poukazuje na to, že Civilný sporový poriadok používa rôzne pojmy (ustálená rozhodovacia prax, ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít, ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu) a kladie si otázku, aký je medzi nimi rozdiel. Skúma, čo je obsahom tohto pojmu, a to analýzou súvisiacich pojmov (judikát, judikatúra, konštantná judikatúra), ako aj analýzou rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu a ústavného súdu, ktorá sa snaží tento pojem zdefinovať.

Kľúčové slová: ustálená rozhodovacia prax, ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít, ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu, judikatúra

Abstract: The author deals with the concept of stable decision-making practice. She points out that the Code of Civil Procedure uses various terms (established decision-making practice, established decision-making practice of the highest judicial authorities, established decision-making practice of the Supreme court) and asks what the difference is between them. She examines the meaning of this concept, namely by analyzing related concepts (decision, case law, constant case law), as well as by analyzing the decision-making activity of the Supreme Court and the Constitutional Court, which seeks to define this concept.

Key words: established decision-making practice, established decision-making practice of the highest judicial authorities, established decision-making practice of the Supreme court, case –law

I. SÚDNE ROZHODNUTIA AKO PRAMEŇ PRÁVA

Stabilita rozhodovacej činnosti súdov je jedným z pilierov právneho štátu a vytvára právnu istotu v právnych vzťahoch. Stabilná rozhodovacia činnosť dáva právnym vzťahom osobitnú kvalitu v podobe ich predvídateľnosti. Od rozhodovacej činnosti súdov však nemôžeme očakávať, že sa kvôli snahe byť stabilná zbaví svojej dynamiky a vývoja. Preto je rozhodovacia činnosť súdov ako prameň práva dynamická, a teda môže sa meniť. Cieľom optimálnej právnej úpravy je

* JUDr. Katarína Gešková, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

nájsť spôsob, **ako správne vyvážiť** stabilitu a predvídateľnosť práva a zároveň jej umožniť rásť a zlepšovať sa, alebo inak povedané prispôbiť sa zmene v dynamike života.

V súčasnosti nie je namieste pochybovať, či súdne rozhodnutia sú prameňom práva. Nie však všetky. Za prameň práva môžeme považovať len rozhodnutia najvyšších súdnych autorít, a teda prameňom práva spravidla nebudú rozhodnutia súdov nižších inštancií, ak právny názor v nich vyjadrený nie je aprobovaný najvyšším súdom (a to v ustálenej praxi najvyššieho súdu), alebo ak nie je rozhodnutie súdu nižšieho stupňa publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR (ďalej aj „Zbierka“).¹ Za najvyššie súdne autority právna veda,² ako aj právna prax³ považujú Najvyšší súd Slovenskej republiky, Ústavný súd Slovenskej republiky, Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu a Súdny dvor Európskej únie v Luxemburgu.

Súdne rozhodnutia sa zvyknú v praxi označovať aj pojmom **judikatúra**. Pojem judikatúra sa stal prirodzenou súčasťou právneho jazyka a právnici veľmi radi „poukazom na konštantnú judikatúru“ argumentujú, pričom z následnej diskusie zistíme, že každý má o tomto pojme inú predstavu.⁴ Pojem judikatúra vo všeobecnosti znamená „viaceré súdne rozhodnutia“. Judikatúra sa môže spájať s rozhodovacou činnosťou rôznych súdov, a teda môžeme hovoriť o judikatúre konkrétneho okresného súdu (alebo viacerých okresných súdov), konkrétneho krajského súdu (alebo viacerých krajských súdov) a najvyššieho súdu alebo aj ústavného súdu. Judikatúra môže byť konštantná (keď jednotliví sudcovia alebo

¹ Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Cdo/6/2017 zo 6. marca 2017 „Ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu, ktoré sú ako judikáty publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR. Do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj jednotlivito v doposiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali.“

² ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BA-JÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 32.

³ Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6 Cdo 129/2017 z 31. októbra 2010: „S prihliadnutím na čl. 3 C. s. p. do pojmu ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu treba zahrnúť aj rozhodnutia Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, prípadne Súdneho dvora Európskej únie. Rozhodnutia súdov iných štátov, a teda ani rozhodnutia Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR pod tento pojem nespádajú.“

⁴ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In: *Bulletin slovenskej advokácie* 11/2016, s. 27.

senáty príslušného súdu/súdov rozhodujú rovnako) alebo rozdielna (keď existujú dva, príp. viac názorových prúdov v rámci daného súdu/súdov). Nemožno však vylúčiť, a to úplne legitímne, že pre niekoho môžu byť judikatúrou len tie súdne rozhodnutia, ktoré sú publikované v Zbierke, teda súhrn v Zbierke publikovaných judikátov.

Konštantná judikatúra najvyššieho súdu je podľa nášho názoru totožná s pojmom ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu, najmä s poukazom na jej definovanie samotným najvyšším súdom v rozhodnutí sp. zn. 3 Cdo 6/2017, na ktoré ostatné senáty najvyššieho súdu zhodne nadväzujú (sp. zn. 3 Cdo 6/2017, 3 Cdo 158/2017, 4 Cdo 95/2017, 5 Cdo 87/2017, 6 Cdo 21/2017, 6 Cdo 129/2017, 8 Cdo 33/2017).

Inak je to s pojmom **judikát**. Judikát nie je to isté ako súdne rozhodnutie. Podľa nášho názoru pojem „judikát“ už sám osebe nesie v sebe punc záväznosti, punc vyššej kvality a sily. Je to tak preto, že pod pojmom judikát treba chápať len také rozhodnutie, ktoré je publikované v Zbierke. Toto rozhodnutie tak samo osebe predstavuje ustálenú rozhodovaciu prax najvyššieho súdu.⁵ Nie je správne, ak pojmom judikát označujeme len samotné rozhodnutie okresného súdu alebo krajského súdu, ak nie je publikované v Zbierke. Publikácia aj rozhodnutí nižších súdov v Zbierke nie je vylúčená. Vyplýva to jednak zo samotného názvu Zbierky (Zbierka stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky), ale napr. aj z § 8 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch, podľa ktorého „*najvyšší súd dbá o jednotný výklad a jednotné používanie zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vlastnou rozhodovacou činnosťou a tým, že prijíma stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov a zverejňuje právoplatné súdne rozhodnutia zásadného významu v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky*“. Zo žiadneho ustanovenia teda nevyplýva, že by malo ísť len o právoplatné rozhodnutia najvyššieho súdu. Prax je však taká, že spravidla sú v Zbierke publikované rozhodnutia najvyššieho súdu. Publikácia rozhodnutí nižších stupňov má však tiež svoj význam a môže napomôcť k zjednoteniu rozhodovacej činnosti v takých prípadoch, kde nie je prípustné dovolanie, a teda v prípadoch, o ktorých najvyšší súd ani nemôže rozhodovať.

⁵ Pozri rozhodnutie NS SR sp. zn. 3 Cdo/6/2017, citované v poznámke č. 1.

II. USTÁLENÁ ROZHODOVACIA PRAX V NORMÁCH CIVILNÉHO SPOROVÉHO PORIADKU

Civilný sporový poriadok používa vo svojich normách nasledujúce pojmy:

- i. ustálená rozhodovacia prax** (§ 220 ods. 2 a 3, 393 ods. 2 a 3),
- ii. ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít** (čl. 2 ods. 2, čl. 4 ods. 2) a
- iii. ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu** (§ 421 ods. 1 písm. a.).

Zákonodarca v dôvodovej správe ani v iných legislatívnych dokumentoch nevyvetlil dôvody na použitie týchto pojmov, ani rozdiely medzi týmito spojeniami. S týmito otázkami sa teda musí popasovať právna veda a súdna prax.

Rozhodovať ustálene je vlastne vyjadrením princípu právnej istoty. Ide o princíp, ktorý bol do prijatia Civilného sporového poriadku vyjadrený len v rozhodnutiach ústavného súdu, nebol teda vyjadrený normatívne. Ústavný súd už na začiatku svojho pôsobenia formuloval princíp právnej istoty ako znak právneho štátu a zdefinoval ho nasledujúco: „*K imanentným znakom právneho štátu patrí neodmysliteľne aj princíp právnej istoty (napr. PL. ÚS 36/95), ktorého súčasťou je tiež požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri opakovaní v rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď (napr. I. ÚS 87/93, PL. ÚS 16/95 a II. ÚS 80/99).*“ Na tieto rozhodnutia nadviazali ďalšie rozhodnutia ústavného súdu, podľa ktorých je nekonzistentná rozhodovacia činnosť všeobecných súdov v analogických veciach ústavne neudržateľná: „*Diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej istej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná (m. m. PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05).*“

Princíp právnej istoty je súčasťou práva na spravodlivý proces a je zároveň aj akousi hrádzou proti arbitrárnosti súdnych rozhodnutí. Civilný sporový poriadok tento princíp vo svojich normách definuje explicitne v **čl. 2 ods. 2**: „*Právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.*“ Z uvedeného vyplýva, že právna istota sa viaže na rozhodovanie v analogických veciach v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít. Podľa Števécka za najvyššie súdne autority možno považovať (i) Ústavný súd Slovenskej republiky, (ii) Najvyšší

súd Slovenskej republiky (iii) Európsky súd pre ľudské práva a (iv) Súdny dvor Európskej únie.⁶

Na ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít odkazuje aj **čl. 4 ods. 2 CSP**,⁷ podľa ktorého ak na vyriešenie právnej otázky nie je právna norma, sudca má pri rozhodovaní okrem iného prihliadnuť aj na ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.

Ďalej na ustálenú rozhodovaciu prax odkazuje CSP už v rámci ustanovení o **konaní v 1. inštancii**.⁸ V prípade, že sa súd 1. inštancie chce odkloniť od ustálenej rozhodovacej praxe,⁹ musí tento odklon odôvodniť. Súdny 1. inštancie teda môžu rozhodnúť aj v rozpore s ustálenou praxou, avšak v rozhodnutí sa musia dôvodom odklonu dôkladne venovať. Obdobne to platí aj pre rozhodovanie **odvolacích súdov**.¹⁰ Aj odvolací súd musí prípadný odklon od ustálenej rozhod-

⁶ ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 32.

⁷ Čl. 4 ods. 2: (2) Ak takého ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej vedy a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.

⁸ § 220 CSP: (2) V odôvodnení rozsudku súd uvedie, čoho sa žalobca domáhal, aké skutočnosti tvrdil, aké dôkazy označil, aké prostriedky procesného útoku použil, ako sa vo veci vyjadril žalovateľ a aké prostriedky procesnej obrany použil. Súd jasne a výstižne vysvetlí, ako posúdil podstatné skutkové tvrdenia a právne argumenty strán, ktoré skutočnosti považuje za preukázané a ktoré nie, ktoré dôkazy vykonal, z ktorých dôkazov vychádzal a ako ich vyhodnotil, prečo nevykonal ďalšie navrhnuté dôkazy a ako vec právne posúdil, prípadne odkáže na ustálenú rozhodovaciu prax. Súd dbá, aby odôvodnenie rozsudku bolo presvedčivé. (3) Ak sa súd odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe, odôvodnenie rozsudku obsahuje aj dôkladné odôvodnenie tohto odklonu.

⁹ Zákon už v § 220 ods. 3 CSP neuvádza, že má ísť o odôvodnenie odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe len najvyšších súdnych autorít. Možno teda povedať, že táto povinnosť sa týka aj ustálenej rozhodovacej praxe súdov nižších inštancií. S tým v zásade korešponduje aj rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 289/2017 z 21. novembra 2017, podľa ktorého „súd má poznať svoju vlastnú judikatúru, t.j. aj rozhodnutia iných sudcov (resp. senátu) toho istého súdu a túto judikatúru musí zohľadniť bez ohľadu na to, či na ňu samotné strany sporu poukazujú. Naopak, postoj všeobecných súdov, vyznačujúci sa odlišnosťou prístupu k prejednávanej veci, ktoré sú v podstate identické, bez toho, aby svoj odklon odôvodnili, je prejavom svojvôle, ktorá odporuje spomínanému základnému princípu materiálneho právneho štátu“. Z uvedeného vyplýva, že rozhodujúci sudca/senát by sa mal vyjadríť aj k opačným rozhodnutiam vydaným sudcom/senátom a odôvodniť odklon od neho, a to vlastne aj ak ešte netvorí ustálenú prax na danom súde.

¹⁰ § 393 (2) CSP: V odôvodnení rozhodnutia odvolací súd uvedie stručný obsah napadnutého rozhodnutia, podstatné zhrnutie skutkových tvrdení a právnych argumentov strán v odvolacom konaní, prípadne ďalších subjektov, ktoré dôkazy v odvolacom konaní vykonal a ako ich vyhodnotil,

vacej praxe dôkladne odôvodniť. Napokon to, že došlo k odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe zakladá prípustnosť **dovolania** podľa § 421 ods. 1 písm. a.) CSP,¹¹ avšak podľa tohto ustanovenia je dovolanie prípustné len v prípade odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu.

Zmyslom týchto ustanovení je, aby v prípade odklonu bolo zrejmé, aké protiargumenty boli pre rozhodujúci súd určujúce. Kvôli presvedčivosti súdneho rozhodnutia by mali argumenty odkláňajúceho sa rozhodnutia vyznievať presvedčivejšie. Ak sa rozhodujúci súd odkláňa od ustálenej rozhodovacej praxe a nezdôvodní odklon, možno uzavrieť, že rozhodnutie nie je dostatočne odôvodnené. Keďže v týchto ustanoveniach CSP hovorí len o ustálenej rozhodovacej praxi, je otázne, o akú rozhodovaciu prax pôjde.

V tomto Civilný sporový poriadok nadviazal jednak na právnu teóriu, ale aj na právnu prax,¹² ktorá definuje **dva základné typy záväznosti rozhodnutí najvyššieho súdu a to záväznosť kasačnú (inštančnú, t. j. v tej istej veci) a záväznosť precedenčnú (judikátornú)**; kým v prípade tzv. kasačnej záväznosti je súd nižšieho stupňa vždy povinný pri nezmenených skutkových a právnych okolnostiach veci bezvýhradne akceptovať právny názor najvyššieho súdu vyjadrený v zrušujúcom rozhodnutí, v prípade tzv. precedenčnej záväznosti existuje možnosť, aby všeobecný súd rôzneho stupňa (ne)reflektoval právne závery najvyššieho súdu tým, že v dobrej viere predostrie konkurujúce úvahy a začne s konkrétnym rozhodnutím najvyššieho súdu zmysluplný právny dialóg (porovnaj napríklad uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Cdo/155/2011 zo dňa 21.12.2011); v tomto prípade vo svojej podstate argumentačnej záväznosti sa môže súd nižšieho stupňa odkloniť od príslušného súdneho rozhodnutia (rozhodnutí) najvyššieho súdu za predpokladu predloženia kritickej konfrontácie jeho dôvodov, podľa ktorých sa nemohol v obdobnej skutkovej a právnej situácii s predmetným rozhodnutím stotožniť; tento prístup sa preto nepovažuje za porušenie princípu právnej istoty.

zistený skutkový stav a právne posúdenie veci, prípadne odkáže na ustálenú rozhodovaciu prax; ustanovenia § 387 ods. 2 a 3 tým nie sú dotknuté. Odôvodnenie rozhodnutia senátu obsahuje aj pomer hlasov, akým bolo rozhodnutie prijaté. (3) Ak sa súd odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe, odôvodnenie rozhodnutia obsahuje aj dôkladné odôvodnenie tohto odklonu.

¹¹ § 421 (1) CSP: Dovolanie je prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky, a) pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, b) ktorá v rozhodovacej praxi dovolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo c) je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.

¹² Pozri Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici, sp. zn. 17Co/410/2014 zo dňa 14. mája 2014.

Vo vzťahu k prípadnému odklonu a povinnosti jeho zdôvodnenia v súdnom rozhodnutí ešte upozorňujeme na nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 289/2017 z 21. novembra 2017, podľa ktorého „súd má poznať svoju vlastnú judikatúru, t. j. aj rozhodnutia iných sudcov (resp. senátu) toho istého súdu a túto judikatúru musí zohľadniť bez ohľadu na to, či na ňu samotné strany sporu poukazujú. Naopak, postoj všeobecných súdov, vyznačujúci sa odlišnosťou prístupu k prejednávanej veciam, ktoré sú v podstate identické, bez toho, aby svoj odklon odôvodnili, je prejavom svojvôle, ktorá odporuje spomínanému základnému princípu materiálneho právneho štátu“.

Napĺňaniu princípu právnej istoty a predvídateľnosti práva napomáhajú aj ďalšie ustanovenia CSP. Predovšetkým je to vytvorenie **veľkého senátu**.¹³ Veľký senát má zabezpečovať jednotu v rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu tak, že v prípade ak senát najvyššieho súdu pri svojom rozhodovaní dospeje k právnemu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru, ktorý už bol vyjadrený v rozhodnutí iného senátu najvyššieho súdu, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu. V uznesení o postúpení veci odôvodní svoj odlišný právny názor. Členovia postupujúceho senátu sú zároveň členovia veľkého senátu. Právny názor veľkého senátu je pre ostatné senáty záväzný. Treba povedať, že predstavuje ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu. Právny názor veľkého senátu však nie je nemenný a senáty najvyššieho súdu sa nemusia ním riadiť. V prípade, že sa chce niektorý senát najvyššieho súdu od názoru veľkého senátu odchýliť, musí predložiť vec opätovne veľkému senátu. Inak povedané právny názor veľkého senátu možno zmeniť len neskorším rozhodnutím veľkého senátu.

Predvídateľnosť súdneho rozhodovania, dôkladné naplnenie princípu kontradiktórnosti a v konečnom dôsledku aj naplnenie princípu právnej istoty garantuje inštitút **predbežného právneho posúdenia** (§ 171 CSP, § 181 CSP).

¹³ Podľa § 48 CSP: (1) Ak senát najvyššieho súdu pri svojom rozhodovaní dospeje k právnemu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru, ktorý už bol vyjadrený v rozhodnutí iného senátu najvyššieho súdu, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu. V uznesení o postúpení veci odôvodní svoj odlišný právny názor. (2) Veľký senát sa skladá z predsedu senátu a šiestich sudcov. Predsedom veľkého senátu je predseda príslušného kolégia najvyššieho súdu. Členmi veľkého senátu sú sudcovia senátu najvyššieho súdu, ktorý vec postúpil veľkému senátu podľa odseku 1, a traja sudcovia tohto kolégia určení rozvrhom práce najvyššieho súdu. (3) Právny názor vyjadrený v rozhodnutí veľkého senátu je pre senáty najvyššieho súdu záväzný. Ak sa senát najvyššieho súdu pri svojom rozhodovaní chce odchýliť od právneho názoru vyjadreného v rozhodnutí veľkého senátu podľa odseku 2, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu. (4) Veľký senát si pred rozhodnutím vo veci vyžiada stanovisko ministra spravodlivosti Slovenskej republiky, generálneho prokurátora Slovenskej republiky, prípadne ďalších subjektov.

Prostredníctvom neho súd stranám uvedie svoje predbežné právne posúdenie a strany tak majú predstavu o smerovaní úvah súdu. Vďaka tomu môžu súdu uvádzať ďalšie skutkové tvrdenia a právne argumenty, okrem iného aj rozhodnutia súdov, ktoré názor súdu podporujú, alebo naopak, vyvracajú. Súd tak vo svojom ďalšom rozhodovaní musí na tieto rozhodnutia prihliadnuť.

Ďalej CSP pozná **tzv. pokutu za súdivosť** (§ 452 ods. 2 CSP¹⁴), čo znamená, že ak dovolací súd dovolanie odmietne ako neprípustné alebo zamietne ako nedôvodné v právnej veci, ktorá už bola aspoň v piatich prípadoch predmetom dovolacieho konania, uloží advokátovi, ktorý dovolanie podpísal, pokutu do 500 eur. Z uvedeného možno usúdiť, že pri piatich zhodných rozhodnutiach možno očakávať, že najvyšší súd **považuje svoju prax v tejto otázke za ustálenú, a preto podanie dovolania sankcionuje pokutou**. Z uvedeného ustanovenia však nemožno uzavrieť, či päť rozhodnutí je minimálny počet na zadefinovanie pojmu ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu, alebo nie.

III. USTÁLENÁ ROZHODOVACIA PRAX DOVOLACIEHO SÚDU

Podľa Moravčíkovej¹⁵ pre ustálenú judikatúru, na účely jej záväznosti a potreby odôvodnenia odchýlenia sa od takéhoto záväzného názoru najvyššieho súdu, má významnú hodnotu to, či bolo takéto rozhodnutie publikované v Zbierke.¹⁶

¹⁴ § 452 CSP: (1) Ak dovolací súd rozhoduje o dovolaní v obdobnej veci, ktorá už bola aspoň v piatich prípadoch predmetom konania pred dovolacím súdom na základe skoršieho dovolania podaného tým istým dovolateľom, môže v odôvodnení svojho rozhodnutia poukázať už len na svoje skoršie rozhodnutia a ak sa v celom rozsahu stotožňuje s ich odôvodnením, ďalšie dôvody už neuvádzať. (2) Ak dovolací súd dovolanie odmietne ako neprípustné alebo zamietne ako nedôvodné v prípade uvedenom v odseku 1, uloží advokátovi, ktorý dovolanie podpísal, pokutu do 500 eur. Tento advokát má postihové právo proti svojmu klientovi, len ak dovolanie podal na jeho osobitný písomný príkaz.

¹⁵ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In: *Bulletín slovenskej advokácie* 11/2016, s. 28.

¹⁶ Podľa § 23 zákona o súdoch (zákon č. 757/2004 Z.z. v platnom znení): (1) Najvyšší súd v záujme jednotného výkladu a jednotného používania zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vydáva v občianskoprávných, trestnoprávných, obchodnoprávných a správnych veciach Zbierku stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, v ktorej zverejňuje a) stanoviská najvyššieho súdu k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré zaujalo plénum najvyššieho súdu alebo kolégium najvyššieho súdu, b) vybrané rozhodnutia najvyššieho súdu alebo ostatných súdov. (2) Najvyšší súd zabezpečuje uverejňovanie Zbierky stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky na internete.

Táto myšlienka je ďalej rozvinutá v judikatúre najvyššieho súdu, ktorý ďalej precizuje, čo okrem publikovaných rozhodnutí tvorí ustálenú rozhodovaciu prax. Pojem ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu zdefinoval najvyšší súd nasledujúco: „Ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu, ktoré sú ako judikáty publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR. Do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj jednotlivo v doposiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali“ (Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Cdo/6/2017 zo 6. marca 2017, pozri aj rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 6/2017, 3 Cdo 158/2017, 4 Cdo 95/2017, 5 Cdo 87/2017, 6 Cdo 21/2017, 6 Cdo 129/2017, 8 Cdo 33/2017).¹⁷

Túto definíciu doplnil najvyšší súd v ďalšom rozhodnutí, keď uviedol: „S prihliadnutím na čl. 3 C. s. p. do pojmu ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu treba zahrnúť aj rozhodnutia Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, prípadne Súdneho dvora Európskej únie. Rozhodnutia súdov iných štátov, a teda ani rozhodnutia Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR pod tento pojem nespádajú. Ak teda dovolateľka v dovolaní poukázala na rozhodnutia Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/2009 a sp. zn. II. ÚS 1835/2014 ako na rozhodnutia spadajúce pod ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu, od ktorej sa odvolací súd pri riešení právnej otázky zachovania súrodeneckých väzieb pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti niektorého z rodičov odklonil, tak uvedenú argumentáciu dovolateľky nemožno považovať za súladnú s ust. § 421 ods. 1 písm. a) C. s. p.“¹⁸ K obdobným záverom dospel najvyšší súd v ďalšom svojom rozhodnutí:¹⁹ „Pod pojem ustálenej súdnej praxe a pod pojem dovolací súd v zmysle § 421

¹⁷ Z uvedeného rozhodnutia zároveň vyberáme nasledujúcu časť: „Rozhodnutie najvyššieho súdu sp. zn. 3 Cdo 65/2008 nebolo publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, závery v ňom vyjadrené neboli však v neskorších rozhodnutiach najvyššieho spochybnené alebo prekonané. Predmetné rozhodnutie bolo uverejnené v časopise Zo súdnej praxe pod č. 33/2008. K obsahovo identickým záverom, ako v tomto rozhodnutí, dospel najvyšší súd tiež v konaní vedenom pod sp. zn. 5 Cdo 151/2008. Vzhľadom na to dovolací súd nevidí dôvod, aby toto rozhodnutie nebolo považované za súčasť pojmu „ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu“, z čoho možno usúdiť, že najvyšší súd už dve nepublikované rozhodnutia, ktoré neboli v praxi najvyššieho súdu spochybnené, považuje za ustálenú prax dovolacieho súdu.

¹⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6 Cdo 129/2017 zo dňa 31. októbra 2017.

¹⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Cdo 165/2018 zo dňa 22. novembra 2018.

ods. 1 CSP teda nemožno zahrnúť rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky, na ktoré žalobca poukazuje vo svojom dovolaní, ani Najvyšší súd Českej republiky.“

Občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu Slovenskej republiky prijalo na publikáciu do Zbierky stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky ako judikát pod č. R 71/2018 rozhodnutie z 24. januára 2018, sp. zn. 6 Cdo 29/2017, ktorého právna veta znie: „Do ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu v zmysle § 421 ods. 1 Civilného sporového poriadku treba zahrnúť aj naďalej použiteľné, legislatívnymi zmenami a neskoršou judikatúrou neprekonané civilné rozhodnutia a stanoviská publikované v Zbierkach súdnych rozhodnutí a stanovísk vydávaných Najvyššími súdmi ČSSR a ČSFR, ďalej v *Bulletine Najvyššieho súdu ČSR* a vo *Výbere rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu SSR* a napokon aj rozhodnutia, stanoviská a správy o rozhodovaní súdov, ktoré boli uverejnené v *Zborníkoch najvyšších súdov č. I, II. a IV* vydaných SEVT Praha v rokoch 1974, 1980 a 1986.“²⁰

Možno teda uzavrieť, že:

1. Za ustálenú prax možno považovať
 - a) rozhodnutie publikované v Zbierke (alebo starších zbierkach),
 - b) rozhodnutie nepublikované v Zbierke (alebo starších zbierkach), ale musí spĺňať ďalšie predpoklady, a to
 - (i) buď je tento názor vyjadrený opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach, alebo
 - (ii) názor je vyjadrený aj v jednotlivom nepublikovanom rozhodnutí, ale na toto rozhodnutie (resp. právny názor v ňom vyjadrený) nadviazali niektoré neskôr vydané rozhodnutia, t. j. opäť musí ísť o akceptáciu právneho názoru vo viacerých ďalších rozhodnutiach najvyššieho súdu. Ak najvyšší súd odkazuje na nepublikované rozhodnutia, malo by ísť o „viacero“ takýchto rozhodnutí.
2. Za ustálenú prax sa považujú nielen rozhodnutia publikované v Zbierke, ale aj naďalej použiteľné, legislatívnymi zmenami a neskoršou judikatúrou neprekonané civilné rozhodnutia a stanoviská publikované v Zbierkach súdnych rozhodnutí a stanovísk vydávaných Najvyššími súdmi ČSSR a ČSFR, ďalej

²⁰ K tomuto však treba uviesť, že staršie zbierky sú veľmi ťažko dostupné a dohľadateľné, keďže sú len v tlačenej, nie elektronickej podobe. Na stránke Najvyššieho súdu SR (www.nsud.sk) sú dostupné Zbierky len od r. 2005, napriek tomu, že podľa § 23 ods. 2 zákona o súdoch najvyšší súd má zabezpečiť zverejnenie Zbierky na internete. Je potom otáznou, či sú rozhodnutia zo Zbierok na internete nezverejnených ustálenou rozhodovacou praxou najvyššieho súdu.

v Bulletine Najvyššieho súdu ČSR a vo Výbere rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu SSR a napokon aj rozhodnutia, stanoviská a správy o rozhodovaní súdov, ktoré boli uverejnené v Zborníkoch najvyšších súdov č. I, II. a IV vydaných SEVT Praha v rokoch 1974, 1980 a 1986.

3. Za ustálenú rozhodovaciu prax možno považovať aj rozhodnutia Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, prípadne Súdneho dvora Európskej únie.
4. Za ustálenú prax nemožno považovať rozhodnutia súdov iných štátov, a teda ani rozhodnutia Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR pod tento pojem nepatria.

IV. VIACERÉ NEPUBLIKOVANÉ ROZHODNUTIA AKO USTÁLENÁ ROZHODOVACIA PRAX DOVOLACIEHO SÚDU

Najvyšší súd svojím rozhodnutím sp. zn. 3 Cdo 6/2017 vytvoril základnú definíciu pojmu ustálená prax dovolacieho súdu, podľa ktorej pod ustálenú prax dovolacieho súdu možno zaradiť aj viaceré nepublikované rozhodnutia dovolacieho súdu, ak je právny názor v nich vyjadrený opakovane, alebo aj v jednotlivé nepublikované rozhodnutie, ak na toto rozhodnutie (resp. právny názor v ňom vyjadrený) nadviazali niektoré neskôr vydané rozhodnutia dovolacieho súdu, t. j. opäť musí ísť o akceptáciu právneho názoru vo viacerých ďalších rozhodnutiach najvyššieho súdu. Ak najvyšší súd odkazuje na nepublikované rozhodnutia, malo by ísť teda o viacero takýchto rozhodnutí.

Možno oceniť snahu najvyššieho súdu chopiť sa neľahkej úlohy a vytvoriť akýsi základ definície „ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu“. Treba však pripustiť, že definícia má aj niekoľko úskalí. Prirodzene, tieto sa môžu ďalšou rozhodovacou činnosťou najvyššieho súdu odstrániť. Jedným z úskalí tejto definície je pojem „nepublikované rozhodnutia“, ďalej vnútorné usporiadanie a prehľadnosť už publikovaných rozhodnutí najvyššieho súdu a v neposlednom rade pojem „viaceré“. Analýza pojmu ustálená rozhodovacia prax v zmysle judikatúry najvyššieho súdu si rozhodne zaslúži pozornosť v detailnejšom príspevku, preto teraz naznačíme k nej len niekoľko úvah.

Pod „nepublikovanými rozhodnutiami“ sa má zrejme na mysli, že ide o rozhodnutia nepublikované v Zbierke (to by už samo osebe vytváralo punc ustálenej praxe, a teda by nebolo potrebné, aby tých publikovaných rozhodnutí bolo viacero). Nie je však jasné, či má ísť o rozhodnutia zverejnené, a teda verejne

dostupné. Podľa nášho názoru by malo ísť výlučne o verejne dostupné rozhodnutia a že najvyšší súd nemôže napr. pri odmietaní dovolania argumentovať rozhodnutiami, ktoré neboli nikde zverejnené, a teda dovolateľ o nich objektívne ani nemohol mať vedomosť. S tým súvisí ďalšia otázka, a síce kde sa majú tieto rozhodnutia zverejňovať? Na stránke najvyššieho súdu (www.nsud.sk) alebo aj na iných portáloch (aspi, sloplex, google)? Nie všetky rozhodnutia najvyššieho súdu však zverejnené sú. Dokonca nie sú zverejnené ani všetky Zbierky najvyššieho súdu, na stránke najvyššieho súdu sú dostupné len Zbierky od roku 2005, a to aj napriek povinnosti najvyššieho súdu ich zverejňovať (§ 23 ods. 2 zákona o súdoch).

Ďalším naznačeným problémom je prehľadnosť a ľahká dohľadateľnosť relevantných súdnych rozhodnutí. Prax ukazuje, že ak chceme zistiť, či je určitá právna otázka v praxi dovolacieho súdu vyriešená, môžeme ju hľadať podľa kľúčového slova alebo kľúčových slov na stránke najvyššieho súdu. Výsledok spravidla je množstvo rôznych rozhodnutí, pričom väčšina z nich sa témy netýka. Navyše asi sotva možno od dovolateľa žiadať, aby všetky preštudoval a zistil, či sa v nich daná právna otázka skutočne rieši. Advokáti potom informácie o rozhodovacej praxi hľadajú na rôznych súkromných portáloch, kde sa buď cielene, alebo v diskusióch súdne rozhodnutia usporadúvajú a hromadia, napr. www.lexforum.sk, www.najpravo.sk, www.ulpianus.sk. Vyhľadanie toho správneho judikátu tak môže byť potom len otázka šťastnej náhody. Potom súhlasíme s názorom, že ak je poskytnuté len množstvo nevytriedených dát, tak pre používateľa sa to môže rovnať situácii, ako keby vlastne nič sprístupnené nebolo, používateľ síce má k dispozícii veľké množstvo dát, vyhľadávanie v nich je však komplikované či nemožné.²¹

Preto si treba uvedomiť, aké ciele sa zverejňovaním rozhodnutím sledujú. Podľa Bobeka²² ide o dva ciele, a to

- 1) kontrola a transparentnosť rozhodovania súdov
- 2) realizácia riadiacej funkcie judikatúry ako nástroja zjednocovania praxe súdov.

Sila zastúpenia určitého záujmu je viditeľná v tom, aké rozhodnutia a v akom rozsahu sú zverejňované.

Zjednocovať judikatúru všeobecných súdov je jedným s cieľov dovolacieho konania v rekodifikovanom civilnom procese. Práve preto je prípustnosť dovo-

²¹ BOBEK, M. Úvahy o uverejňování soudních rozhodnutí. In: *Právní rozhledy*, 11/2010, s. 399.

²² Tamže.

lania, okrem vád zmätočnosti (§ 420 CSP), postavená aj na posúdení vzťahu k ustálenej rozhodovacej praxi (§ 421 CSP). Dovolanie je teda prípustné

- a) v prípade odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu (§ 421 ods. 1 písm. a) CSP),
- b) v prípade, že právna otázka nie je v praxi dovolacieho súdu ešte vyriešená (§ 421 ods. 1 písm. b) CSP),
- c) v prípade, že právna otázka je dovolacím súdom riešená rozdielne (§ 421 ods. 1 písm. c) CSP).

Ak chceme zabezpečiť zjednocovanie judikatúry najvyšším súdom, je nevyhnutné, aby sa právne názory najvyššieho súdu k určitým konkrétnym právnym otázkam dali ľahko dohľadať. Ved' len tak má dovolateľ príležitosť napísať dovolanie kvalifikovane, bez rizika, že bude odmietnuté a najvyšší súd sa k spornej právnej otázke nevyjadrí.

Práve preto je podstatné, aby dovolatelia tieto rozhodnutia poznali. A to sa dá docieľiť len prehľadne dostupnou judikatúrou najvyššieho súdu. Ak to tak nie je, najvyššiemu súdu bude cyklicky práca pribúdať. Keďže je jeho rozhodovacia činnosť neznáma alebo ťažko dostupná, neplní svoju funkciu, a tak najvyššiemu súdu narastá počet zbytočných dovolaní. Podstatu činnosti najvyššieho súdu tak potom zbytočne tvoria procesné rozhodnutia, ktorými najvyšší súd dovolania odmieta. Je ale otázne, či sú odmietnuté oprávnené, ak na advokátov dovolateľov kladieme neúnosné bremeno zistiť, či je, alebo nie je právna otázka riešená ustálená a potom určiť, či teda išlo o odklon alebo či ide o otázku nevyriešená. Prípadne určiť, či je táto otázka riešená rozdielne. Ved' sa pokojne môže stať, že dovolateľ nájde náhodne štyri zhodné riešenia danej právnej otázky v rozhodnutiach najvyššieho súdu, ale už nenájde ďalšie dva protichodné názory iných senátov.

Posledná myšlienka sa bude venovať pojmu „viaceré“. Ak má ísť o viaceré nepublikované rozhodnutia najvyššieho súdu, možno ustáliť, že najvyšší súd iste nemá na mysli jedno takéto rozhodnutie a s najväčšou pravdepodobnosťou ani dve takéto rozhodnutia (to by potom zvolil spojenie „aspoň dve nepublikované rozhodnutia“). Môže ísť teda o tri a viac nepublikovaných rozhodnutí. Aj ústavný súd poukazuje na to, *„ak aj najvyšší súd mieni pod pojem ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu začleniť aj v príslušnej zbierke nepublikované rozhodnutia, musí byť rozhodovacia činnosť senátov najvyššieho súdu skutočne opakujúca sa. Len tak sa naplní záver, že ide o rozhodovaciu prax ustálenú. Tomu, že ide o rozhodovaciu prax ustálenú (a teda opakujúcu sa), by ďalej malo nasvedčovať to, že tieto nepublikované rozhodnutia sú verejne dostupné a ľahko dohľadateľné (najmä prostredníctvom internetu) aj pri bežnej lustrácii medzi rozhodnutiami najvyššieho súdu k danej práv-*

nej otázke, keďže ich je opakujúce sa množstvo. Ak by však takéto nepublikované rozhodnutia najvyššieho súdu neboli takto verejne dostupné a dohľadateľné, nemožno ich považovať za ustálenú prax dovolacieho súdu. Ustálená prax musí byť zrejme nielen dovnútra (že o nej vie najvyšší súd), ale aj navonok (vo vzťahu k verejnosti). Ak teda najvyšší súd považuje určitý právny názor za ustálený, mohlo by to byť pre najvyšší súd impulzom na jeho publikáciu v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky. Tým sa zároveň odstráni neistota týkajúca sa toho, či ide o právnu otázku v praxi dovolacieho súdu vyriešenú alebo nie“.²³

Ak sme teda uzatvorili, že dve nepublikované rozhodnutia najvyššieho súdu nestačia na záver, že ide o ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu, koľko rozhodnutí potom tvorí ustálenú prax dovolacieho súdu? Je to ťažká otázka. A odpoveď na ňu má veľa „ak“. Zrejme by na tvrdenie, že ide o ustálenú prax postačilo päť rozhodnutí najvyššieho súdu (obdobne podľa § 452 CSP práve 5 rozhodnutí stačí na to, aby najvyšší súd mohol len odkázať na iné rozhodnutie v tejto právnej veci alebo uložiť pokutu pre súdivosť), „ak“ by sa tieto rozhodnutia dali ľahko dohľadať na stránke najvyššieho súdu cez kľúčové slovo a „ak“ by neexistovali iné protichodné rozhodnutia k tejto právnej otázke, v ktorých by súd zaujal opačný/iný názor. Za splnenia týchto podmienok si môžeme povedať, že päť senátov túto otázku rieši zhodne a nie je žiadny oponujúci názor. Možno by sudcovia oponovali, že päť zhodných rozhodnutí je veľa, že typy právnych otázok stále pribúdajú a sú stále iné. S tým možno súhlasiť. Môžu ustálenú prax najvyššieho súdu tvoriť tri rozhodnutia k danej právnej otázke? V zásade by sme mohli súhlasiť, avšak za predpokladu, že ide skutočne o analogickú skutkovú situáciu a že sú tieto rozhodnutia verejne dostupné a ľahko dohľadateľné bez žiadneho protichodného rozhodnutia.

Preto základom ustáľovania judikatúry dovolacieho súdu je najmä jej **prehľadnosť a dostupnosť**. S tým je spojená **zodpovednosť najvyššieho súdu za vytvorenie databázy** svojich rozhodnutí podľa kľúčových slov a aplikovaného právneho predpisu, príp. aj podľa odkazujúcich súdnych rozhodnutí. Túto činnosť senáty najvyššieho súdu realizujú aj v súčasnosti, výsledok však nie je uspokojivý. Tabuľky, ktoré senáty musia vyplniť, evidentne nestačia a ľudský prvok pri tvorbe dobrej databázy je tak nevyhnutný. Zrejme treba k týmto náležitostiam uviesť aj stručný popis právnej otázky a stručný popis skutkového stavu. Tieto dáta by mohli byť postačujúce pre ich ďalšie spracovanie analytickým oddelením, ktoré rozhodnutie začlení do databázy.

²³ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. US 51/2020.

Tvorba dobrej databázy je teda jedným z kľúčových predpokladov na zjednocovanie súdnej judikatúry. Jej dobré nastavenie pomôže nielen advokátom pri spisovaní dovolaní, ale najmä samotnému najvyššiemu súdu. Po prvé, prehľadná databáza judikatúry vytvorí predpoklad na spisovanie perfektných dovolaní a na lepší odhad advokáta, či dovolanie podať, alebo nie. Tento stav vytvorí predpoklad, aby najvyšší súd v dovolacom konaní dovolanie vecne prejednal a vyjadril právny názor k sporným právnym otázkam, a tak ustálil judikatúru alebo ju ďalej rozvinul. Po druhé, najvyšší súd zároveň získa prehľad o svojej vlastnej rozhodovacej činnosti, o rozhodovaní iných senátov, o smerovaní svojej rozhodovacej činnosti. Rozhodovanie tak bude nielen kvalitnejšie, ale aj efektívnejšie. Len tak je možné naplniť cieľ dovolania, ktorým je riešiť otázky zásadného právneho významu a zjednocovať judikatúru, čo sú podstatné prvky naplňania princípu právnej istoty. Naplnením tejto funkcie plní dovolanie aj celospoločenskú úlohu.

Dovtedy bude v tomto smere neistota. Potom sa ale nemožno dovolateľom čudovať, ak budú prípustnosť dovolania vymedzovať eventuálne, ak majú pochybnosť o tom, ako interpretovať pojem „ustálená rozhodovacia prax“. Napr. dovolateľ sa domnieva, že ide o otázku v praxi dovolacieho súdu nevyriešenú (pretože našiel len dve rozhodnutia najvyššieho súdu k tejto otázke), avšak (aj vzhľadom na rozhodnutia najvyššieho súdu citované vyššie) pre istotu prípustnosť dovolania odvodí aj z dôvodu, že odvolací súd sa odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe.²⁴

²⁴ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu APVV-18-0443 „Prieniky pracovného práva do iných odvetví súkromného práva (a vice versa)“.

PRÍSTUP SÚDOV K SPOTREBITEĽSKÝM ROZHODCOVSKÝM ROZSUDKOM

THE COURT'S VIEWS ON CONSUMER ARBITRATION AWARDS

Marek Maslák*

Abstrakt: Autor v príspevku poukazuje na súčasný stav rozhodovacej praxe súdov vo vzťahu k spotrebiteľským rozhodcovským rozsudkom, či už v rámci ich prieskumu v konaniach o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, alebo aj v rámci exekučného prieskumu týchto rozhodcovských rozsudkov. Zároveň tento stav hodnotí a zamýšľa sa nad budúcim vývojom spotrebiteľského rozhodcovského konania v Slovenskej republike.

Kľúčové slová: spotrebiteľský rozhodcovský rozsudok, žaloba o zrušenie rozhodcovského rozsudku, spotrebiteľská rozhodcovská zmluva, spotrebiteľské rozhodcovské konanie

Abstract: Author in present article points out the current situation of decision-making practice of courts in relation to consumer arbitration awards, either within their examination in proceedings on actions for annulment of a consumer arbitration award, or within the enforcement proceedings of these arbitration awards. At the same time, author evaluates this situation and considers the future development of consumer arbitration in the Slovak Republic.

Key words: consumer arbitration award, action for annulment of a consumer arbitration award, consumer arbitration agreement, consumer arbitration

Z akej oblasti by mohla byť téma tohto príspevku, ak nie z oblasti spotrebiteľského rozhodcovského konania. Komentár k zákonu o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní bol mojím prvým rozsiahlejším dielom, pričom práve jubilant je recenzentom tohto komentára, čo si vážim, keďže ide o odborníka v oblasti rozhodcovského konania. Jubilanta považujem za príjemného človeka a spoločníka, vždy sme si mali čo povedať, hoci sme obaja z iných generácií. Jubilanta si pamätám ešte ako svojho pedagóga, ktorého som rešpektoval, pričom rozhovory s ním ma doteraz vždy obohacujú. Preto nesmierne rád prispievam do Pocty k jeho životnému jubileu.

* JUDr. Marek Maslák, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

ÚVOD

S účinnosťou od 1. januára 2015 sa rozdvajila právna úprava rozhodcovského konania v Slovenskej republike, keď rozhodcovské konanie v spotrebiteľských sporoch bolo vyčlenené do samostatného zákona – zákona č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní (ďalej ako „zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní“ alebo „ZoSRK“). Išlo o reakciu zákonodarcu na časté zneužívanie liberálneho rozhodcovského konania v neprospech spotrebiteľov. V minulosti vzniklo na Slovensku viacero rozhodcovských súdov, ktoré boli prepojené na dodávateľov a vydávali rozhodcovské rozsudky, v ktorých priznávali dodávateľom nezákonné či nemravné úroky a rôzne ďalšie poplatky. Právomoc rozhodcovských súdov bola v mnohých prípadoch založená na neprijateľnej zmluvnej podmienke, pričom spotrebiteľia boli v konaniach pred rozhodcovskými súdmi pasívni, ba čo viac, nevedomovali si ani význam rozhodcovského konania či účinky rozhodnutia prijatého v takomto konaní. Ochrana práv spotrebiteľov často končila až na exekučných súdoch, ktoré boli zahľtené rozhodcovskými rozsudkami v spotrebiteľských veciach. Preto je pochopiteľné, že nový zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní nastavil pomerne prísne kritériá na zriaďovateľov spotrebiteľských rozhodcovských súdov, pre spotrebiteľských rozhodcov, na náležitosti spotrebiteľskej rozhodcovskej zmluvy, prevažne kogentne upravil samotné spotrebiteľské rozhodcovské konanie, navyše s výraznou mierou ingerencie štátnych súdov, či už v rámci konania o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, alebo aj v exekučnom konaní. Hneď v predhovore spomínaného komentára k zákonu o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní uvádzam, že v dôsledku prísnosti tohto zákona je otázná miera uplatniteľnosti spotrebiteľského rozhodcovského konania v praxi. Zároveň tam poukazujem na to, že sudcovia všeobecných súdov by mali byť pri prieskume spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov zdržanliví a nevychádzať automaticky z premisy bezbrehej ochrany spotrebiteľa a nedôveryhodného spotrebiteľského rozhodcovského konania.¹ Cieľom tohto príspevku je upriamiť pozornosť na to, či sa tento antagonistický prístup všeobecných súdov k rozhodcovskému konaniu v spotrebiteľských veciach (založený na racionálnych základoch – realite rozhodcovského konania v spotrebiteľských veciach v minulosti) zmenil po prijatí a účinnosti zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní, resp. ako sa v súčasnosti vyvíja.

¹ MASLÁK, M. *Zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní. Komentár*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 8 a 9.

MOŽNOSTI OCHRANY SPOTREBITELA VOČI ROZHODCOVSKÉMU ROZSUDKU VYDANÉMU V SPOTREBITELSKOM ROZHODCOVSKOM KONANÍ

Rozhodcovské rozsudky v spotrebiteľských sporoch boli v minulosti v mnohých prípadoch posúdené ako ničotné exekučné tituly exekučným súdmi preto, že rozhodcovské súdy nemali právomoc rozhodnúť vzhľadom na rozhodcovské doložky ako neprijateľné zmluvné podmienky. Zneužívanie rozhodcovského konania v spotrebiteľských sporoch sa snažil zákonodarca najprv riešiť doplnením nového dôvodu žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku, podľa ktorého žalobu možno podať, ak pri rozhodovaní boli porušené všeobecne záväzné právne predpisy na ochranu práv spotrebiteľa.² Keďže často však bol spotrebiteľ pasívny a nepodal žalobu o zrušenie, k čomu vzhľadom na nízku úroveň právneho povedomia slovenských spotrebiteľov dochádzalo v nemalej miere, napokon ochranu spotrebiteľov takpovediac iniciatívne prebrali exekučné súdy.

Ako vyplýva z právnej vety z rozhodnutia Najvyššieho súdu SR pod R 46/2012: „*Pokiaľ oprávnený v návrhu na vykonanie exekúcie označí za exekučný titul rozsudok rozhodcovského súdu, je exekučný súd oprávnený a zároveň povinný skúmať, či rozhodcovské konanie prebehlo na základe uzavretej rozhodcovskej zmluvy. Ak nedošlo k uzavretiu rozhodcovskej zmluvy, nemohol spor prejednať rozhodcovský súd a v takom prípade ani nemohol vydať rozhodcovský rozsudok. Pri riešení otázky, či rozhodcovský rozsudok vydal rozhodcovský súd s právomocou prejednať daný spor, nie je exekučný súd viazaný tým, ako túto otázku vyriešil rozhodcovský súd.*“ Možnosť preskúmať neprijateľnosť zmluvnej podmienky vo vykonávacom konaní pripustil aj Súdny dvor EÚ v rozsudku vo veci C-40/08, *Asturcom*, keď uviedol: „*Vnútroštátny súd, ktorý rozhoduje o návrhu na výkon právoplatného rozhodcovského rozsudku, ktorý bol vydaný bez účasti spotrebiteľa, musí hneď po tom, ako sa oboznámi s právnymi a so skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel, preskúmať ex officio nekalú povahu rozhodcovskej doložky uvedenej v zmluve uzavretej medzi podnikateľom a spotrebiteľom v rozsahu, v akom podľa vnútroštátnych procesných pravidiel môže takéto posúdenie vykonať v rámci obdobných opravných prostriedkov vnútroštátnej povahy.*“

V novom zákone o spotrebiteľskej arbitráži (§ 45 ods. 1) zákonodarca ustanovil široký okruh dôvodov na podanie žaloby o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku. Ide o dôvody tak procesného, ako aj hmotnoprávneho cha-

² Ust. § 40 ods. 1 písm. j) zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní účinné do 1. júla 2009.

rakteru, dokonca niektoré z nich je všeobecný súd povinný preskúmať *ex offio* aj bez namietania v žalobe (vrátane prípadného nesprávneho právneho posúdenia veci spotrebiteľským rozhodcovským súdom). Tento rozsah dôvodov znamená, že meritórny prieskum spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov nebude pre všeobecné súdy ničím výnimočný. To nie je bežný jav v prípade rozhodcovského konania v jeho pôvodnom zmysle slova, keďže meritórnym prieskumom sa do veľkej miery strácajú hlavné výhody rozhodcovského konania, a to rýchlosť riešenia sporu a s tým súvisiaca úspora nákladov. Avšak spotrebiteľské rozhodcovské konanie je vzhľadom na jeho zákonnú úpravu v Slovenskej republike skôr istým hybridom medzi rozhodcovským konaním a konaním pred všeobecnými súdmi.

Zákonodarca ustanovuje veľkorysú trojmesačnú lehotu na podanie žaloby o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, pričom tento rozsudok nenadobudne právoplatnosť pred uplynutím lehoty na podanie žaloby, resp. ak je žaloba podaná, pred nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia súdu v konaní o zrušenie rozhodcovského rozsudku (§ 46 ods. 1 a 2 ZoSRK).

Navyše v § 46 ods. 3 ZoSRK sa ustanovuje, že spotrebiteľ môže podať žalobu o zrušenie aj v exekúcii, pričom sa tam odkazuje na podmienky v Exekučnom poriadku.³ V zmysle § 48 ods. 2 EP v znení účinnom do 31. marca 2017 platilo, že spotrebiteľ mohol podať žalobu o zrušenie aj v lehote na podanie námietok proti exekúcii, pričom v upovedomení o začatí exekúcie bol exekútor povinný o tom poučiť spotrebiteľa, a zároveň k upovedomeniu priložiť vzor žaloby o zrušenie. V prípade, že spotrebiteľ túto žalobu podal, exekúcia bola odložená (§ 56 ods. 5 EP v znení do 31. marca 2017). V súčasnosti už podanie žaloby o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku počas exekučného konania nie je možné.⁴

Zároveň však podľa Exekučného poriadku platilo a dodnes aj platí, že prieskumná právomoc exekučného súdu pri rozhodovaní o návrhu na vykonanie exekúcie je širšia v prípade, ak je exekučným titulom spotrebiteľský rozhodcovský rozsudok. V zmysle § 53 ods. 3 písm. f) EP v platnom znení súd návrh na vykonanie exekúcie zamietne, ak

- spotrebiteľská rozhodcovská zmluva nespĺňa podmienky podľa osobitných

³ Zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Exekučný poriadok“ alebo „EP“).

⁴ Doteraz tejto zmene Exekučného poriadku nezodpovedá zákonné znenie poučení uvedených v Prílohe č. 1 a v Prílohe č. 2 zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní.

predpisov (najmä podľa zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní a podľa Občianskeho zákonníka⁵),

- spotrebiteľské rozhodcovské rozhodnutie nebolo vydané rozhodcom oprávneným rozhodovať v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní (t. j. rozhodca nebol zapísaný v zozname spotrebiteľských rozhodcov vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR, prípadne nebol zapísaný v zozname rozhodcov vedeným príslušným rozhodcovským súdom, na ktorom mal pôsobiť),
- v konaní rozhodol rozhodcovský súd, ktorý v čase konania nemal oprávnenie rozhodovať v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní (t. j. nemal licenciu od Ministerstva spravodlivosti SR, a teda nebol vedený v zozname spotrebiteľských rozhodcovských súdov vedenom spomínaným ministerstvom).

Zákonodarca teda poskytuje spotrebiteľovi široké možnosti ochrany voči rozhodcovskému rozsudku vydanému v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní.

APLIKAČNÁ PRAX SÚDOV V KONANIACH O ZRUŠENIE SPOTREBITEĽSKÉHO ROZHODCOVSKÉHO ROZSUDKU

Treba podotknúť, že predmetom konania o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku je posúdenie, či tu sú dôvody na zrušenie tohto rozsudku, alebo nie. Predmetom konania nie je rozhodnutie o nároku uplatnenom v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní. Túto žalobu si nemožno mylíť s odvolaním, v tomto prípade nejde o opravný prostriedok, hoci rozsah zákonných dôvodov žaloby o zrušenie v zákone o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní je pomerne rozsiahly. Úpravou dôvodov žaloby o zrušenie zákonodarca určuje, akú mieru ingerencie, resp. kontroly si chce ponechať voči spotrebiteľským rozhodcovským rozsudkom. Takisto treba uviesť, že táto žaloba nie je určovacou žalobou v zmysle § 137 písm. c) CSP,⁶ a teda sa pri nej neskúma naliehavý právny záujem. Ide o osobitnú žalobu, ktorú nemožno podradiť ani pod jedno z písmen § 137 CSP, pričom ju pripúšťa priamo zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní.

Ešte aj v súčasnosti prebiehajú konania o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, v ktorých mala byť založená právomoc spotrebiteľského rozhodcovského súdu na rozhodcovskej zmluve uzavretej vo forme rozhodcovskej doložky ešte v čase pred účinnosťou zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom

⁵ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

⁶ Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.

konaní. Vo väčšine prípadov sa tieto rozhodcovské doložky považujú za neprijateľné zmluvné podmienky, a teda podľa názoru súdov nie je daná právomoc spotrebiteľského rozhodcovského súdu vo veci konať a rozhodnúť.⁷ Súdby zároveň často posudzujú ako neprijateľné zmluvné podmienky aj rozhodcovské zmluvy uzavreté pred účinnosťou zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní vo forme samostatných zmlúv.⁸

V rozsudku Okresného súdu Trenčín zo 16. januára 2020, sp. zn. 11Csr/2/2017 súd považoval spotrebiteľskú rozhodcovskú zmluvu (uzavretú už za účinnosti zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní na samostatnej listine) za neplatnú preto, že ju so spotrebiteľom uzavrel postupník pohľadávky, ktorý nebol dodávateľom. Z odôvodnenia rozsudku možno vyvodiť, že súd nepovažoval postupníka (obchodnú spoločnosť) za dodávateľa preto, že v čase podpisu spotrebiteľskej rozhodcovskej zmluvy nemal oprávnenie na poskytovanie spotrebiteľských úverov, resp. súd argumentoval, že na postupníka neprechádza celý záväzkový vzťah. Zároveň súd považoval spotrebiteľskú rozhodcovskú zmluvu za neplatnú aj z toho dôvodu, že odkazovala len na dohodu o uznaní záväzku a nie priamo na spotrebiteľskú zmluvu, na spory z ktorej sa mala vzťahovať spotrebiteľská rozhodcovská zmluva. Podotýkame, že na posudzovanie toho, či ide o dodávateľa, nemá vplyv, či mala obchodná spoločnosť oprávnenie na poskytovanie spotrebiteľských úverov, v opačnom prípade by bol spotrebiteľ zbavený ochrany v prípade, ak by osoba podnikala neoprávnene. V tejto súvislosti možno poukázať na § 26 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa, podľa ktorého povinnosti dodávateľa má aj osoba, ktorá podniká bez oprávnenia. Pokiaľ ide o posúdenie neplatnosti spotrebiteľskej rozhodcovskej zmluvy z dôvodu, že odkazovala len na dohodu o uznaní záväzku, nie na samotnú spotrebiteľskú zmluvu, ide o formalistický výklad § 3 ods. 3 písm. b) ZoSRK, keďže v zmysle § 558 OZ podstatnou náležitosťou dohody o uznaní záväzku je vymedzenie dlhu v dôvode a výške. Preto je možné určiť, na akú spotrebiteľskú zmluvu sa spotrebiteľská rozhodcovská zmluva vzťahuje.

Možno spomenúť aj rozsudok Okresného súdu Martin z 5. septembra 2019, sp. zn. 18Csp/3/2019, v ktorom súd nepriznal dodávateľovi náhradu trov konania o žalobe o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, v ktorom

⁷ Pozri napríklad rozsudok Okresného súdu Žiar nad Hronom zo dňa 16. októbra 2019, sp. zn. 6C/158/2014.

⁸ Pozri napríklad rozsudok Okresného súdu Trenčín zo dňa 26. septembra 2019, sp. zn. 18Csr/1/2018 či rozsudok Okresného súdu Liptovský Mikuláš zo dňa 24. júna 2019, sp. zn. 10Cr/1/2018. Opačne však rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 9. septembra 2019, sp. zn. 15Csr/5/2017.

bol úspešný, a to, okrem iného, kvôli charakteru sporu, t. j. spotrebiteľského sporu. To, že ide o spotrebiteľský spor, však nemôže byť relevantné pre aplikáciu dôvodov hodných osobitného zreteľa pri znížení, resp. nepriznaní náhrady trov konania úspešnej strane. Musia tu byť osobitné, konkrétne, výnimočné okolnosti, ktoré nepriznanie náhrady trov konania úspešnej strane odôvodňujú. Zároveň v spomínanom rozsudku Okresný súd Martin pri posudzovaní dôvodov na zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku pri dodávateľovi ako žalobcovi zohľadňoval, či namietané skutočnosti tvrdil aj v priebehu spotrebiteľského rozhodcovského konania. Zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní však nevyžaduje ako predpoklad úspešnosti žaloby o zrušenie to, aby strana dôvody žaloby namietala už v priebehu spotrebiteľského rozhodcovského konania.⁹ Uvedené bežne akceptujú všeobecné sudy v prípadoch, keď je žalobcom v konaní o žalobe o zrušení spotrebiteľ. Ochrana spotrebiteľa (vrátane procesnej roviny) nemá znamenať nadradenosť spotrebiteľa voči dodávateľovi, ale reálne zrovnoprávnenie prirodzene nevyváženého postavenia strán.¹⁰

Dokonca nedôvera všeobecných súdov k spotrebiteľskému rozhodcovskému konaniu niekedy zachádza až tak ďaleko, že považujú spotrebiteľské spory za nearbitrabilné, čo je v zjavnom rozpore s úpravou spotrebiteľskej arbitráže v zákone o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní. Konkrétne, Okresný súd Svidník v rozsudku zo 6. septembra 2019, sp. zn. 3C/48/2017, uviedol, že „spotrebiteľská vec je subjektívne, ako aj objektívne nearbitrabilná a túto skutočnosť dodávateľ

⁹ Porovnaj so znením § 40 ods. 4 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v platnom znení: „Na dôvody zrušenia rozhodcovského rozsudku podľa odseku 1 písm. a) súd neprihliadne, ak ich účastník nenamietal v konaní pred rozhodcovským súdom v lehote na to ustanovenej, inak bez zbytočného odkladu.“ Zároveň zohľadni § 25 ods. 5 ZoSRK: „Ak žalovaný neoznami svoju žalobnú odpoveď v lehote podľa odseku 4, stály rozhodcovský súd pokračuje v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní bez toho, aby považoval tento nedostatok za uznanie tvrdení žalobcu.“ Rovnako § 45 ods. 3 prvá veta ZoSRK: „Súd v konaní o žalobe o zrušení rozhodcovského rozsudku vždy preskúma, či sú dôvody na zrušenie rozhodcovského rozsudku podľa odseku 1 písm. c), e) a i) až l).“

¹⁰ Ako konštatuje Števček: „Vo vzťahu princípu rovnosti pred zákonom, resp. princípu rovnosti v civilnom procese sa niekedy princíp ochrany slabšej strany mylne interpretuje ako zvýhodňovanie slabšej sporovej strany na úkon ‚silnejšej sporovej strany‘. Takéto vnímanie princípu ochrany slabšej sporovej strany v právnych vzťahoch by však nebolo zrejme ústavne konformné ... Princíp ochrany slabšej procesnej strany teda znamená, že slabší subjekt sa má ‚chrániť‘ len do tej miery, kým sa nedosiahne spomínaná funkčná procesná rovnosť; rozhodne by nebolo správne interpretovať princíp ochrany slabšej strany v tom zmysle, že sa má zabezpečiť akési nadradené postavenie slabšej strany vo vzťahu k protistrane.“ (ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 45 a 46). Obdobne aj Ústavný súd SR, sp. zn. PL. ÚS 11/2016.

v zmluve dostatočne nezohľadnil“. V tomto rozsudku okresný súd ďalej uviedol, že „*je potrebné poukázať aj na to, že pri rozhodcovských konaniach nie je zabezpečená dvojínštančnosť konania ako na všeobecnom súde“*. Uvedené znamená elementárne nepochopenie podstaty a významu rozhodcovského konania. Ak by malo byť spotrebiteľské rozhodcovské konanie dvojínštančné, zároveň s ingerenciou všeobecných súdov, úplne by sa stratila výhoda tohto alternatívneho riešenia sporov, a to rýchlosť a úspora nákladov. To, že spotrebiteľský rozhodcovský súd nesprávne vec posúdi, resp. rozhodne v rozpore s normami na ochranu práv spotrebiteľov, nezakladá dôvod na záver o tom, že spotrebiteľské rozhodcovské konanie je v praxi neaplikovateľné. Veď často aj rozhodnutia všeobecných súdov v spotrebiteľských veciach sa rušia v rámci opravných prostriedkov a neznamená to, že by o nich súdy nemali rozhodovať.

Rovnako možno upriamiť pozornosť na prehnaný aktivizmus súdov v prospech spotrebiteľa v konaniach o žalobách o zrušenie. Okresný súd Trenčín v rozsudku z 26. septembra 2019, sp. zn. 18Csr/1/2018, resp. aj Okresný súd Liptovský Mikuláš v rozsudku z 24. júna 2019, sp. zn. 10Cr/1/2018, posudzovali bezúročnosť a bezpoplatkovosť spotrebiteľského úveru, hoci podľa ich názoru spotrebiteľský rozhodcovský súd nemal právomoc rozhodovať kvôli neprijateľnej rozhodcovskej zmluve. Takéto posúdenie súdu je nadbytočné, keďže po zrušení rozhodcovského rozsudku bude v konaní pokračovať všeobecný súd na návrh niektorého z účastníkov spotrebiteľského rozhodcovského konania (§ 47 ods. 1 ZoSRK). Príslušným pritom nemusí byť vždy ten súd, ktorý rozhodoval o žalobe o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, hoci, vzhľadom na úpravu miestnej príslušnosti v spotrebiteľských sporoch a v sporoch týkajúcich so spotrebiteľského rozhodcovského konania, k takýmto situáciám bude dochádzať len výnimočne.

Na druhej strane však možno spomenúť aj rozhodnutia, kde sa vyššie uvedená nedôvera až antagonizmus súdov k spotrebiteľskému rozhodcovskému konaniu neprejavuje. V uznesení z 21. novembra 2018, sp. zn. 43CoSr/6/2018, Krajský súd v Banskej Bystrici uviedol, že spotrebiteľskú rozhodcovskú zmluvu možno uzatvoriť aj po začatí spotrebiteľského rozhodcovského konania, keď vyložil § 3 ZoSRK tak, že toto ustanovenie dáva dôraz na to, že spotrebiteľská rozhodcovská zmluva oprávňuje rozhodcovský súd rozhodnúť (nie konať). Z toho vyvodil, že ju možno uzavrieť aj v priebehu spotrebiteľského rozhodcovského konania pred rozhodnutím rozhodcovského súdu vo veci samej.

Treba však uviesť, že dosiaľ je v konaniach o žalobe o zrušenie takmer vždy žalobcom spotrebiteľ, a stále sú početné vo veľkej miere, resp. priam prevládajú

rozsudky súdov v konaniach o žalobách o zrušenie, ktorými zrušujú spotrebiteľské rozhodcovské rozsudky. Bohužiaľ však často aj pre nesprávne právne posúdenie veci spotrebiteľskými súdmi, keď priznávajú napríklad vysoké úroky.¹¹ Z toho vyplýva, že spotrebiteľské rozhodcovské konanie nie je natoľko kvalitné a rozvinuté, aby mohlo byť plnohodnotnou alternatívou k súdnemu konaniu (už len z hľadiska geografickej dostupnosti spotrebiteľských rozhodcovských súdov).¹² Prísnosť zákona a pomerne veľké náklady¹³ v súvislosti so zriadením spotrebiteľského rozhodcovského súdu neumožňujú rozvoj tohto alternatívneho riešenia sporov. V povedomí spoločnosti ide o marginálnu tému, ktorej sa nepripisuje význam a nehovorí sa o nej.

APLIKAČNÁ PRAX EXEKUČNÉHO SÚDU VO VZŤAHU K SKÚMANIU SPOTREBITEĽSKÝCH ROZHODCOVSKÝCH ROZSUDKOV

Pokiaľ ide o prieskum spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov v exekučnom konaní, ako vyplýva z dikcie § 53 ods. 3 písm. f) body 1 až 3 EP,¹⁴

¹¹ Pozri napríklad rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 9. septembra 2019, sp. zn. 15Csr/5/2017.

¹² V súčasnosti je v zozname spotrebiteľských rozhodcovských súdov vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR zapísaných 7 súdov, z toho 4 majú sídlo v Bratislave, 1 má sídlo v Žiline a 1 spotrebiteľský rozhodcovský súd má sídlo v Košiciach.

¹³ Minimálna výška nákladov je 5 500 eur. To z toho dôvodu, že v zmysle Položky 5 písm. q) Prílohy zákona č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch v platnom znení konanie o udelenie povolenia rozhodovať spotrebiteľské spory zriaďovateľovi stáleho rozhodcovského súdu podlieha správne poplatku vo výške 3 000 eur, a v zmysle Položky písm. r) predmetného zákona konanie o udelenie povolenia rozhodovať spotrebiteľské spory rozhodcovi podlieha správne poplatku vo výške 500 eur. Keďže minimálny počet rozhodcov spotrebiteľského rozhodcovského súdu v zmysle § 11 ods. 3 písm. h) ZoSRK je päť, zriaďovateľ bude znášať správne poplatky vo vzťahu k zápisu týchto rozhodcov minimálne vo výške 2 500 eur. Okrem toho, ak bude musieť osoba uchádzajúca sa o výkon funkcie spotrebiteľského rozhodcu vykonať skúšku (§ 5 ZoSRK), vykonanie tejto skúšky je spolpatnené sumou 300 eur podľa Položky 5 písm. s) zákona o správnych poplatkoch.

¹⁴ „Súd návrh na vykonanie exekúcie zamietne, ak sa exekúcia má vykonať na podklade rozhodcovského rozhodnutia vydaného v spotrebiteľskom spore a 1. spotrebiteľská rozhodcovská zmluva nespĺňa podmienky podľa osobitných predpisov, 2. rozhodcovské rozhodnutie v spotrebiteľskom spore nebolo vydané rozhodcom, ktorý bol v čase spotrebiteľského rozhodcovského konania zapísaný v zozname rozhodcov oprávnených rozhodovať spotrebiteľské spory, 3. rozhodcovské rozhodnutie v spotrebiteľskom spore nebolo vydané stálym rozhodcovským súdom, ktorý v čase spotrebiteľského rozhodcovského konania mal povolenie rozhodovať spotrebiteľské spory.“

všetky tieto dôvody smerujú k zisteniu, či spotrebiteľský rozhodcovský rozsudok vydal orgán na to oprávnený, keďže ak by nebola daná právomoc spotrebiteľského rozhodcovského súdu, išlo by o ničotný akt (paakt). To znamená, že aj exekučný súd môže skúmať platnosť spotrebiteľskej rozhodcovskej zmluvy, keďže ak táto zmluva nie je platná, nemôže byť daná právomoc spotrebiteľského rozhodcovského súdu rozhodnúť spotrebiteľský spor. Na druhej strane tu treba zobrať na zreteľ účel a podstatu exekučného konania, teda exekučný súd by nemal v prípade pochybností o platnosti spotrebiteľskej rozhodcovskej zmluvy uprednostňovať neplatnosť pred platnosťou, resp. o neplatnosti možno hovoriť len v prípade jej zjavných dôvodov. Pokiaľ ide o štvrtý dôvod skúmania spotrebiteľského rozhodcovského rozhodnutia ako exekučného titulu, t. j. že toto neobsahuje náležitosti podľa zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom, alebo nie je vykonateľné [§ 53 ods. 3 písm. f) bod 4 EP], jeho výklad môže byť problematický. Vzhľadom na znenie § 39 a § 40 ZoSRK, v ktorých zákonodarca pomerne podrobne definuje náležitosti odôvodnenia spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku, pričom tiež uvádza, že nemožno prisúdiť plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy, ktorá je v rozpore s ustanoveniami všeobecne záväzných právnych predpisov na ochranu práv spotrebiteľa, ako aj to, čo odporuje zákonu alebo ho obchádza, alebo sa prieči dobrým mravom, a plnenie, ktoré je nemožné, možno uvažovať o tom, že Exekučný poriadok pripúšťa materiálny prieskum spotrebiteľských rozhodcovských rozhodnutí. Podľa nášho názoru bolo cieľom zákonodarcu presunúť prieskum rozhodcovských rozhodnutí vydaných v spotrebiteľských veciach z exekučného súdu na všeobecné súdy v konaniach o žalobách o zrušenie. Rozsah prieskumu všeobecných súdov v rámci konania o zrušenie spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku je veľmi široký, a preto by nemal byť daný materiálny prieskum exekučného súdu. Možno preto uvažovať o tom, že exekučný súd je oprávnený len posúdiť, či naozaj ide o spotrebiteľský rozhodcovský rozsudok (z hľadiska dodržania jeho formy), prípadne by tu mohlo ísť o prípady prekročenia objektívnej arbitrability alebo o dôvody verejného poriadku v reštriktívnom chápaní tohto pojmu.

Okresný súd Banská Bystrica ako exekučný súd skutočne v rámci posudzovania návrhu na vykonanie exekúcie skúma platnosť zmluvy, ktorá mala založiť právomoc spotrebiteľského rozhodcovského súdu. Napríklad Okresný súd Banská Bystrica ako exekučný súd považuje za neplatné také rozhodcovské zmluvy, ktoré podriaďujú strany dvom či viacerým rozhodcovským súdom. Takúto zmluvu považuje za „akúsi predbežnú dohodu na možnom rozhodcovskom konaní, ktorej kon-

kretizácia patrí jednej zmluvnej strane.¹⁵ Súd tu vychádza z toho, že v prípade, ak by si jedna zo strán mohla vybrať spomedzi viacerých spotrebiteľských rozhodcovských súdov, tejto strane by sa dávala možnosť nadmerného vplyvu na priebeh rozhodcovského konania a staval by druhú stranu do podstatne nevýhodnejšej pozície. Inak povedané, ak by bolo prípustné, aby sa rozhodcovskou zmluvou umožnila jednej strane zvoliť si jeden spomedzi viacerých spotrebiteľských rozhodcovských súdov, znamenalo by to, že tejto strane by bolo dané aj právo vybrať, resp. určiť úpravu procesného postupu spotrebiteľského rozhodcovského konania (keďže každý rozhodcovský súd má vlastný rokovací poriadok).

Ďalej možno spomenúť rozhodnutia Okresného súdu Banská Bystrica ako exekučného súdu v súvislosti s uzatváranými rozhodcovskými zmluvami na samostatnej listine ešte pred účinnosťou zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní, pričom ani možnosť odstúpenia v lehote 15 dní od rozhodcovskej zmluvy súd nepovažuje za skutočnosť, ktorá by odôvodňovala názor o skutočnej vôli spotrebiteľa uzavrieť zmluvu, a teda súd považuje takéto rozhodcovské zmluvy za neplatné.¹⁶ Ako uviedol exekučný súd v uznesení z 26. novembra 2019, sp. zn. 75Ek/69/2017: *„Dojednanie zmluvných strán o právomoci rozhodcovského súdu by malo charakter individuálnej zmluvnej podmienky vtedy, ak by oprávnený predložil povinnému návrh na uzavretie rozhodcovskej zmluvy v takej podobe, aby z neho bolo dostatočne zrejmé, že povinný mal možnosť voľby prijať alebo neprijať návrh na riešenie sporov v rozhodcovskom konaní.“* Teda aj z rozhodovacej činnosti exekučného súdu vyplýva, že je pomerne prísny pri skúmaní spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov.

¹⁵ Uznesenie Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 21. marca 2018, sp. zn. 71Ek/453/2018. Obdobne uznesenie Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 13. marca 2020, sp. zn. 16Ek/502/2020; uznesenie zo dňa 14. marca 2018, sp. zn. 52Ek/452/2018; uznesenie zo dňa 16. januára 2018, sp. zn. 52Ek/11/2018; či uznesenie zo dňa 16. januára 2018, sp. zn. 52Ek/29/2018.

¹⁶ Uznesenie Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 26. novembra 2019, sp. zn. 75Ek/69/2017. Prípadne v takom prípade súd uvádza, že odstúpiť nemožno od absolútne neplatnej zmluvy, preto takéto možnosť odstúpenia uvedená v zmluve nie je relevantná – uznesenie Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 18. októbra 2019, sp. zn. 8Ek/1717/2019. K tomu však uvádzame, že samotná dohoda o možnosti odstúpenia od zmluvy môže mať vplyv na posudzovanie platnosti rozhodcovskej zmluvy a skutočnej vôle spotrebiteľa zmluvu uzavrieť.

ZÁVER

Najmä z rozhodnutí vydaných v konaniach o zrušenie spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov vyplýva, že všeobecné súdy dosiaľ nedôverujú spotrebiteľskému rozhodcovskému konaniu, *a priori* ho považujú za konanie schopné porušiť spotrebiteľské práva, pričom často nad rámec konania konštatujú názor o nezákonnosti nároku dodávateľa uplatneného v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní. Hoci zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní podrobne upravuje náležitosti a formu spotrebiteľskej rozhodcovskej zmluvy, často súdy interpretujú tieto ustanovenia rigidne, formalisticky s výrazným uprednostňovaním neplatnosti pred platnosťou právneho úkonu, čo je vo všeobecnosti v rozpore s názorom Ústavného súdu SR.¹⁷ Rovnako však z rozhodnutí exekučného súdu badať opatrnosť a nedôveru vo vzťahu k spotrebiteľským rozhodcovským rozsudkom, hoci tú „aplikujú“ v menšej miere vzhľadom na podstatu exekučného konania.

Súdy by nemali pristupovať k preskúvaniu spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov tak, že v konečnom dôsledku to bude v realite znamenať zákaz spotrebiteľského rozhodcovského konania. Už samotná úprava v zákone o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní je prísna,¹⁸ preto nie je namieste uplatňovať rigidný, prípadne extenzívny výklad zákonných ustanovení v prospech zrušenia spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku. Bez rozumnej miery ochrany spotrebiteľa všeobecnými súdmi pri preskúvaní spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov, bez zvýšenia atraktivity spotrebiteľského rozhodcovského konania a bez zvýšenia kvality spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov je otázka zániku tohto alternatívneho riešenia sporov v našom právnom poriadku len otázkou času.¹⁹

¹⁷ Napríklad nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 1. apríla 2015, sp. zn. I. ÚS 640/2014.

¹⁸ Ako uvádza Štrbáň, súčasná úprava spotrebiteľského rozhodcovského konania výrazne chráni spotrebiteľa, ba možno hovoriť až o procesnej nerovnováhe takejto úpravy vo vzťahu k spotrebiteľovi a dodávateľovi. Pozri ŠTRBÁŇ, M. Zaručuje spotrebiteľský rozhodcovský súd rovnosť strán? In: *Právne noviny*. [online], ISSN 2454-0048. Dostupné na: <<https://www.pravnenoviny.sk/spotrebitelcky-rozhodcovsky-sud-zarucuje-rovnost-stran>>

¹⁹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0329/19.

POSKYTNUTIE PEŇAZÍ (SPOTREBITEĽOVI) ZA ODPLATU, KTORÉ TREBA VRÁTIŤ – TERMINOLÓGIA A PRÁVNÝ REŽIM

PROVIDING MONEY (TO THE CONSUMER) FOR A REWARD THAT HAS TO BE RETURNED – TERMINOLOGY AND LEGAL REGIME

Peter Mészáros*

*Venované pánovi doktorovi Škrinárovi,
nech mu humor a entuziazmus pravidelne dávkovaný všetkým naokolo vydrží.*

Abstrakt: Fragmentovanosť právnej úpravy upravujúcej *de facto* rovnakú oblasť právnych vzťahov, na ktorú parciálne poukazujeme v predmetnom príspevku z hľadiska poskytovania peňažných prostriedkov s očakávaním vrátenia (pôžička/úver), je prítomná v zmluvných vzťahoch vytvorených dualistickou právnou úpravou občianskoprávných a obchodnoprávných kódexov, a navyše ju dopĺňajú ďalšie osobitné predpisy (bližšie v texte príspevku).

Nemožnosť komplexnej úpravy určitej oblasti právnych vzťahov v jednom predpise (*na jednom mieste*) je všeobecne akceptovaná aj s ohľadom na súvislosti týkajúce sa upravovanej oblasti, avšak roztrieštenosť by mala mať tiež svoje medze, o to viac, ak je adresátom úpravy *priemerný* človek v postavení spotrebiteľa, ktorého orientácia v právach, o ktoré má dbať, aby mu *skutočne patrili*, je uvažovateľná len v prípade ich prehľadnosti.

Cieľom príspevku je poukázať na prvý pohľad sa javiace odlišné právne inštitúty upravené odlišnými predpismi a ich vzájomnej prepojenie, ktoré pri hlbšom zamyslení spôsobuje *viac problémov než úžitku*, pričom po náležitom preskúmaní sa zistí, že odlišnosť skúmaných inštitútov je skôr umelo vytvorená než reálne potrebná a odpoveď omnoho jednoduchšia než početné dišputy.

Kľúčové slová: pôžička, spotrebiteľ, úver, dualizmus, odplata

Abstract: Legal regulation *de facto* dealing with the same legal issue is often greatly fragmented, within the scope of this article, it applies to money providing and expecting their return (loan/credit), it can be seen in the dualistic legal regulation of civil and commercial legal relation in Civil and Commercial Code and completed with another special regulation (see another parts of the article).

It is generally accepted, that a regulation of a certain issue cannot be completely given by one act, fragmentation should be limited though, it applies even more when the addressee of the legal regulation is a common man as a consumer, who can claim his rights only in case he understands them.

The aim of the article is to focus on a correlation of a – on the first view - different legal insitutes governed by different acts, which causes more harm than good, moreover the differetiation is more theretical than real and the answer is simplier than complicated legal disputes.

Key words: loan, consumer, credit, dualism, remuneration

* Mgr. Peter Mészáros, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

ÚVOD

Fragmentovanosť právnej úpravy upravujúcej de facto rovnakú oblasť právnych vzťahov, na ktorú parciálne poukazujeme v predmetnom príspevku z hľadiska poskytovania peňažných prostriedkov s očakávaním vrátenia (pôžička/úver), je prítomná v zmluvných vzťahoch vytvorených dualistickou právnou úpravou občianskoprávných a obchodnoprávných kódexov, a navyše ju dopĺňajú ďalšie osobitné predpisy (bližšie v texte príspevku).

Nemožnosť komplexnej úpravy určitej oblasti právnych vzťahov v jednom predpise (*na jednom mieste*) je všeobecne akceptovaná aj vzhľadom na súvislosti týkajúce sa upravovanej oblasti, avšak roztrieštenosť by mala mať tiež svoje medze, o to viac, ak je adresátom úpravy *priemerný* človek v postavení spotrebiteľa, ktorého orientácia v právach, o ktoré má dbať, aby mu *skutočne patrili*, je uvažovateľná len v prípade ich prehľadnosti.

Cieľom príspevku je poukázať na prvý pohľad sa javiace odlišné právne inštitúty upravené odlišnými predpismi a ich vzájomné prepojenie, ktoré pri hlbšom zamyslení spôsobuje *viac problémov než úžitku*, pričom po náležitom preskúmaní sa zistí, že odlišnosť skúmaných inštitútov je skôr umelo vytvorená než reálne potrebná a odpoveď omnoho jednoduchšia než početné dišputy.

1. FRAGMENTÁCIA PRÁVNEJ ÚPRAVY

Pre vymedzenie do úvahy pripadajúcej právnej úpravy regulujúcej *poskytnutie peňažných prostriedkov, ktoré treba vrátiť*, možno primárne považovať kódexy súkromného práva – zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Občiansky zákonník“) a zákon č. 513/1991 Zb., Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Obchodný zákonník“).

V intenciách pozornosti venovanej skúmanej problematike zameranej na spotrebiteľa v rámci predmetného príspevku sú ďalšími (autorom uvažovanými podstatnými) právnymi predpismi upravujúcimi predmetnú oblasť aj tieto: zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Zákon o spotrebiteľských úveroch“), zákon č. 310/1992 Zb. o stavebnom sporení v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Zákon o stavebnom sporení“), zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Zákon o bankách“).

2. TERMINOLOGICKÉ NUANSY

V prípade všeobecného súkromného predpisu sú relevantnými pojmami *pôžička* (ustanovenia § 657 a § 658 Občianskeho zákonníka) a *poskytnutie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi za odplatu* ako osobitne výslovne uvádzaná terminológia v spojitosti so spotrebiteľom (ustanovenia § 53 ods. 6, § 53b ods. 1 Občianskeho zákonníka).

Označenie *úver* je uvádzané v *dokladaných ustanoveniach* o záložnom práve (ustanovenia § 157me Občianskeho zákonníka), pričom je možné označiť uvádzanie tohto pojmu ako prierezovo akceptovateľné – kvôli komplexnosti úpravy záložného práva vo všeobecnom predpise súkromného práva slúžiacej aj potrebám obchodného práva, korektnosť použitia v spojitosti so spotrebiteľom (za súčasného opomenutia *pôžičky* v ustanovení § 157me ods. 9 Občianskeho zákonníka) už konštatovať nemožno. Zároveň zakomponovanie obchodnoprávnej lexiky vyjadruje aj zjavný cieľ reformy záložného práva – vytvoriť proveriteľskú¹ úpravu záložného práva pod krídlami zdroja/pôvodcu tejto, v roku 2002 novelizovanej, právnej úpravy – Európska banka pre obnovu a rozvoj. „Po novele Občianskeho zákonníka zo septembra 2002 bude mať Slovensko jednu z najprepracovanejších právnych úprav zabezpečených úverov v Európe. Zavádza sa pružný, jednoduchý a spoľahlivý režim, ktorý by mal priniesť veľké výhody slovenskej ekonomike a podnikateľskému prostrediu.“² „Veriteľ, ktorý svoju pohľadávku zabezpečuje záložným právom, získava istotu, že v prípade nesplnenia pohľadávky zo strany dlžníka bude mať možnosť uspokojiť sa zo zálohu.“³ Kritike spôsob prijatia „novej“ úpravy záložného práva podrobila aj právna doktrína, a to veľmi ostro: „K zmene právnej úpravy došlo krajne nevhodným spôsobom. Namiesto toho, aby sa existujúca úprava modernizovala (ako to bolo napr. v Českej republike), Občiansky zákonník ‚otrocky‘ prevzal modelovú úpravu o zabezpečení záväzkov (Model Law for Secured

¹ Dôvodová správa k predmetnej novele (zákon č. 526/2002 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, a o zmene a doplnení niektorých zákonov): „Cieľom zákona je vytvorenie takého právneho a inštitucionálneho rámca pre záložné právo, ktorý povedie k rozšíreniu možnosti financovania podnikateľských aktivít, najmä v sektoroch malého a stredného podnikania.“

² Európska banka pre obnovu a rozvoj – Allen & Overy. *Príručka pre používanie záložného práva na Slovensku*. Bratislava 2003. [online]. [cit. 2020-31-08] Dostupné na internete: <<http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/guideslovak.pdf>>. s. 5.

³ Nedôvodne formulovaná dôvodová správa k predmetnej novele (zákon č. 526/2002, ktorým sa mení a dopĺňa Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Transactions), ktorú vypracovala Európska banka pre obnovu a rozvoj (EBOR) v r. 1997. ... Uvedený modelový zákon EBOR je len odporúčaním, na akých princípoch by malo fungovať registrované, resp. nepossesórne záložné právo k hnutelným veciam. Nie je teda záväzným dokumentom. Napriek tomu boli niektoré ustanovenia tohto modelového zákona prevzaté do Občianskeho zákonníka násilným spôsobom, bez prispôbenia k existujúcej a vžitej úprave (porovnaj ustanovenia § 152 a nasl. českého občianskeho zákonníka). Existujúca právna úprava je nesystémová, neprehľadná (zmiešava viac druhov záložných práv) a na civilný kódex je príliš kauzistická. ... Hypotekárne záložné právo Občiansky zákonník vôbec neupravuje, len ho spomína ako formu registrovaného záložného práva.⁴ V kontexte tohto príspevku odkazujeme „len“ na terminologické zjavne nedôsledné zakomponovanie označenia úver do základného kódexu súkromného práva.

Obchodnoprávna lexika záväzkov používa primárne označenie úver (ustanovenia § 497 a nasl. Obchodného zákonníka), pôžička ako pojem sa spomína len v rámci *korporátnej časti* (ustanovenia § 161e ods. 1 a § 196a ods. 1 Obchodného zákonníka).

Zákonodarca prísne koncipuje možnosť poskytovania *pôžičiek a úverov* výlučne pre banky, a to nielen pre spotrebiteľov, ale pre kohokoľvek, pričom kladie požiadavku na poskytovateľa v rovine bankového povolenia (ustanovenie § 3 ods. 2 Zákona o bankách).

Chaotickosť označovania poskytovania peňazí za odplatu (spotrebiteľovi) je daná vo zvýšenej miere (majúc na mysli používanie aj iných označení než úver alebo pôžička) v Zákone o spotrebiteľských úveroch: *dočasné poskytnutie peňazných prostriedkov na základe zmluvy o spotrebiteľskom úvere vo forme pôžičky, úveru, odloženej platby alebo obdobnej finančnej pomoci poskytnutej veriteľom spotrebiteľovi* (ustanovenie § 1 ods. 2), keď sa dopĺňajú ešte označenia *odložená platba* a (*obdobná*) *finančná pomoc poskytnutá veriteľom spotrebiteľovi*. Na doplnenie, *odložená platba* sa spája skôr s platbou za tovar, *obdobná finančná pomoc* už konkretizáciu v texte predpisu nemá.

V Zákone o stavebnom sporení sa používa výlučne označenie úver.

V čistej rovine *peňazí* (a zámerne opomenúc splátkový predaj a pri neschopnosti špecifikovať *obdobnú finančnú pomoc veriteľovi pre spotrebiteľa*) je tak možné abstrahovať pojmy úver a pôžička ako základné a označenou právnou úpravou nedôsledne používané.

⁴ FEKETE, I. – FEKETEOVÁ, M. Ručný záloh. In: *Justičná revue*, 60, 2008, č. 3, s. 343 – 357.

3. POSKYTNUTIE PEŇAZÍ (SPOTREBITEĽOVI) NA ŠTYRI ALEBO NA SEDEM

Použitie pojmu úver na označenie peňažnej pôžičky v minulosti právna veda považovala za nesprávne: „*Termín úver nepreberáme, pretože je hospodársky nesprávny a právnický nepresný.*“⁵

Úver, resp. úverový vzťah/zmluva o úvere, je kategorizovaný ako absolútny obchod a jeho náležitosti sú uvedené v ustanovení § 497 a nasl. Obchodného zákonníka. Podstatnými náležitosťami zmluvy sú: „*záväzok jednej strany poskytnúť na žiadosť druhej strany v jej prospech peňažné prostriedky, určenie výšky peňažných prostriedkov, ktoré majú byť poskytnuté, záväzok druhej strany poskytnuté peňažné prostriedky vrátiť a zaplatiť z poskytnutých prostriedkov úroky.*“⁶

Pôžička (resp. zmluva o pôžičke) je upravená v ustanoveniach § 657 a § 658 Občianskeho zákonníka, z čoho vyplýva, že ide o vzťah občianskoprávny. „*Pojmovými znakmi zmluvy o pôžičke sú prenechanie vecí určených podľa druhu, dočasnosť právneho vzťahu, povinnosť vrátiť vec rovnakého druhu,*“⁷ pričom ide o kontrakt reálny (na vznik musí dôjsť k odovzdaniu peňazí).

Z uvedenia podstatných náležitostí oboch zmlúv vyplýva, že pojem *pôžička* je širší ako *úver* (potreba skutočného poskytnutia prostriedkov v prípade pôžičky sa síce môže javiť ako konkrétnejšia než postačujúca dohoda v prípade úveru, avšak ako z ďalej uvádzaných rozhodnutí⁸ vyplýva, ide o skôr formalistické odlišovanie).

V otázke predmetu právneho vzťahu (predmet – subjekt – obsah ako prvky právneho vzťahu) je širšie koncipovaná (druhovo určené plnenie zahŕňa aj peniaze, pričom tie sú tiež výslovne uvedené pri definícii zmluvy o pôžičke), subjektovo sú zhodné, obsahovo je úver v podstate konkretizáciou pôžičky (na účely obchodnoprávných vzťahov, sledujúcich v prvom rade dosiahnutie účelu zisku v podobe nutnosti úrokov, pri pôžičke možnosť, pričom nutnosť je v danom prí-

⁵ SEDLÁČEK, J. *Obligační právo* 2. Brno: Československý akademický spolek Právnik, 1933, s. 49.

⁶ ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M. *Obchodní zákoník. Komentář* 12. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 878.

⁷ LAZAR, J. *Občianske právo hmotné* 2. 4. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 134.

⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 11.11.2008 vo veci vedenej pod sp. zn. 28Cdo 3790/2008: „*Ak konštantná judikatúra v zhode s doktrínou nevyžaduje faktické odovzdanie predmetu pôžičky dlžníkovi, bolo by zbytočným a neodôvodneným obmedzením autonómie vôle zmluvných strán neprípustiť určenie bankového účtu tretej osoby ako miesta, kam má byť prevedený predmet pôžičky, ak sa na tom strany zmluvy o pôžičke dohodnú. Uskutočnením prevodu je potom splnená podmienka odovzdania predmetu pôžičky dlžníkovi podľa § 657 OZ.*“

pade (i keď za iných okolností by mohlo byť aj negáciou z hľadiska formálnej logiky) konkretizáciou možnosti (alternatíva pripúšťa aj len jednu z jej výlučných foriem); v otázke samotného poskytnutia peňažných prostriedkov sa pri úvere nevyžaduje ich reálne poskytnutie hneď, pre vznik pôžičky áno, ide však opäť len o modifikované spresnenie vzťahu – poskytnutie buď vo forme reálneho odovzdania, alebo vo forme záväzku k vyplateniu, pričom zmysel v podobe poskytnutia (v prípade pôžičky vznikom zmluvy už splnený) peňažných prostriedkov ostáva zachovaný).

Koncipovanú úvahu (nielen) o terminologickej nepresnosti zákonodarcu potvrdzuje aj literatúra: „Z formulácie tohto ustanovenia (pozn. § 497 Obchodného zákonníka) vyplýva, že zmluva o úvere je zmluvou konsenzuálnou, pre jej vznik stačí dohoda aspoň o uvedených náležitostiach a nevyžaduje sa, aby k poskytnutiu peňažných prostriedkov skutočne došlo. Tým sa zmluva o úvere líši od zmluvy o pôžičke podľa § 657 Občianskeho zákonníka. Ďalšia odlišnosť spočíva v tom, že predmetom prenechania pri zmluve o úvere môžu byť len peňažné prostriedky, zatiaľ čo pri zmluve o pôžičke je možné prenechanie akýchkoľvek vecí určených podľa druhu. Zmluva o úvere musí vždy obsahovať záväzok zaplatiť za poskytnuté peňažné prostriedky úroky, naproti tomu zmluva o pôžičke nie.“⁹

Úver je preto „len“ konkretizáciou pôžičky, čo znamená, že zmluvu o pôžičke možno naformulovať tak, aby spĺňala definičné znaky zmluvy o úvere (pričom kategória subjektu právneho vzťahu je irelevantná aj napr. v dôsledku zaradenia zmluvy o úvere medzi absolútne obchody, ktoré sa spravujú režimom Obchodného zákonníka bez ohľadu na povahu subjektov), každá zmluva o úvere je zároveň zmluvou o pôžičke, avšak nie každá zmluva o pôžičke je zároveň zmluvou o úvere.

Preto možno vyvodiť záver, že zmluva o úvere je konkretizovaná zmluva o pôžičke modifikovaná pre potreby obchodného práva,¹⁰ pričom jediná vý-

⁹ ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 878.

¹⁰ Treba doplniť: podľa Rozhodnutia (podľa následne uvádzanej argumentácie nesprávneho) Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 24.05.2007 vo veci vedenej pod sp. zn. 32Cdo/922/2007: „Zo zmluvy o úvere je možné plniť aj tretím osobám (napr. úhradou faktúr ich dodávateľom), avšak zmluvou o pôžičke je možné prenechať peniaze len dlžníkovi (príp. jeho zástupcovi). Predmetom zmluvy o úvere sú peňažné prostriedky, je možné ich poskytnúť aj prevodom z účtu na účet, avšak na základe zmluvy o pôžičke veriteľ prenecháva dlžníkovi peniaze ako veci určené podľa druhu, a tak prenecháva len bankovky a mince.“ (Bližšie tiež v ZRZAVECKÝ, J. – HERDOVÁ, E. Rozhodnutí NS ČR ze dne 24.5.2007, sp. zn. 32 Cdo 922/2007. In: *Právní rozhledy*, 2010, č. 22, s. 7 – 8.)

Nie je možné sa stotožniť s druhou vetou citovaného rozsudku, keď k tomu nie je žiadny zákonný

nimka z predchádzajúcej vety je situácia, keby nedošlo k vyplateniu peňažných prostriedkov ihneď (v takom prípade nemožno považovať úver za pôžičku, avšak možno to považovať napr. za zmluvu o budúcej zmluve o pôžičke,¹¹ čo znamená, že normy občianskeho práva si v tomto prípade *vystačia* bez noriem obchodného práva, ktoré postavenie spotrebiteľa *zväčša* zhoršuje).

V súvislosti s výslovnou spotrebiteľskou úpravou podľa Zákona o spotrebiteľských úveroch, o nesprávnosti terminologickej definície spotrebiteľského úveru (a nie *pôžičky*) v ustanovení § 1 ods. 2 Zákona o spotrebiteľských úveroch svedčí jej aplikácia na ustanovenie § 11 ods. 1 toho istého zákona: „*Poskytnutý spotrebiteľský úver sa považuje za bezúročný...*“ Zákondarca tak vytvoril situáciu, keď ustanovil, že úver môže existovať aj bez úrokov. Ide o situáciu absolútne odporujúcu doktríne formulujúcej obsah právnej regulácie: „*Vzhľadom na to zmluva označená ako zmluva o úvere, ale neobsahujúca záväzok dlžníka zaplatiť za poskytnuté peňažné prostriedky úroky, nemá povahu zmluvy o úvere. Nie je možné súhlasiť s názorom, že je možné uzavrieť bezúročnú zmluvu o úvere.*“¹²

Treba preto uviesť, že je možné (a pravdepodobne správne) uvažovať o situácii, keď by sa zo zmluvy o úvere (aj spotrebiteľskej v zmysle zákonnej definície) uzavretej ako odplatnej – úročnej stala zmluva o pôžičke (zmluva bezúročná) pre porušenie povinností dodávateľa uvedených v ustanovení § 11 Zákona o spotrebiteľských úveroch, avšak vzhľadom na to, že zákonný následok bezúročnosti zmluvy v zmysle uvedeného ustanovenia spôsobuje bezúročnosť zmluvy od jej začiatku (pretože by sa aj prípadné už zaplatené úroky mohli považovať výlučne za bezdôvodné obohatenie) podporuje to vyššie tvrdené, že zmluva o úvere *úverovou* v takom prípade nikdy nebola, ale stále išlo o zmluvu o pôžičke.

podklad – podobný názor uvádzaný napr. v Rozsudku Najvyššieho súdu Českej republiky vo veci vedenej pod sp. zn. 28Cdo 3790/2008 zo dňa 11.11.2008: „*Pri peňažnej pôžičke môže dôjsť k odovzdaniu požičanej sumy i bezhotovostným prevodom na účet dlžníka ...*“

Vo vzťahu k prvej vete prvotne citovaného *nesprávneho* rozhodnutia: ani toto nie je nijako zákonne obmedzené, pričom to podporuje judikatúra – Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 11.11.2008 vo veci vedenej pod sp. zn. 28Cdo 3790/2008: „*Ak konštantná judikatúra v zhode s doktrínou nevyžaduje faktické odovzdanie predmetu pôžičky dlžníkovi, bolo by zbytočným a neodôvodneným obmedzením autonómie vôle zmluvných strán nepripustiť určenie bankového účtu tretej osoby ako miesta, kam má byť prevedený predmet pôžičky, ak sa na tom strany zmluvy o pôžičke dohodnú. Uskutočnením prevodu je potom splnená podmienka odovzdania predmetu pôžičky dlžníkovi podľa § 657 OZ.*“

¹¹ FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár* [online]. Bratislava: Eurokódex, 2011. [cit. 2020-08-31]. Dostupné na internete: <<http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=~/Main/TArticles.ascx&phContent=~/Comments/RuleComments.ascx&RuleID=22023&CTypeId=2>>.

¹² ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 878.

Terminologické rozlišovanie poskytnutia peňažných prostriedkov za odplatu pre spotrebiteľa, a s tým neoddeliteľne spojený nejasný režim (občianskoprávny vs. obchodnoprávny) spôsobovalo aj v praxi pomerne veľké problémy.¹³ Príkladom na úvahu je rozdielne posudzovanie premlčania v občianskoprávných a obchodnoprávných záväzkových vzťahoch, ktoré bolo prítomné až do riešenie poskytujúceho záveru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v podobe rozhod-

¹³ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne vo veci vedenej pod sp. zn. 17Co 167/2011 zo dňa 23.11.2011: „Keďže zmluvná podmienka v predmetnej úverovej zmluve týkajúca sa predĺženia premlčacej doby je neprijateľnou zmluvnou podmienkou, nie je možné podľa nej posudzovať uplatňovaný nárok. Súd prvého stupňa preto správne neposudzoval námietku premlčania s prihliadnutím na premlčaciu dobu dohodnutú v úverovej zmluve, ale podľa ustanovenia § 101 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého pokiaľ nie je v ďalších ustanoveniach Občianskeho zákonníka ustanovené inak, premlčacia doba je trojročná...“

Rozsudok Okresného súdu Komárno vo veci vedenej pod sp. zn. 13C 290/2011 zo dňa 14.02.2012: „V danom prípade sa jedná o právny vzťah zmluvných strán na základe spotrebiteľskej zmluvy, pri uzatváraní ktorej bol žalovaný v postavení spotrebiteľa, keďže ako je známe z činnosti súdu, postupca má v predmete svojej činnosti aj poskytovanie úverov z vlastných zdrojov. Je zrejmé, že v danom prípade sa jedná o vopred pripravenú formulárovú (typovú) zmluvu postupcu, ktorej obsah žalovaný nemal možnosť reálne ovplyvniť. Preto na daný zmluvný vzťah je potrebné aplikovať ustanovenia Občianskeho zákonníka, keďže je to na prospech spotrebiteľa. Ustanovenia Občianskeho zákonníka je potrebné aplikovať aj na počítanie premlčacej doby.“

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo veci vedenej pod sp. zn. 5Mcd0 20/2009 zo dňa 25.01.2011: „Za neprijateľnú podmienku je potrebné považovať aj podmienku uvádzanú vo Všeobecných podmienkach poskytovania verejnej mobilnej siete o uplatnení Obchodného zákonníka aj vo vzťahu k premlčaniu, keďže ju spotrebiteľ nemá možnosť ovplyvniť a spôsobuje jeho menej priaznivejšie postavenie.“

Rozsudok Krajského súdu v Prešove vo veci vedenej pod sp. zn. 11Co 37/2012 zo dňa 07.06.2012: „Umiestnenie textu o vedomosti premlčaného dlhu nasvedčuje tomu, že zo strany žalobcu došlo k porušeniu odbornej starostlivosti vo vzťahu k spotrebiteľovi, ktorá predpokladá osobitnú schopnosť a starostlivosť, ktorú možno rozumne očakávať od dodávateľa pri konaní vo vzťahu k spotrebiteľovi zodpovedajúcej čestnej obchodnej praxi alebo všeobecnej zásade dobrej viery uplatňovanej v jeho oblasti činnosti. Z tohto hľadiska je preto aj správny záver o tom, že dohoda o uzavretí splátkového kalendára o uznaní záväzku ako nekalá obchodná praktika je neplatná, a preto bola dôvodne uplatnená námietka štvorročnej premlčacej doby.“

Rozsudok Okresného súdu Považská Bystrica vo veci vedenej pod sp. zn. 8C 38/2011 zo dňa 09.05.2011: „Súd dospel k záveru, že v danom právnom vzťahu (pozn. zmluva o spotrebiteľskom úvere) medzi účastníkmi konania vzťah medzi dodávateľom a spotrebiteľom, ktorý vzhľadom na osobitnú povahu záväzku je potrebné posudzovať ako obchodno-právny vzťah a pri posudzovaní vznesenej námietky premlčania je potrebné postupovať podľa ustanovení Obchodného zákonníka.“

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo veci vedenej pod sp. zn. 3 Cdo 138/2012 zo dňa 12.06.2012: Najvyšší súd neposúdil otázku premlčania, avšak pri rozhodnutí súdu prvého stupňa bola za do úvahy pripadajúca braná premlčacia doba podľa predpisov občianskeho práva (lebo išlo o spotrebiteľský úver ako občianskoprávny vzťah), pričom odvolací súd bral do úvahy predpisy obchodného práva (úver ako absolútny obchod).

nutia vydaného vo veci vedenej pod sp. zn. 3MCdo/14/2014,¹⁴ podľa ktorého: „Ustanovenie § 52 ods. 2 tretej vety Občianskeho zákonníka, podľa ktorého na všetky právne vzťahy, ktorých účastníkom je spotrebiteľ, sa vždy prednostne použijú ustanovenia Občianskeho zákonníka, aj keď by sa inak mali použiť normy obchodného práva, sa vzťahuje aj na právne vzťahy založené pred jeho účinnosťou.“ Spoločným znakom postupovania súdov v Slovenskej republike však bolo/je to, že vo väčšine prípadov je z ich rozhodovania zrejماً snaha o použitie ustanovenia pre spotrebiteľa výhodnejšieho, teda otázka posúdenia premlčania bola skôr zodpovedaná v tom rozsahu, že sa uplatní výklad pre spotrebiteľa priaznivejší, avšak nie z toho hľadiska, že by bez akýchkoľvek pochybností bol vyvodený záver o subsumovaní spotrebiteľského úveru pod normy výlučne občianskeho alebo naopak obchodného práva – a to aj napriek novelizovanému ustanoveniu § 52 ods. 2 Občianskeho zákonníka v časti: „Na všetky právne vzťahy, ktorých účastníkom je spotrebiteľ, sa vždy prednostne použijú ustanovenia Občianskeho zákonníka, aj keď by sa inak mali použiť normy obchodného práva.“ Daný nedostatok však možno pripísať aj lexikálnemu nedostatku právnej úpravy.

Pre porovnanie napr. v podmienkach Českej republiky (aj napriek odlišnému zneniu ustanovení § 261 a § 262 Obchodného zákonníka a kategorizovaniu obchodnoprávných vzťahov) judikatúra¹⁵ nepovažuje úpravu premlčania za takú, ktorá by mohla byť v prospech alebo neprospech spotrebiteľa,¹⁶ na každé do úvahy pri rozhodovaní o veci pripadajúce ustanovenia sa má súd pozerat' z takého hľadiska, či bolo do právneho poriadku prijaté s úmyslom ochrany slabšej strany alebo nie.¹⁷ Na

¹⁴ Toto rozhodnutie sa nevyhlo kritike (najmä) pre tvrdenú právu retroaktivity.

¹⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky vo veci vedenej pod sp. zn. 32Cdo 3337/2010 zo dňa 24.07.2012.

¹⁶ Tamže: „Úprava premlčania nie je úpravou, ktorá smeruje k ochrane spotrebiteľa; odlišne stanovená dĺžka premlčacej doby v občianskom a obchodnom zákonníku je len výsledkom rôznych legislatívnych procesov, z ktorých však žiadny nesmeruje k ochrane slabšej strany (spotrebiteľa). Premlčanie pôsobí voči oboj stranám rovnako, z komplexnej úpravy premlčania v každom z týchto zákonov sa nedá uvažovať len niektorá z nich za výhodnejšiu pre spotrebiteľa. ... Podľa úpravy v Občianskom zákonníku, ktorá je podľa názoru dovolateľa pre spotrebiteľa priaznivejšia preto, že stanovuje kratšiu premlčaciu dobu, je podľa ustanovenia § 110 ods. 1 premlčacia doba desaťročná, kdežto podľa úpravy v ustanovení § 407 ods. 1 Obchodného zákonníka je premlčacia doba štvorročná. V prípade uznania záväzku dlžníkom je teda úprava premlčacej doby v oboch zákonoch, pokiaľ ide o jej dĺžku, úplne opačná z hľadiska výhodnosti pre spotrebiteľa v postavení dlžníka.“

¹⁷ Tamže: „Výkladom § 262 ods. 4 časť vety prvej za stredníkom Obchodného zákonníka však nie je možné dospieť k záveru že odôvodňuje aplikáciu akéhokolvek ustanovenia, ktoré by mohlo byť pre spotrebiteľa výhodnejšie. Takému záveru nie je možné prisvedčiť už len preto, že by vnášal do právnych vzťahov zásadnú neistotu a znamenal by tiež výrazný zásah do zásady rovnosti účastníkov týchto vzťahov.“

spotrebiteľský úver nazerá ako na spotrebiteľskú zmluvu s výlučnou povahou absolútneho obchodu,¹⁸ čo sa však autorovi tohto príspevku zdá ako nesprávne a navzájom si odporujúce, i keď súčasná právna úprava takýto názor ponúka, rovnako ako aj argumenty na jeho odôvodnenie a právna doktrína je s týmto záverom konformná, dokonca ho relatívne jednotne preferuje spolu s už zrejme zastabilizovanou súdnou praxou.

Autorovi sa tento prístup zdá skôr ako neochota akceptovania vyňatia časti záväzkov spravujúcich sa (?) do prijatia úpravy spotrebiteľských zmlúv Obchodným zákonníkom zo strany zástancov duálnej koncepcie úpravy záväzkov v podobe dvoch súkromnoprávných kódexov, čo nepochybne v Českej republike odstránil úspešný proces zavŕšenia rekodifikácie Občianskeho zákonníka v podobe zlúčenia duálnej úpravy záväzkov do jednotného systému, hoci treba doplniť, že úprava spotrebiteľských zmlúv sa môže stále považovať za existujúcu popri zjednotenom zmluvnom systéme (v súčasnosti akýsi „tretí“ záväzkový režim).

ZÁVER

Význam a použitie pojmov v právnej úprave by malo zodpovedať tým najvyšším nárokom aj v rovine konzistentnosti ich používania.

Ak teda existujú viaceré do úvahy pripadajúce pojmy (úver/pôžička), ktoré sú obsahovo odlišné skôr formálne než reálne (pri vnímaní pôžičky rýdzo ako peňažnej), je namieste používať pojmy v jednotlivých predpisoch tak, aby neboli máťuce.

Vyslovenie myšlienky, že poskytnutie peňažných prostriedkov (za odplatu) spotrebiteľovi nie je úver, pretože ide o občianskoprávny vzťah, nenaráža na otázku *čo to potom je*, pretože pôžička v plnej miere je postačujúca. O to viac, že osobitné právne predpisy regulujú právne vzťahy natoľko, že obchodnoprávny režim sa stáva v tomto *nepotrebný*. Ani kategorizačná skupina *absolútneho obchodu* daná ustanovením § 261 ods. 5 písm. d) Obchodného zákonníka na uvede-

¹⁸ Tamže: „V prejednávanej veci vznikol záväzok dlžníka zo zmluvy o úvere uzavretej podľa ustanovenia § 497 Obchodného zákonníka, ktorá je podľa ustanovenia § 261 ods. 3 písm. d. Obchodného zákonníka tzv. absolútnym obchodom, ktorý sa riadi bez ohľadu na povahu účastníkov časťou treťou Obchodného zákonníka. Napriek svojej povahe výlučného obchodného záväzku je však zmluva o úvere s ohľadom na skutočnosť, že dlžník ako jedna zo strán tejto zmluvy nie je podnikateľom, zmluvou spotrebiteľskou v zmysle § 52 a nasl. Občianskeho zákonníka, a preto sa uplatní ustanovenie § 262 ods. 4 Obchodného zákonníka.“

nom nič nemení *od čias* nutnej aplikácie poslednej vety ustanovenia § 52 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

Nestotožnenie sa so subsumovaním spotrebiteľských *pôžičiek* pod absolútne obchody je v súčasnosti okrajovým názorom, podľa názoru autora však lepšie odôvodniteľným a nič neuberajúcim z čara obchodného práva.¹⁹

¹⁹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu APVV-17-0562 „Zmluvy uzatvárané prostredníctvom elektronických platforiem“.

SPOLOČNÝ OBCHODNÝ PODIEL A PROBLÉMY S NÍM SPOJENÉ

JOINT BUSINESS SHARE AND PROBLEMS ASSOCIATED WITH IT

Zuzana Nevolná*

Abstrakt: Ustanovenie § 114 ods. 3 Obchodného zákonníka umožňuje, aby jeden obchodný podiel patril viacerým osobám. V takom prípade hovoríme o spoločnom obchodnom podiele. Osoby, ktorým patrí spoločný obchodný podiel, vystupujú ako jeden spoločník a môžu svoje práva z tohto obchodného podielu vykonávať len prostredníctvom spoločného zástupcu. Právna úprava spoločného obchodného podielu obsiahnutá v Obchodnom zákonníku je veľmi stručná a v aplikačnej praxi spôsobuje viaceré problémy. Nasledujúci príspevok je preto venovaný spoločnému obchodnému podielu a vybraným problémom, s ktorými sa v súvislosti s ním v aplikačnej praxi stretávame.

Kľúčové slová: spoločnosť s ručením obmedzeným, spoločný obchodný podiel, spoločný zástupca, spolumajiteľ obchodného podielu

Abstract: The provision of Section 114 par. 3 of the Commercial Code stipulates that one business share may be owned by more than one person. In such a case we are talking about a joint business share. Persons who own a joint business share act as one shareholder and may exercise their rights arising out of the business share only through a joint representative. The legal regulation of a joint business share set out in the Commercial Code is very brief and causes several problems in application practice. The following contribution is therefore devoted to the joint business share and selected problems that we encounter in connection with it in application practice.

Keywords: limited liability company, joint business share, joint representative, co-owner of a business share

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Spoločnosť s ručením obmedzeným je najobľúbenejšou a najrozšírenejšou formou obchodnej spoločnosti v Slovenskej republike. V súvislosti s touto spoločnosťou sa stretávame s pojmom „obchodný podiel“. Obchodný podiel predstavuje majetkové, ako aj nemajetkové práva a povinnosti spoločníka a im zodpovedajúcu účasť na spoločnosti. Predstavuje teda podiel na riadení, rozho-

* JUDr. Zuzana Nevolná, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

dovaní a kontrole činnosti spoločnosti.¹ Z občianskoprávnej definície vecí a práv (§ 118 až 121 Občianskeho zákonníka) vyplýva, že obchodný podiel nie je vecou ani právom (keďže predstavuje súhrn práv a povinností), ale inou majetkovou hodnotou podľa § 118 ods. 1 Občianskeho zákonníka, a teda je samostatným predmetom občianskoprávnych vzťahov. Ide o majetkovú hodnotu, ktorá je obchodovateľná a oceniteľná v peniazoch.²

Je všeobecne známe, že v právnej úprave spoločnosti s ručením obmedzeným sa uplatňuje tzv. princíp jednotnosti obchodného podielu, čo vyplýva z ustanovenia § 114 ods. 2 Obchodného zákonníka. Uvedený princíp znamená, že každý spoločník môže mať len jeden obchodný podiel, a ak sa na spoločnosti zúčastňuje ďalším vkladom, zvyšuje sa jeho doterajší obchodný podiel v pomere zodpovedajúcom výške ďalšieho vkladu. Jeden obchodný podiel však môže patriť viacerým osobám. V takom prípade hovoríme o spoločnom obchodnom podiele.

Spoločný obchodný podiel môže vzniknúť v procese zakladania spoločnosti, keď záväzok na splatenie vkladu prevezmú viaceré osoby, ale tiež za trvania spoločnosti, napríklad kvôli prechodu obchodného podielu zomretého spoločníka na viacerých dedičov, pri zvyšovaní základného imania spoločnosti, ak prevezmú záväzok na nový vklad viaceré osoby a pod.

Spoločný obchodný podiel upravuje ustanovenie § 114 ods. 3 Obchodného zákonníka. Na základe tohto ustanovenia osoby, ktorým patrí spoločný obchodný podiel, vystupujú ako jeden spoločník a môžu svoje práva z tohto obchodného podielu vykonávať len prostredníctvom spoločného zástupcu. Žiadna z osôb, ktorým obchodný podiel ako celok patrí, nie je teda oprávnená vykonávať práva a povinnosti viazané na tento podiel samostatne, ani nie je oprávnená s ním samostatne a voľne nakladať. Na splácanie vkladu sú tieto osoby zaviazané spoločne a nerozdielne.

Ako už bolo uvedené, obchodný podiel nie je vecou ani právom, ale inou majetkovou hodnotou. Vychádzajúc z dikcie § 136 ods. 1 Občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého v spoluvlastníctve viacerých vlastníkov môže byť len vec, sa v odbornej literatúre osoby, ktorým patrí jeden obchodný podiel, označujú ako „spolumajitelia“ alebo „spolupodielníci“ spoločného obchodného podielu a nie ako „spoluvlastníci“. Napriek tomu však právna teória aj právna prax s cieľom

¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. novembra 2011, sp. zn. 4 Obdo 10/2011.

² OVEČKOVÁ, O. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o., 2017, s. 803.

nájdenia rozumného usporiadania hľadajú na spoločný obchodný podiel tak, ako keby išlo o spoluvlastníctvo.³

Možno konštatovať, že právna úprava spoločného obchodného podielu obsiahnutá v Obchodnom zákonníku je veľmi stručná, a tak sa v súvislosti so spoločným obchodným podielom stretávame s viacerými aplikačnými problémami. Na niektoré z nich poukážeme v predkladanom príspevku.

1.

Ako už bolo vyššie uvedené, spolumajitelia obchodného podielu vystupujú vo vzťahu k spoločnosti ako jeden majiteľ a svoje práva zo spoločného obchodného podielu môžu vykonávať len prostredníctvom spoločného zástupcu. Spoločným zástupcom je najčastejšie niektorý zo spolumajiteľov obchodného podielu, môže ním však byť aj iná spolumajiteľmi poverená osoba. Na spoločnom zástupcovi sa musia spolumajitelia obchodného podielu dohodnúť.

Vzhľadom na stručnú právnu úpravu je v záujme všetkých spolumajiteľov obchodného podielu, aby si vzájomné vzťahy súvisiace so spoločným obchodným podielom podrobne upravili v osobitnej zmluve. Mali by sa dohodnúť na viacerých dôležitých otázkach, ako sú napríklad vymedzenie interných obmedzení pre spoločného zástupcu v súvislosti s výkonom práv a povinností voči spoločnosti, spôsob rozdelenia prijatého podielu na zisku a pod. Problémy v aplikačnej praxi sa objavujú, ak takáto osobitná zmluva absentuje a spolumajitelia sa vzájomne nedohodnú. Objavuje sa otázka, ako postupovať. Keďže Obchodný zákonník na túto otázku nedáva odpoveď, v tomto prípade na základe ustanovenia § 1 ods. 2 Obchodného zákonníka prichádza do úvahy analogická aplikácia príslušných ustanovení Občianskeho zákonníka. Vzhľadom na skutočnosť, že vzťahy medzi spolumajiteľmi obchodného podielu majú najbližšie k úprave vzťahov spoluvlastníkov, do úvahy prichádzajú ustanovenia o podielovom spoluvlastníctve, a to najmä ustanovenie § 139 ods. 2 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého o hospodárení so spoločnou vecou rozhodujú spoluvlastníci väčšinou počítanou podľa veľkosti ich spoluvlastníckych podielov. Pri rovnosti hlasov, alebo ak sa väčšina alebo dohoda nedosiahne, rozhodne na návrh ktoréhokoľvek spoluvlastníka súd. Ustanovenia o podielovom spoluvlastníctve je možné využiť aj pri prevode obchodného podielu alebo aj pri zrušení a vysporiadaní spolumajiteľstva obchodného podielu.

³ Tamže, s. 804.

Na podporu tohto tvrdenia možno poukázať na skutočnosť, že na ustanovenia občianskeho zákonníka o spoluvlastníctve pri obdobnej právnej úprave odkazoval aj český obchodný zákonník účinný do 31. decembra 2013.⁴ Pre úplnosť treba dodať, že bez analogického použitia inštitútu podielového spoluvlastníctva upraveného v Občianskom zákonníku by sme nedokázali riešiť ani základné výkladové problémy, ktoré so spolumajiteľstvom obchodného podielu súvisia.

Ak by sa spolumajitelia obchodného podielu na spoločnom zástupcovi nedohodli, nemohli by sa zúčastňovať na fungovaní spoločnosti, nemohli by vykonávať práva z obchodného podielu, čo by mohlo mať vážny vplyv aj na samotné fungovanie spoločnosti (mohlo by sa napríklad stať, že valné zhromaždenie nebude uznášaniaschopné). Z ustanovení Obchodného zákonníka nie je zrejmé, či sa na dohodu o spoločnom zástupcovi vyžaduje súhlas každého spolumajiteľa, alebo či tí rozhodujú o osobe spoločného zástupcu väčšinou. Pri analogickom použití ustanovenia § 139 ods. 2 Občianskeho zákonníka budú spolumajitelia o prijatí dohody rozhodovať väčšinou počítanou podľa veľkosti ich podielov. A aj v tomto prípade je zrejmé, že keď sa spolumajitelia obchodného podielu nevedia dohodnúť na osobe spoločného zástupcu, môže sa ktorýkoľvek zo spolumajiteľov obrátiť s návrhom na súd, aby o osobe spoločného zástupcu rozhodol on.

2.

S výkladovými problémami sa stretávame aj pri prevode spoločného obchodného podielu. Zo stručného znenia ustanovenia § 114 ods. 3 Obchodného zákonníka nie je zrejmé, či je spoločný zástupca spoločný obchodný podiel oprávnený aj previesť, alebo či účastníkmi zmluvy musia byť jednotliví spolumajitelia obchodného podielu. Najvyšší súd SR vo svojom rozhodnutí konštatoval, že pre platnosť zmluvy o prevode spoločného obchodného podielu sa nevyžaduje, aby boli jednotliví spolumajitelia buď účastníkmi zmluvy o prevode obchodného podielu, alebo aby na jej uzavretie udelili spoločnému zástupcovi osobitné písomné splnomocnenie. Podľa názoru Najvyššieho súdu SR pre platnosť zmluvy o prevode spoločného obchodného podielu postačuje, ak na jej uzavretie jednotliví spolumajitelia obchodného podielu dali spoločnému zástupcovi súhlas

⁴ § 114 ods. 3 českého obchodného zákonníka: „Jeden obchodní podíl může náležet více osobám. Svá práva z tohoto obchodního podílu mohou tyto osoby vykonávat jen společným zástupcem a k splácení vkladu jsou zavázáni společně a nerozdílně. Na vztahy mezi osobami, jimž náleží obchodní podíl, se použijí přiměřene ustanovení občanského zákoníku o spoluvlastnictví.“

na prevod.⁵ Najvyšší súd SR tak nedal za pravdu Generálnemu prokurátorovi SR, podľa názoru ktorého uskutočnenie prevodu obchodného podielu nie je výkonom práva z obchodného podielu, ale je nakladaním s obchodným podielom. Spoločný zástupca podľa názoru Generálneho prokurátora SR nie je zo zákona oprávnený na uzavretie zmluvy o prevode spoločného obchodného podielu, pretože prevod spoločného obchodného podielu musí vychádzať zo spoločnej vôle všetkých zúčastnených, ktorí budú všetci na strane prevodcu ako účastníci prevedenej zmluvy.

S obdobným názorom sa stretávame aj v právnej doktríne, keď viacerí autori poukazujú na to, že v prípade prevodu spoločného obchodného podielu ide skôr o výkon práv „k“ tomuto obchodnému podielu ako o výkon práv „z“ tohto obchodného podielu. Na rozdiel od Generálneho prokurátora SR sa však odborná literatúra prikláňa k názoru, že napriek tomu má uzavretie osobitného plnomocnenia len odporúčací charakter. Prikláňame sa k názoru Ovečkovej,⁶ že je vhodné, aby spolumajitelia obchodného podielu na prevod spoločného obchodného podielu udelili spoločnému zástupcovi osobitné plnomocnenstvo na takýto úkon, už len preto, aby bolo zrejmé a ľahko preukázateľné, že s prevodom spoločného obchodného podielu súhlasili.

3.

Zaujímavá je tiež otázka, že ak dochádza k prevodu časti obchodného podielu, aký má zmluva o prevode časti obchodného podielu, ktorou sa zriaďuje spolumajiteľstvo k obchodnému podielu, charakter. Na základe takejto zmluvy doterajší spoločník prevádza určitú časť obchodného podielu na budúceho spolumajiteľa a ten sa stáva spolumajiteľom obchodného podielu, t. j. nadobúda všetky práva a povinnosti spoločníka a im zodpovedajúcu účasť na spoločnosti (aj keď len v pozícii spolumajiteľa obchodného podielu, pričom svoje práva môže vykonávať len prostredníctvom spoločného zástupcu). Stáva sa teda aj účastníkom spoločenskej zmluvy. Súhlasíme s názorom Najvyššieho súdu ČR, že v súlade s ustanovením § 261 ods. 6 písm. a) Obchodného zákonníka sa takáto zmluva bude riadiť

⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 13. 8. 2013, sp. zn. 3 MObd 1/2012. Pozri aj uznesenie Ústavného súdu SR zo 4. 11. 2014, sp. zn. III. ÚS 646/2014-24.

⁶ OVEČKOVÁ, O. a kol. *Obchodný zákonník. Komentár*. Tretie doplnené a prepracované vydanie. 1. diel. Bratislava: IURA Edition, 2012, s. 535. Obdobne PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník. Komentár*. 4. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 481.

treťou časťou Obchodného zákonníka, podlieha ustanoveniu § 63 Obchodného zákonníka a je na ňu nutné primerane aplikovať ustanovenie § 115 Obchodného zákonníka.⁷ Vychádzame z ustanovenia § 491 ods. 2 Občianskeho zákonníka, na základe ktorého na záväzky vznikajúce zo zmlúv v zákone neupravených treba použiť ustanovenia zákona, ktoré upravujú záväzky im najbližšie, pokiaľ samotná zmluva neurčuje inak. Keďže zmluva o spolumajiteľstve obchodného podielu nie je upravená v Obchodnom zákonníku, ani v Občianskom zákonníku, v zmysle tejto zásady treba použiť ustanovenia zákona, ktoré upravujú záväzky im najbližšie, pričom podľa nášho názoru (napríklad aj vzhľadom na dôsledky uzatvorenia zmluvy o spolumajiteľstve) za najbližšie možno považovať ustanovenia upravujúce prevod obchodného podielu (§ 115 Obchodného zákonníka⁸). Nepôjde však o zmluvu o prevode obchodného podielu, ale o nepomenovanú zmluvu podľa § 269 ods. 2 Obchodného zákonníka.⁹

Podľa nášho názoru táto zmluva musí obsahovať všetky formálne a obsahové náležitosti, ktoré sa na základe ustanovenia § 115 Obchodného zákonníka vyžadujú na prevod obchodného podielu, a možno ju s treťou osobou uzavrieť, len ak spoločenská zmluva spoločnosti prevod obchodného podielu na tretiu osobu výslovne pripúšťa. Ak by spoločenská zmluva pripúšťala prevod obchodného podielu na tretiu osobu len so súhlasom valného zhromaždenia, bude potrebný súhlas valného zhromaždenia aj v tomto prípade. Ak by to tak nebolo, priečilo by sa to účelu zákona, ktorý právnou úpravou obsiahnutou v Obchodnom zákonníku chráni spoločníkov pred neželaným vstupom tretej osoby do spoločnosti a umožňuje im o tejto skutočnosti spolurozhodovať. Bolo by možné ľahko dohodu spoločníkov v spoločenskej zmluve obísť. Spoločník by časť svojho obchodného podielu previedol na tretiu osobu, ktorá by sa zároveň mohla stať aj spoločným zástupcom, pričom by tá následne odkúpila zostávajúcu časť obchodného podielu od spoločníka a stala sa tým riadnym spoločníkom spoločnosti.

Keďže zmluvou o zriadení spolumajiteľstva k obchodnému podielu vstupuje do spoločnosti ďalšia osoba (aj keď len ako spolumajiteľ obchodného podielu) a tá sa stáva účastníkom spoločenskej zmluvy, myslíme si, že táto osoba musí v zmluve vyhlásiť, že pristupuje k spoločenskej zmluve.

Pre úplnosť treba uviesť, že ani v prípade, ak je zriaďované spolumajiteľstvo

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28. 2. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3581/2010.

⁸ Vzhľadom na ustanovenie § 109 ods. 2 a § 114 ods. 2 Obchodného zákonníka však nie je možné analogicky použiť ustanovenie § 115 ods. 1 Obchodného zákonníka.

⁹ DĚDIČ, J. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář. Díl II.* Praha: POLYGON, 2002, s. 1028.

k obchodnému podielu, nemôžu účastníci takejto zmluvy zriadiť spolumajiteľstvo len k jeho určitej zložke, predstavovanej majetkovou hodnotou obchodného podielu, bez toho, aby sa spolumajiteľ stal účastníkom spoločenskej zmluvy a aby nadobudol podiel na všetkých právach a povinnostiach spoločníka.¹⁰ Aj tu treba mať na zreteli, že obchodný podiel je súborom majetkových a nemajetkových práv a povinností a ako celok predstavuje mieru účasti spoločníka na čistom obchodnom imaní a súčasne mieru účasti spoločníka na riadení a kontrole spoločnosti. Majetkový aspekt, poprípade majetkové právo nie je možné zo súboru uvedených práv vydeliť ako samostatné právo. Obchodný podiel je majetkovou hodnotou, s ktorou je možné disponovať, t. j. môže byť predmetom právnych úkonov, ale ako celok, nielen jej jednotlivé zložky. Práva a povinnosti spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným zásadne nie je možné z obchodného podielu vyčleňovať a robiť z nich samostatný predmet právnych vzťahov (s výnimkou napríklad práva na vyplatenie konkrétneho podielu na zisku po tom, ako o jeho vyplatení rozhodlo valné zhromaždenie spoločnosti).¹¹

4.

Ďalšou otázkou, s ktorou sa môžeme pri spoločnom obchodnom podiele stretnúť, je, či je možné, aby bola postupom podľa § 116 ods. 2 či § 148 ods. 1 Obchodného zákonníka zrušená účasť v spoločnosti len niektorého zo spolumajiteľov obchodného podielu. Zjednodušene povedané, či spolumajiteľ spoločného obchodného podielu má právo domáhať sa samostatne, bez ohľadu na ďalších spolumajiteľov obchodného podielu, zrušenia svojej účasti v spoločnosti.

Krajský súd v Ostrave skonštatoval, že áno a svoje tvrdenie odôvodnil tým, že každý zo spolumajiteľov obchodného podielu má „samostatné statusové právo v podobe možnosti ukončenia účasti v spoločnosti“. Podľa názoru súdu ide o individuálne právo spolumajiteľa, ktoré môže vykonať bez ohľadu na vôľu ostatných spolumajiteľov obchodného podielu.¹²

Opačné stanovisko vyjadril Najvyšší súd ČR, keď skonštatoval, že postupom podľa § 116 ods. 2 či podľa § 148 ods. 1 Obchodného zákonníka nie je možné

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28. 2. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3581/2010.

¹¹ K tomu pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 3. 3. 1998, sp. zn. 2 Odon 46/1997, rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28. 2. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3581/2010 alebo uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 28. 8. 2007, sp. zn. 29 Odo 1216/2005, ELIÁŠ, K. Obchodný podíl ve společnosti s ručením omezeným. In: *Bulletin advokácie*, č. 8, 1996, s. 55.

¹² Uznesenie Krajského súdu v Ostrave z 23. 10. 2014, sp. zn. 26 Cm 89/2013.

zrušiť účasť len niektorého zo spolumajiteľov obchodného podielu v spoločnosti. Ak chce niektorý zo spolumajiteľov obchodného podielu ukončiť svoju „spoluúčasť“ v spoločnosti a nechce byť už spolumajiteľom obchodného podielu, môže sa s ostatnými spolumajiteľmi dohodnúť na zrušení spolumajiteľstva, a ak medzi nimi nedôjde k dohode, môže podať návrh na súd na zrušenie spolumajiteľstva podľa § 141 a 142 Občianskeho zákonníka.¹³ S názorom Najvyššieho súdu ČR sa stotožňujeme, keďže aj zo samotného ustanovenia § 116 ods. 3 Obchodného zákonníka, ako aj z § 148 ods. 1 Obchodného zákonníka vyplýva, že uvoľnený obchodný podiel prechádza na spoločnosť. V prípade spoločného obchodného podielu však zmena počtu spolumajiteľov jedného (spoločného) obchodného podielu neznamená zmenu počtu spoločníkov a v jej dôsledku sa neuvolňuje obchodný podiel. Aj účasť spoločníka predstavovaného viacerými spolumajiteľmi jedného obchodného podielu, môže súd zrušiť postupom podľa uvedených ustanovení Obchodného zákonníka, avšak takto možno zrušiť len účasť všetkých spolumajiteľov obchodného podielu, nielen niektorého z nich. V dôsledku zrušenia účasti len niektorého zo spolumajiteľov obchodného podielu, by sa daný obchodný podiel nemohol stať uvoľneným, neprešiel by na spoločnosť a spoločníkovi by nemohlo vzniknúť právo na vyrovnací podiel.

ZÁVER

Ako vyplýva z uvedeného, v Obchodnom zákonníku absentuje podrobná právna úprava spolumajiteľstva obchodného podielu, a tak vzniká priestor na viaceré spôsoby právneho výkladu. Táto skutočnosť spôsobuje v právnej praxi viaceré aplikačné problémy. Preto sa treba k právnej úprave spoločného obchodného podielu vrátiť a precizovať ju. Zatiaľ je možné potenciálnym spolumajiteľom obchodného podielu odporučiť, aby si svoje vzájomné vzťahy upravili v samostatnej zmluve a predišli tak komplikáciám, ktoré môžu pri spolumajiteľstve obchodného podielu vzniknúť. Treba sa dohodnúť najmä na osobe spoločného zástupcu, vzájomných právach a povinnostiach, spôsobe riešenia nezhôd pri uplatňovaní práv a povinností, ktoré vyplývajú zo spoločného obchodného podielu, ako aj na spôsobe rozdelenia podielu na zisku.¹⁴

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 27. 11. 2017, sp. zn. 29 Cdo 1763/2016.

¹⁴ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0571/19 „Dispozície s obchodným podielom“.

**POSTÚPENIE ŠPEKULATÍVNEJ POHLADÁVKY
V PRIEBEHU SÚDNEHO KONANIA**
**ASSIGNMENT OF A DUBIOUS CLAIM
DURING LITIGATION**

Jozef Štefanko *

Venované váženému pánovi doktorovi Alexandrovi Škrinárovi pri príležitosti jeho okrúhleho jubilea. Pán doktor okrem odbornej erudície veľmi často a pútavo osviežoval spoločnosť kolegov svojimi skúsenosťami a cestovateľskými zážitkami. Ďakujem za jeho rozprávanie a milú spoločnosť a prajem mu veľa zdravia a entuziazmu do ďalšieho objavovania. A pripájam krátky príspevok o tom, čo sa môže stať, keď sa na „cestu do sveta“ vydá pohľadávka počas súdneho konania.

Abstrakt: Tento príspevok sa zameriava na preskúmanie právnej úpravy a praxe súdov rozhodujúcich o pripustení zmeny subjektu civilného procesu v situácii, keď zrejmou motiváciou prevodu predmetu sporu z procesnej strany na tretiu osobu je minimalizácia rizika ekonomickej straty spojenej s povinnosťou náhrady trov konania v neúspešnom spore. Následne prechádza k úvahe o účele uplatňovanej právnej úpravy (tej či onej) smerujúcej k želanému hospodárskemu stavu a v tej súvislosti sa pokúsi vyhodnotiť prípadnú potrebu zmeny či už právnej úpravy alebo právno-aplikačného prístupu k označeným situáciám *de lege ferenda*.

Kľúčové slová: zmena procesnej strany, postúpenie pohľadávky, prevod predmetu sporu, zneužitie práva, schránková firma

Abstract: This paper scrutinizes the regulation and judicial practice deciding on whether to allow a change of a party of civil procedure in a situation, when the obvious motivation of the transfer of the object of litigation from a procedural party to a third person is his or her aim to minimize the risk of economic loss pertaining to the duty to reimburse procedural costs in an unsuccessful litigation. The paper then proceeds to pondering the purpose of the applicable law, which leads to desirable economic state of affairs. In this regard, it attempts to evaluate if there is a need for a change in the legal regulation or in the approach of the practice to the mentioned fact patterns *de lege ferenda*.

Keywords: change of a procedural party, assignment of a claim, transfer of the object of litigation, abuse of right, shell corporation

* Mgr. Jozef Štefanko, PhD., LL.M. Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

1. ÚVOD

„Wyomingské obchodné spoločnosti ponúkajú svojim riaditeľom najvyšší stupeň ochrany pred žalobami podanými nespokojnými veriteľmi alebo príliš horlivými právnickými zástupcami žalobcov.“¹ Týmto slovami sa prihovára návštevníkom svojej internetovej stránky (predovšetkým zahraničným návštevníkom) jedna z obchodných spoločností komerčne sa zaoberajúca zakladaním a správou obchodných spoločností, tzv. schránkových firiem vo vybranej jurisdikcii v Severnej Amerike. Takto založená spoločnosť nemusí mať reálne sídlo ani konateľa v mieste svojho zapísaného sídla, jeho sídlom môže byť sídlo spoločnosti spravujúcej schránkovú firmu, pričom táto firma môže byť aj splnomocneným zástupcom danej spoločnosti v mieste sídla. Konkrétne nastavenie však môže byť aj iné.

Žalovaný, voči ktorému sa uplatňuje pohľadávka v civilnom spore v tuzemsku, určite zbystrí pozornosť, keď sa jeho žalobcom stane takto kreovaný zahraničný subjekt,² osobitne v situácii, ak sa tak stane až v priebehu súdneho konania, v dôsledku zmluvného postúpenia spornej pohľadávky pôvodným žalobcom, dokonca vo vysokom procesnom štádiu či v ďalšej inštancii, keď sa javí nanajvýš pravdepodobné zamietnutie žaloby súdom. Obava žalovaného je celkom zrejmalá. Ak by totiž žalovaný aj v spore bol úspešný, ekonomická ťarcha často dlhoročného sporu ostane stále na ňom, pretože priznanej náhrady trov konania by sa voči takémuto subjektu nikdy reálne nedomohol.

Túto dilemu žalovaného má v rukách v slovenských podmienkach konajúci súd, rozhodujúci o pripustení zmeny na strane žalobcu v zmysle ust. § 80 Civilného sporového poriadku.³ Súd sa tu musí vysporiadať so vzťahom medzi z hmotnoprávneho hľadiska spornou pohľadávkou (môže ísť o rôzne šikanózne, neexistujúce pohľadávky, najmä sporné uplatňovanie zmluvných pokút, náhrad škôd a pod.) a procesnými dôsledkami zmluvného postúpenia takejto pohľadávky. Úmysel postupcu (žalobcu) vyhnúť sa negatívnym dôsledkom neúspechu v spore môže byť pritom z okolností prípadu nanajvýš zrejmy.

Tento príspevok sa tak zameria na preskúmanie právnej úpravy a praxe súdov rozhodujúcich v takýchto okolnostiach *de lege lata*. Následne prejde k úvahe

¹ Por. <<https://wyomingcompany.com>>, 19.06.2020.

² Napokon pre uvedenie obavu nie je nevyhnutné chodiť ani do zahraničia, podobné dôsledky vyvolá aj vstup tuzemskej nemajetnej fyzickej či právnickej osoby do konania. Miera dostupnosti informácií o takejto osobe však bude širšia.

³ Zák. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení nesl. predpisov (ďalej iba „C.s.p.“).

o účele uplatňovanej právnej úpravy (tej či onej) smerujúcej k želanému hospodárskemu stavu a v tej súvislosti sa pokúsi vyhodnotiť prípadnú potrebu zmeny či už právnej úpravy alebo právno-aplikačného prístupu k nej *de lege ferenda*.

2. SINGULÁRNA SUKCESIA V PRIEBEHU KONANIA DE LEGE LATA

Napriek zásadnej reforme civilného procesu na Slovensku prijatím C.s.p., úprava procesného nástupníctva v prípade postúpenia pohľadávky po začatí súdneho konania je počas posledných dvoch dekád pomerne ustálená⁴ a to platí v podobnom duchu aj pre úpravu civilného procesu v ČR.⁵ Úprava teda mala dostatočný priestor na overenie svojej efektivity či nedostatkov v aplikačnej a judikatúrnej praxi, či svoje doktrinálne zhodnotenie a v úvahách možno argumentačne vychádzať rovnako z myšlienok a rozhodnutí českej proveniencie. Jedným dychom však treba aspoň stručne dodať, že súčasné znenie spomínanej právnej úpravy bolo historickým odklonom najmä od úpravy spred roku 1950, významne obmedzujúcej procesné nástupníctvo pri singulárnej sukcesii v priebehu konania,⁶ a tiež vyústením interpretačnej polemiky prameniacej z absencie špecifickej úpravy procesného nástupníctva pri singulárnej sukcesii počas konania, do príslušných zmien na prelome tisícročí.⁷ Podľa ust. § 80 C.s.p.: „(1) Ak po začatí konania nastala právna skutočnosť, s ktorou sa spája prevod alebo prechod práv alebo povinností, o ktorých sa koná, môže žalobca navrhnúť, aby do konania na jeho miesto

⁴ Por. znenie ust. § 92 ods. 2 a 3 zák. č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení účinnom od 1.1.2002 (ďalej iba „O.s.p.“) a ust. § 80 C.s.p.; Podobne aj doktrinálny výklad oboch ustanovení sa opiera o totožné argumenty. Por. ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. et al. *Občiansky súdny poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 319 – 320; a ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 269 – 270.

⁵ Por. ust. § 107a zák. č. 99/1963 Sb. Občianský soudní řád v znení účinnom od 1.1.2001 (ďalej iba „O.s.ř.“).

⁶ Por. ŠTEVČEK, M. *Procesné nástupníctvo v civilnom práve procesnom*. Bratislava: EPOS, 2008, s. 28 – 29 (zameraný na úpravu na českom území podľa aj v súčasnosti v Rakúsku platného a účinného § 234 Civilného procesného poriadku (ZPO, zák. č. 113/1895 r. z.), podľa ktorého „Scudzenie veci alebo pohľadávky, ktorá sa stala predmetom sporu, nemá vplyv na konanie. Nadobúdateľ nie je bez povolenia odporcovho oprávnený vstúpiť do sporu ako hlavná strana“); por. aj ŠTEFANKO, J. Pohľadávka ako „res comertium“. In: *Ars notaria*, č. 2, 2006, s. 11 (uvádzajúci medzivojnovú judikatúru Najvyššieho súdu ČSR s obdobným záverom).

⁷ V tejto polemike rezonoval napokon prístup, podľa ktorého singulárna sukcesia bez ďalšieho nemá následky v procesnej zmene účastníctva. Por. ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 6, s. 31 – 32.

alebo na miesto žalovaného vstúpil ten, na koho boli tieto práva alebo povinnosti prevedené alebo na koho prešli. (2) Súd vyhovie návrhu podľa odseku 1, ak sa preukáže, že po začatí konania došlo k prevodu alebo prechodu práva alebo povinnosti, a ak s tým súhlasí ten, kto má vstúpiť na miesto žalobcu. Právne účinky spojené s podaním žaloby zostávajú zachované. (3) Ten, kto vstupuje do konania, prijíma stav konania ku dňu jeho vstupu.“

Ako uvádza Števček, „konceptia zákonodarcu je teda taká, že nedochádza k automatickému procesnému nástupníctvu, ale toto je nárokovateľné (dikcia „súd vyhovie návrhu“ sa rovná „musí vyhovieť návrhu“),⁸ pričom treba kumulatívne splniť tri zákonné podmienky. Okrem neproblematických požiadaviek návrhu oprávneného subjektu a súhlasu potenciálnej novej strany v konaní, je osobitne významná otázka naplnenia požiadavky „preukázania“, že „došlo k prevodu alebo prechodu práva alebo povinnosti“. Uvedená požiadavka vyvoláva hneď niekoľko interpretačných otáznikov.

2.1 Zmena textácie úpravy procesného nástupníctva

Prvým z nich je otázka, či možno odvodzovať interpretačné závery zo skutočnosti odchýlky znenia ust. § 80 ods. 2 C.s.p. od zrušeného § 92 ods. 2 O.s.p. (príp. aj § 107a ods. 2 O.s.ř.). Totiž ak podľa pôvodnej (i českej) úpravy súd skúmal, či „**nastala právna skutočnosť**, s ktorou právne predpisy spájajú prevod“, tak podľa súčasnej úpravy má skúmať, či „**došlo k prevodu**“. *Prima facie* sa javí, že zákonodarca mohol mať záujem na tom, aby bolo preukázané riadne zavŕšenie prevodu, t. j. že preukázateľne nastali právne účinky spojené s určitou právnou skutočnosťou (zmluvou), pričom by nepostačovala iba existencia dotknutej právnej skutočnosti v podobe, ktorá aj nevyvoláva samotný prevod (skutočný právny následok). Celkom legitímne by to mohlo byť interpretované aj ako požiadavka na hlbší materiálny prieskum dotknutej právnej skutočnosti a ďalších okolností, ktoré môžu byť prekážkou platnosti či účinnosti prevodu či prechodu práva.⁹ Avšak akékoľvek interpretačné dôsledky v tejto súvislosti neuvádza ani dôvodová

⁸ ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 270.

⁹ Teda aj odklon od prístupu súdov, ktoré sa uspokojia s preukázaním „formálnych podmienok“, že nastala právna skutočnosť, s ktorou právne predpisy spájajú prevod alebo prechod práva na iného. Napr. Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 32 Odo 743/2006.

správa k reforme,¹⁰ relevantná komentárová literatúra¹¹ a nie je nám známa ani judikatúra, ktorá by sa na ne zamerala. Je teda možné, že ide iba o formulačnú zmenu bez vecnej reformy. Samozrejme, to nie je prekážkou pre nachádzanie nových interpretačných ciest praxou.

2.2 Preukazovanie prevodu alebo prechodu práva pri singulárnej sukcesii

Ďalšou veľmi významnou otázkou je problematika „preukazovania“ prevodu či prechodu práva alebo povinnosti. „Preukázať“ znamená presvedčiť súd o predmetnej skutočnosti bez rozumných pochybností.¹² Možno sa stretnúť aj s pripodobnením tohto pojmu k „osvedčeniu“ danosti nároku v prípade neodkladných opatrení súdu,¹³ no takéto prirovnanie sa nezdá správne, keďže zjavne sa tu od rozhodujúceho súdu vyžaduje, aby k otázke prevodu (príp. prechodu) práva či povinnosti uskutočnil vyhodnotenie dôkazov, podporujúcich tvrdenie žalobcu o tomto predmete, a rovnako aj dôkazov vyvolávajúcich pochybnosti o nastúpení skúmaného právneho následku, t. j. aby sa neuspokojil s jednostranne označenou pravdepodobnosťou skutočnosti, ale aby ju riadne preskúmal. V českej procesualistike sa pracuje s pojmom „mini-konanie“, ktoré pri pripúšťaní zmeny konajúci súd uskutočňuje,¹⁴ pričom bolo judikované, že súd má dať pred vydaním takéhoto procesného uznesenia možnosť druhej sporovej strane vyjadriť sa k návrhu a predložiť vlastné tvrdenia a dôkazy k právne relevantným skutočnostiam.¹⁵ Nie je dôvod, aby sa súd pri tomto nemeritórnom rozhodovaní odklonil od ust. § 191 ods. 1 C.s.p., a s cieľom preukázať, či k prevodu došlo, by aj tu mal riadne hodnotiť dôkazy „podľa svojej úvahy, a to každý dôkaz jednotlivo a všetky dôkazy v ich vzájomnej súvislosti; pritom starostlivo prihliada[ť] na všetko, čo vyšlo počas konania najavo“.

¹⁰ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona Civilný sporový poriadok. Osobitná časť. <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=408705>>, 19.06.2020, k § 76 [§ 80].

¹¹ Por. ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 8, s. 269 – 270.

¹² SVOBODA, K. *Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka*. Praha: C. H. Beck 2019, s. 89.

¹³ Pozri ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 6, s. 52. Avšak takéto prirovnanie sa už v neskorších prácach autora v tejto súvislosti neobjavuje. Por. ŠTEVČEK, in: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. et al. *Občiansky súdny poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2009; ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 8, s. 270.

¹⁴ SVOBODA, K., op. cit. sub 12, s. 92.

¹⁵ Por. napr. uzn. NS ČR z 14. 9. 2017, sp. zn. 30 Cdo 2668/2017.

Ako teda preukázať, že k „prevodu došlo“ tak, aby bolo vyhovené hypotéze § 80 ods. 2 C.s.p.?

Uvedomujúc si relatívne samostatné postavenie procesnoprávných a hmotnoprávných vzťahov, ktoré sú základom príslušného súdneho konania,¹⁶ aj tak nemožno začať inak ako hmotnoprávnym posúdením relevantnej právnej skutočnosti, pretože práve tá je predpokladom nastúpenia procesného následku. Právne relevantnou právnou skutočnosťou v predmete nášho skúmania bude právny úkon, totiž zmluva. Avšak **výlučne platný právny úkon je spôsobilý vyvolať právne následky, a preto iba s platným právnym úkonom právne predpisy môžu spájať prevod práva alebo povinnosti**. Ak je právny úkon postihnutý vadou vyvolávajúcou jeho absolútnu neplatnosť, je v občianskoprávnom ponímaní neplatným od počiatku (*ex tunc*) a vyplýva z toho, že akékoľvek právne následky, či už stranami zamýšľané, fingované alebo obmyselné nemôže vyvolať. Tak ako ich nevyvolá v hmotnoprávnej rovine, nemal by ich vyvolať ani v procesnoprávnej rovine (ak je tá ich výslovným odrazom hmotnoprávneho základu). Preto ak hypotéza normy § 80 ods. 1 (a v nadväznosti na ňu aj ods. 2) C.s.p. predpokladá právnú skutočnosť, s ktorou sú podľa práva spojené následky v podobe prevodu práva, tejto hypotéze nezodpovedá situácia, keď je použitý neplatný právny úkon, v tomto prípade neplatná zmluva o postúpení pohľadávky.

Základnou povinnosťou súdu konajúceho o návrhu na zmenu účastníka na podklade zmluvy o postúpení pohľadávky preto musí byť preskúmanie platnosti predloženej zmluvy a jej vyhodnotenie podľa cit. ustanovenia C.s.p., a ak jestvuje aj ďalšia právna skutočnosť nevyhnutná pre vznik aktívnej vecnej legitímácie žalobcu, súd musí preskúmať aj tú. Musí sa teda zaoberať:

- a) platnosťou zmluvy
 - b) oznámením/preukázaním postúpenia
- ad a)**

V judikatúre i doktríne panuje konsenzus, že platnosťou zmluvy o postúpení pohľadávky (všeobecnejšie aj inej právnej skutočnosti) sa súd vydávajúci procesné uznesenie musí zaoberať,¹⁷ avšak práve miera relevancie, ktorú jednotlivým prvkom z diapazónu náležitostí podmieňujúcich platnosť tohto úkonu súd (ne) smie prikladať, je prameňom rozporuplnosti právneho stavu, ktorú svojím procesným rozhodnutím v súčasnosti súd môže vyvolať.¹⁸

¹⁶ K tomu bližšie ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 6, s. 12 – 14.

¹⁷ Pozri napr. ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 8, s. 270.

¹⁸ O tom bližšie v kap. 2.3 nižšie.

Zotrvajúc na hmotnoprávnej úrovni posudzovania právnej skutočnosti, je možné zamerať svoju pozornosť na celý rad náležitostí tohto právneho úkonu, od všeobecných (najmä § 34 a nasl. Občianskeho zákonníka¹⁹) po osobitné (najmä § 524 a nasl. OZ), spomeňme aspoň dve s osobitným významom pre naše úvahy.

Predpokladom platnosti zmluvy o postúpení pohľadávky (náležitosťou jej predmetu) v zmysle § 37 ods. 2 OZ je aj to, že predmet plnenia je možný. **Postúpenie pohľadávky je „možné“ iba vtedy, ak pohľadávka existuje** (bez ohľadu na jej prípadnú upravenú účinnosť). Ak však pohľadávka neexistuje, nie je možné predmet zmluvy splniť (*nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*), a právny úkon ako od začiatku nemožný tak nutne musí byť neplatný. Hoci existencia či neexistencia pohľadávky je v konečnom dôsledku predmetom zistenia súdu vo veci samej, súd rozhodujúci o priznaní účinku zmluve o postúpení pohľadávky, ak sa iba z tohto dôvodu nezaoberá základnou náležitosťou platnosti právneho úkonu, od ktorého odvodzuje procesné následky, vlastne abstrahuje od hmotnoprávneho zistenia, či k „prevodu došlo“ (pozri znenie § 80 ods. 2 C.s.p.).

Ďalej, postúpenie pohľadávky by mohlo byť účelovým úkonom, ako sa vyhnúť negatívnym dôsledkom neúspechu v konaní, čo ho robí na jednej strane **neplatným (§ 39 OZ)** a, na druhej strane **mu súd v takom prípade nemôže poskytnúť ochranu**, čo je imperatívom zdvojeným úpravou v hmotnoprávnej (§ 3 ods. 1 OZ) i procesnoprávnej norme (čl. 5 základ. princípov C.s.p.).

ad b)

V zmysle ust. § 526 ods. 1 OZ **je pre účinnosť postúpenia pohľadávky voči dlžníkovi nevyhnutné jeho oznámenie** postupcom či preukázanie postupníkom vo vzťahu k dlžníkovi. Do okamihu oznámenia alebo preukázania postúpenia ani dlžník jestvujúcej pohľadávky nemá hmotnoprávnu povinnosť plniť voči postupcovi. Rovnako bez oznámenia či preukázania postúpenia domnelý postupník nemá právo požadovať plnenie od dlžníka. V takom prípade teda aktívna vecná legitimácia nového žalobcu je nad všetku pochybnosť neexistujúca. Súd by musel v každom prípade žalobu s takto zmeneným účastníkom zamietnuť. Za súčasnej situácie v SR, keď navrhovať zmenu procesnej strany v zmysle § 80 ods. 1 C.s.p. môže iba žalobca, by však iba prvok notifikácie postúpenia nemal byť problematický, ale iba za predpokladu, že súd návrh žalobcu na zmenu strany pred svojím rozhodnutím doručil žalovanému. Totiž už samotné predloženie návrhu žalovanému ako dlžníkovi, najmä ak je doplnený

¹⁹ Zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej iba „OZ“).

rovnopisom príslušného právneho úkonu, možno považovať za hmotnoprávnu notifikáciu postúpenia.²⁰

2.3 Rozsah dokazovania zameraného na zisťovanie, či k singulárnej sukcesii došlo

Z predchádzajúcich úvah je zjavné, že ak by sa s týmito hmotnoprávnymi otázkami predovšetkým vo vzťahu k existencii samotnej pohľadávky súd v plnosti vysporiadal pri rozhodovaní o pripustení zmeny na strane žalobcu, ďalšie konanie vo veci samej by už vecne zrejme nemalo čo viac osvetliť. Komentátori zdôrazňujú, že rozhodnutie o pripustení zmeny na strane žalobcu neprejudikuje rozhodnutie súdu vo veci samej²¹ (z hľadiska vyriešenia hmotnoprávneho základu singulárnej sukcesie). To sa však v plnosti môže prejavíť iba v prípade, ak sa napokon ukáže, že predmetné postúpenie pohľadávky bolo po každej stránke platným právnym úkonom. Pretože len čo súd vo veci samej zistí, že prevedená bola neexistujúca pohľadávka, či iný dôvod neplatnosti, ktorý vyžaduje hlbšie skutkové zisťovanie, je zjavné, že procesné rozhodnutie *de facto* nesprávne prejudikovalo rozhodnutie v časti výroku o trovách konania, presnejšie vo vzťahu k osobe zaviazanej strany. V situáciách, ktoré sú predmetom tohto skúmania, súd nezvratne vylúčil z konania subjekt, ktorý zavinil vznik podstatnej časti trov súdneho konania, čo má pre úspešného žalovaného ekonomický dôsledok, podobný neúspechu v časti konania týkajúcej sa jeho trov. Teda tvrdenie o neprejudikovaní celkového výsledku konania by mohlo podľa môjho názoru obstať iba v prípade, že by pripustením zmeny nebol vylúčený žalobca (postupca) z konania.

Z hľadiska rozsahu preskúmania skutkového stavu tým, že uznesenie o pripustení zmeny procesnej strany nie je rozhodnutím vo veci samej, zásadne platí všeobecná premisa, že na vydanie nemeritórneho uznesenia sa vyžaduje nižšia

²⁰ Táto koncepcia sa uplatňuje v podobnom duchu napr. pri výzve dlžníka na plnenie (priamo žalobou) ako predpokladu na vymáhanie dlhu voči ručiteľovi v zmysle ust. § 548 OZ. Pozri LÖWY, J. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1900.

²¹ Por. ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 8, s. 270: „Súd je oprávnený skúmať, či povedzme zmluva o postúpení pohľadávky [...] je platn[á], a teda či skutočne spôsobuj[e] zamýšľané právne účinky. Samozrejme, takéto rozhodovanie v žiadnom smere neprejudikuje rozhodovanie súdu vo veci samej.“; por. aj SVOBODA, K., op. cit. sub 12, s. 91.

miera zisťovania skutkového stavu ako pri meritórnych rozhodnutiach.²² Vo vzťahu k rozhodovaniu o pripustení zmeny subjektu sa dlhodobo cituje uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 32 Odo 743/2006, ktoré požaduje preukázanie iba „formálnych podmienok“ právnej skutočnosti, s ktorou je spojený prevod alebo prechod práva²³ (vychádzajúci z textácie dotknutých ustanovení pred účinnosťou C.s.p.). Podobne sa možno stretnúť s pojmom „pobočné skutočnosti“,²⁴ ktoré by mohli viesť k záveru o neplatnosti predmetného prevodu, a ktorými by sa súd rozhodujúci o pripustení zmeny subjektu nemal zaoberať. Týmito skutočnosťami by mali byť rôzne ďalšie okolnosti, ktoré nevyplývajú priamo z textu zmluvy o postúpení pohľadávky.

Táto logika, totiž obmedzenie prieskumu, či k prevodu došlo, iba na formálne posúdenie zmluvy o postúpení pohľadávky bez kontextu, môže viesť v jednotlivých prípadoch k značne problematickým záverom. Napríklad Svoboda uvádza, že na posúdenie platnosti postúpenia pohľadávky (na účely pripustenia zmeny procesnej strany) by malo byť irelevantné zmluvné vylúčenie postúpenia pohľadávky, ak takáto skutočnosť nevyplýva priamo zo znenia zmluvy o postúpení pohľadávky.²⁵ Je zrejmé, prečo je takáto logická konštrukcia problematická. Zmluvné vylúčenie postúpenia bude veľmi často vyplývať priamo zo znenia zmluvy, ktorá je základom uplatňovaného nároku vo veci samej, t. j. táto skutočnosť bude dôkazom, ktorý súd nesporne vykonáva (v neskoršom štádiu určite už vykonal), pričom postúpenie pohľadávky v rozpore so zmluvným dojednaním dotknutých subjektov je pomerne jednoznačne postihnuté absolútnou neplat-

²² „Z povahy uznesenia, ktoré súd vydáva niekoľkokrát počas konania je zrejmé, že zisťovanie skutkového stavu nemôže byť také rozsiahle, ako pri rozsudku. V opačnom prípade by došlo v mnohých prípadoch k popretiu funkcie a účelu uznesenia, ktorou je zabezpečenie úspešného priebehu súdneho konania. Na druhej strane skutočnosti, ktoré sú dôvodom nevydania uznesenia nevyžadujú rozsiahle skúmanie, pretože často ide len o parciálne otázky súdneho konania.“ WEBER, O. Miera zistenia skutkového stavu pri súdnych rozhodnutiach. In: *Bulletín slovenskej advokácie*, č. 3 – 4, 2005, s. 38.

²³ „Návrhu na realizáciu procesného nástupníctva možno vyhovieť, ak sú preukázané formálne podmienky, že nastala práva skutočnosť, s ktorou právne predpisy spájajú prevod alebo prechod práva na iného, že sa táto právna skutočnosť týka práva alebo povinnosti doterajšieho účastníka konania, a že nastala po zahájení konania. Súd skúma, či táto právna skutočnosť je spôsobilá mať za následok prechod alebo prevod práva alebo povinnosti, o ktorú v konaní ide. Otázkou, či tvrdené právo alebo povinnosť, ktoré mali byť prevedené alebo mali prejsť na iného, existujú, alebo že naozaj na iného prešli alebo boli prevedené, sa súd môže zaoberať iba v rozhodnutí vo veci samej, a nie pri skúmaní procesného nástupníctva.“

²⁴ SVOBODA, K., op. cit. sub 12, s. 89 – 90.

²⁵ *Ibid.*, s. 90. Autor tu zmierňuje názor, podľa ktorého je táto skutočnosť (podobne ako prípadné splnenie odkladacej podmienky na postúpenie pohľadávky) úplne bez právneho významu pre pripustenie zmeny.

nosťou v zmysle ust. § 525 ods. 2 v spojení s § 39 OZ. Takéto posúdenie teda vonkoncom nebude vyžadovať extenzívne dokazovanie, teda jediným dôvodom pre neprihliadnutie na toto zmluvné vylúčenie (t. j. uplatnenie fikcie iného ako jednoznačne preukázaného skutkového stavu) zo strany súdu by tak mohla byť iba snaha o zachovanie akejsi procesnej koncepcnej čistoty. Touto logikou by ďalej zrejme súd nemusel prihliadať ani na ďalšie okolnosti, ako napr. to, že uplatňovaný nárok (a postupovaná pohľadávka) majú osobný charakter (bolestné, sťaženie spoločenského uplatnenia, zadostučinenie za nemajetkovú ujmu), ak toto nevyplýva priamo z textu zmluvy o postúpení pohľadávky, pričom nepostupiteľnosť práv osobného charakteru je opäť otázka, ktorú súd môže pomerne jednoducho vyhodnotiť²⁶ a ich uplatňovanie môže mať tiež tendenciu na špekulácie žalobcu v prípade iminentného neúspechu v spore.

Za súčasného právneho stavu netvrdím, že súd by mal byť povinný urobiť komplexnú analýzu právneho úkonu a preskúmať všetky detaily, ktoré by mohli mať na jeho platnosť vplyv. Avšak aj vzhľadom na to, že procesný predpis žiadny explicitný príkaz na ignorovanie konkrétnych okolností týkajúcich sa skúmaného „prevodu“ neustanovuje, podľa môjho názoru by súd v každom prípade mal zohľadniť skutočnosti, ktoré v tejto špecifickej záležitosti osobitne tvrdia či preukážu strany,²⁷ a tiež všetky tie, ktoré boli tvrdené či preukázané v konaní skôr, nachádzajú sa v spise a majú vzťah k otázke, či k „prevodu došlo“, pričom z hľadiska dokazovania merita veci nie sú „otvorenými otázkami“.²⁸ Prirodzene, právne hodnotenie by mal súd uskutočniť sám.

Nevidím tak oporu pre postup súdu, ktorý by preukázanú nepostupiteľnosť pohľadávky ignoroval a zmenu pripustil s tým, že formálne tento aspekt zo zmluvy o postúpení nevyplýva. Rovnako za prinajmenšom paradoxný postup možno označiť, ak súd v čase, keď je už meritórne dokazovanie právoplatne skončené,²⁹ dokonca v čase krátko pred vyhlásením rozhodnutia vo veci samej,³⁰ t. j. v čase, keď dokazovacia i intelektuálna fáza rozhodovacej činnosti súdu bola vykonaná,

²⁶ Pozri § 525 ods. 1 OZ; R 2/2015.

²⁷ Aj s poukazom na vyššie označené uznesenie NS ČR z 14. 9. 2017, sp. zn. 30 Cdo 2668/2017 považujem za úplne nesprávny a prekračujúci hranicu práva strany na spravodlivý proces (súdnu a inú právnu ochranu) postup, ak súd vôbec návrh na zmenu strany žalovanému nedoručí a nedá mu priestor, aby uplatnil svoje prípadné námietky k dôkazom a predložil vlastné.

²⁸ Uvedomujúc si nedokonalosť tohto vyjadrenia v prípade, že dokazovanie nebolo v dotknutom čase ešte ukončené.

²⁹ § 182 C.s.p.

³⁰ Pozri ods. 2 uznesenia Najvyššieho súdu SR z 21. 06. 2018 sp. zn. 4Cdo/6/2018.

na podklade návrhu na zmenu procesnej strany úplne vedome abstrahuje od vykonaných dôkazov a zistení (najmä o tom, že prevádzaná pohľadávka neexistuje či je neplatná), zmenu pripustí a vzápätí žalobu zamietne.

2.4 Korektív pripustenia zmeny procesnej strany pri singulárnej sukcesii

Z vyššie uvedenej argumentácie, opierajúcej sa o súčasnú súdnu prax, a najmä znenia dotknutých procesných ustanovení v posledných dvoch dekádach je zrejmé, že pri pripúšťaní zmeny subjektu procesnej strany sa uplatňuje akýsi hybridný procesnoprávno hmotnoprávny model, ktorý na jednej strane ani procesne neabstrahuje od hmotnoprávnej situácie, keď povoláva súd na skúmanie hmotnoprávnej skutočnosti (prevod, jeho platnosť atď.), a na druhej strane relevantnú hmotnoprávnu realitu zámerne redukuje na (interpretáčne problematický) výsek, ktorý bez súvisiacich okolností môže byť vlastne popretím hmotnoprávnej reality ako takej. Práve táto „nevernosť“ ani rýdzo formálnemu procesnému prístupu, ani zodpovednému hmotnoprávnemu prístupu je dôvodom, že nastávajú (niekedy programovo) neželané situácie označené v tomto príspevku, a treba hľadať viac či menej nedokonalé korektívy na ich odstránenie. Niektoré z nich sa už v praxi vyskytli.

2.4.1 Zmena procesnej strany ako zneužitie práva

Účelovosť právneho úkonu, na základe ktorého sa má zmeniť subjekt procesnej strany (predovšetkým žalobcu), je v situáciách popisovaných v tomto príspevku spravidla na prvý pohľad jasná. Nemajetný subjekt nadobúda pohľadávku, ktorá preň nemá žiaden ekonomický význam, pričom jediným zrejším zmyslom celej transakcie je minimalizácia rizika odstupujúcej strany, spojeného s potenciálnym neúspechom vo veci samej, t. j. v povinnosti znášať náhradu trov konania úspešnej protistrany. Ako je uvedené vyššie, pôjde nesporne o neplatný právny úkon, ak ide o hmotnoprávne posúdenie, avšak takéto posúdenie bude zrejme závisieť od okolností, ktoré presahujú rámec „formálnych podmienok prevodu“, resp. budú onými „pobočnými okolnosťami“, a teda súd by im v zmysle vyššie opísanej základnej procesnej logiky nepripisoval náležitú relevanciu pri posudzovaní, či „k prevodu došlo“. V judikatúre českých súdov sa však presadila prax, v ktorej súdy zamietajú návrhy na zmenu procesnej strany, pretože samot-

ný procesný úkon (návrh na pripustenie zmeny) v spojení s podkladovým prevodným úkonom vyhodnotia ako právo zneužívajúce nemravné úkony, ktorým nemožno priznať právnu ochranu.³¹ Tieto rozhodnutia majú spoločné to, že vyžadujú, aby išlo o výnimočnú situáciu, aby bola právo zneužívajúca účelovosť úkonu preukázaná a nešlo iba o obavu, že sa budúca pohľadávka na náhradu trov konania stane nevymožiteľnou. Za zmienku stojí aj postoj Ústavného súdu ČR, ktorý v tejto súvislosti (možné zneužitie práva), výslovne odmieta prístup súdov zameriavajúcich svoju rozhodovaciu činnosť výlučne na formálny prieskum prevodného úkonu.³² V konkrétnej veci potom všeobecným súdom vyčíta, že nevenovali pozornosť informáciám svedčiacim o tom, že skúmaný prevod nie je plnením v rámci štandardnej obchodnej činnosti, že prevádzaná pohľadávka je s najväčšou pravdepodobnosťou fiktívna, a že vo veci existuje dôvodné podozrenie z kriminálnej činnosti, pričom hodnotí, že za takýchto „krajne podozrivých okolností nemali všeobecné súdy vyhovieť návrhu žalobkyne na procesné nástupníctvo“.³³ Nesporne by podobnými úvahami s poukazom na už spomínané ustanovenia § 3 ods. 1 OZ a čl. 5 zákl. princípov C.s.p. mali byť vedené aj slovenské súdy. Nevýhodou spoliehania sa na tento prístup je, že poukaz na základný princíp sporového konania, prípadne na nemravnosť úkonu je prostriedkom *ultima ratio* pri uplatňovaní argumentácie, vyžaduje určitú mieru odvahy súdu prelomiť zaužívanú prax a pri sofistikovane kamuflovanej účelovosti prevodného úkonu môže byť problematické preukázať tento motív prevodcu. V súčasnosti ho však možno považovať za najelegantnejšie z dostupných riešení a bez zmeny právnej úpravy by si malo nájsť cestu do slovenských súdnych siení.

2.4.2 Peňažné zabezpečenie pohľadávky na náhradu trov konania

Počas krátkeho obdobia vyše štyroch rokov pred nadobudnutím účinnosti C.s.p. procesný predpis volil pre korigovanie obavy o vymožiteľnosť pohľadáv-

³¹ Por. uznesenie NS ČR z 27.10.2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010, uverejnené ako R 46/2012, a nadväzujúce napr. z 24.11.2015, sp. zn. 32 Cdo 1944/2015, z 21.9.2017 sp. zn. 26 Cdo 6044/2016 a i.

³² „Primárním cílem a smyslem civilního procesu je ochrana porušených nebo ohrožených subjektivních soukromých práv. Jestliže se vprojednáváné věci obecné soudy při posuzování podmínek procesního nástupnictví soustředily toliko na zjišťování formálních předpokladů, stanovených v § 107a občanského soudního řádu, aniž by přitom věnovaly náležitou pozornost krajně podezřelým skutkovým okolnostem singulární sukcese, očividně svědčícím o zjevně protiprávním jednání, porušily tím základní právo účastníka řízení na spravedlivý proces, garantované článkem 36 Listiny a článkem 6 odst. 1 Úmluvy.“ Nález ÚS ČR z 9. 4. 2015, sp. zn. III. ÚS 2482/14, ods. 40.

³³ Ibid., ods. 39.

ky na náhradu trov konania, ktorá je primárne predmetom tohto článku, cestu núteného peňažného zabezpečenia pohľadávky na náhradu trov konania voči vybraným žalobcom. Podľa posledného znenia ust. § 141a O.s.p. súd na návrh žalovaného uložil žalobcovi povinnosť zložiť peňažnú zábezpeku vo výške 5 % žalovanej sumy, ak bolo uplatňované právo na zaplatenie peňažnej sumy prevyšujúcej štyristonásobok životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu, ktoré mohli byť následne použité na úhradu trov konania. Vedomé cielenie dotknutého ustanovenia na ochranu odporcov najmä pred účelovými postupovaniami pohľadávok žalobcami vyplýva priamo z dôvodovej správy k príslušnému novelizačnému predpisu, a takto ho vnímali aj sudy: „*V sporoch, v ktorých je uplatňovaná vyššia peňažná suma je strana vystupujúca ako odporca často v situácii, že je voči nej uplatňovaný návrh, ktorý sa javí ako šikanózne. Odporca platí trovy konania (napr. odmena advokáta) zo sumy, ktorá je voči nemu uplatňovaná s rizikom, že ak bude v bránení práva úspešný, navrhovateľ jej trovy nenahradí, keďže ešte počas konania podľa vývoja konania napr. postúpi pohľadávku na inú osobu, u ktorej nie je zabezpečená vymožitelnosť tejto pohľadávky. Navrhovaný inštitút preddavkov na trovy konania má za cieľ eliminovať tieto šikanózne návrhy v čo najväčšej miere.*“³⁴ Uvedené ustanovenie od začiatku vyvolávalo ústavnoprávne otázky, až ho napokon Ústavný súd SR vyhlásil za nesúladne s čl. 1 ods. 1 a čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, najmä s poukazom na to, že neoprávnene bráni niektorým subjektom v prístupe k súdu, zavádza nerovnosť v postavení procesných strán a i.,³⁵ pričom stratilo účinnosť ešte pred nadobudnutím účinnosti C.s.p. Nový procesný predpis obdobnú úpravu neprevzal a ani zavedenie inštitútu zabezpečovacích opatrení v zmysle ust. § 343 C.s.p. zrejme nezakladá možnosť takto zabezpečiť podmienené budúce pohľadávky žalovaného na náhradu trov konania voči žalobcovi. Nateraz preto táto možnosť ostáva pre sporové strany neprístupná.

2.4.3 Zaviazanie odstupujúcej strany na náhradu trov konania

Ak hlavným problémom v predmetných skutkových situáciách, ktorý identifikuje ako právna prax, tak i zákonodarca, je nevyožiteľnosť priznanej náhrady trov konania voči zmenenej (novej) procesnej strane, potom za prirodzene naj-

³⁴ Dôvodová správa k zák. č. 388/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony; por aj uzn. NS SR z 26.2.2013, sp. zn. 7 Cdo 107/2012.

³⁵ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 30/2015 z 11.5.2016.

jednoduchšie riešenie tohto nedostatku možno označiť možnosť súdu zaviazat' na náhradu trov konania odstupujúcu stranu namiesto (prípadne popri) zmenenej – novej – procesnej strany. Problémom však je, že dotknuté ustanovenia § 255 a nasl. C.s.p. s takouto možnosťou výslovne nepočítajú, hoci je pravdou, že ju ani výslovne nezakazujú,³⁶ lenže s výnimkou výslovne zákonom predpokladaných subjektov³⁷ aj vo v otázke náhrady trov konania pôjde v civilnom procese o rozhodovanie súdu vo vzťahu k stranám konania,³⁸ t. j. subjektom, ktoré treba považovať za strany konania v okamihu vyhlasovania príslušného rozhodnutia súdom v zmysle ust. § 217 ods. 1 C.s.p. (prípadne v spojení s § 234 ods. 2 C.s.p.).

Napriek tomu pri osobitnom zohľadnení na prvý pohľad právo, zneužívajúce prevodný úkon strany sporu s návrhom na zmenu subjektu procesnej strany, aj slovenské súdy pristúpili k takpovediac neštandardnému riešeniu a po pripustení zmeny subjektu a rozhodnutí vo veci samej následne priznali náhradu trov konania voči pôvodnému subjektu, ktorý už stranou sporu nebol,³⁹ a to dokonca za účinnosti O.s.p., ktorý vo svojom ustanovení § 142 ods. 1 výslovne uvádzal, že náhradu trov konania súd prizná „proti účastníkovi“. Takéto počínanie súdov (odklon od doslovného znenia procesného predpisu) nielenže prešlo testom kontroly ústavnosti, ale v rámci odôvodnenia Ústavného súdu s poukazom na počínanie dotknutej osoby⁴⁰ spôsobom *sapienti sat*, si vyslúžilo aj pomerne výslovnú pochvalu (kombinovanú zo zahrnutím konania dotknutých subjektov): „Záverom môže ústavný súd vyjadriť iba poľutovanie nad konaním sťažovateľky a jej právneho zástupcu, keďže obaja sú právnického vzdelania a týmto konaním vytvárajú obraz o stave právnickej obce u širokej verejnosti, a oceniť vhodný, aj

³⁶ V zmysle ust. § 255 ods. 1 C.s.p. „súd prizná strane náhradu trov konania ...“, avšak ustanovenie výslovne neuvádza voči komu túto náhradu súd prizná.

³⁷ Por. § 258, § 259 C.s.p.

³⁸ Týka sa to už samotných práv, ktoré sú procesným predpisom priznávané práve stranám (pozri napr. čl. 6 – 13 zákl. princípov C.s.p.), ale aj samotnej záväznosti rozhodnutia (aj vo vzťahu k náhrade trov konania), ktorá zaťažuje práve strany a ich právnych nástupcov v zmysle ust. § 228 ods. 1 v spojení s § 234 ods. 2 C.s.p.

³⁹ Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 16 Co 594/2015 z 29.06.2016. V tomto prípade išlo o žalobu na určenie neplatnosti právneho úkonu, pričom krátko pred plánovaným vyhlásením meritórneho rozhodnutia odvolacím súdom žalovaná strana predložila zmluvu o postúpení pohľadávok na nemajetnú obchodnú spoločnosť. Sice išlo o zmenu na strane žalovaného, ktorú v takejto podobe umožňovalo ust. § 92 ods. 2 a 3 O.s.p., no na argumentáciu o oddelení postavenia strany sporu a subjektu zaviazaného na náhradu trov konania za súčasného právneho stavu to nemá vplyv. Pozri bližšie nález Ústavného súdu SR z 10.1.2017, sp. zn. III. ÚS 14/2017-17.

⁴⁰ Nález Ústavného súdu SR z 10.1.2017, sp. zn. III. ÚS 14/2017-17, s. 6 – 8.

keď vzhľadom na okolnosti prípadu ešte stále mimoriadne zdržanlivý prístup krajského súdu k prerokúvanej veci.“⁴¹

Podobne ako v prípade zamietnutia návrhu na zmenu procesnej strany z dôvodu zneužitia práva, ani priznanie náhrady trov konania voči „nestrane“ sa nestalo hoci len výnimočnou praxou súdov, takže skôr možno stále hovoriť o „kuriózitách“ ako o koncepčnom korektíve desaťročia známeho (a zneužívaného) nedostatku právnej úpravy. V tomto svetle možno aj pri tvorcoch obrazu o stave právnickej obce rovnako upriamovať pozornosť na zákonodarcu, ktorý nedostatok umožnil a koncepčne nerieši, a rovnako aj na súdny stav, ktorý by pri dostatočnej vôli systematickou praxou využívajúcou jestvujúce nástroje právnej úpravy tento známy nedostatok dokázal predvídateľne korigovať, a tak aj preventívne či výchovne pôsobiť na adresátov procesnej úpravy.

3. O HOSPODÁRSKOM ÚČELE A DÔSLEDKOCH PRIPUSTENIA/ZÁKAZU PROCESNÉHO NÁSTUPNÍCTVA PRI SINGULÁRNEJ SUKCESII

Širšia úvaha o pripustení či nepripustení procesného nástupníctva pri singularnej sukcesii by mala začať v hospodárskom kontexte postupovania pohľadávok počas súdneho konania. Za akýsi európsky trend, najmä pri obchodných dodávateľských pohľadávkach, možno označiť odstraňovanie prekážok postupovania pohľadávok aj v hmotnoprávnej rovine⁴² a v tomto kontexte má skutočne zmysel uvažovať aj o odstraňovaní prípadných procesnoprávných prekážok v postupovaní pohľadávok. T. j. takých, ktoré by mohli spôsobiť nepriame zmrazenie možno jediného súboru aktív, ktorými by určitý subjekt mohol disponovať (pohľadávky voči svojim dlžníkom), a tak ho vystaviť možnému riziku druhotnej platobnej neschopnosti. Teda okrem sledovania trendu je určite motívom aj zabezpečenie

⁴¹ Ibid., s. 11 –12.

⁴² Vychádzam tu z prístupov volených najmä komparatívnymi modelovými úpravami, resp. medzinárodnými úpravami, ktoré však reflektujú v rôznej miere aj vnútroštátne prístupy. Osobitne por. čl. III. – 5:108 Návrhu spoločného referenčného rámca (DCFR), podľa ktorého ods. 1 „zmluvný zákaz alebo vylúčenie postúpenia práva nemá účinok na postupiteľnosť tohto práva“. Por. aj článok 6 ods. 1 Dohovoru UNIDROIT o medzinárodnom faktoringu z roku 1988 a článok 9 Dohovoru OSN o postúpení pohľadávok v medzinárodnom obchode z roku 2001, ale tiež čl. 9.1.9 Princípov medzinárodných obchodných zmlúv UNIDROIT a čl. 11:301 Princípov európskeho zmluvného práva (PECL).

likvidity vlastných aktív. Postupca s postupníkom budú mať nesporne záujem na tom, aby s aktuálnym hmotnoprávnym stavom korešpondoval stav jeho procesného uplatňovania či obrany. Tu by mohla byť otáznou osobitne motivácia „pozostalého žalobcu“, ak by zmena v procesnom postavení možná nebola. Na druhej strane motivácia subjektu, ako sme už videli, môže byť aj menej cnostná, totiž na základe účelového úkonu sa vyhnúť negatívnym dôsledkom neúspechu v konaní (presun rizika ekonomickej straty v podobe znášania trov konania). Napokon vylúčiť nemožno ani účelový úkon, ktorým možno docieľiť v prípade „dubiózneho“ úspechu žalobcu v odvolacom konaní vo veci samej a urýchlenej exekúcie pred zrušením „dubiózneho“ rozhodnutia dovolacím súdom nenávratnosť vymožených prostriedkov.

Aspoň krátko sa zamyslime, aký vplyv by mali jednotlivé možné voľby zákonodarcu na uvedené záujmy adresátov právnej úpravy.

a) Paušálne odmietnutie zmeny

Na prvom mieste treba spomenúť zásadné odmietnutie zmeny subjektu civilného procesu v dôsledku singularnej sukcesie, čím máme na mysli úplnú preferenciu procesnoprávneho formálneho prístupu k postaveniu strany v spore, podľa vzoru napr. prvorepublikového procesu⁴³ Nemecka, Rakúska⁴⁴ a i. Právnodogmaticky by išlo o najčistejšie riešenie, úplne by sa rozlišovalo hmotné a procesné právo, sporná pohľadávka by vôbec nebola postupiteľnou pohľadávkou, čím by sa eliminoval aj prípadný problém rozlíšenia dostatočne či nedostatočne „kamuflovaného“ účelového postúpenia, prípadne rozlíšenia medzi čiastočne právo zneužívajúcimi a nezneužívajúcimi prevodmi predmetov sporov. Nesporne by tým však boli narušené prvé tri uvedené záujmy smerujúce k likvidite predmetu sporu, čo by bolo treba zrejme postihnúť osobitnými dohodami medzi prevodcom a nadobúdateľom (postupcom a postupníkom), resp. ponechať na úpravu zodpovednostného práva. V konaní by sa tak stratil význam aj rôznych tichých cesí, ktoré by mohli byť účelovo oznamované až v určitej fáze konania, resp. ekonomickej kondícii postupcu.

b) Odmietnutie zmeny s korektívom

V záujme eliminovania potenciálneho rizika vyplývajúceho z toho, že subjekt v pozícii strany v spore má iba nepriamy hospodársky záujem na jeho výsledku,

⁴³ Pozri pozn. 6 vyššie.

⁴⁴ K tomu bližšie ŠTEVČEK, M., op. cit. sub 6, s. 154 – 156 a s. 158 a nasl.

resp. subjekt, ktorý je materiálne nositeľom práva nemá priamy dosah na priebeh konania, by bolo možné zásadnú neprípustnosť procesnej zmeny subjektu v dôsledku singularnej sukcesie korigovať spôsobom, ktorý by uvedený záujem reflektoval.

Vhodnou alternatívou môže byť napr. **umožnenie procesnej intervencie** zo strany nadobúdateľa veci alebo práva, ktorá aj v súčasnom nastavení úpravy § 81 a nasl. C.s.p.⁴⁵ by bola spôsobilá zabezpečiť ochranu uvedeného záujmu, aspoň pokiaľ ide o nadobúdateľa veci alebo práva. Táto osoba by mohla realizovať procesné práva a aktívne sa podieľať na spore a riziko na strane protistrany, popisované vyššie, by nevzniklo.

Ďalšou možnosťou (nevýlučnou) by bolo aj **podmienenie prípustnosti zmeny subjektu procesnej strany súhlasom protistrany**. V takomto prípade by protistrana sama mohla vyhodnotiť, či úkon strany treba považovať za rizikový či nemravný a v prípade bežných obchodných pohľadávok prevádzaných v rámci obchodného styku na fungujúce komerčné subjekty by protistrana nemala dôvod s takýmto konaním nesúhlasiť, pričom jej vlastné riziko by sa tak minimalizovalo. Samozrejme, aj odopieranie súhlasu so zmenou by podliehalo imperatívu zákazu zneužitia procesného práva, teda vyvážená ochrana práv dotknutých subjektov by bola v každom prípade zabezpečená. Za významné možno označiť, že práve tento režim (zmena v hlavnom účastníctve v spore iba so súhlasom strán) v súvislosti so singularnou sukcesiou si zvolil český zákonodarca vo vecnom zámere reformy civilného procesu,⁴⁶ pričom motiváciou na zavedenie takejto reformy sú práve problémy, ktoré rozoberá tento príspevok.⁴⁷ Reforma sa síce dosiaľ nerealizovala a odborná verejnosť toto riešenie nevíta s otvorenou ná-

⁴⁵ Ak by za súčasnej úpravy napr. výnimočne súd zamietol návrh na pripustenie zmeny na strane žalobcu pre zneužitie práva, označené ustanovenia by stále umožňovali vstup dotknutého subjektu ako intervenienta do konania. Aj preto nemožno takúto prax českých súdov zavrhnúť len preto, že by porušovala procesné práva nadobúdateľov.

⁴⁶ DOBROVOLNÁ, E. et al. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. 2017, <https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf%20>, 19.06.2020, v bode 116, s. 124-126.

⁴⁷ „Největším nedostatkem platné právní úpravy je skutečnost, že otevírá stranám široký prostor ke zneužívajícím procesním jednáním. Děje se tak zejména tam, kdy jedné ze stran hrozí neúspěch v procesu, a proto se pokouší svou účast na něm ukončit a minimalizovat tak své ztráty. Praxe znamená především zneužití úpravy § 107a OSŘ ze strany žalobce s tím cílem, aby se (budoucí) pohledávka žalovaného na náhradu nákladů řízení stala vůči němu nedobytnou (R 46/2012). Ke zneužívajícím postupům však může docházet i na straně žalované, jež např. účelovým převodem věci nebo práva na třetí osobu může přivodit změnu pasivní věcné legitimace, a tím i neúspěch žalobce v řízení.“ Ibid., s. 124.

ručou,⁴⁸ avšak je zrejmé, že výrazne vyváženejšie zohľadňuje záujmy strán v porovnaní s doterajším režimom.

O ďalších možných korekciách systému, v ktorom zotrvať doterajšia procesná strana v spore, budeme uvažovať nižšie v súvislosti s pripustením zmeny v určitej forme.

c) Pripustenie zmeny strany s formálnym preskúmaním titulu prevodu

Samozrejme, možnosťou je aj zachovanie súčasného systému procesného nástupníctva pri singularnej sukcesii, avšak bez náležitej korekcie budú pretrvávajúť už uvedené nedostatky, najmä riziko účelových postupovaní šikanózných pohľadávok, ohrozená môže byť aj hospodárnosť konania v neskoršom jeho štádiu (nový veriteľ spravidla nebude mať čo povedať k dokazovaniu spornej pohľadávky a pod.), pričom ekonomický záujem na likvidite predmetu sporu bude zachovaný. Tento základný režim by však tiež bolo možné korigovať.

Jednou z možností by bolo, ak by pôvodná strana ostala po pripustení zmeny subjektu naďalej subjektom, pričom jej **pozícia by sa redukovala iba na časť náhrady trov doterajšieho konania**, podobne ako je to v prípade znalca či svedka vo vzťahu k znalečnému či svedočnému. Rovnaký cieľ by splnilo aj to, ak by pôvodná strana ostala procesným spoločníkom novej strany v tejto časti, prípadne by právny predpis zaviedol zákonné ručenie pôvodnej strany za podmienenú budúcu pohľadávku na náhradu trov doterajšieho konania, prípadne solidárna zaviazanosť odstupujúcej strany za takúto pohľadávku.⁴⁹ Výhodou týchto riešení je zachovanie všetkých záujmov dotknutých strán od ochrany protistrany po likviditu predmetu sporu. Zároveň prevodca a nadobúdateľ predmetu sporu by si svoje vzájomné vzťahy mohli v relatívnom vzťahu upraviť podľa svojich predstáv.

Napokon ochranu majetkového záujmu protistrany na vymožitelnosti náhrady trov konania by mohlo priniesť aj **zavedenie povinnosti pristupujúcej strany poskytnúť zabezpečenie**, napr. zložiť peňažnú zábezpeku – preddavok na (doterajšie) trovy konania, prípadne rozšíriť možnosť použitia zabezpečovacieho opatrenia (zriadenie záložného práva) aj na zabezpečenie takejto budúcej, podmienenej pohľadávky v čase pred pripustením zmeny strany. V prípade

⁴⁸ Pozri záznam z konferencie „Nový civilní proces z pohľadu praxe“ konanej dňa 20.11.2018 na pôde Senátu Parlamentu ČR, dostupný na <<https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/89814/75241>>, 19.06.2020, s. 16, 22, 39.

⁴⁹ Toto riešenie volí napr. švajčiarske procesné právo. Podľa ust. § 83 ods. 2 in fine švajčiarskeho Civilného procesného poriadku (ZPO, zák. č. 272 z roku 2008) „Za trovy konania vzniknuté do zmeny strany zodpovedá solidárne odstupujúca strana [s pristupujúcou stranou].“

zavedenia takejto možnosti sa zrejme budú opätovne objavovať ústavnoprávne otázky, aké riešila slovenská prax v súvislosti s ust. § 141a O.s.p., teda najmä, aby prístupujúca strana nebola nepomerne zaťažaná do tej miery, že by mohlo byť efektívne ohrozené jej právo na prístup k súdu, avšak nie je to riešenie nezvyčajné,⁵⁰ a v každom prípade pokrýva relevantné záujmy na oboch procesných stranách.

d) Pripustenie zmeny strany s úplným preskúmaním titulu prevodu

Na opačnom konci pomyselnéj škály stojí procesnoprávna úprava, ktorá by podmienovala pripustenie zmeny strany úplným preskúmaním titulu prevodu (samozrejme, v rámci uplatnenia prejednávacej zásady v civilnom procese). Prínosom by takáto úprava zrejme bola iba v prípade, ak by znamenala, že súd si vyhradzuje právo na rozhodnutie o pripustení zmeny strany až v meritórnom rozhodnutí. Vtedy by mohol plne využiť všetky materiálne zistenia o samom predmete sporu, a tým aj o podstatných námietkach, ktoré by mohli jestvovať voči prevodnému úkonu. Teda protistrana (spravidla žalovaný) by svoje práva pred neželanou zmenou subjektu ochránené mala, avšak na strane, ktorá požaduje zmenu, by pretrvali všetky dôsledky vyplývajúce zo zákazu zmeny, najmä absencia priameho vplyvu prístupujúceho subjektu na ďalší priebeh konania. V prípade, ak by sa takýto systém uplatňoval priebežne pred meritórnym rozhodnutím, vznikalo by súdmi spomínané riziko prejudikovania rozhodnutia vo veci samej (čo však možno chápať obojstranne), niekedy nezmyselnosť ďalšieho konania po meritórne rozhodnutí (čo by nemusel byť problém s poukazom na možnosť rozhodnúť aj na jednom pojednávaní, resp. v najbližšom možnom čase),⁵¹ ohrozené by však boli trhové záujmy (likvidita predmetu sporu) v prípade dlhotrvajúceho konania. Celkovo by v tomto režime riziko prietahov v konaní zrejme stúplo.

4. ZÁVER

Slovenský civilný proces svoj rekodifikačný okamih zažil už v roku 2015. Zákonodarca odstránil „zámenu“ účastníctva v spore s poukazom na to, že v dô-

⁵⁰ Okrem slovenskej skúsenosti možno spomenúť opäť švajčiarske procesné právo, ktoré predpokladá v odôvodnených prípadoch poskytnutie zábezpeky (pozri ust. § 83 ods. 3 v spojení s § 99 a nasl. švajčiarskeho Civilného procesného poriadku (ZPO, zák. č. 272 z roku 2008).

⁵¹ Pozri čl. 17 základných princípov C.s.p.

sledne kontradiktórnom spore má byť nedostatok vecnej legitímácie v čase začatia konania riešený výlučne novým sporom, nie „pokračovaním“ pôvodného sporu.⁵² Nemal však záujem takto formálne procesne poňať zmenu vo vecnej legitímácii strán, ktorá nastáva v priebehu konania v dôsledku singularnej sukcesie. Súdny tak rozhodujú na základe hmotnoprávneho posúdenia prevodného úkonu o pripustení zmeny strany v procese. Ustálené je toto rozhodovanie ponímané formálne. Reziđuálnym a dlhodobo známym nedostatkom tohto prístupu však je náchylnosť vypočítavých strán na zneužitie uvedeného inštitútu tým, že účelovým postupovaním pohľadávok, príp. iným prevodom predmetu sporu, na spriaznené subjekty (zahraničné, nemajetné) minimalizujú riziko znášania trov súdneho konania v dôsledku neúspechu v spore.

Súdna prax si síce ťažká nad nemilými dôsledkami tohto stavu na právne prostredie, ale na rozdiel od českých súdov, právo zneužívajúce počinanie týchto strán procesne sankcionuje iba raritne. Tento drobný príspevok určite nezohľadnil komplexnú šírku procesného nástupníctva v celom systéme civilného procesu, ale zameral sa na jeho konkrétny aspekt, ktorý je dlhodobo vnímaný ako problematický. Z uvedeného však možno vyhodnotiť, že potreba zmeny právnej úpravy tu zásadne je, keďže jestvujúce procesné nástroje prax nedokázala za dve dekády systematickým využívaním uspôsobiť na elimináciu nemravného zbavovania sa hospodárskeho bremena strán, vyplývajúceho z neúspechu v špekulatívnom spore. Identifikovaných bolo niekoľko zásadných koncepčných zmien, prípadne iba drobných korekčných legislatívnych riešení, z ktorých každá by bola viac či menej spôsobilá uvedený nedostatok postihnúť, a to aj vo svete, v ktorom má flexibilita v nakladaní s pohľadávkami či inými predmetmi sporu významné hospodárske miesto. Dovtedy, kým bude akákoľvek reforma v tomto smere uskuotočnená, prípadne kým v spoločnosti neprevládne nepísaný kategorický imperatív nad oportunistom z nedokonalnej úpravy, treba obrátiť zrak na súd a veriť v jeho odvahu pri aplikácii procesných princípov, a že sa nebude upínať na procesnú či hmotnoprávnu dogmatiku ako zásterku na popretie vyváženej ochrany práv a oprávnených záujmov procesných strán.⁵³

⁵² Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona Civilný sporový poriadok. Osobitná časť. <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=408705>>, 19.06.2020, k § 76 [§ 80].

⁵³ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0535/19 „Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby“.

KONKURENČNÁ DOLOŽKA V PRACOVNEJ ZMLUVE

COMPETITION CLAUSE IN THE EMPLOYMENT AGREEMENT

Karina Divékyová*

Abstrakt: Autorka sa v predkladanom článku zaoberá problematikou obmedzenia výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru. Na platné obmedzenie zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru zmluvné strany využívajú inštitút tzv. konkurenčnej doložky. V prvej časti článku autorka približuje inštitút konkurenčnej doložky a jeho právnu úpravu v Zákonníku práce. V ďalších častiach článku sa zameriava na jednotlivé právne problémy, ktoré vznikajú pri dohodnutí konkurenčnej doložky. V závere práce formuluje názory a návrhy *de lege ferenda*.

Kľúčové slová: iná zárobková činnosť, konkurenčná doložka, formy výkonu konkurenčnej činnosti, pracovná zmluva, zmluvná pokuta

Abstract: In the presented article, the author deals with the issue of limiting the performance of gainful activity after the termination of employment. For the valid restriction of gainful activity after the termination of employment, the contracting parties use the institute of the so-called competition clause. In the first part of the article, the author describes the institute of the competition clause and its legal regulation in the Labor Code. The following sections focus on the various legal issues that arise when agreeing a competition clause. At the end of the article, the author formulates opinions and suggestions *de lege ferenda*.

Keywords: other gainful activity, competition clause, forms of performance of competitive activity, employment contract, contractual penalty

ÚVOD

Pre účastníkov pracovnoprávných vzťahov garantuje zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce“) tzv. zmluvnú slobodu. Obsahový rámec zmluvnej slobody spočíva aj vo výbere zmluvného partnera. Pracovnoprávne vzťahy tak môžu vznikáť len so súhlasom fyzickej osoby a zamestnávateľa. Hoci zamestnávateľ má právo na slobodný výber zamestnancov a zamestnanec má právo na slobodnú voľbu povolania, zásada zmluvnej slobody môže byť za určitých okolností obmedzená. K takémuto obmedzeniu dochádza aj prostredníctvom tzv. konkurenčnej doložky, na základe ktorej si zamestnávateľia často chránia svoje *know-how*, vďaka čomu môžu získať lepšie

* Mgr. Karina Divékyová, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

postavenie v hospodárskej súťaži a obmedzia tak možnosť svojich zamestnancov vykonávať prácu pre iného zamestnávateľa, ktorého činnosť má pre zamestnávateľa konkurenčný charakter. Obmedziť výkon zárobkovej činnosti môže zamestnávateľ nielen počas trvania pracovného pomeru, ale aj po skončení pracovného pomeru. Vzhľadom na rozsiahlosť tejto problematiky sa v našom príspevku zameriame len na obmedzenie zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru.

1. KONKURENČNÁ DOLOŽKA

V zmysle § 83a Zákonníka práce sa môžu v pracovnej zmluve zamestnávateľ a zamestnanec dohodnúť, že zamestnanec po skončení pracovného pomeru nebude po určitý čas vykonávať zárobkovú činnosť, ktorá má k predmetu činnosti zamestnávateľa konkurenčný charakter. Takéto obmedzenie sa v aplikačnej praxi označuje ako konkurenčná doložka. Zákonník práce ani iný pracovnoprávny predpis pojem konkurenčná doložka neupravuje. Hoci konkurenčná doložka nie je legislatívnym pojmom, ide o pojem, ktorý sa bežne používa v aplikačnej praxi. Aby bola konkurenčná doložka platne uzatvorená, musia byť splnené zákonom predpísané náležitosti.

1.1 Osobná pôsobnosť konkurenčnej doložky

Oprávnenými subjektmi na uzatvorenie konkurenčnej doložky sú zamestnávateľ a zamestnanec. Zamestnávateľ však nemôže uzatvoriť konkurenčnú doložku s každým zamestnancom. V zmysle § 83a ods. 2 Zákonníka práce, môže zamestnávateľ dohodnúť obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru iba s takým zamestnancom, ktorý v priebehu trvania pracovného pomeru má možnosť nadobudnúť informácie alebo znalosti, ktoré nie sú bežne dostupné a ich využitie by mohlo spôsobiť zamestnávateľovi podstatnú ujmu. Čo možno považovať za podstatnú ujmu Zákonník práce ďalej neupravuje. Zákonník práce umožňuje dohodnúť obmedzenie výkonu konkurenčnej činnosti iba pri zamestnancoch, ktorí vykonávajú prácu v pracovnom pomere. Z dikcie príslušného ustanovenia teda vyplýva, že zamestnávateľ nemôže obmedziť výkon konkurenčnej činnosti po skončení pracovného pomeru pri zamestnancoch, ktorí vykonávajú prácu na základe niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Aby zamestnávateľ predišiel riziku, že s niektorým zo zamestnancov zabudne uzatvoriť konkurenčnú doložku, Zákonník práce umožňuje, aby si zamestnávateľ v kolektívnej zmluve vymedzil okruh zamestnancov, s ktorými bude možné dohodnúť obmedzenie zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru. Okrem okruhu zamestnancov môže tiež zamestnávateľ v kolektívnej zmluve vymedziť aj dĺžku trvania obmedzenia, ako aj minimálnu mieru primeranej peňažnej náhrady.¹

1.2 Územná pôsobnosť konkurenčnej doložky

V konkurenčnej doložke sa zamestnanec zaväzuje nevykonávať zárobkovú činnosť, ktorá by mala k predmetu činnosti zamestnávateľa konkurenčný charakter. Zákonník práce a ani iný pracovnoprávny predpis nevymedzujú, na aké územie sa bude konkurenčná doložka vzťahovať. Vzhľadom na to, že Zákonník práce sa uplatňuje na území celej Slovenskej republiky, bolo by možné predpokladať, že aj konkurenčná doložka sa bude vzťahovať na celé územie Slovenskej republiky. Takýto výklad však podľa nášho názoru nie je možné vždy aplikovať a treba, aby sa každý prípad posudzoval samostatne. Považujeme za vhodné, aby zamestnávateľia priamo v konkurenčnej doložke vymedzili územie, na ktoré sa bude konkurenčná doložka vzťahovať, a to takým spôsobom, že vymedzia výlučne iba také územie, pre aké ich spoločnosť pôsobí. Zamestnávateľ tak predíde sporným prípadom, v rámci ktorých zamestnávateľ, u ktorého zamestnanec pracoval, pôsobí iba na území západného Slovenska a jeho bývalý zamestnanec by chcel vykonávať prácu rovnakého druhu na východnom Slovensku, u zamestnávateľa, ktorý pôsobí výlučne pre oblasť východného Slovenska. Podľa nášho názoru, by výkon takejto práce nebolo možné považovať za konkurenčnú činnosť zamestnanca, avšak iba súd by v takomto prípade mohol obmedziť záväzok výlučne na územnú oblasť, v ktorej pôsobí zamestnancov bývalý zamestnávateľ.

Ako sme už vyššie naznačili, otázka pôsobnosti zamestnávateľa je kľúčová v prípade uplatnenia konkurenčnej doložky. Problematický môže byť aj výkon práce v zahraničí, ak by zamestnávateľ, u ktorého zamestnanec pracoval v pracovnom pomere, pôsobil aj v nadnárodnej sfére. Aj v tomto prípade by bolo iba na uvážení súdu, či by skutočne išlo o výkon zárobkovej činnosti, ktorá má konkurenčný charakter.

¹ BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. 2018. *Pracovné právo*. Štvrté rozšírené vydanie. Bratislava: Sprint, 2018, s. 310.

1.3 Predmet konkurenčnej doložky

Predmetom konkurenčnej doložky je obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru. Zákonník práce však neumožňuje obmedziť výkon akejkoľvek konkurenčnej činnosti, ale iba takej, ktorá má k predmetu činnosti zamestnávateľa konkurenčný charakter. Aby nedochádzalo k neprimeranému zásahu do Ústavou SR garantovaného práva na prácu a výkon zárobkovej činnosti, je možné konkurenčnú doložku dohodnúť iba na určitú dobu, najdlhšie na jeden rok.

Z dikcie príslušného ustanovenia nevyplýva, či má ísť o výkon zárobkovej činnosti, ktorá je zhodná s tou zamestnávateľovou, alebo postačuje určitá súvislosť alebo obdobnosť s činnosťou zamestnávateľa, rozhodujúca je teda konkurenčná povaha vykonávanej činnosti.

Ako sme už v úvode spomínali, právo na prácu, ako aj právo podnikat' či vykonávať inú zárobkovú činnosť garantuje v čl. 35 aj samotná Ústava SR². Pokiaľ ide o pojem „iná zárobková činnosť“, ide o akúkoľvek zárobkovú činnosť, ktorá má konkurenčný charakter. Iná zárobková činnosť môže byť vykonávaná v pracovnom pomere na ustanovený týždenný pracovný čas, v pracovnom pomere na kratší pracovný čas, ako aj na základe niektorej z dohôd vykonávaných mimo pracovného pomeru. Za inú zárobkovú činnosť možno považovať v zmysle § 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“) aj podnikanie, ktorým sa rozumie sústavná činnosť vykonávaná samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť s cieľom dosiahnuť zisk.

Iná zárobková činnosť zamestnanca by mala byť aktívnou činnosťou.³ V aplikáčnej praxi pomerne často dochádza k tzv. skrytým formám výkonu zárobkovej činnosti. Medzi takéto skryté formy patrí napríklad výkon zárobkovej činnosti na základe zmluvy o tichom spoločenstve.⁴ Obchodný zákonník vo svojich ustanoveniach nevymedzuje, kto môže byť tichým spoločníkom, a tak platí, že ním môže byť právnická, ako aj fyzická osoba. Výhodou postavenia tichého spoločníka je skutočnosť, že tichý spoločník za nezapisuje do obchodného registra

² Porovnaj KRIŽAN, V. Právo na rodinu a pracovnoprávne vzťahy. In: KRIŽAN, V. – MORAVČÍKOVÁ, M. *Sloboda jednotlivca a svet práce*. Praha: Leges, 2014, s. 91.

³ BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 809.

⁴ GREGUŠ, J. Doložky v pracovných zmluvách. In: *Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické dni práva*. Banská Bystrica: Belianum, 2017, s. 233.

a ani do žiadneho iného registra a taktiež nepodlieha inej povinnosti zverejnenia, čo mu poskytuje možnosť podieľať sa na podnikaní úplne anonymne. V zmysle § 673 Obchodného zákonníka sa tichý spoločník zmluvou o tichom spoločenstve zaväzuje poskytnúť podnikateľovi určitý vklad a podieľať sa ním na jeho podnikaní, pričom podnikateľ sa zaväzuje na platenie časti zisku vyplývajúcej z podielu tichého spoločníka na výsledku podnikania. Spornou je otázka, či je vôbec možné výkon takejto činnosti považovať za konkurenčnú činnosť. Podľa Barancovej by iná zárobková činnosť mala byť spojená s aktívnou činnosťou.⁵ Podľa nášho názoru je poskytnutie vkladu iba pasívnou formou činnosti, ktorou sa fyzická osoba podieľa na podnikaní podnikateľa, a tak si myslíme, že nemôže ísť o výkon konkurenčnej činnosti. Svoj názor opierame aj o rozhodnutie Najvyššieho súdu podľa ktorého „spoločník spoločnosti s ručeným obmedzením nie je z dôvodu účasti v tejto spoločnosti podnikateľom. Výkon práv a povinností spoločníka v s.r.o., vyplývajúcich len z kapitálovej účasti v spoločnosti, nie je sám o sebe zárobkovou činnosťou“.⁶

1.4 Porušenie povinností z konkurenčnej doložky

Počas obmedzenia výkonu zárobkovej činnosti je zamestnávateľ povinný poskytnúť zamestnancovi primeranú peňažnú náhradu, a to najmenej v sume 50 % priemerného mesačného zárobku zamestnanca za každý mesiac plnenia záväzku. Zákonník práce nevymedzuje maximálnu výšku peňažnej náhrady, iba upravuje, že musí ísť o primeranú peňažnú náhradu, zamestnávateľ sa tak môže so zamestnancom v pracovnej zmluve dohodnúť aj na vyššej peňažnej náhrade ako v sume 50 % priemerného mesačného zárobku zamestnanca. Ak sa zamestnanec a zamestnávateľ nedohodnú inak, tak platí, že peňažná náhrada je splatná vo výplatnom termíne určenom u zamestnávateľa na výplatu mzdy, a to za predchádzajúce mesačné obdobie.⁷

Zákonník práce zároveň upravuje aj situáciu, keď zamestnanec poruší svoj záväzok. Pre tento prípad sa zamestnávateľ a zamestnanec môžu v pracovnej zmlu-

⁵ Bližšie pozri BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 809.

⁶ Bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 16. 04. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1652/97, publikovaný v časopise *Soudní judikatura*, č. 12, ročník 1998.

⁷ Porovnaj ŠIMEČKOVÁ, E. *Konkurenční jednání zaměstnance*. Praha: Linde, 2008, s. 108 – 109.

ve dohodnúť, že zamestnanec bude povinný zaplatiť zamestnávateľovi primeranú peňažnú náhradu, ak svoj záväzok poruší. Zákonník práce zároveň ustanovuje maximálnu výšku peňažnej náhrady, ktorú je zamestnanec povinný v prípade porušenia svojho záväzku zaplatiť, teda suma peňažnej náhrady nesmie presiahnuť celkovú sumu peňažnej náhrady zamestnávateľa dohodnutej v pracovnej zmluve. Ak zamestnanec splnil svoj záväzok sčasti, suma peňažnej náhrady sa primerane zníži. Zaplatením peňažnej náhrady záväzok zamestnanca nevykonávať konkurenčnú činnosť úplne zaniká.

Záväzky z konkurenčnej doložky spravidla zanikajú uplynutím doby, na ktorú bola konkurenčná doložka dohodnutá. Zákonník práce vo svojich ustanoveniach vymedzuje aj dve situácie, keď zanikajú záväzky z konkurenčnej doložky ešte pred uplynutím doby, na ktorú bola konkurenčná doložka dohodnutá.

Ustanovenie § 83a ods. 6 Zákonníka práce upravuje možnosť zamestnávateľa od záväzku odstúpiť. Zamestnávateľ je oprávnený v zmysle príslušného ustanovenia odstúpiť od záväzku iba počas trvania pracovného pomeru.⁸ Nie je teda možné, aby zamestnávateľ od záväzku odstúpil po skončení pracovného pomeru, keď mu vzniká povinnosť záväzok plniť. Odstúpenie od záväzku musí mať písomnú formu, ktorej nedodržanie je sankcionované neplatnosťou takéhoto právneho úkonu. Zákonník práce nevymedzuje dôvody, pre ktoré by bol zamestnávateľ oprávnený odstúpiť od záväzku, preto platí, že zamestnávateľ môže odstúpiť od záväzku z akéhokoľvek dôvodu, avšak môže tak urobiť iba počas trvania pracovného pomeru. V prípade, ak zamestnávateľ od záväzku odstúpi, záväzok zaniká prvým dňom kalendárneho mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bolo odstúpenie doručené druhej zmluvnej strane, najneskôr však posledným dňom trvania pracovného pomeru.⁹

Aby práva a povinnosti zamestnávateľa a zamestnanca boli aspoň čiastočne vyvážené, umožňuje Zákonník práce v prípade, ak zamestnávateľ nevyplatí peňažnú náhradu do 15 dní od uplynutia jej splatnosti, zamestnancovi vypovedať záväzok. Vypovedaný záväzok zaniká dňom doručenia výpovede záväzku druhej zmluvnej strane. Rovnako ako odstúpenie od záväzku zo strany zamestnávateľa, tak aj výpoveď záväzku zo strany zamestnanca musí byť písomná. Nedodržanie písomnej formy by spôsobilo neplatnosť výpovede záväzku.

⁸ Porovnaj KOCINA, J. *Zákaz konkurence ve světle soukromého a veřejného práva*. Praha: C. H. Beck. 2010, 135 s.

⁹ Porovnaj (dostupné online): <https://www.epravo.sk/top/clanky/konkurencna-dolozka-v-pracovnej-zmluve-4629.html> (cit. dňa 28.05.2020).

1.5 Ďalšie aspekty konkurenčnej doložky

Ako sme už vyššie uviedli, hlavným účelom konkurenčnej doložky je ochrana *know-how* konkrétneho zamestnávateľa. Vzhľadom na to, že konkurenčná doložka sa uzatvára už v pracovnej zmluve a u zamestnancov, ktorí majú možnosť počas pracovného pomeru nadobudnúť informácie alebo znalosti, ktoré nie sú bežne dostupné, považujeme za problematické prípady, keď zamestnanec počas trvania pracovného pomeru takéto informácie nenadobudne. Bez ohľadu na to, či takéto informácie nadobudol, je tak viazaný povinnosťou dodržiavať obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti počas dohodnutého obdobia. Takéto obmedzenie môže zrušiť alebo obmedziť výlučne súd.¹⁰

Podľa § 83a ods.1 Zákonníka práce sa pre platnosť konkurenčnej doložky vyžaduje, aby bola dohodnutá v pracovnej zmluve. V zmysle § 42 ods. 1 Zákonníka práce sa pracovný pomer zakladá písomnou pracovnou zmluvou, analogicky teda možno vyvodiť, že konkurenčná doložka obsiahnutá v pracovnej zmluve musí mať tiež písomnú formu. Problematické podľa nášho názoru je nedodržanie písomnej formy pracovnej zmluvy, ktorá zostáva platná, aj keď bola uzavretá len ústnou formou, a dochádza „iba“ k porušeniu § 42 ods. 1 Zákonníka práce. Podľa nášho názoru, vzhľadom na to, že Zákonník práce nikde nevymedzuje povinnosť uzavrieť konkurenčnú doložku v písomnej forme, ak by sa v rámci ústnej pracovnej zmluvy zamestnávateľ a zamestnanec na nej dohodli, konkurenčná doložka by bola platná.

Ak sa zamestnávateľ a zamestnanec pri uzatváraní pracovnej zmluvy nedohodli na obmedzení zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru, môžu tak urobiť kedykoľvek počas trvania pracovného pomeru, a to zmenou obsahu pracovnej zmluvy. V zmysle § 55 Zákonníka práce dohodnutý obsah pracovnej zmluvy možno zmeniť, avšak iba vtedy, ak sa na zmene zamestnávateľ a zamestnanec dohodnú. Povinnosťou zamestnávateľa je vyhotoviť takúto zmenu pracovnej zmluvy písomne.

Za problematické tiež považujeme prípady, keď sa zamestnanec so zamestnávateľom dohodli na obmedzení zárobkovej činnosti v trvaní jedného roka, pri-

¹⁰ Porovnaj rozsudok Najvyššieho súdu ČR, zo dňa 07.01.2015, sp. zn. 21 Cdo 506/2013, podľa ktorého „Okolnost, zda zaměstnanec po uzavření konkurenční doložky opravdu nabude informace, poznatky, znalosti pracovních a technologických postupů, jejichž využití po skončení pracovního poměru by mohlo zaměstnavateli závažným způsobem ztížit jeho činnost, nebo zda oproti očekávání (jak to v posuzované věci tvrdí žalovaná) tyto informace nenabude, není z hlediska platnosti sjednané dohody, jejíž platnost se posuzuje ke dni, kdy byla uzavřena, významná.“

čom pracovný pomer zamestnanca sa skončí už v skúšobnej dobe. Vzhľadom na dohodnutú konkurenčnú doložku by takýto zamestnanec nemohol vykonávať prácu rovnakého alebo obdobného druhu, ktorá by mala konkurenčný charakter až neprimerane dlho, keďže jeho pracovný pomer skončí už v skúšobnej dobe. Jedným z riešení v takejto situácii by bola možnosť bývalého zamestnanca obrátiť sa na súd, aby konkurenčnú doložku obmedzil. Rovnaký názor máme aj na prípady, keď má zamestnanec uzatvorený pracovný pomer na určitú dobu. V zmysle § 48 ods. 2 Zákonníka práce možno pracovný pomer na určitú dobu dohodnúť najdlhšie na dva roky. V prípade, ak by mal zamestnanec uzatvorený pracovný pomer na určitú dobu, napríklad na 6 mesiacov, obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti na jeden rok by bolo podľa nášho názoru neprimerane dlhým obdobím.

Častým problémom v aplikačnej praxi je aj samotné dodržiavanie konkurenčnej doložky zamestnancom. Zákonník práce neupravuje informačnú povinnosť zamestnanca v súvislosti s konkurenčnou doložkou. Zamestnanec teda nie je povinný ani v pravidelných či nepravidelných intervaloch informovať svojho zamestnávateľa o dodržiavaní svojho záväzku, zamestnávateľ tak iba na základe vlastnej činnosti môže zistiť, či zamestnanec svoj záväzok dodržiava, alebo nie. Ako sme už v úvodnej časti tejto kapitoly uviedli, zamestnávateľ sa pre prípad porušenia záväzku môže so zamestnancom v pracovnej zmluve dohodnúť aj na primeranej peňažnej náhrade, ktorá však nesmie presiahnuť celkovú sumu peňažnej náhrady zamestnávateľa. V prípade, ak zamestnanec svoj záväzok splnil sčasti, suma peňažnej náhrady sa primerane zníži. V aplikačnej praxi má dohodnutá peňažná náhrada povahu zmluvnej pokuty, ktorá pre zamestnávateľa plní paušalizovanú náhradu škody za porušenie povinnosti vyplývajúcej z konkurenčnej doložky. V zmysle § 20 Zákonníka práce však práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov možno zabezpečiť iba dohodou o zrážkach zo mzdy, ručením alebo zriadením záložného práva. Zákonník práce teda neupravuje možnosť zabezpečiť svoj záväzok prostredníctvom zmluvnej pokuty. Vzhľadom na to, že na právne vzťahy upravené Zákonníkom práce sa vzťahujú subsidiárne iba všeobecné ustanovenia zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“), nie je možné aplikovať ani ustanovenia o zmluvnej pokute, ktoré sú obsiahnuté vo ôsmej časti Občianskeho zákonníka. Ustanovenia o zmluvnej pokute dojednané v pracovnej zmluve sú z týchto dôvodov absolútne neplatné.¹¹ Sporné podľa nášho názoru zostáva, či Zákonník práce

¹¹ Porovnaj (dostupné online) <http://blog.judikaty.info/konkurencna-dolozka-v-pracovnom-prave-zmluvna-pokuta/> (cit. dňa 15.04.2020).

v príslušnom ustanovení prostredníctvom povinnosti zaplatiť primeranú peňažnú náhradu v prípade, ak zamestnanec poruší svoj záväzok, neobsahuje skrytú formu zmluvnej pokuty.

ZÁVER

Konkurenčná doložka v pracovnej zmluve je v aplikačnej praxi jednou z najvyužívanejších doložiek pracovného práva. Ako sme už v našom príspevku uviedli, na to, aby bola platná, treba aby boli dodržané všetky jej náležitosti. V praxi často dochádza k situáciám, keď zamestnávateľ uzavrie so zamestnancom konkurenčnú doložku na obdobie dlhšie ako jeden rok alebo neposkytne zamestnancovi primeranú peňažnú náhradu za plnenie záväzku.

Zákonník práce a ani iný pracovnoprávny predpis vo svojich ustanoveniach nevymedzuje územie, na ktoré by sa mala konkurenčná doložka vzťahovať. Nie je teda jasné, či je vôbec možné uplatniť inštitút konkurenčnej doložky aj na prípady, keby chcel zamestnanec vykonávať prácu alebo podnikáť v zahraničí. Za vhodné považujeme v rámci ustanovení Zákonníka práce určiť zamestnávateľovi povinnosť vymedziť v konkurenčnej doložke presné územie, na ktoré sa bude konkurenčná doložka vzťahovať, aby sa tak predišlo sporným prípadom, keď nebude jasné, na aké územie sa vzťahuje.

Z ustanovení Zákonníka práce tiež nevyplýva, akým spôsobom sa dá kontrolovať dodržiavanie konkurenčnej doložky či prípadná informačná povinnosť zamestnanca. Podľa nášho názoru by bolo vhodné v rámci ustanovení Zákonníka práce upraviť informačnú povinnosť zamestnanca po skončení pracovného pomeru, v rámci ktorej by bol zamestnanec povinný každý mesiac informovať zamestnávateľa o dodržiavaní konkurenčnej doložky.

Za vhodné tiež považujeme vymedziť podrobnejšie časové obdobie, na ktoré je možné konkurenčnú doložku dohodnúť v prípade skončenia pracovného pomeru v skúšobnej dobe, prípadne pri pracovných pomeroch na určitú dobu, a to tak, aby dĺžka trvania obmedzenia výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru bola primeraná dĺžke trvania pracovného pomeru.¹²

¹² Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0081/2019 „Európsky sociálny model a jeho tendencie“.

Zoznam použitej literatúry:

- BARANCOVÁ, H. 2019. *Zákoník práce. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 1520 s. ISBN: 978-80-89603-78-7.
- BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. 2018. *Pracovné právo. Štvrté rozšírené vydanie*. Bratislava: Sprint, 579 s. ISBN: 978-80-89710-39-3.
- GREGUŠ, J. 2017. Doložky v pracovných zmluvách. In: *Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické dni práva*. Banská Bystrica: Belianum, 303 s. ISBN: 978-80-557-1286-4.
- KOCINA, J. 2010. *Zákaz konkurencie ve světle soukromého a veřejného práva*. Praha: C. H. Beck, 135 s. ISBN: 978-80-7400-167-3.
- KRIŽAN, V. 2014. Právo na rodinu a pracovnoprávne vzťahy. In: KRIŽAN, V., MORAVČÍKOVÁ, M. *Sloboda jednotlivca a svet práce*. Praha: Leges, 192 s. ISBN: 978-80-7502-067-3.
- OLŠOVSKÁ, A. 2017. *Skončenie pracovného pomeru*. 2. vydanie. Praha: Wolters Kluwer, 231 s. ISBN: 978-80-7552-001-2.
- ŠIMEČKOVÁ, E. 2008. *Konkurenční jednání zaměstnance*. Praha: Linde, 208 s. ISBN: 978-80-7201-738-6.

LAUDATIO
ALEXANDROVI ŠKRINÁROVI

POCTA
JUDR. ALEXANDROVI ŠKRINÁROVI, CSC.

Zodpovedný redaktor Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie Jana Janíková
Obálka Marek Petržalka

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 323. publikáciu.
Vytlačila VEDA, vydavateľstvo SAV.

ISBN 978-80-568-0301-1
ISBN 978-80-568-0300-4 (on-line)